

Leo Trotskij

Stalin

Del 2

Boken publicerad av *Förlaget Rättviseböcker* 2000

För översättningen från engelska svarar Per Olov Eklund. Redigering, textkontroll och research har utförts av Martin Fahlgren, Arne Müller och Per-Åke Westerlund.

Avsnitt inom [hakparentes] är skrivna av den amerikanske översättaren Charles Malamuth.

Innehåll

8. Folkkommisariern	1
9. Inbördeskriget.....	22
10. Inbördeskriget (fortsättning)	49
11. Från oansenlighet till triumviratet	70
12. Vägen till makten	91
Bilaga I: Den thermidorianska reaktionen	105
Bilaga II: Kinto vid makten.....	125

Redaktionell kommentar

I motsats till den första delen av Stalinbiografin [se [Stalin del 1](#)] slutfördes aldrig denna andra del av Trotskij själv. Den är i stället till stor del ett verk av den amerikanske översättaren, Charles Malamuth, som sammanställde boken utifrån de obearbetade anteckningar och textfragment som Trotskij efterlämnade vid sin död. Det är således den amerikanske översättaren som är ansvarig för den slutliga utformningen och innehållet. Detta bör man ha i minnet vid läsning av boken – stora delar är också helt författade av översättaren (dessa avsnitt står inom []-parenteser). Detta betyder inte att denna del av Stalin-biografin är ointressant, men man bör akta sig för att se den som auktoritativ källa till Trotskijs ståndpunkter – flera recensenter har också kritiserat den för att vara alltför färgad av översättarens egna uppfattningar. Med detta i baktankarna är dock boken mycket läsvärd.

Stalin-biografin är nu komplett, med bilagor, bortsett från att [Tre uppfattningar om den ryska revolutionen](#) som ingick i ett appendix i den amerikanska upplagan är publicerad separat på marxistarkivet.

Martin Fahlgren i april 2011

8. Folkkommisarijen

[Bolsjevikerna hade utfört sin huvuduppgift, att vinna över landets väpnade styrkor, så grundligt att den slutliga segern 7 november uppnåddes praktiskt taget utan kamp. Oktoberkuppen var ”enklare än att lyfta en fjäder” – för att använda Lenins egna ord. Inte ett enda regemente lyfte sina vapen för att försvara den ryska demokratin. Med de gamla polisstyrkorna skingrade hade Kerenskijregeringen praktiskt taget inga andra än militärstudenterna och de amatör-mässiga kvinnobataljonerna att ställa mot avdelningar av beväpnade arbetare, soldater och matrosar under ledning av bolsjevikiska yrkesrevolutionärer. Kampen om makten i ett imperium som omfattade en sjättedel av jordens landyta avgjordes mellan förvånansvärt små styrkor på båda sidor, i provinserna så väl som i de två huvudstäderna.]

[Det civiliserade demokratiska väst, på väg in i sitt fjärde år av krig, vägrade tro på det som var ett fullbordat faktum. När bolsjevikerna varit vid makten i nästan en vecka försäkrade Kerenskij en förvånad värld att bolsjevismen ”som en organiserad kraft... inte längre existerar, inte ens i Petrograd.” Den bolsjevikiska segern hade varit enklare och säkrare i Petrograd än i Moskva och i provinserna. De kosacker som var stationerade i Petrograd var ”neutrala” – även generalhögkvarteret och alla öppet reaktionära – och avhöll sig från att ge stöd till den provisoriska regeringen. De förbehöll sig rätten att agera efter eget gottfinnande, medan general Krasnov marscherade mot huvudstaden med ett okänt antal soldater. Ämbetsmännen och kontoristerna i bankerna, ministerierna och praktiskt taget alla offentliga institutioner hade gått ut i strejk. De mensjevikiskt ledda fackföreningarna för järnvägs-, telefon-, telegraf- och postarbetare hotade med att strejka och lamslå alla kommunikationer och transporter om inte segrarna gick med på en koalitionsregering med alla socialistiska partier, men utan Lenin och Trotskij. Detta hot skapade en kris som var mer skenbar än verklig i bolsjevikpartiets ledning.]

På krav från den bolsjevikiska högerflygeln – Zinovjev, Kamenev, Rykov, Lunatjarskij och andra – inleddes omedelbart efter upproret förhandlingar om en koalitionsregering med mensjevikerna och populisterna. De avsatta partierna krävde egen majoritet som ett villkor och, ännu viktigare, avlägsnandet av Lenin och mig själv från regeringen som de ansvariga för oktober-”äventyret”. Centralkommitténs högermedlemmar var benägna att acceptera detta krav. Frågan behandlades i centralkommittén under mötet den 1 (14) november. Detta är vad protokollet berättar: ”Det föreslås att Lenin och Trotskij ska uteslutas. Detta är ett förslag som skulle halshugga vårt parti, och vi godtar det inte.” Högerens beredvillighet att gå så långt som att faktiskt överge makten fördömdes av centralkommittén som ”rädsla från sovjetmajoriteten att använda sin egen majoritet”. Bolsjevikerna vägrade inte att dela makten med andra partier, men skulle dela den endast på grundval av de verkliga styrkeförhållandena i sovjeterna. Lenin förklarade att förhandlingarna med de småborgerliga partierna enbart hade betydelse som en täckmantel för militära aktioner. [För Lenins vidkommande var förhandlingarna inte på allvar och snarare avsedda som en politisk avledningsmanöver.]

Mitt förslag att avsluta förhandlingarna med kompromissmakarna antogs. Stalin deltog inte i debatterna. Han röstade dock med majoriteten. I protest avgick högerflygeln ur centralkommittén och regeringen. Centralkommitténs majoritet riktade ett krav till minoriteten att de utan villkor skulle underkasta sig partidisciplinen. Ultimatumet skrevs under av tio medlemmar och suppleanter i centralkommittén: Lenin, jag själv, Sverdlov och andra. Beträffande ursprunget till dokumentet berättar en av medlemmarna i centralkommittén, Bubnov: ”Efter att ha skrivit det bjöd han (Lenin) in varje medlem av centralkommittén individuellt till sitt kontor, bekantade dem med texten till deklARATIONEN och bad att de skulle skriva under den.” Berättelsen är intressant så till vida att det ger oss tillfälle att korrekt utvärdera betydelsen av ordningsföljden på underskrifterna. Lenin visade mig ultimatumet

allra först och efter att ha försäkrat sig om min namnteckning kallade in de andra med Stalin först. Det var alltid så här, eller nästan alltid. Hade dokumentet inte varit riktat mot Zinovjev och Kamenev hade förmodligen deras underskrifter stått före Stalins namn.

Pestkovskij berättar hur det under oktoberdagarna ”var nödvändigt att inom centralkommittén utse upprorets ledning. Valda blev Lenin, Stalin och Trotskij.” När han tillskriver dessa tre ledningen noterar vi i förbifarten att Stalins medlöpare definitivt begraver det praktiska ”centrum” som varken Lenin eller jag var med i. I Pestkovskijs vittnesmål finns det denna gång en kärna av sanning. Inte under upprorets dagar, utan efter dess seger i de viktiga städerna, var det innan inrättandet av någon sorts stabil regim nödvändigt att skapa en fast sammanfogad partistab som lokalt kunde genomdriva alla nödvändiga beslut. Som centralkommitténs protokoll den 29 november (12 december) 1917 visar, valdes för att lösa brådskande frågor en byrå bestående av fyra personer: ”Stalin, Lenin, Trotskij och Sverdlov”. ”Denna kvartett gavs rätten att avgöra alla extraordinära ärenden, men med förpliktelsen att ta med i beslutet alla centralkommittémedlemmar som vid tillfället var närvarande i Smolnyj.” Zinovjev, Kamenev och Rykov hade avgått ur centralkommittén på grund av deras skarpa oenighet med majoriteten. Detta förklarar kvartettens sammansättning. Sverdlov var emellertid uppslukad av partisekretariatet, talade på möten, avgjorde konflikter och var sällan i Smolnyj. Kvartetten blev i praktiken en trio.

[Koalitionsfolkkommissariatet (regeringen) mellan bolsjevikerna och vänster-SR valde natten den 19-20 februari 1918] en exekutivkommitté [bestående av] Lenin, Trotskij, Stalin, Prosjjan och Karelin som gavs uppgiften att utföra allt löpande arbete mellan rådets möten. [Denna regeringens exekutivkommitté bestod av samma tre bolsjevik och två vänster SR:are. Icke desto mindre finns det ingen grund för att inbilla sig att dessa tre utgjorde] ett ”triumvirat”. Centralkommittén möttes regelbundet och beslutade i alla viktiga och speciellt omstridda frågor. Trion behövdes för praktiska beslut som inte kunde skjutas upp i samband med upproren i provinserna, Kerenskij försök att ta sig in i Petrograd, matleveranser till huvudstaden och liknande. Denna trio existerade, åtminstone till namnet, endast fram till då regeringen flyttade till Moskva.

I ett angrepp på bolsjevikernas linje efter 1917 skriver Iremasjvili: ”Triumviratet, fyllt med rastlös hämndlystnad, började med omänsklig grymhet utrota allt levande och dött”, och mer i samma tonläge. I triumviratet inräknar Iremasjvili Lenin, mig och Stalin. Det kan sägas med säkerhet att denna idé om triumviratet uppstod i Iremasjvilis tankar först långt senare, efter det att Stalin stigit till första rangens vikt. Det finns emellertid ett korn av sanning – eller, i varje fall, ett sken av sanning – i dessa Iremasjvilis ord. I samband med förhandlingarna i Brest-Litovsk återkom Lenins ord ”Jag skall prata med Stalin och ge dig ett svar” gång på gång. Saken är den att en sådan trio verkligen existerade vid vissa tillfällen, även om Stalin inte alltid deltog. Dimitrevskij hänvisar också till denna trio, fastän i en något annorlunda ton och med en annan utgångspunkt:

Under denna period var Lenin mycket starkt beroende av Stalin, och då denne inte befann sig i Moskva, när Trotskij från Brest-Litovsk meddelade, att ett ögonblickligt avgörande måste fattas, svarade Lenin:

”Jag skall först rådslå med Stalin.”

Och först tre dagar senare telegraferade han åter: ”Stalin har just kommit. Vi ska diskutera frågan tillsammans och ge ett gemensamt svar.”

De viktigaste besluten under den perioden togs inte sällan av Lenin i överenskommelse med mig. Men i detta fall, när en sådan överenskommelse inte kunde nås, behövdes en tredje person. Zinovjev var i Petersburg, Kamenev var inte alltid i Moskva. Dessutom ägnade han som många andra medlemmar av politbyrån och centralkommittén en avsevärd del av sin tid

till agitation. Stalin hade mer ledig tid än alla andra medlemmar av politbyrå från agitation, ledningen av sovjeterna och allt annat. Det är därför han innan sin avresa från Tsaritsyn vanligtvis utförde den ”tredjes” uppdrag. Lenin var en anhängare av formalia och ansåg därför att han inte skulle svara enbart i sitt eget namn. På det hela taget gäller att de inte så sällan förekommande anmärkningarna i nutida litteratur om att Lenin styrde, beordrade och liknande, enbart inspirerats av jämförelser med den stalinistiska regimen. Faktum är att ett sådant förhållande inte alls existerade. Direktiv gavs faktiskt, och även order utfärdades, enbart av politbyrå, och i frånvaro av hela staben av trion, som var den beslutsmässiga delen av byråns fem medlemmar. När Stalin var borta konsulterade Lenin med samma noggrannhet Krestinskij, sekreterare i centralkommittén. I arkiven finns ett otal registrerade referenser till sådana konsultationer.

Vid den tiden var det dock mer prat om ett ”duumvirat”. Under inbördeskriget skrev den sovjetiske ”hovpoeten” Demjan Bjednij verser om ”vår duo”. Ingen pratade då om ett triumvirat. Under alla förhållanden skulle ingen som använde den termen då ha valt Stalin som den tredje personen utan Sverdlov, som var den väldigt populära ordföranden för sovjeternas centrala exekutivkommitté och som undertecknade de viktigare dekreten. Jag minns att jag talade med honom flera gånger om den låga auktoriteten vissa av våra direktiv hade i provinserna. Vid ett av de tillfällena anmärkte Sverdlov: ”Lokalt accepterar de endast tre signaturer: Iljitj, din och till en mindre del även min.” [Sverdlov var en person med en anmärkningsvärd talang för att organisera och en oerhörd kapacitet till hårt arbete – vida överlägsen Stalin.] ”Ingen kunde som Sverdlov förena organisatoriskt och politiskt arbete”, sa Lenin vid partikongressen 1920, ”och vi måste försöka ersätta hans aktivitet med kollektivt arbete”.

När jag anlände till Petrograd i maj kom jag nästan inte ihåg Stalins namn. Jag stötte troligen på det i bolsjevikpressen, under artiklar som knappast fångade min uppmärksamhet. Mina första möten var med Kamenev, Lenin och Zinovjev. Med dem fördes förhandlingar om sammangående. Varken vid sovjetens möten, inte heller vid dess centrala exekutivkommitté eller de otaliga möten som upptog en avsevärd del av min tid träffade jag Stalin. Vid min ankomst kom jag omedelbart i nära kontakt med de ledande personerna genom mitt arbete i den centrala exekutivkommittén. Men jag lade inte märke till Stalin ens bland andraplansmedlemmarna i centralkommittén, sådana som Bubnov, Miljutin, Nogin och andra. [Efter sammangåendet mellan mezasjonsij och bolsjevikerna förblev Stalin en obekant figur.] ”I presidiet till förparlamentet”, konstaterar protokollen från partiets centralkommitté, ”representerar Trotskij och Kamenev bolsjevikerna”. [När det blev dags att skicka ledande partirepresentanter till den flera gånger uppskjutna konstituerande församlingen, som utgav sig för att avgöra Rysslands framtida styressätt på ett demokratiskt parlamentariskt sätt, fick Stalin centralkommitténs uppdrag att nominera dem. Som protokollet visar var Stalins ord:] ”Kamrater jag föreslår följande kandidater till den konstituerande församlingen, kamraterna Lenin, Zinovjev, Kollontaj, Trotskij och Lunatjarskij.” Dessa var de fem personer som fördes fram i namn av hela partiet. Låt oss komma ihåg att jag [enligt den officiella historiebegrivningen] endast två veckor innan tillsammans med mensjevikerna och SR:arna påstås ha krävt att Lenin skulle dras inför rätta.

I den kompletta listan av bolsjevikiska delegater till den konstituerande församlingen, med Lenins namn på första plats, återfinns vi Stalin på åttonde plats. De 25 nominerade var först officiella kandidater från centralkommittén. Listan hade sammansatts av en kommission under ledning av tre medlemmar i centralkommittén: Uritskij, Sokolnikov och Stalin. Lenin protesterade skarpt mot listan; det fanns för många tvivelaktiga intellektuella på den, för få pålitliga arbetare

Ytterst oacceptabelt var även det oproportionerliga antalet kandidater som inte testats tillräckligt och som nyligen gått med i partiet (som U. Larin). När listan fylls med sådana kandidater som i själva verket borde ha fått arbeta i partiet under flera månader, öppnar centralkommittén dörren på vid gavel för karriärism, för att söka platser i den konstituerande församlingen. Det är nödvändigt att ha en ordentlig genomgång och rättelse av listan... Det är självklart att från interdistriktarna (mezrasjontsij), som på det hela taget prövats föga i proletärt arbete och i vårt partis anda, skulle ingen motsätta sig till exempel en sådan kandidat som L D Trotskij. För det första antog Trotskij redan vid sin ankomst en internationalistisk ståndpunkt; för det andra kämpade han bland mezrasjontsij för ett sammangående; för det tredje bevisade han under de svåra julidagarna att han var uppgiften vuxen och en lojal förkämpe för det revolutionära proletariats parti. Det kan helt klart inte sägas om många av de medlemmar som igår gick med i partiet, vars namn finns med på listan ...

Av de 25 [bolsjevikkandidaterna] blev 13 bestraffade av Stalin eller fördömda efter sin död.

Efter maktövertagandet började Stalin känna sig mer säker på sig själv, även om han fortfarande var en andraplansfigur. Jag märkte snart att Lenin höll på att ”lyfta fram” Stalin. Han satte värde på hans fasthet, okuvliga mod, envishet och till en viss del hans slughet, som egenskaper nödvändiga i kampen. Han förväntade sig inte självständiga idéer, politiska initiativ eller kreativ uppfinningsförmåga från honom. Stalin gick fram sakta och försiktigt; varhelst det var möjligt var han stilla. Men segern i Petrograd och senare i Moskva övertygade honom. Han började vänja sig vid makt. ”Efter oktober”, skriver Allilujev, ”flyttade Stalin in i Smolnyj och installerade sig där i två små rum på bottenvåningen”. [Han var medlem i det första folkkommissariernas råd (regeringen) som kommissarie för nationaliteterna.] Efter revolutionen hölls det första mötet för bolsjevikregeringen i Lenins kontor i Smolnyj; en omålad trävägg avskiljde telefonistens och maskinskrivarens krypin. Stalin och jag var de första att anlända. Bakom skiljeväggen hörde vi Dybenkos tjocka basröst. Han talade i telefon med Finland och konversationen hade en ganska ömsint karaktär. Den 29-årige svartskäggige sjömannen, en munter och självsäker jätte, hade nyligen blivit intim med Alexandra Kollontaj, en kvinna av aristokratisk släkt som kunde ett halvt dussin främmande språk och närmade sig 46 år. I vissa kretsar av partiet fanns det otvivelaktigt en hel del skvaller om detta. Stalin, som jag fram till dess inte fört ett personligt samtal med, kom fram till mig med ett slags oväntad käckhet, pekade med sin armbåge mot skiljeväggen och sa hånleende: ”Det är han som är med Kollontaj, med Kollontaj!”. Hans gester och skratt tycktes mig olämpliga och outhärdligt vulgära, speciellt vid detta tillfälle och på denna plats. Jag minns inte om jag helt enkelt inte sa något och vände bort blicken, eller torrt svarade ”Det är deras ensak”. Men Stalin kände på sig att han gjort ett misstag. Hans ansiktsuttryck förändrades och i hans gula ögon uppenbarades samma glimt av motvilja som jag noterat i Wien.¹ Från den stunden försökte han aldrig mer dra in mig i samtal om personliga frågor.

I slutet av januari 1918 deltog Stalin som partiets representant på en konferens med representanter från flera utländska vänstersocialistiska partier. Konferensen, som beslutade att sammankalla den vänsterinternationalistiska konferensen, kom till slutsatsen att ”en internationell socialistisk konferens... borde sammankallas under följande villkor: för det första, att partierna och organisationerna är överens om att anträda den revolutionära kampens väg mot ’deras egna regeringar’ för omedelbar fred; och för det andra, att de stödjer den ryska oktoberrevolutionen och sovjetregeringen”.

Vid tiden för förhandlingarna i Brest-Litovsk upplöstes den konstituerande församlingen. Initiativet var Lenins som även tog ledningen i att utarbeta det politiska svaret. Under samma

¹ Trotskij mötte första gången Stalin i Wien i början av 1913, då Stalin höll på att skriva uppsatsen ”Marxismen och den nationella frågan”. Vid denna tidpunkt var inte Trotskij medlem av den bolsjevikiska fraktionen av det socialdemokratiska partiet. – C.M.

dagar publicerades ”Deklarationen om arbetarnas och det utsugna folkens rättigheter” I texten till dessa historiska dokument har korrigeringar gjorts av Bucharin och Stalin. ”De flesta av deras ändringar”, slår en fotnot fast i Lenins *Samlade verk*, ”är inte av principiell karaktär”.

De poster Stalin innehade under de första åren efter revolutionen och de tilldelade uppdrag, av företrädesvis organisatorisk och diplomatisk karaktär, som han utförde, var i högsta grad varierande. Men detta gällde för merparten av de ledande partifunktionärerna vid denna tid. Alla var direkt eller indirekt upptagna med inbördeskriget; rutinuppgifter lades vanligen på de närmaste assistenterna. Stalin var på papperet upptagen medlem i centralorganets redaktion, men hade i praktiken inget med *Pravda* att göra. Han utförde mer systematiskt arbete i kommissariatet för nationaliteterna, vilket avbröts av resor till fronten. Sovjetstaten höll just på att formera sig och det var inte enkelt att i den nya utformningen avgöra de inbördes förhållanden mellan de olika nationaliteterna. Den allmänna vägledningen i detta arbete, för att inte säga initiativet, var helt och hållet Lenins. Näst efter jordfrågan hade Lenin alltid tillmätt den nationella frågan den största betydelsen. Kalendern från hans sekretariat visar hur ofta han tog emot alla typer av nationella delegationer och tog sig an brev, förfrågningar och instruktioner angående olika nationella grupper. Alla viktigare principiella åtgärder måste passera politbyrån; de mindre viktiga diskuterades via telefon med Lenin. På kommissariatet för nationaliteterna skötte i huvudsak det praktiska genomförandet av redan fattade beslut.

Information om detta kommissariats arbete kan hittas i Pestkovskijs memoarer, utgivna 1922 och 1930. Han var Stalins närmaste assistent under sovjetregimens första 20 månader. En gammal polsk revolutionär som dömts till straffarbete i Sibirien och deltagit i oktoberupproret, som höll de mest olikartade poster efter segern, bland annat som sovjetisk ambassadör i Mexiko 1924-1926, Pestkovskij var under lång tid med i en av oppositionsgrupperna men lyckades göra avbön i tid. Avtrycket efter de senaste lögnaktiga avbönerna finns i den andra upplagan av dessa memoarer, men det gör dem inte mindre uppfriskande eller intressanta.

Initiativet till deras samarbete togs av Pestkovskij. Han hade knackat på olika dörrar för att hitta ett verksamhetsfält för sina begränsade talanger. Hos Stalin hade han turen med sig, vilket han återger på följande sätt:

”Kamrat Stalin”, sa jag, ”är ni folkkommissarie för nationalitetsfrågor?”

”Ja.”

”Men har ni ett kommissariat?”

”Nej.”

”Då skall jag skapa ett kommissariat åt er.”

”Gärna det, men vad behöver ni till det?”

”För tillfället, enbart en fullmakt.”

Efter detta gick Stalin, som hatade att spilla ord, till folkkommissariernas råds ledningskontor och återvände några minuter senare med en fullmakt.

I ett av rummen i Smolnyj som redan var upptaget hittade Pestkovskij ett ledigt bord, ställde upp det mot väggen och satte upp en pappersbit över det med texten: ”Folkkommissariat för nationalitetsfrågor” och fullbordade sedan inredningen med två stolar. Han fortsätter:

”Kamrat Stalin”, sa jag, ”vi har inte ett enda öre att använda”. Vid den här tidpunkten hade den nya regeringen ännu inte tagit statsbanken i besittning.

”Behöver du mycket?” frågade Stalin.

”Till att börja med räcker 1000 rubel.”

”Kom om en timme.”

När jag inställde mig en timme senare beordrade Stalin mig att låna 3000 rubel från Trotskij. ”Han har pengar. Han hittade dem i det gamla utrikesministeriet.” Jag gick till Trotskij och gav honom det formella kvittot på 3000 rubel. Så vitt jag vet har kommissariatet för nationaliteterna inte betalat tillbaka dessa pengar till kamrat Trotskij.

[Stalin var vid Lenins sida] den 9 (22) november 1917, från två till halv fem på morgonen, när Vladimir Iljitj under förhandlingar via direktlinje med överbefälhavaren general Duchonin utfärdade order om att omedelbart inleda förhandlingar om fred med alla krigförande nationer. Efter Duchonins vägran skrev han ordern om dennes avlägsnande och utnämningen av N V Krylenko till överbefälhavare. [Med anledning av sådana incidenter] skriver Pestkovskij att Stalin blev ”Lenins ställföreträdare i ledningen för stridande revolutionära aktioner. Han var ansvarig för att övervaka militära operationer vid Don, i Ukraina och andra delar av Ryssland.” Ordet ”ställföreträdare” passar inte in här; det skulle vara mer korrekt att säga ”teknisk assistent”. Eftersom observationer om hur inbördeskriget förlöpte i landet i huvudsak genomfördes via direkt telegrafisk linje, utfördes även denna funktion av Stalin därför att han hade mer tid till förfogande än någon annan centralkommittémedlem.

Stalins meddelanden via direktlinjen var i huvudsak av halvt tekniskt och halvt politisk karaktär. Han utförde instruktioner. Väldigt intressant är ett av hans allra första samtal via direktlinje den 17 (30 november) 1917 med representanten för den ukrainska radan, Porsj. Den ukrainska radan liknade Kerenskijns regering. Den stödde sig på småborgerlighetens övre skikt. Utan tvekan hade den också stöd från borgerlighetens övre skikt och från den allians som stod mot bolsjevikerna. De ukrainska sovjeterna höll samtidigt på att falla under bolsjevikiskt inflytande och kom i direkt opposition mot radan. En konflikt mellan sovjeterna och radan var oundviklig, speciellt efter oktoberrevolutionen i Petrograd och Moskva. Porsj frågade för radans räkning vilken attityd Petrogradregeringen hade i den nationella frågan i allmänhet och gentemot Ukraina och dess inhemska regering i synnerhet. Stalin svarade i allmänna ordalag. ”Makten i Ukraina, som i andra regioner”, sa Stalin, ”ska helt och fullt ut tillhöra arbetarnas, soldaternas och böndernas deputerade, inklusive radans organisation. Inom detta område finns det stort utrymme för enighet mellan centralradan och folk-kommissariernas sovjet”. Detta var exakt den koalition mensjevikerna och SR krävt efter oktoberrevolutionen och det var på denna fråga som de av Kamenev förda förhandlingarna brutit samman.

Vid andra änden av direktlinjen, bredvid med den ukrainske ministern Porsj, fanns bolsjeviken Sergej Bakinskij som också krävde svar på frågor. De kontrollerade varandra. Bakinskij representerade sovjeterna. Han förklarade att centralradan inte bedömde det möjligt att föra över den lokala makten till sovjeterna. Som svar till Bakinskij sa Stalin att om centralradan vägrade att sammankalla en sovjetkongress tillsammans med bolsjevikerna, så ”sammankalla den då utan radan”. Vidare: ”Sovjeternas regering måste erkännas av alla regioner. Detta är ett revolutionärt bud som vi inte kan förkasta och vi kan inte förstå hur den ukrainska centralradan kan argumentera mot ett axiom.”

En kvart tidigare hade Stalin deklarerat att det var möjligt att förena sovjeterna med radans demokratiska organisation; nu deklarerade han en sovjeternas regering utan någon som helst förening som ett axiom. Hur förklaras en sådan motsägelse? Vi har inga dokument till handa. Men mekaniken bakom samtalet framstår helt klar. Under förhandlingarna skickade Stalin banden från Smolnyjs bottenvåning till Lenin på övervåningen. Efter att ha läst Stalins förslag att förena sovjeterna med radans organisation kunde Lenin inte ha gjort något annat än att skicka honom en skarp not. Kanske sprang han till och med ner till telegrafrummet för att säga Stalin vad han tyckte. Stalin sade inte emot och i den andra delen av samtalet gav han en instruktion som gick tvärt emot den han givit i den första delen.

Som medlem av politbyrå ingick Stalin i det ryska kommunistpartiets delegation till det finska socialdemokratiska partiets kongress. Denna medverkan var dock bara nominell. Stalin deltog inte i kongressdiskussionerna. ”När finska socialdemokratiska partiets kongress ägde rum i slutet av december 1917”, skriver Pestkovskij, ”var huvudfrågan vilken väg den finska arbetarklassen skulle slå in på. Bolsjevikernas centralkommitté skickade kamrat Stalin som sin representant till den kongressen”. Varken Lenin eller jag eller Sverdlov kunde lämna Petrograd; Zinovjev och Kamenev å andra sidan var vid den tiden inte lämpliga för uppgiften att leda ett uppror i Finland. Stalins tycktes vara den mest lämpliga kandidaten. Det var tydligen vid den kongressen som Stalin för första gången mötte Tanner som han 22 år senare förhandlade med precis innan vinterkriget.

Samme Pestkovskij talar om nära samarbete mellan Lenin och Stalin. ”Lenin kunde inte klara sig utan Stalin ens för en enda dag. Det var troligen av den orsaken som vårt kontor i Smolnyj stod under Lenins ’vingar’. Under dagens lopp kunde han kalla på Stalin ett oändligt antal gånger eller komma till vårt kontor och hämta honom. Den största delen av dagen tillbringade Stalin med Lenin. Vad de gjorde där vet jag inte, men vid ett tillfälle när jag steg in i Lenins kontor upptäckte jag en intressant bild. På väggen hängde en stor karta över Ryssland. Framför den stod två stolar. På dem stod Iljitj och Stalin och flyttade sina fingrar över de norra delarna, över Finland tror jag.

”På kvällen när tumultet i Smolnyj lagt sig en del brukade Stalin gå till telegraflinjen och tillbringa flera timmar där. De längsta förhandlingarna genomförde han antingen med våra militära ledare (Antonov, Pavlunovskij, Muravjov och andra) eller med våra fiender, med Porsj, den ukrainska radans krigsminister. Ibland, när akuta ärenden tvingade honom att vara någon annanstans, brukade han kalla in mig som ersättare vid linjen.” Dessa fakta har återgivits mer eller mindre korrekt; tolkningen är ensidig. Vid den tiden hade Lenin stort behov av Stalin. Det råder ingen tvekan om detta. Zinovjev och Kamenev hade fört en strid mot Lenin; jag tillbringade min tid antingen på möten eller i Brest-Litovsk, i huvudsak i Brest-Litovsk; Sverdlov hade ansvaret för allt organisationsarbete i partiet. Stalin hade egentligen inga klart definierade uppgifter. Kommissariatet för nationaliteterna tog väldigt lite av hans tid, speciellt i början. Han spelade därför rollen av stabschef eller av en tjänsteman med ansvarsfulla uppdrag under Lenin. Samtalen via direktlinje var i grunden tekniska, fastän väldigt ansvarsfulla, och Lenin kunde bara anförtro dem till en erfaren man som var fullt informerad om Smolnyjs alla uppgifter och ansvar.

[Även efter flytten från Petrograd till Moskva fortsatte Lenin att hålla sig till regeln att inte utfärda personliga order. Tre år senare, när] Ordzjonikidze den 24 september 1920 via direktlinje från Baku bad om tillåtelse att skicka en jagare till Enzeli (Persien), skrev Lenin på depeschen: ”Jag frågar Trotskij och Krestinskij.” Faktum är att det finns otaliga sådana påskrifter på telegram, brev och rapporter. Lenin beslutade aldrig själv, vände sig alltid till politbyrå. Två eller tre av dess medlemmar, och ibland inte fler än två, var vanligtvis i Moskva. Bland dessa hundratals noteringar om att fråga medlemmar i politbyrå har endast de som bär påskriften ”fråga Stalin” grävts fram och tolkats som att Lenin inte tog ett steg utan Stalin.

[Vad gäller Brest-Litovsk förhandlingarna] har Stalins historiker haft en veritabel julafton. [De hade äkta dokument att citera till stöd för sin mytbildning, dokument från arkivet på utrikeskommissariatet, som vid den tiden leddes av Trotskij. Sålunda skrev en viss Sorin 1935]:

I ett brev till Lenin från Brest föreslog Trotskij följande i grunden äventyrliga plan: att inte skriva under en annekteringsfred, men inte heller fortsätta kriget samtidigt som armén demobiliserades. Den 15 (2) januari, i ett samtal via direktlinje med Trotskij, som frågade efter ett omedelbart svar,

karaktäriserade Vladimir Iljitj Trotskijs plan som ”diskutabel” och sköt upp det slutgiltiga svaret till Stalins ankomst. Stalin som vid den tidpunkten inte var i Petrograd och som Vladimir Iljitj ville konsultera. Vi citerar hela protokollet från dessa samtal:

15 (2) januari – ägde följande samtal rum via direktlinje mellan Trotskij och Lenin: Trotskij frågar Lenin om han tagit emot ett brev skickat till honom via en lettisk soldat. Trotskij måste ha ett omedelbart svar på detta brev. Svaret borde uttryckas i ord av enighet eller oenighet.

”Lenin vid apparaten. Jag har precis mottagit ditt speciella brev. Stalin är inte här och jag har inte kunnat visa honom det ännu. Din plan tycks mig diskutabel. Är det inte möjligt att skjuta upp det slutgiltiga beslutet till efter ett extra möte med centrala exekutivkommittén här? Så snart Stalin återvänder visar jag honom brevet.

Lenin.”

”Vi skall försöka skjuta upp beslutet så länge det är möjligt, i väntan på svar från dig. Försök att skynda på. Radadelegationen följer en uppenbart svekfull linje. Överläggningen om planen i centralkommittén tycks mig olämplig då det kanske skapar en reaktion innan planen är genomförd.

Trotskij.”

Svar till Trotskij: ”Jag skulle vilja konsultera med Stalin först innan jag svarar på din fråga. En delegation från ukrainska centrala exekutivkommittén i Charkov, som försäkrar mig att Kievradan tar sina sista andetag, har idag avrest för att besöka dig.

Lenin.”

När förhandlingarna den 18 (5) januari nådde en kritisk punkt frågade L D Trotskij efter direktiv via direktlinje och mottog följande två noter efter varandra:

1. ”Till Trotskij – Stalin har just anlänt. Jag skall överlägga med honom och vi skall ge dig vårt gemensamma svar.

Lenin.”

2. Informera Trotskij att han skall begära ett uppehåll och komma till Petrograd.

Lenin. Stalin.”

[Den officiella bolsjevikpartiets historia, utgiven 1938, är helt till sig. Den förklarar]:

Den 10 februari 1918 avbröts fredsunderhandlingarna i Brest-Litovsk. Trots att Lenin och Stalin i partiets CK:s namn yrkade på att freden skulle undertecknas, bröt Trotskij, som var ordförande för sovjetdelegationen i Brest, på ett förrädiskt sätt mot bolsjevikpartiets direkta anvisningar. Han förklarade att Sovjetrepubliken vägrade att underteckna freden på de av Tyskland föreslagna villkoren och underrättade samtidigt tyskarna om att Sovjetrepubliken inte skulle komma att föra krig och fortsatte att demobilisera armén.

Detta var någonting oerhört. Mera skulle de tyska imperialisterna inte ens kunna fordra av förrädaren mot det sovjetiska fosterlandets intressen.

[När vi vänder sida från 272 till 274 i samma bok hittar vi följande utläggning]:

Lenin kallade detta beslut ”besynnerligt och ohyggligt”. Vid denna tid hade partiet ännu inte klart för sig den verkliga orsaken till detta Trotskijs och ”vänsterkommunisternas” partifientliga uppträdande. Men som processen mot det sovjetfientliga ”högerens och trotskisternas block” nyligen (i början av 1938) visade, befann sig Bucharin och den grupp ”vänsterkommunisterna” som han ledde, tillsammans med Trotskij och ”vänster”-socialistrevolutionärerna, bevisligen vid denna tid i en hemlig sammansvärjning mot sovjetregeringen. Bucharin, Trotskij och deras medbrottslingar i sammansvärjningen ställde sig, som det framgår, målet att riva upp fredsfördraget i Brest, häkta V. I. Lenin, J. V. Stalin, J. M. Sverdlov, mörda dem och formera en ny regering av bucharinmän, trotskister och ”vänster”-socialistrevolutionärer.

[Låt oss nu undersöka protokollen. 63 bolsjeviker var närvarande vid konferensen den 21 (8) januari 1918, varav en absolut majoritet (32) röstade för ett revolutionärt krig. Trotskijs

ställningstagande – varken krig eller fred – fick 16 röster; Lenins – fred med det kejserliga Tyskland – 15 röster. Frågan övervägdes återigen av partiets centralkommitté tre dagar senare. Protokollet från det mötet 24 (11) januari 1918 visar följande]:

Kamrat Trotskij föreslår att man skall rösta om följande skrivning: ”Vi avslutar kriget, vi sluter ingen fred, vi demobiliserar armén.” Detta går till votering. Ja 9, Nej 7.

Lenins förslag gick till omröstning: vi drar på alla sätt ut på undertecknandet av freden” (Ja 12, Nej 1). L D Trotskijs ”Ämnar vi att utfärda ett upprop för ett revolutionärt krig?” (Ja 2, Nej 11, Avstår 1); och ”vi avbryter kriget, sluter inte fred, demobiliserar armén” (Ja 9, Nej 7).

Vid detta möte baserade Stalin nödvändigheten av att skriva under en separاتفred på följande argument: ”Det finns ingen revolutionär rörelse i Väst; det finns inga fakta; det finns enbart möjligheter, och vi kan inte räkna med möjligheter.” ”Kan inte räkna med?” Lenin tillbakavisade omedelbart Stalins stöd; det är sant att revolutionen i Väst inte börjat ännu; ”men om vi skulle ändra vår taktik på grund av det, då skulle vi vara den internationella socialismens förrädare.”

Följande dag, den 25 (12) januari, överlades frågan om fred vid ett gemensamt möte med bolsjevikernas och vänstersocialistrevolutionärernas [vänster-SR] centralkommittéer. Med majoritet av rösterna beslöts att föreslå sovjetkongressen att överväga följande formulering: ”Inte föra krig, inte skriva på för fred.”

Vilken var Stalins attityd gentemot denna formulering? Detta är vad Stalin deklarerade en vecka efter mötet där formuleringen accepterades med nio röster mot sju:

Session den 1 februari (19 januari) 1918; Kamrat Stalin ”... Vägen ur denna svåra situation gick via medelåsikten – Trotskijs ståndpunkt.”

Stalins ord blir helt begripliga om man tar i beräkning att den övervägande majoriteten, i partiet och i sovjeterna, genom hela den kritiska perioden stod för ett revolutionärt krig och att Lenins ståndpunkt följaktligen enbart kunde genomförts genom en parti- och statsrevolution (som naturligtvis aldrig kom i fråga). Sålunda, långt ifrån att ha fel, erkände Stalin enbart ett odiskutabelt faktum, när han sa att min ståndpunkt vid den tidpunkten var den för partiet enda framkomliga vägen ur situationen.

[Den 10 februari] offentliggjorde den sovjetiska delegationen vid fredskonferensen i Brest-Litovsk den officiella deklARATIONEN att sovjetregeringen vägrade skriva på en fred som innebar annekteringar och att avsluta kriget med fyrnationsalliansens makter. [Två dagar senare publicerades] ordern från överbefälhavaren N V Krylenko att avbryta alla militära aktiviteter gentemot samma stater och för demobilisering av den ryska armén.

[Med hänvisning till dessa händelser skrev Lenin ett år senare:]

Hur kunde det komma sig att inte en enda tendens, inte en enda riktning, inte en enda organisation i vårt parti var emot denna demobilisering? Vad var det för fel på oss – hade vi fullständigt förlorat förståndet? Inte det minsta. Officerare, inte bolsjevik, sade redan före oktober att armén inte kan strida, att den inte kan hållas kvar vid fronten mer än några få veckor till. Efter oktober blev detta självklart för alla som inte blundar för fakta, som ville se den obehagliga bittra sanningen och inte gömma sig eller dra ner hatten för ögonen och vara tillfredställd med stolta fraser. Det fanns ingen armé. Det var omöjligt att hålla fast vid den. Det bästa som kunde göras var att demobilisera så snart som möjligt.

Detta var den ryska statsorganismens sjuka del som inte längre kunde uthärda krigets börda. Ju snabbare vi demobiliserade den, ju snabbare den upplöstes i delar som ännu inte var sjuka, desto snabbare skulle landet klara att bli redo för sina nya svåra uppgifter. Detta är vad vi kände när vi enhälligt, utan minsta protest, antog resolutionen, beslutet som från yttre händelsers synvinkel var absurd – att demobilisera armén. Det var det rätta att göra. Vi sa att behålla armén var en lättsinnig

illusion. Ju snabbare vi demobiliserade armén, desto snabbare påbörjas hela samhällsorganismens konvalescens. Det är därför som de revolutionära fraserna, ”tysken kan inte avancera”, vilken följdes av den andra, ”Vi kan inte förklara krigstillståndet avslutat; varken krig eller undertecknandet av fred”, var ett sådant grundläggande fel, en sådan överskattning av händelserna. Men tänk om tysken rycker framåt? ”Nej han kommer inte att kunna rycka framåt.”

Faktum var att tyskarnas framryckning varade i 14 dagar, från 18 februari till 3 mars. Centralkommittén ägnade hela den 18 februari till frågan om hur vi skulle reagera på tyskarnas inledda framryckning.

Efter att avbrottet i förhandlingarna i Brest den 10 februari och den ryska delegationens publicering av deklarationen om avbrytandet av kriget och vägran att skriva under ett fredsavtal med Tyskland av den ryska delegationen, hade till slut ”militärpartiet” – partiet som var för extrem annektering – vunnit. På en konferens i Hamburg den 13 februari, under ledning av kejsare Wilhelm, accepterades följande uttalande förslaget av honom: ”Trotskijs vägran att skriva under fredsfördraget leder automatiskt till att vapenstilleståndet upphävs.” Den 16 februari informerade det tyska militärkommandot officiellt sovjetregeringen om att vapenstilleståndet med sovjetrepubliken upphävts, med början klockan tolv på dagen den 18 februari. Därmed bröts den föreskrivna överenskommelsen att varsel om att upphäva vapenstilleståndet måste ges sju dagar före militära aktioner kan inledas.

Frågan om hur vi skulle reagera på den tyska framryckningen fördes första gången på tal på partiets centralkommittémöte på kvällen den 17 februari. Tysklands omedelbara förslag att inleda nya förhandlingar för att skriva under freden avslogs med sex röster mot fem. Å andra sidan röstade ingen ”för revolutionärt krig”, medan N I Bucharin, G I Lomov och A A Joffe ”avstod att rösta när frågan ställs på det sättet”. En majoritet antog en resolution ”för att skjuta upp förnyade fredsförhandlingar fram tills framryckningen är tillräckligt uppenbar och tills dess inflytande på arbetarrörelsen blir tydligt”. Med tre som avstod från att rösta godkändes följande beslut enhälligt: ”När den tyska framryckningen är ett faktum och ändå inget revolutionärt uppror inletts i Tyskland och Österrike, kommer vi att sluta fred”.

Den 18 februari, medan tyskarna avancerade, satt partiets centralkommitté i möte hela dagen, med korta avbrott (i ett av protokollen anges tiden till ”på kvällen”, de andra två är inte närmare tidsbestämda). Under den första sessionen, efter tal av Lenin och Zinovjev för att skriva under freden, och av mig och N I Bucharin mot, röstades följande förslag ner med rösterna sju mot sex: ”att omedelbart framföra ett förslag om att återuppta fredsförhandlingarna”. Under den andra, eller kvällssessionen, efter tal av Lenin, Stalin, Sverdlov och Krestinskij för att återuppta fredsförhandlingarna, Uritskij och Bucharin emot, och tal av mig med förslag på att vi inte inleder förhandlingar igen men frågar tyskarna efter deras formulerade krav, ställdes följande fråga till omröstning: ”Skall vi omedelbart framföra ett förslag till den tyska regeringen om att genast sluta fred? Detta förslag antogs med sju röster för (Lenin, Smilga, Stalin, Sverdlov, G Sokolnikov, jag, Zinovjev) och fem röster mot (Uritskij, Lomov, Bucharin, Joffe, Krestinskij), medan en avstod (Stasova). Därefter beslutades omedelbart att skriva ut ett exakt uttalande enligt det antagna beslutet och att arbeta fram texten som skulle skickas till den tyska regeringen. Lenins förslag på vilka punkter telegrammet skulle innehålla ställdes under omröstning. Alla utom två som avstod röstade för att markera och hänvisa till den utpressning fredsvillkoren innebar; för beredvilligheten att skriva under de gamla villkoren, med antydningen att inte vägra att acceptera värre villkor; Ja sju; nej fyra; avstod två. Uppgiften att formulera själva texten delegerades till Lenin och mig. Radiomeddelandet skrevs på plats av Lenin och antogs, med mindre justeringar som jag gjorde, på det gemensamma mötet med bolsjevikernas och vänster-SR:s centralkommittéer och skickades med underskrift av folkskommisariernas råd till Berlin den 19 februari.

På folkkommissariernas råds möte den 21 februari röstade vänster-SR mot att utnyttja hjälp från Ententen för att slå tillbaka den tyska framryckningen. Förhandlingar med de allierade om militär och teknisk hjälp hade inletts direkt efter oktoberrevolutionen. De genomfördes av Lenin och mig med generalerna Lavergne och Niessel och kapten Jaques Sadoul för fransmännen och överste Raymond Robbins för amerikanerna. Den 21 februari i samband med *den fortsatta tyska framryckningen*, telegraferade den franska ambassadören Noulens till mig: ”I ert motstånd mot Tyskland kan ni räkna med Frankrikes militära och ekonomiska samarbete.” För oss var naturligtvis inte skillnaden mellan tysk militarism och fransk militarism en fråga om principer. Det var enbart en fråga om att säkra den nödvändiga neutraliseringen av vissa mot oss fientligt inställda styrkor för att kunna rädda sovjetregeringen. [Men den franska regeringen höll inte sitt ord.] Clemenceau utropade ett heligt krig mot bolsjevikerna. Då tvingades vi sluta freden i Brest-Litovsk.

Svaret på det sovjetiska radiomeddelandet, med huvuddragen i de tyska fredsvillkoren togs emot i Petrograd 10.30 på förmiddagen [den 23 februari]. I jämförelse med de fredsvillkor som presenterats den 10 februari var dessa avsevärt sämre. Röda armén måste omedelbart lämna Livland och Estland och den tyska polisen skulle ockupera dem; Ryssland förpliktades att sluta fred med de borgerliga regeringarna i Ukraina och Finland; och liknande. Frågan om att acceptera de tyska fredsvillkoren diskuterades [samma dag], först på bolsjevikpartiets centralkommittés möte, sedan på det gemensamma mötet med vår centralkommitté och vänster SR:s centralkommitté, slutligen vid den allryska centrala exekutivkommitténs plenarmöte.

På bolsjevikpartiets centralkommittémöte talade Lenin, Zinovjev, Sverdlov och Sokolnikov för att acceptera dessa villkor och skriva under freden. Bucharin, Dzerzjinskij, Uritskij och Lomov talade emot det. Jag förklarade att ”om vi varit eniga kunde vi ha tagit på oss uppgiften att organisera försvaret. Vi kunde ha klarat av det... Men det förutsätter maximal enighet. Eftersom denna saknas kommer jag inte att ta på mig ansvaret att rösta för krig”. Centralkommittén beslutade med sju röster mot fyra, med fyra som avstod, att omedelbart acceptera det tyska förslaget, förbereda för ett revolutionärt krig och (enhälligt, med tre som avstod) genomföra en undersökning bland de valda i sovjeterna i Petrograd och Moskva för att känna av massornas inställning gentemot att sluta av fred.

Vid detta centralkommittémöte den 23 februari förkunnade Stalin: ”Vi behöver inte skriva under, men vi måste inleda fredsförhandlingar”. Till vilket Lenin svarade: ”Stalin har fel i att säga att vi inte behöver skriva under. Dessa villkor måste undertecknas. Om ni inte skriver under dem kommer ni inom tre veckor att skriva under sovjetregeringens dödsdom.” [Och protokollet visar vidare]: ”Kamrat Uritskij argumenterade mot Stalin att villkoren antingen måste accepteras eller förkastas, att det inte längre var möjligt att fortsätta förhandla.”

För alla som var bekanta med sakernas tillstånd vid det tillfället – [till och med en brinnande och konsekvent förespråkare för revolutionärt krig mot kejsrerliga Tyskland som Uritskij] stod det klart att motstånd var hopplöst. Stalins uttalande visade på en fullständig oförståelse. Så långt tillbaka som den 18 februari hade den tyska [armén tagit] Dvinsk. Dess framryckning utvecklades med extrem hastighet. Taktiken att dra ut på tiden hade uttömts. [Ändå] föreslog Stalin [fem dagar senare], den 23 februari, att inte skriva under fredsavtalet utan... att fortsätta förhandlingarna.

Stalin talade en andra gång på mötet den 23 februari, denna gång till försvar för nödvändigheten att skriva på fredsfördraget. Han tog likaså tillfället i akt för att rätta sig själv i frågan om den internationella revolutionen, [på grund av] Lenins [kritik mot honom. Stalin sade:] ”Vi satsar också på revolutionen, men ni räknar med veckor medan vi räknar med månader”. Detta var i full överensstämmelse med stämningarna under dessa dagar och med

Sergejev (Artems) ord [vid mötet den 24 (11) januari 1918] att alla centralkommitté-medlemmar var överens om en sak, att utan den internationella revolutionens seger under den närmaste tiden (enligt Stalin under de kommande månaderna) skulle sovjetrepubliken gå under. Sålunda var "trotskismen" vid denna tid enhälligt rådande i partiets centralkommitté.

Stalin tog i själva verket inte någon oberoende ståndpunkt under tiden förhandlingarna i Brest pågick. Han tvekade, bidade sin tid, höll tyst – och intrigerade. "Den gamle hoppas fortfarande på fred", sa han till mig och nickade i riktning mot Lenin, "men han kommer inte att få någon fred". Därefter gick han troligtvis till Lenin och gjorde liknande anmärkningar om mig. Stalin gick aldrig på allvar ut öppet. Det är sant att ingen var speciellt intresserad av vare sig hans åsikt eller hans motsägelser. Jag är säker att min huvuduppgift, som var att göra vår attityd i fredsfrågan så begriplig som möjlig för världsproletariatet, var av sekundär betydelse för Stalin. Han var intresserad av "fred i ett land" precis som han senare skulle bli intresserad av enbart "socialism" i ett land. Under de avgörande omröstningarna förenade han sig med Lenin. Det var inte förrän flera år senare, i hans kamp mot "trotskismen", han gjorde sig besväret att utarbeta något som påminde om en egen "åsikt" om händelserna i Brest. [Jämför hans attityd med när Lenin talade till partiets sjunde kongress den 8 mars, omedelbart efter de bittra fraktionsstriderna]:

Vidare måste jag beröra kamrat Trotskijs ställningstagande. I hans verksamhet bör två sidor särskiljas. När han inledde förhandlingarna i Brest och på ett förträffligt sätt utnyttjade dem för agitation, så var vi alla ense med kamrat Trotskij... Trotskijs taktik var riktig så länge det var fråga om att dra ut på tiden; felaktig blev den när det förklarades att krigstillståndet hade upphört utan att fred slöts... Men eftersom historien har gjort denna fråga överspelad, är det inte på sin plats, att återvända till den.

Det fanns naturligtvis en grundläggande skillnad mellan Lenins linje genom Brest-Litovskrisen och Stalins linje, som låg närmare Zinovjevs. Det måste sägas att Zinovjev ensam hade modet att kräva omedelbart undertecknande av freden, genom att förutsäga att ett avbrott i förhandlingarna i själva verket skulle förvärpa fredsvillkoren och skrämja oss med detta. Ingen av oss tvivlade på att det ur "patriotisk" synvinkel skulle varit fördelaktigare att skriva på villkoren omedelbart, men Lenin ansåg att det var revolutionär agitation att dra ut på tiden på fredsförhandlingarna och att den internationella revolutionens uppgifter stod över patriotiska överväganden – över territoriella och alla andra villkor i fredsfördraget. För Lenin var det en fråga om att säkra ett andrum i kampen för den internationella revolutionen. Stalin kände att den internationella revolutionen var en "potential" som vi inte kunde räkna med. Det är sant att han senare korrigerade dessa ord för att förklara sig inför andra, men för honom förblev den internationella revolutionen väsentligen, på den tiden precis som avsevärt senare, en livlös formel som han inte visste hur han skulle använda i den praktiska politiken.

Det var just under denna kris som det stod klart att världspolitiken bestod av många för Stalin okända storheter. Han visste inget om dem och han var inte intresserad av dem. Inom den tyska arbetarklassen rasade passionerade debatter i de progressiva skikten om varför bolsjevikerna gått in i förhandlingar och förberedde att sluta fred. Det var inte så få som uttryckte åsikten att bolsjevikerna och Hohenzollerns regering spelade upp en komedi där replikerna var utdelade på förhand. Kampen för revolutionen krävde att vi gjorde klart för arbetarna att vi inte kunde agera på annat sätt, att fienden gjorde vad de ville med oss, att vi var tvingade att skriva på fredsavtalet. Av just detta skäl var tyskarnas framryckning vårt bästa bevis på avtalets tvingande karaktär. Ett ultimatum från Tyskland hade inte varit nog; ett ultimatum kunde på samma sätt ha varit en del av ett repeterat skådespel. Det var en helt annan sak med den verkliga förflyttningen av tyska trupper och erövrandet av städer, av militär materiel. Vi förlorade enorma tillgångar, men vi vann det politiska förtroendet hos arbetarklassen i hela världen. Detta var oenighetens kärna.

Enligt konstitutionstexten skulle ett folkkommissariat bestå av ordföranden¹ och kollegiet, som i sin tur bestod av ett halvt dussin och ibland till och med ett dussin medlemmar. Det var ingen lätt uppgift att leda ett departement. Enligt Pestkovskij ”var alla medlemmar i Nationella frågans kollegium i opposition till Stalin, vilket ofta lämnade dess folkkommissarie i minoritet”. Den ångerfulle författaren tillägger skyndsamt: ”Stalin beslutade att omskola oss och arbetade ihärdigt med detta. I detta uppvisade han en stor mängd sunt förnuft och vishet”. Olyckligtvis går inte Pestkovskij in på detaljer angående denna aspekt av frågan. Men vi lär oss från honom om Stalins originella sätt att avsluta konflikter inom sitt kollegium. ”Ibland kunde han tappa tålmodet”, skildrar Pestkovskij, ”men han visade det aldrig under mötena. Vid dessa tillfällen, när hans tålmod tog slut som ett resultat av våra ändlösa konferensdiskussioner, kunde han plötsligt försvinna, och det med väldig skicklighet; ’bara för ett ögonblick’ kunde han försvinna ut ur rummet och gömma sig ett av skrymslena i Smolnyj och senare i Kreml. Det var omöjligt att hitta honom. I början brukade vi vänta på honom. Men till sist ajournerade vi mötet. Jag brukade stanna kvar i vårt gemensamma kontor och tålmodigt vänta på hans återkomst, men till ingen nytta. Vanligtvis brukade telefonen ringa vid sådana tillfällen; det var Vladimir Iljitj som sökte Stalin. Närhelst jag svarade att Stalin försvunnit, sade han utan undantag till mig: ’Hitta honom genast.’ Det var ingen enkel uppgift. Jag brukade ta en lång promenad genom Smolnyjs och Kremls ändlösa korridorer på jakt efter Stalin. Jag hittade honom på de mest oväntade ställen. Ett par gånger hittade jag honom i sjömanskamraten Vorontsovs lägenhet, i köket, där Stalin låg på en divan rökandes pipa och tänkte på sina teser.”

Eftersom partiets bästa krafter gått in för militärt eller ekonomiskt arbete bestod kommissariatet för nationalitetsfrågors kollegium av människor av mindre vikt. Icke desto mindre tvingades de ofta att säga emot Stalin och ställa frågor till honom som han inte kunde besvara. Han hade makt. Men denna makt räckte inte för att tvinga igenom sin vilja; han måste övertyga eller övertala. Stalin kunde inte hantera denna situation. Motsättningen mellan hans tyranniska natur och hans otillräckliga intellektuella resurser skapade en ohållbar situation för honom. Han åtnjöt inte auktoritet i sitt eget arbetsfält. När hans tålmod tog slut gömde han sig helt enkelt ”på de mest oväntade ställen”. Det är tveksamt om han tänkte över sina teorier i köket hos kommandanten. Det är troligare att han slickade sina invärtes sår och grubblade över hur bra det skulle kännas om de som inte höll med honom inte skulle våga säga emot. Men på den tiden fanns det inte ens i hans eget huvud tankar om att han en dag blott skulle ge order och alla andra skulle lyda under tystnad.

Inte mindre färgstark är Pestkovskijs berättelse om kommissariatets jakt efter ett kontor i Moskva, dit regeringen flyttade från Petrograd följande mars. En hård kamp rasade mellan departementen om köpmännens privata hus. Folkkommissariatet för nationalitetsfrågor hade till en början absolut ingenting. ”Jag utsatte Stalin för påtryckningar.” Vem Stalin utsatte för påtryckningar vet jag inte. ”Efter ett tag hade folkkommissariatet för nationalitetsfrågor flera privata hus till sitt förfogande. Centralkontoret för Vitryssland låg på Povarskaja, letterna och esterna på Nikitskaja, polackerna på Arbat, judarna på Pretjistenka medan tatarerna var någonstans på Moskvaflodens kaj. Vid sidan om detta hade Stalin och jag kontor i Kreml. Stalin visade sig mycket missnöjd med denna situation. ’Nu är det helt omöjligt att hålla ett öga på er alla. Vi borde hitta ett stort hus och samla alla där.’ Denna idé lämnade honom inte ens för ett ögonblick efter detta. Flera dagar senare sade han till mig: ’Vi har fått det stora sibiriska hotellet men det högsta rådet för den nationella ekonomin har ändå avsiktligt tagit kontroll över det. Vi ska emellertid inte backa. Säg till Allilujeva att skriva följande på flera ark: – Dessa rum har folkkommissariatet för nationaliteterna tagit i besittning. Och ta med några häftstift.’”

¹ Folkkommissarien – C.M.

Allilujeva, Stalins framtida hustru, var kontorist vid nationalitetskommissariatet. Beväpnade med de magiska pappersarken och häftstiften åkte Stalin och hans assistent med bil till Zlatoustenkijleden. ”Det höll redan på att bli mörkt. Hotellets huvudentré var stängd. Dörren var skyltad med en pappersbit där det stod – ’Denna bostad bebos av högsta rådet’. Stalin slet ner den och vi satte fast vår skylt i dess ställe. ’Allt vi behöver göra nu är att ta oss in’, sa Stalin. Det var ingen enkel uppgift. Med stor svårighet hittade vi en baddörr. Av någon oförklarlig orsak fungerade inte elektriciteten. Vi lyste upp vår väg med tändstickor. På andra våningen stötte vi på en lång korridor. Vi satte fast våra lappar slumpvis på ett antal dörrar. När det var dags att vända hade vi inga tändstickor kvar. På vår väg tillbaka i kolmörker hamnade vi i källaren och bröt nästan våra nackar. Till slut lyckades vi ta oss till vår bil.”

Det kräver en viss ansträngning av fantasin att föreställa sig bilden av en regeringsmedlem som under skydd av mörkret bryter sig in i en byggnad ockuperad av ett annat ministerium, sliter ner en uppsättning lappar och sätter upp andra. Det kan sägas med viss säkerhet att detta inte skulle ha fallit några andra folkkommissarier eller centralkommittémedlemmar in att göra något liknande. Här känner vi igen Koba från Bakufängelsets dagar. Stalin kunde inte undgå att veta att en omtvistad fråga om en byggnad i slutänden skulle ha avgjorts i folkkommissariernas råd eller i politbyrån. Det hade varit enklare att redan från början vända sig till en av dessa institutioner. Tydligt hade Stalin anledning att tro att striden inte skulle avgöras till hans fördel och försökte ställa folkkommissariernas råd inför fullbordat faktum. Försöket misslyckades; byggnaden tilldelades högsta rådet för den nationella ekonomin som var ett viktigare ministerium. Stalin måste dölja ännu ett agg mot Lenin.

Enligt Pestkovskij resonerade majoriteten av kollegiet i kommissariatet för nationaliteterna på följande sätt: varje nationellt förtryck är bara ett av klassförtryckets uttryck. Oktoberrevolutionen hade rivit ned grunden för klassförtrycket. Därför finns det inget behov att organisera nationella republiker och autonoma regioner i Ryssland. Territoriella åtskillnader skulle enbart gå längs ekonomiska linjer. ”... Oppositionen mot den leninistiska politiken var, hur konstigt det än kan verka vid första ögonkastet, speciellt stark bland de icke-ryska bolsjevikerna (letter, ukrainare, armenier, judar osv). Bolsjevikerna från gränsområdena som lidit under förtryck hade vuxit upp i kampen mot lokala nationalistiska partier och var lutade mot att förkasta, inte bara chauvinismens gift, utan även progressiva sociala krav. Kollegiet i folkkommissariatet för nationaliteter bestod av dessa russifierade ickeryssar, som använde sin abstrakta internationalism som motvikt mot de förtryckta nationaliteternas verkliga utvecklingsbehov. Denna linje gav stöd till den gamla traditionen av russifiering och var i sig självt en speciell fara under inbördeskrigets förhållanden.”

Folkkommissariatet för nationaliteterna skapades för att organisera alla de tidigare förtryckta nationerna i Ryssland via nationella kommissariat – som de armeniska, vitryska, judiska, lettiska, muselmanska (som senare döptes om till Tataro-Basjkir), polska – och avdelningar för bergsfolken i Kaukasus, tyskarna, kirgiserna, ukrainarna, tjuvasjerna, esterna, kalmykerna, sydslaverna, tjeckoslovakerna (för de tjeckiska krigsfångarna), votjakerna och komierna. Kommissariatet försökte organisera nationaliteternas utbildning på en sovjetisk grund. Det gav ut en veckotidning, *Nationaliteternas liv*, på ryska och ett antal publikationer på olika nationalitetsspråk. Men det ägnade sig i huvudsak åt att organisera nationella republiker och regioner, att hitta de nödvändiga kadrerna till ledare inom nationaliteterna och det skulle det vara en ledning för de nyorganiserade territoriella enheterna, så väl som att sörja för de nationella minoriteter som levde utanför sitt eget avgränsade territorium. De efterblivna nationaliteterna hade av revolutionen för första gången väckts till en självständig nationell existens. I deras ögon hade kommissariatet för nationaliteterna en obestridd auktoritet. Detta öppnade dörrarna till en självständighet inom sovjetregimens ram. Inom denna sfär var Stalin en oersättlig assistent till Lenin. Han kände ursprungsbefolkningarnas liv i Kaukasus ingående

– som bara en infödd kan. Ursprungligheten fanns i hans blod. Han älskade primitiva folksamhällen, fann ett gemensamt språk med dem, var inte rädd för att de skulle överträffa honom i något och uppträdde därför mot dem på ett demokratiskt och vänligt sätt. Lenin värdesatte dessa Stalins egenskaper, som inte fanns hos andra, och försökte på alla sätt att understödja Stalins auktoritet i ögonen på alla slags nationella delegationer. ”Prata med Stalin om det. Han känner till den frågan väl. Han känner till förhållandena. Diskutera frågan med honom.” Sådana rekommendationer upprepades av honom otaliga gånger. Vid alla de tillfällen när Stalin hade allvarliga konflikter med de nationella delegaterna eller i sitt eget kollegium, hänvisades frågan till politbyrån där alla beslut utan undantag gick till Stalins fördel. Detta måste ha förstärkt hans auktoritet ännu mer i ögonen på de styrande kretsarna inom de efterblivna nationaliteterna; i Kaukasus, vid Volga och i Asien. Den nya byråkratin hos de nationella minoriteterna blev senare ett inte oviktigt bålverk för Stalins makt.

Den 27 november 1919 hölls i Moskva den andra allryska kongressen för de muselmanska kommunistorganisationerna och folken i öster. Kongressen öppnades av Stalin för partiets centralkommitté. Fyra personer valdes till hedersmedlemmar: Lenin, jag, Zinovjev och Stalin. Kongressens ordförande, Sultan-Galjev, en av dem som det senare gick illa för, föreslog kongressen att hälsa Stalin som ”en av de kämpar som brann med en låga av hat mot den internationella imperialismen”. Ändå är det väldigt karaktäristiskt för den tidens gradering av ledarna att Sultan-Galjevs rapport om den allmänna politiska utvecklingen även på denna kongress avslutas med hälsningen: ”Länge leve det Ryska kommunistpartiet! Länge leve dess ledare, kamraterna Lenin och Trotskij.” Till och med denna kongress för folken i öst som hölls under Stalins direkta ledning ansåg det inte nödvändigt att inkludera Stalin bland partiets ledare.

Stalin var folkkommissarie för nationaliteterna från revolutionen fram till nedläggningen av kommissariatet 1923. Då grundades Sovjetunionen och dess centrala exekutivkommittés nationalitetsråd i skapades. Det kan anses vara säkert fastställt att Stalin åtminstone till maj 1919 inte var strängt upptagen av kommissariatets affärer. Till en början skrev Stalin inte ledarna i *Nationaliteternas liv*, men senare när tidningen började komma ut i ett större format, började Stalins ledare publiceras i det ena numret efter det andra. Men Stalins litterära produktion var inte omfattande och den minskade från år till år. Under 1920-21 hittar vi endast två eller tre artiklar av honom. 1922 inte en enda artikel. Vid det laget hade Stalin helt gått över till apparatpolitik.

Tidningens redaktion konstaterade 1922: ”I början av utgivningen av *Nationaliteternas liv* tog kamrat Stalin, folkkommissarien för nationaliteternas affärer, aktiv del. Han skrev under den perioden inte bara ledartiklar, utan gjorde ofta även informationsöversikten, bidrog med notiser till avdelningen för partiliv och liknande.” När vi läser dessa bidrag känner vi igen den gamle redaktören för Tiflispublikationerna och redaktören för *Pravda* i Petersburg 1913.

Sålunda ägnade han i ett antal nummer sin uppmärksamhet åt Östern. Detta var en av Lenins vägledande idéer som man stöter på i många av hans artiklar och tal. Det är ingen tvekan om att Stalins intresse av Östern till stor del var personlig till sin karaktär. Han kom själv från Östern. Om han inför representanter från Väst alltid kände sig bortkommen, han som varken kände till livet i väst eller dess språk, kände han sig ojämförligt självsäkrare och på fastare mark med representanter för efterblivna nationer i öst, kommissarien som till stor del bestämde deras öde. Grundidén var Lenins. Men hos Lenin var de perspektiven för Öst och Väst nära sammanknutna med varandra. 1918 stod Västs problem i förgrunden, inte Östs; kriget höll på att ta slut, det pågick uppror i alla länder, revolutioner i Tyskland och Österrike-Ungern och på andra ställen. Stalins artikel med titeln ”Glöm inte öst” publicerades sålunda i numret den 24 november 1918, det vill säga precis vid tiden för revolutionen i Österrike-Ungern och Tyskland. Vi hade alla betraktat dessa revolutioner som föregångare för Europas

socialistiska revolutioner Samtidigt skrev Stalin att ”utan den revolutionära rörelsen i öster är det meningslöst att ens tänka på socialismens slutliga triumf” – Stalin ansåg med andra ord socialismens slutliga triumf som omöjlig inte enbart i Ryssland, utan till och med i Europa utan ett revolutionärt uppvaknande i öster. Detta var en återupprepning av Lenins bärande idé. Denna återupprepning av idéer var inte bara uttryck för en arbetsfördelning utan återspegalade även skilda intressen. Stalin hade absolut ingenting att säga angående revolutionen i väst. Han kände inte till Tyskland, kände inte dess liv eller dess språk och andra skrev om det med mycket större kunskap. Stalin koncentrerade sig på öst.

Den 1 december 1918 skrev Stalin en artikel i *Nationaliteternas liv* betitlad ”Ukraina håller på att befrias.” Alltid den tidigare seminaristens retorik, med samma upprepningar: ”Vi tvivlar inte på att den ukrainska sovjetregeringen kommer att erbjuda lämpligt motstånd mot de nya ovälkomna gästerna, förslavarna från England och Frankrike. Vi tvivlar inte på att den ukrainska sovjetregeringen kommer att avslöja deras reaktionära roll”, och så vidare ad nauseam. I en artikel i samma tidskrift den 22 december 1918 skrev Stalin: ”Med hjälp från de bästa kommunistiska styrkorna återetableras den sovjetiska statsapparaten (i Ukraina). Medlemmarna i sovjetens centralkommitté i Ukraina leds av kamrat Pjatakov... De bästa kommunistiska krafterna som utgjorde den ukrainska regeringen var: Pjatakov, Vorosjilov, Sergejev (Artem) Kviring, Zatonskij och Kotsubinskij.” Av dessa var det bara Vorosjilov som överlevde och blev marskalk. Sergejev (Artem) dog i en olycka; alla de andra blev antingen avrättade på fläcken eller försvann utan ett spår. Sådan blev ödets lott för ”de bästa kommunistiska krafterna”.

Den 23 februari publicerade han en ledare med titeln ”Två läger”, i vilken han bland annat sade: ”Världen har beslutsamt och oåterkalleligt delat sig i två läger – imperialismens läger och socialismens läger... Den socialistiska revolutionens vågor växer utan hinder, angriper imperialismens fästningar... Dess eko genljuder i de förtryckta folkens länder... Marken under imperialismens fötter håller på att fatta eld ...”. Trots vågorna är bilderna klichéer och inte i samklang med varandra. I allt detta finns en omisskännlig ton av falskhet under ett byråkratiskt överdrivet patos. Den 9 mars 1919 publicerade *Nationaliteternas liv* en artikel av Stalin med titeln ”Efter två år”, som uttryckte hans slutsatser: ”Erfarenheterna av de två åren av proletariats kamp har fullständigt bekräftat vad bolsjevismen hade förutsett... det oundvikliga i den proletära världsrevolutionen...”. På den tiden hade bolsjevismens perspektiv inte ännu reducerats till socialism i ett land. Alla andra artiklar var av samma typ, alla helt utan originalitet i idéer eller lockande form. Artiklarna var till sin karaktär formellt utbildande, torra, slappa och falska.

Tjuvasjkommunisternas första kongress ägde rum i april 1920, följaktligen mer än två år efter att den sovjetiska regeringen etablerats. Hederspresidiet bestod av samma fyra personer: Lenin, jag, Zinovjev och Stalin. I sin beskrivning av kongressen påpekade folkkommissariatet för nationaliteternas tidning att väggarna var dekorerade med porträtt på världsrevolutionens ledare – Karl Marx, Lenin, Trotskij och Zinovjev. På den tiden existerade det ännu inga porträtt av Stalin; de var inte upphängda någonstans och det föll ingen in att dekorera ens kongresshallen med ett av dem. Ändå var detta evenemang helt inom Stalins eget verksamhetsfält.

Den 7 november – det vill säga på treårsdagen av oktoberrevolutionen – hittar vi Stalin i Baku, där han talade vid sovjeternas högtidliga möte. Han gav en rapport med titeln ”Tre år av proletariats diktatur.” Vid kongressen för Dagestans folk den 13 november, proklamerade Stalin autonomi för Dagestan. ”Kamrat Stalins tal”, som tidningen för kommissariatet för nationaliteterna informerar oss, ”blev vid flera tillfällen avbrutet av dånande applåder, Internationalen och slutade i en våldsam ovation”. Den 17 november vid kongressen för folken i Terekterritoriet vid Vladikavkaz, ”proklamerade” Stalin personligen ”den sovjetiska

autonomin för det guriska folket” och framträdde med en rapport om den ovan nämnda autonoma gurianska sovjetiska republiken. Mellan 18 och 21 december 1920 genomfördes Autonoma republikers, territoriers och regioners representanters första allryska konferens. Kaminskij lämnade hälsningar från Stalin, som inte kunde närvara på grund av sjukdom. Förslaget att skicka hälsningar till Stalin antogs enhälligt. Men vid denna kongress för folken i öster säger protokollen: ”... Till hedersordföranden på kongressen valdes: kamraterna Lenin, Zinovjev och Trotskij (...) stormar av applåder (...) Till hedersmedlemmar av presidiet valdes... och Dzjugasjvili-Stalin ...” Återigen på sista plats!

I Wien hade Stalin under Lenins vägledning skrivit ett värdefullt verk om nationella frågan, men hans försök att i Sibirien självständigt fortsätta detta arbete gav ett sådant resultat att Lenin bedömde det omöjligt att ens publicera hans artikel. På marskongressen 1917 utvecklade Stalin åsikten att nationellt förtryck är produkten av feodalism och hade fullkomligt tappat imperialismen ur sikte, den huvudsakliga orsaken till nationellt förtryck i vår epok. 1923 skulle han placera storrysk nationalism, som bakom sig hade urgamla traditioner av förtryck av svaga nationer, på samma nivå som dessa staters defensiva nationalism. Dessa grova misstag, stalinistiska misstag, förklaras av att han, vilket redan påpekats, inte i en enda fråga höjer sig till en sammanhållen uppfattning. Han utnyttjar lösryckta marxistiska påståenden som han för tillfället behöver dem, väljer dem precis som skor väljs enligt storlek i en skoaffär. Det är därför han vid varje vändning i händelseutvecklingen så lätt motsäger sig själv. Sålunda kunde Stalin inte ens i den nationella frågan, som blev hans speciella område, nå fram till en sammanhängande uppfattning.

”Erkännandet av rätten till avskiljande betyder inte en rekommendation om avskiljande”, skrev han i *Pravda* den 10 oktober 1920. ”Avskiljande av gränsländerna skulle ha underminerat det centrala Rysslands revolutionära kraft, vilken stimulerade frihetsrörelserna i Väst och i Öst. De avskilda gränsländerna skulle oundvikligen ha fallit i den internationella imperialismens slaveri. Det räcker med att se på Georgien, Armenien, Polen, Finland etc, vilka separerat sig från Ryssland, och som endast bevarat ett sken av självständighet, medan de faktiskt förvandlats till Ententens ovillkorliga vasaller. Det räcker med att minnas Ukrainas och Azerbajdzjans historia, den förra våldtagen av tysk kapitalism och den senare av Ententen, för att fullständigt förstå det kontrarevolutionära i kraven för utträde för ett gränsland under nuvarande internationella förhållanden.”

”Den revolutionära vågen från norr”, skrev Stalin på ettårsdagen av oktoberrevolutionen, ”har spritt sig över hela Ryssland, strömmat från det ena gränslandet till det andra. Men vid denna tid mötte den en damm i form av de ’nationella råden’ och ’territoriella regeringarna’ (Don, Kuban, Sibirien) som bildats till och med före oktober. Borgerliga till sin natur hade de ingen önskan att förstöra den gamla borgerliga världen. Tvärtom, de ansåg det som sin plikt att bevara och befästa den med all sin styrka... De blev naturligtvis reaktionens hjärta, samlande allt som var kontrarevolutionärt i Ryssland omkring sig... Men de ’nationella’ och territoriella ’regeringarnas’ kamp (mot sovjetmakten) visade sig vara en ojämn kamp. Angripna från båda sidor, utifrån av sovjetregeringen och inifrån av sina egna arbetare och bönder, tvingades de ’nationella regeringarna’ att retirera efter det första slaget... I grunden slagna blev de ’nationella regeringarna’ tvingade att vända sig till imperialisterna i väst för hjälp mot sina egna arbetare och bönder, .”

Så inleddes vågen av utländsk intervention och ockupation av gränsländerna, befolkade i huvudsak av icke-ryska nationaliteter, som inte kunde hjälpa att de hatade Koltjak, Denikin, Wrangel och deras imperialism och russifiering. I en rapport av Stalin i Baku den 8 november 1920, med titeln ”Den proletära revolutionens tre år”, hittar vi följande avslutande ord: ”Det är ingen tvekan om att vår väg inte är den enklaste, men det är inte heller någon tvekan om att vi inte skräms av svårigheter... ” Som parafra av Luther kunde Ryssland ha sagt: ”Här står

jag på gränsen mellan den gamla kapitalistiska och den nya socialistiska världen; här på denna gräns förenar jag ansträngningarna från proletariet i väst med böndernas ansträngningar i öst, för att göra slut på den gamla världen. Må historiens gud hjälpa mig med detta!”

[Enligt] Pestkovskij:

På våren 1918 beslutade centralkommittén att skapa republiken Tartar-Basjkir. För att utveckla detta beslut mer konkret sammankallades en speciell konferens i Moskva i maj, bestående av representanter från parti- och sovjetorganisationer från Uralterritoriet, representanter från tartar- och basjkirfolken och tjänstemän från folkkommissariatet för nationaliteterna.

Konferensdelegaterna från Uralterritoriet var kamraterna Syromolotov och Tintul och de hade med sig en ”riktig” basjkirisk kommunist kamrat Sjamigulov. Alla tre var bestämda motståndare till Tartar-Basjkirrepubliken, och betraktade den som något av en eftergift till panislamistisk nationalism. Med ett så oväntat stöd piggade vi ”vänsteranhängare” i styrelsen för kommissariatet för nationaliteterna till och beslutade om beslutsamt motstånd mot Stalins ”opportunist”. På det sättet blev de som var för att skapa en republik i minoritet. De enda som resolut stödde Stalin var Nur-Vachitov, ledare för tartarkommunisterna, och Ibragimov, vänster-SR:are och representant för Ufa-tartarerna. Den ende basjkirkommunisten, Sjamigulov, uttalade sig mot republiken och ansåg den vara en onödig eftergift till nationalism. Ännu värre var agerandet från en annan basjkir, Manatov. Vid mötet röstade han för republiken, för att inte ”gräla med sina överordnade”, men i korridoren uppmanade han oss ivrigt att kämpa resolut emot dess etablering, enligt honom ville inte basjkirerna vara i samma republik som tartarerna.

Efter detta samlade Stalin till en session av kongressen och deklarerade att på grund av att frågan redan på förhand beslutats av centralkommittén, måste vi rösta ja till att bilda en republik. Men vi gav inte efter, och som en markering mot att frågan beslutats innan kongressen sammankallats, lämnade vi fraktionsmötet och vägrade delta i rådets vidare överläggningar. Samtidigt retade vi Stalin och sade att han ”stod ensam kvar tillsammans med en vänster SR:are”. För detta fick vi senare en skriftlig reprimand från centralkommittén.

Efter utropandet av den basjkiriska autonoma republiken i november 1917 utlöstes en våg av sympatier för sovjetregeringen bland massorna. Ledningen för dessa basjkiriska massor hamnade i händerna på de nationalistiska element som leddes av Zak-Validov, som representerade den borgerliga kulak-delen av befolkningen. Gradvis urartade denna grupp till en utpost för antisovjetisk aktivitet och etablerade kontakt med Dutov och Koltjak. Efter att Koltjak avskaffat den basjkiriska autonomin, tvingades emellertid Zak-Validov under tryck från massorna att inleda förhandlingar med sovjetregeringen. I februari 1919, efter likvideringen av Koltjak, gick den basjkiriska regeringen över till sovjetiska regeringens sida och mot slutet av samma månad i Simbirsk, i den östra frontens stabshögkvarter, skrev den basjkiriska regeringen under en preliminär överenskommelse som garanterade autonomi för det basjkiriska folket på villkor att de bildade en regering på grundval av den sovjetiska konstitutionen och inledde gemensamma militära aktioner med bashkiriska avdelningar med Röda armén mot de vita och liknande.

I början av mars 1919 påbörjade Stalin förhandlingar i Moskva med den basjkiriska delegationen om bildandet av den basjkiriska sovjetrepubliken. Resultatet av dessa förhandlingar blev överenskommelsen mellan centrala sovjetregeringen och den basjkiriska regeringen rörande det sovjetiska autonoma Basjkir, upprättad den 20 mars 1919. I början av mars var jag tvungen att lämna Moskva, efter att ha avböjt deltagande på den åttonde partikongressen på grund av militära förluster nära Ufa. Stalin stannade lugnt kvar i Moskva under kongressen och genomförde fram till den 20 mars förhandlingarna med den basjkiriska delegationen. Trots detta är Stalin knappt ihågkommen av samtida basjkiriska historiker som skriver om frågan. [De två citaten nedan – det första av Antagulov, det andra av Samojlov – är typiska]:

1.

Kampen mellan de ryska och de basjkiriska kamraterna hårdnade; kaoset nådde sin höjdpunkt. På ett ställe greps ryssar i namn av den basjkiriska regeringen; på ett annat greps basjkirier i namn av den lokala regeringen. Kamrat Trotskij's resa till Ufa råkade sammanfalla med denna rörelse (mars 1920). De basjkiriska tjänstemännen började åter förhandla med den sovjetiska regeringen genom kamrat Trotskij och uppnådde en delöverenskommelse.

2.

Under tiden, som ett resultat av informationen från Basjkirien, skänkte centret inte så lite uppmärksamhet till den basjkiriska frågan. I mitten på mars kallade kamrat Trotskij, som anlant till Ufa med speciella maktbefogenheter, oss dit för en konferens i basjkiriska frågor. Till denna konferens kom från Sterlitmak, representerandes basjkirerna kom Validov, Tuchvatulin, Rachamatuvin och Kasparanskij, som representerade den territoriella kommittén och tjänstemännen från centret Dudnik, Samojlov, Sergejev (Artem), Preobrazjenskij och ordföranden för Ufas provisoriska exekutivkommitté, Jeltsin.

Under sovjetregimens inledande år var bolsjevismen svag i Ukraina. Orsakerna till detta kan sökas i landets nationella och sociala struktur. Städerna, befolkade av storryssar, judar, polacker och endast till en liten del av ukrainare, var i stor utsträckning av kolonial karaktär. Andelen storryssar bland industriarbetarna i Ukraina var avsevärd. Mellan staden och byn låg en gapande, nästan oöverstiglig klyfta. De ukrainska intellektuella som intresserade sig för landsbygden, det ukrainska språket och kulturen, bemöttes halvt ironiskt i städerna och sårade därav knuffades de i chauvinistisk riktning. De icke ukrainska socialistiska fraktionerna i städerna hade ingen känsla av gemenskap med det liv massorna i byarna levde. I de ukrainska städerna representerade de storryssarnas kultur, som de flesta av dem, särskilt inte de judiska intellektuella, var särskilt bekanta med. Detta förklarar till stor del den exotiska karaktären på ukrainsk bolsjevism, dess frånvaro under den period när den skulle ha sänkt djupa rötter, dess grundläggande självständighet, de talrika konflikterna, grälen och ständiga interna fraktionsstriderna.

Det var Stalins skyldighet som folkkommissarie för nationaliteterna att hålla utvecklingen av de nationalistiska rörelserna i Ukraina under ständig bevakning. Enbart på grund av detta stod han i närmare kontakt än andra med det ukrainska bolsjevikpartiet. Denna närmare kontakt inleddes redan 1917, snart efter oktoberrevolutionen, och fortsatte under många år. I Ukraina representerade Stalin bolsjevikernas ryska centralkommitté. Å andra sidan representerade han vid vissa allmänna partikongresser de ukrainska organisationerna. Detta var brukligt vid denna tid. Han deltog i det ukrainska kommunistpartiets konferenser som en av dess aktiva ledare, och eftersom den ukrainska organisationens liv till stor del slösades bort i ständiga käbbel, konflikter, fraktionsgrupperingar kände sig Stalin i denna atmosfär som fisken i vattnet.

Hans ukrainska period var fylld av misslyckanden och förblir därför dold. [Officiella stalinistiska historiker, tvingas räkna upp misslyckande efter misslyckande i att få igenom partilinjen i Ukraina under Stalins period som folkkommissarie för nationaliteterna, undviker noggrant att nämna hans namn i samband med denna epidemi av misslyckanden. De slår inte fast att "misstagen i bonde- och nationella frågan som hade begåtts i Ukraina i början av 1919 och som bidrog till sovjetregeringens fall där" till syvende och sist berodde på Stalins helt otillräckliga försvar av den politik som det ryska kommunistpartiets centralkommitté lagt fast. I en kritik av detta misslyckande sade Lenin: "Endast en mycket liten del av de välskötta jordbruken borde omvandlas till sovjetjordbruk, annars kommer vi inte att uppnå ett block med bönderna... Vi behöver en linje liknande den vi behövde i slutet av 1917 och under många månader under 1918... Vi måste nu därför avdela ett stort antal sovjetjordbruk till allmän jordutdelning."]

[Stalin möttes återigen av en brokig opposition på den fjärde allukrainska partikongressen den 16 mars 1920. Han var fullt bemyndigad representant för centralkommittén och beväpnad med en uttrycklig resolution i den ukrainska frågan. Oppositionens spjutspets var anhängarna till Saprionovs ”demokratisk centralism”-tendens, som fullständigt besegrats i debatten vid på allryska partikongressen i december året innan. Denna gång var alla argument från denna opposition kända på förhand och folkkommissarierna för nationaliteterna lade fram motargumenten utskrivna för honom i förväg av Trotskij, som tilldelats denna uppgift av politbyrån. Ändå förlorade han debatten på den ukrainska kongressen. Centralkommittén tvingades ingripa genom att upplösa den ukrainska centralkommittén som valts på den fjärde kongressen och genom att återkalla ett stort antal tjänstemän som hemfallit åt storrysk chauvinism, innan den kunde introducera sin politik, som insisterade på det orubbliga upprätthållandet av principen om ”nationernas självbestämmanderätt”. Huvudpunkten i centralkommitténs resolution antagen vid allryska partikongressen i december 1919 har följande lydelse]:

Med tanke på att ukrainsk kultur... under sekler förtryckts av tsarismen och de utsugande klasserna i Ryssland, gör det ryska kommunistpartiets centralkommitté det obligatoriskt för alla partimedlemmar att med alla medel hjälpa till att avlägsna alla hinder för det ukrainska språkets och kulturens fria utveckling. På grund av seklers förtryck återfinns nationalistiska strömningar bland de efterblivna delarna av de ukrainska massorna, och med tanke på detta, är det varje partimedlems skyldighet att behandla dem med yttersta tålmod och tolerans, ge dem en kamratlig förklaring till de gemensamma intressena hos de arbetande massorna i Ukraina och Ryssland. Partimedlemmar... måste faktiskt stödja de arbetande massornas rätt att studera det ukrainska språket och att använda det i alla sovjetinstitutioner... sträva efter... att göra det ukrainska språket till ett vapen för de arbetande massornas kommunistiska utbildning. Steg måste omedelbart tas för att tillse att ett tillräckligt antal anställda i alla sovjetiska institutioner kan det ukrainska språket och att samtliga anställda i framtiden ska kunna tala ukrainska.

Detta borde varit en extremt enkel tes att försvara. Även om Stalin som regel inte var en framgångsrik debattör, men med tanke på styrkeförhållandena förefaller hans förlust ändå överraskande. Det är mycket möjligt att Stalin, efter att tidigare känt att stämningen på kongressen var ogynnsam för hans tes, beslutat sig för att spela på att den som förlorar vinner, att via mellanhänder låta det bli känt att han försvarade teserna, inte ur egen övertygelse, utan enbart på grund av disciplin. På det här sättet kunde han räkna med att slå två flugor i en smäll – vinna de ukrainska delegaternas sympati och överföra nederlaget till mig som tesernas författare. En sådan intrig var helt i den mannens anda!

Den georgiska socialdemokratin ledde inte enbart de utarmade bönderna i lilla Georgien, utan aspirerade, inte utan en viss framgång, även på ledningen av rörelsen ”för den revolutionära demokratin i hela Ryssland”. Under revolutionens första månader såg den georgiska intelligentsians ledande kretsar inte Georgien som ett nationellt fädernesland utan som ett Gironde, en utvald sydlig provins uppmanad att förse hela landet med ledare. Detta fortsatte endast så länge det fortfarande fanns hopp att hålla kvar revolutionen inom den borgerliga demokratis ramverk. När risken för en bolsjevikisk seger avtecknade sig bröt den georgiska socialdemokratin sina band med de ryska kompromissmakarna och förenade sig med de reaktionära elementen i Georgien. När sovjeterna vann blev de georgiska förkämparna för ett enda odelbart Ryssland lika ivriga förkämpar för separatism ...

[Följande dokument från denna tid sprider nytt ljus över sovjetiseringen av Georgien]:

1.

Till det revolutionära krigsrådet på den kaukasiska fronten. Till Ordzjonikidze.

Tog emot ditt klagobrev. Du misstar dig i att uppfatta min undersökning, som är min plikt, som brist på förtroende. Jag hoppas att du före innan vi möts kan lägga bort denna missklädsamma kränkta ton.

#96 Lenin.

3 april 1920

2.

Till Baku via Rostov.

Till medlemmen av det revolutionära krigsrådet på den kaukasiska fronten, Ordzjonikidze:

(Att levereras via ansvarskännande personer. Leveransen rapporteras till Skljanskij vid republikens revolutionära krigsråd.)

Centralkommittén beordrar dig att avlägsna alla förband från det georgiska territoriet till gränsen och att avstå från intrång i Georgien. Efter förhandlingar med Tblisi står det klart att fred med Georgien inte är uteslutet.

Rapportera omedelbart alla helt korrekta fakta om rebellerna.

På order av politbyrån:

#004/109 Lenin. Stalin.

5 maj 1920.

3.

[Ett maskinskrivet brev på brevpapper från överbefälhavaren för republikens alla väpnade styrkor daterat 17 februari 1921 #864, överskrivet med "Hemligt personligt" adresserat till vice ordföranden i republikens revolutionära krigsråd. Det bar två påskrifter i marginalen – en av Skljanskij, som skickar den vidare till Lenin; den andra av Lenin, som skickar tillbaka det till Skljanskij. Det väsentliga i texten var]:

...På initiativ av befälhavaren för den Andra armén ställs vi inför fullbordat faktum av ett intrång i Georgien: gränserna har överskridits och Röda armén har redan drabbat samman med den georgiska armén ...

Överbefälhavaren S Kamenev.

Militärkommissarie i staben [S] Danilov.

Stabschef i det revolutionära krigsrådet,

[P] Lebedev.

4.

Jekaterinburg

Hemligt

Till Moskva, Till Skljanskij.

Var vänlig skicka mig ett kort memorandum i frågan om militära operationer mot Georgien, när dessa operationer började, på vems order och resten. Jag behöver memorandumet till plenat.

#16. Trotskij.

21 februari 1921

5.

(skrivet av Lenin; kopia av ett hemligt dokument)

(maskinskrivet, signerat av kamrat Skljanskij)

Absolut hemligt.

Centralkommittén var böjd att tillåta Andra armén att aktivt stödja upproret i Georgien och ockupationen av Tblisi, medan man upprätthöll de internationella reglerna, och på villkor att alla medlemmar i det andra revolutionära krigsrådet, efter att allvarligt ha övervägt alla bevis, är säkra på framgång. Vi varnar er att vi inte har något bröd, på grund av transportererna, och därför kommer vi inte att ge er ett enda tåg eller en enda vagn. Vi är tvingade att från Kaukasus endast ta emot spannmål och olja. Vi kräver ett omedelbart svar via direkttelegram signerat av alla medlemmarna av andra revolutionära krigsrådet, liksom av Smilga, Sytin, Trifonov och Frumkin. Innan vi svarat på telegrammen från alla dessa personer, företa er inget avgörande.

På order av centralkommittén:

[icke daterat] Krestinskij. Skljanskij.

6.

Kamrat Skljanskij, låt omedelbart koda detta utomordentligt noggrant *i din egen närvaro*, efter fotografering av originalet, och skicka det till Smilga så att han personligen står vid direktlinjen och personligen dechiffrerar det. (Berätta för överbefälhavaren om det utan att visa det för honom.)

Stalin kommer själv att skicka till Ordzjonikidze.

Och så, en tredubbel och mångfaldig försiktighet. På ditt ansvar.

14 februari Lenin.

(Skrivet med Lenins handstil)

Det mensjevikiska Georgien kunde inte hålla stånd. Det stod klart för oss alla. Emellertid fanns det inte någon enighet om rörelsen och metoderna för sovjetisering. Jag var för en viss förberedande period av arbete inne i Georgien, för att utveckla upproret och senare komma till dess hjälp. Jag tyckte att det efter freden med Polen och Wrangels förlust inte fanns något direkt hot från Georgien och att upplösningen kunde skjutas upp. Ordzjonikidze, med stöd av Stalin, insisterade på att Röda armén omedelbart skulle invadera Georgien, där upproret sades ha mognat. Lenin lutade åt att stödja de två georgiska medlemmarna i centralkommittén. Frågan avgjordes i politbyrån den 14 februari 1921 när jag var i Ural.

Den militära interventionen genomfördes ganska framgångsrikt och provocerade inte några internationella komplikationer, om man inte räknar med den rasande kampanjen från borgerligheten och Andra internationalen. Men metoden för sovjetisering av Georgien hade ändå en oerhörd betydelse under de kommande åren. I regioner där de arbetande massornas flertal före revolutionen gått över till bolsjevismen, accepterades de efterföljande problemen som sammankopplade med deras egen kamp. Så var inte fallet i de mer efterblivna områdena, där sovjetiseringen genomfördes av armén. Där såg de arbetande massorna vidare umbäranden som ett resultat av den regim som tvingats på dem utifrån. I Georgien stärkte den förtida sovjetiseringen för en tid mensjevikerna och ledde till det breda massupproret 1924 då Georgien, enligt Stalin eget medgivande, ”åter måste plöjas upp”.

9. Inbördeskriget

I de idag vanliga historiska skrifterna om denna period finner man i varje ögonblick nya konflikter: Trotskij följde inte Lenins instruktioner i Brest-Litovsk; Trotskij gick emot Lenins direktiv på södra fronten; Trotskij agerade tvärtemot Lenins order på östra fronten; och så vidare och så vidare. För det första måste det påpekas att Lenin inte kunde ge mig personliga direktiv. Förhållandena i partiet var inte sådana. Vi var båda medlemmar av centralkommittén, där alla åsiktsskillnader avgjordes. Varje gång Lenin och jag hade olika åsikter, och det hände mer än en gång, togs frågan automatiskt upp i centralkommitténs politbyrå som fattade beslut. Följaktligen kom det strängt taget aldrig på fråga att jag skulle bryta mot Lenins direktiv. Men detta är endast en sida av saken – den formella. För att komma

till kärnan kan man inte låta bli att fråga: fanns det någon orsak att utföra Lenins direktiv – han som i ledningen för krigsdepartementet placerat en person som enbart begick felaktigheter och brott; i ledningen för nationens ekonomi – Rykov, en person som ”erkänt” sig vilja återinföra kapitalismen och framtida fascistisk agent; i ledningen för Kommunistiska Internationalen – den framtida fascisterna och förrädaren, Zinovjev; i ledningen för partiets officiella tidning och bland ledarna i Kommunistiska Internationalen – den framtida fascistbanditen, Bucharin?

Alla de som stod i ledningen för Röda armén under den stalinistiska perioden – Tuchtjevskij, Jegorov, Blücher, Budjonnyj, Jakir, Ubovitj, Gamarnik, Dybenko, Fedko [Kork, Putna, Feldman, Alksnis, Eidemann, Primakov och många andra] – avancerade på ett eller annat sätt till ansvarsfulla militära poster under min tid som ledare för krigsdepartementet, i de flesta fall befordrade av mig personligen då jag observerat deras krigsansträngningar under mina resor till de olika fronterna. Hur dåligt mitt ledarskap än var räckte det tydligen till för att välja ut de bästa militära ledarna, då Stalin inte på över tio år kunde finna några att ersätta dem med. Visserligen visade sig de flesta av Röda arméns ledare under inbördeskriget, alla de som senare byggde vår armé, sedermera vara ”förrädare” och ”spioner”. Men det förändrar inte saken. Det var de som försvarade revolutionen och landet. Om det 1933 visat sig vara Stalin och ingen annan som byggt Röda armén, då borde ansvaret för valet av befälhavare också bli hans. Officiella historiker frigör sig inte utan svårighet från den här motsättningen, men klarar ändå uppgiften med glans. Ansvaret för utnämmandet av förrädare till befälhavande befattningar läggs enbart på mig, medan äran för de segrar dessa förrädare vunnit faller enbart på Stalin. Varje skolbarn undervisas idag om denna unika uppdelning av historien med hjälp av den ”Historia” som Stalin själv har givit ut.

Det fanns två synpunkter på militärt arbete under inbördeskrigets epok. Den ena var att välja ut de rätta personerna, att utnyttja dem på rätt sätt, att ordna rätt övervakning av staberna, att ta hand om de misstänkta, att utöva påtryckningar, att straffa. Alla dessa administrativa funktioner passade Stalins talanger perfekt. Det fanns dock en annan sida av saken också, som handlade om nödvändigheten av att improvisera en armé ut ur mänskligt råmaterial, att vädja till soldaternas och befälens hjärta, att få dem att tänja sig till det yttersta och att inspirera dem till att få förtroende för sina nya ledare. Till detta var Stalin fullständigt oduglig. Det är till exempel omöjligt att föreställa sig Stalin framträda framför ett regemente ute i det fria; till detta hade han inga kvalifikationer alls. Han höll aldrig några egenhändigt skrivna tal till trupperna, han litade tydligen inte på att seminarieretoriken var tillräcklig. Hans inflytande på de sektorer av fronten där han arbetade var obetydligt. Han förblev opersonligt, byråkratiskt och polisaktigt.

Jag minns att jag en gång under inbördeskriget frågade en medlem av centralkommittén, Serebrjakov som då arbetade med Stalin på den södra fronten, om han inte kunde klara sig utan Stalin så att vi kunde utnyttja krafterna bättre? Serebrjakov svarade: ”Nej jag kan inte utöva lika hårda påtryckningar som Stalin. Det är inte min specialitet.” Förmågan att ”utöva påtryckningar” var vad Lenin prisade Stalin så högt för. Ju mer statsapparaten för att ”utöva påtryckningar” vann mark och ju längre revolutionsandan hamnade ifrån denna apparat, desto större självförtroende fick Stalin.

Om fronten attraherade Stalin så stötte den också bort honom. Den militära apparaten garanterade möjligheten att utfärda order. Stalin var inte i ledningen för denna apparat. Till en början var han i ledningen för bara en av tjugo arméer; senare var han i ledningen för en av fem eller sex fronter. Han utövade en hård disciplin, höll sin hand fast över alla nivåer och tolererade ingen olydnad. Samtidigt, som han var i ledningen för en arme, eggade han systematiskt andra till att bryta mot frontens order. I ledningen för södra eller sydvästra fronten bröt han mot order från överkommandot. I den tsaristiska armén fanns det förutom ett

militärt underordnande ett annat oskrivet underordnande: storhertigarna som höll den ena eller den andra militära befattningen eller administrativa posten ignorerade ofta sina överordnades order och skapade därmed kaos i armén och flottan. Jag minns att jag påpekade för Lenin att Stalin orättmätigt utnyttjade sin position i partiets centralkommitté och höll på att införa storhertigarnas regim i vår armé. [Tio år senare] gjorde Vorosjilov [i sin essä om [Stalin och Röda armén] ingen hemlighet av] att, ”Stalin var beredd att gå emot alla regler, all underordning”. Gendarmer rekryteras bland tjuvskyttarna.

Konflikter mellan lägre och högre nivåer är helt naturligt. Arméstaben är nästan jämt otillfredsställd med fronten, fronten agiterar jämt mot generalstaben, speciellt om det inte går så bra. Vad som karaktäriserade Stalin var att han systematiskt utnyttjade dessa motsättningar och utvecklade dem till bittra fejder. Genom att dra in sina medlöpare i farliga konflikter svetsade Stalin samman dem och gjorde dem beroende av honom. Två gånger återkallades han från fronten på direkt order av centralkommittén. Men vid varje ny vändning av händelserna skickades han ut igen. Trots att han hade upprepade tillfällen till det lyckades han inte bygga upp sitt anseende inom armén. De militära medarbetare som stod under hans befäl, förblev honom senare trogna i kampen mot Centrum och kom att ha nära band till honom. Tsaritsyngruppen blev kärnan i den stalinistiska fraktionen.

Stalins roll under inbördeskriget visas kanske bäst av det faktum att hans personliga auktoritet inte hade växt det minsta vid dess slut. Ingen tänkte över huvud taget tanken vid den tiden att skriva eller säga att Stalin ”räddade” södra fronten eller att han skulle ha spelat en viktig roll på östra fronten eller ens att han hade räddat Tsaritsyn från att falla. I otaliga dokument, minnesskildringar och antologier över inbördeskriget, nämns Stalins namn, antingen inte överhuvudtaget, eller om han nämns, är det tillsammans med en mängd andra namn. Dessutom gav kriget mot Polen honom, åtminstone bland välinformerade kretsar i partiet, en outplånlig fläck. Han undvek deltagande i offensiven mot Wrangel, huruvida han verkligen var sjuk eller om det var av helt andra orsaker är nu svårt att avgöra. I varje fall steg han fram från inbördeskriget lika okänd och främmande för massorna som han gjort från oktoberrevolutionen.

”Under den svåra perioden 1918-1920,” skrev den senaste historikern, ”förflyttades kamrat Stalin från den ena fronten till den andra, till de största riskområdena under revolutionen.” Folkkommisariatet för utbildning publicerade 1922 ”Antologi över fem år” bestående av 15 artiklar, bland dem ”Bygget av Röda armén” och ”Två år i Ukraina”, båda två behandlar inbördeskriget. Det finns inte ett ord om Stalin i någon av de två artiklarna. Följande år gavs en antologi i två volymer ut med titeln ”Inbördeskriget”. Den innehöll dokument och annat material om Röda arméns historia. Under den här tiden var det ännu ingen som var intresserad av att ge en sådan antologi en tendentiös karaktär. I hela denna antologi finns inte ett enda ord om Stalin. Samma år, 1923, gav sovjeternas centrala exekutivkommitté ut en volym på 400 sidor med titeln ”Sovjetisk kultur”. I delen som tillägnats armén finns det en mängd porträtt under titeln ”Skaparna av Röda armén”. Stalin finns inte bland dem. I delen med titeln ”Revolutionens beväpnade styrkor under de sju första åren av oktober”, nämns inte Stalins namn ens. Ändå pryds den här delen av inte bara mitt porträtt och de av Budjonnyj och Blücher, utan till och med av Vorosjilov. Bland inbördeskrigets ledare som nämns återfinns inte bara sådana som Antonov-Ovsejenko, Dybenko, Jegorov, Tuchatjevskij, Uborevitj, Putna, Sjarangovitj utan även många andra, som nästan alla senare förklarats som folkets fiender och skjutits. Av dessa [nämnda, dog bara] två – Frunze och S Kamenev – av naturliga orsaker [enbart, utan tvekan, på grund av att de hann dö före den stora utrensningen.] Ett moln hänger fortfarande över omständigheterna kring Frunzes död. Bland de omnämnda i den volymen finns Raskolnikov, befälhavare över Östersjöns och Kaspiska havets flottor under inbördeskriget, [som vägrade återvända till Sovjetunionen när han återkallats från sin post

som sovjetisk ambassadör i Bulgarien 1938, när Stalins utrensningar nådde diplomatkåren. Efter att ha skrivit ett öppet brev med anklagelser mot Stalin, dog han under mystiska omständigheter, uppenbarligen förgiftad.]

Vorosjilov påstår nonchalant att ”under perioden 1918-1920 var Stalin kanske den ende i centralkommittén som skickades från den ena stridande fronten till den andra.” Ordet ”kanske” är utan tvivel framhåvet som balsam för Vorosjilovs samvete, för samtidigt som han skrev detta uttalande var han fullt medveten om att alla centralkommitténs medlemmar eller ombud spelade en minst lika stor roll i inbördeskrigen som Stalin, och vissa en omätbart större roll – bland dem I N Smirnov, Smilga, Sokolnikov, Lasjevitj, Muralov, Rozenholtz, Ordzjonikidze, Frunze, Antonov-Ovsejenko, Berzin, Gusev. Alla dessa kände han och tillbringade alla tre åren tillsammans med dem vid de olika frontavsnitten eller vid republikens revolutionära krigsråd för fronten eller armén, eller i ledningen för arméer eller fronter, och även (när det gäller Sokolnikov och Lasjevitj) som militära befälhavare, medan Stalins totala tid vid alla fronter var mindre än ett år utav de tre åren inbördeskriget pågick.

I en del officiella skrifter nämns i förbigående, tydligen på grundval av någon sorts bevis i arkiven, att Stalin ingick i republikens revolutionära krigsråd under en period. Ingen referens görs till den exakta perioden när han skulle ha medverkat i detta det högsta militära organ. I en särskild monografi, ”SSSR:s revolutionära krigsråd under tio år”, sammansatt av tre författare 1928, när all makt redan hade samlats i Stalins händer, fastslogs det:

Den 2 december 1919 upptogs kamrat Gusev i det revolutionära krigsrådet. Därefter var kamraterna Stalin, Podvojskij, Okulov, Antonov-Ovsejenko och Serebrjakov, vid olika tillfällen under Inbördeskriget, invalda i det Revolutionära krigsrådet.

I en historik över kommunistpartiet, redigerad av N L Mesjtjerjakov 1934, uppges, efter att först lättvindigt upprepat lögnen om att Stalin ”tillbringat i stort sett hela inbördeskriget vid fronten”, att Stalin ”var medlem av republikens revolutionära krigsråd från 1920 till 1923”. I den 20:e volymen av Lenins *Samlade verk* (sida 9) omnämns Stalin som ”medlem av republikens revolutionära krigsråds presidium ... sedan 1920”. I *Pravdas* jubileumsnummer över Röda armén 1931 fanns det tre, tidigare ”publicerade dokument” – alla tre var telegram från 1920. Ett av telegrammen är från Stalin, som medlem av republikens revolutionära krigsråd, till Budjonnyj och Vorosjilov daterat 3 juni; det andra – en rutinrapport om situationen vid fronten från Budjonnyj och Vorosjilov till Stalin i hans ovan nämnda egenskap daterat 25 juni. Det tredje telegrammet är från Frunze, befälhavare över södra fronten, till Lenin i egenskap av ordförande av försvarsrådet där han förklarar att de militära operationerna mot Wrangel upphört – med andra ord slutet på inbördeskriget – daterat 15 november. Enligt dessa dokument, de enda publicerade bevisen hittills, verkar det som om Stalin var medlem av republikens högsta krigsråd åtminstone mellan 3 och 25 juni, eller en aning mer än tre hela veckor under 1920. Inga fler bevis för hans medlemskap anförs varken före eller efter dessa två datum i juni detta år. Varför inte? Det förtjänar att påminnas om att de fem volymer, utgivna av krigsdepartementet, där mina order, appeller och tal samlats, inte enbart konfiskerats och förstörts, utan att varje hänvisning, och än mer citat ur dem, är strängt förbjudna. Partiets officiella historiska tidskrift, *Den proletära revolutionen*, skrev i sitt oktobernummer 1924 om dessa fem volymer, som enbart innehöll dokument om inbördeskriget: ”I dessa ... volymer kan vår revolutions historiker finna en stor mängd värdefullt dokumentärt material.”

I krigsdepartementets arkiv finns dock utskrifter av stenograferade anteckningar från krigsrådets möten. Den institutionens dokument förvarades med skrupulös noggrannhet och bevarades under total säkerhet. Varför citeras inte dessa dokument för att faktiskt fastställa under vilken period Stalin var medlem av republikens revolutionära krigsråd? Svaret är

väldigt enkelt: därför att Stalin nämns aldrig i anteckningarna från mötena som närvarande vid dessa, annat än vid ett eller ett par tillfällen som petitionär i lokala frågor, och aldrig omnämnd som faktisk medlem av rådet, än mindre dess icke existerande ”presidium”. Trots det utsågs Stalin till medlem av den organisationen på order av partiets centralkommitté våren 1920.

Förklaringen till denna förbryllande omständighet, så som jag minns det, är ganska avslöjande för Stalins karaktär. Genom hela inbördeskriget, vid varje konflikt med Stalin, försökte jag få honom att formulera sina uppfattningar om de militära problemen klart och koncist. Jag försökte förvandla hans tjurskalliga och hemliga opposition till en öppen en, eller ersätta den med hans aktiva deltagande i ett ledande militärt organ. Genom en överenskommelse med Lenin och Krestinskij, som helhjärtat stödde min militära taktik, lyckades jag till slut – utan att jag längre minns varför – få Stalins invald i republikens revolutionära krigsråd. Det fanns inget annat för Stalin att göra, än att acceptera utnämningen. Han fann dock en enkel väg ut: under förevändningen att han var överlastad av arbete infann han sig inte en enda gång vid något av mötena av [detta högsta militära organ].

Nu kan det tyckas vara konstigt att ingen under sovjetregimens första tolv år ens nämnde endera Stalins påstådda ”ledarskap” i militära frågor eller ens hans ”aktiva” deltagande i inbördeskriget. Detta förklaras dock enkelt av det faktum att det fortfarande fanns många tusen militärer kvar som visste vad som faktiskt hade hänt och *hur*.

Inte ens i *Pravdas* jubileumsnummer om Röda armén, 1930, påstod man att Stalin skulle ha varit huvudorganisatören av Röda armén som helhet, utan bara röda kavalleriet. På dagen åtta år tidigare, 23 februari 1923, publicerade *Pravda* en något annorlunda redogörelse över bildandet av röda kavalleriet i en artikel om inbördeskriget:

Mamontov ockuperade Kozlov och Tambov under en tid och anställde stor förödelse. ”Proletärer till häst!” Denna paroll kamrat Trotskij använde för bildandet av de beridna massorna hälsades med stor entusiasm, och den 19 oktober, slog Budjonnyjs armé till mot Mamontov under Voronezj.

[Så sent som] 1926 inte enbart efter mitt avlägsnande från krigsdepartementet utan till och med efter det att jag utsatts för grym förföljelse, publicerade krigsskolan ett historiskt forskningsarbete, ”Hur revolutionen utkämpades” där författarna, alla kända stalinister, skrev:

Kamrat Trotskijs paroll, ”Proletärer till häst!” var den eldande parollen för att lyckas med organiseringen av Röda armén i det avseendet.

dvs, i samband med skapandet av röda kavalleriet. Fortfarande 1926 fanns det ännu inget omnämnande av Stalin som organisatör av kavalleri.

[Vorosjilov insisterar på] Stalins stora roll i organiserandet av den beridna armén. ”Detta var” skriver Vorosjilov ”det första experimentet i att förena kavalleridivisioner till en enda stor enhet så stor som en armé. Stalin förutsåg kraften i de beridna massorna under inbördeskriget. Han förstod i grunden deras enorma betydelse för en förgörande manöver. Tidigare hade dock ingen haft en sådan unik erfarenhet av strid med beridna arméer. Det fanns inget skrivet om det i vetenskapliga verk och därför framkallade en sådan åtgärd antingen häpnad eller ett direkt motstånd. Speciellt var Trotskij motståndare till detta.” [Med denna argumentering visade Vorosjilov därmed bara sin okunnighet i militära frågor, enbart överträffad av hans skicklighet i undanflykter. Saken är den att frågan om att antingen] förena två kårer och en skarpskyttebrigad till en enda beriden armé eller att lämna dessa tre förband till förfogande för befälen vid fronten var ett problem som inte hade något som helst att göra med en allmän förståelse eller brist på förståelse av kavalleriets betydelse. Det allra viktigaste kriteriet var frågan om befäl: Kommer Budjonnyj att klara av en sådan stor massa av ryttare? Kommer han att höja sig från taktiska uppgifter till strategiska? Utan en exceptionell befälhavare vid

fronten; som kände till och förstod kavalleri, utan tillförlitliga kommunikationer, hade skapandet av en beriden armé varit oklokt, då en överdriven koncentration av kavalleri alltid hotar att försämra förbandets grundläggande övertag [som är dess] rörlighet. Motsättningarna i den här frågan var av en tillfällig natur, och om historien skulle upprepa sig skulle jag återigen framföra mina tvivel. [Trots det var de specifika omständigheterna sådana att] vi verkligen skapade den beridna armén.

[Faktiskt utgjorde] kampanjen för att skapa det röda kavalleriet huvuddelen av mitt arbete många månader under 1919. Som jag sagt [vid andra tillfällen] byggdes [röda] armén av arbetare som mobiliserade bönderna. Arbetarna hade ett övertag över bönderna inte enbart på grund av sin allmänna kulturella nivå, utan speciellt i sin skicklighet att använda nya typer av vapen. Det här gav arbetarna ett dubbelt övertag i armén. Med kavalleriet var det en helt annan sak. Kavalleristens hem var de ryska stäpperna. De bästa ryttarna var kosackerna. De näst bästa var söner till rika bönder på stäpperna, som ägde egna hästar och hade kunskap om hästar. Kavalleriet var den mest reaktionära delen av den gamla armén och längst av alla militärgrenar gav sitt stöd till tsarens regim. Därför var det dubbelt så svårt att formera en beriden armé. Det var nödvändigt att vänja arbetarna vid hästen. Det var nödvändigt att Petrograds och Moskvas proletärer faktiskt satte sig på hästryggen, även om det bara var som kommissarie eller vanlig menig. Deras uppgift var att skapa starka och pålitliga revolutionära celler i kavalleriskvadroner och -regementen. Detta var betydelsen av min paroll ”Proletärer, till häst!” Hela landet, alla de industrialiserade städerna täcktes med affischer med denna paroll. Jag reste genom hela landet från den ena änden till den andra och gav pålitliga bolsjevikarbetare i uppdrag att formera [kavalleri] skvadroner och [kavalleri] regementen. En av mina sekreterare, Poznanskij, var personligt involverad – och med stor framgång, måste jag tillägga – i formerandet av röda kavalleriförband. Endast det faktum att proletärer satte sig på hästryggen, förvandlade dessa osäkra gerillaförband till vältränade kavalleriförband [och gjorde det möjligt att formera en pålitlig beriden armé].

Tre år av sovjetregimen var år av inbördeskrig. Krigsdepartementet bestämde regeringsarbetet i hela landet. All annan regeringsverksamhet underordnades det. Därefter kom förrådskommisariatet i betydelse. Industrin arbetade huvudsakligen för krig. Alla andra departement och institutioner fick finna sig i ständiga sammanslagningar eller nedskärningar och en del lades till och med ner. Alla som var aktiva och modiga kunde mobiliseras. Medlemmar i centralkommittén, folkkommisariater och andra [ledande bolsjevik] tillbringade den mesta tiden vid fronten som medlemmar av revolutionära krigsråd och ibland som armébefälhavare. Kriget som sådant var en hård skola i regeringsdisciplin för ett revolutionärt parti som endast några månader tidigare stigit upp från underjordiskt arbete. Kriget, med sina skoningslösa krav, skilde agnarna från vetet inom partiet och inom statsapparaten. Väldigt få medlemmar i centralkommittén stannade kvar i Moskva: Lenin, som den politiska centralfiguren; Sverdlov, som inte bara var ordförande av centrala [exekutiv] kommittén utan även partiets generalsekreterare, även innan [en sådan] post [formellt] skapats; Bucharin, som utgivare av *Pravda*. Zinovjev, som alla inklusive han själv ansågs oförmögen till militära uppgifter, stannade i Petrograd som dess politiske ledare. Kamenev, Moskvas ledare, skickades ett flertal gånger till fronten, trots att han också till sitt väsen var avgjort en civilist. Lasjevitj, Smilga, I N Smirnov, Sokolnikov, Serebrjakov, [alla ledande] medlemmar av centralkommittén var nästan konstant vid fronten.

Det skulle föra oss allt för långt från ämnet att ens kortfattat räkna upp dessa och många andra militanternas karriärer i den underjordiska revolutionära rörelsen, oktoberrevolutionen och inbördeskriget. Inte någon av dem var på något sätt underlägsen Stalin och en hel del överträffade honom i de värden revolutionärer värdesätter mest – politisk klarhet, moraliskt mod, förmåga som agitator, propagandist och organisatör. Det är tillräckligt att erinra om att

när Röda armén skulle organiseras ansågs andra än Stalin vara bättre lämpade till det. Det högsta krigsrådet skapades 4 mars 1918 med Trotskij som ordförande, Podvojskij, Skljanskij och Danisjevskij som medlemmar; Bontj-Bruevitj som chefstjänsteman och en stab av tsaristiska officerare som militära specialister. När rådet omorganiserades, 2 september 1918, till republikens revolutionära krigsråd utgjordes det av Trotskij som ordförande, Vatzetis som försvarsmaktens överbefälhavare, och följande som medlemmar Ivan Smirnov, Rosenholtz, Raskolnikov, Skljanskij, Muralov och Jurenjev. När det bestämdes, 8 juli 1919, att en mindre och kompaktare stab skulle utses, utgjordes revolutionära krigsrådet av Trotskij som ordförande, Skljanskij som vice ordförande, Rykov, Smilga, Gusev som medlemmar och överbefälhavare S Kamenev. Likt andra fann också Stalin sin plats i armén, och Röda armén hittade en lämplig användning för hans talanger. Vad som motsäger fakta är senare dagars påståenden om Stalins mycket framstående roll i organiserandet av Röda armén och ledningen av inbördeskriget.

Armén byggdes under eldgivning. De metoder som användes, där improvisationer dominerade, sattes omedelbart på prov i strid. För att lösa varje nytt stridsproblem var det nödvändigt att organisera nya regementen och divisioner från grunden. Armén – som växte med stormsteg – byggdes av arbetare som mobiliserade bönder och attraherade de gamla officerarna för saken och placerade dem under sin kontroll. Det här var ingen enkel uppgift. De materiella förhållandena var extremt svåra. Industrin och transporterna var totalt oorganiserade, det fanns inga reservförråd, ingen jordbruksekonomi och processen av industriellt sönderfall fördjupades hela tiden. Under sådana förhållanden var det omöjligt att upprätthålla allmän värnplikt och allmän mobilisering. Temporärt, åtminstone, var det nödvändigt att tillgripa frivilligsystemet.

De som hade militär erfarenhet var trötta på att strida i skyttegravarna, för dem betydde revolutionen befrielse från kriget. Det var därför ingen enkel uppgift att mobilisera dem igen till ett annat krig. Det var enklare att mobilisera ungdomarna, men de förstod inget om krigföring och behövde övas, och fienden gav oss inte tillräckligt med tid till detta. Antal egna officerare, på ett eller annat sätt knutna till partiet och obrottsligt lojala, var oansenligt. De spelade därför, politiskt, en stor roll i armén. Deras militära vision var dock närsynt. När deras kunskaper visades sig vara otillräckliga använde de sin revolutionära och politiska auktoritet oklokt och på det viset lade de hinder i vägen för byggandet av armén. Partiet självt, som nio månader tidigare stigit upp ur den tsaristiska underjordiska rörelsen och flera månader senare varit utsatt för förföljelse av den provisoriska regeringen, fann det svårt att efter den glänsande segern i oktober anpassa sig till tanken på att inbördeskriget låg framför det. Allt som allt tornade oerhörda hinder upp sig på vägen mot bildandet av den Röda armén. Vid vissa tillfällen verkade det som om diskussionen förbrukade all energi. *Kommer vi eller kommer vi inte kunna skapa en armé?* Revolutionens öde rymdes i denna fråga.

Övergången från revolutionär kamp mot den gamla staten till skapandet av en ny stat, från nedmonteringen av tsarens armé till skapandet av en röd armé, åtföljdes av en partikris, eller snarare en hel serie av kriser. Vid varje steg stod de gamla metoderna och tankesätten i vägen för de nya uppgifterna. En återupprustning av partiet var absolut nödvändig. Då armén är statens viktigaste del och på grund av att sovjetregimen från sina allra första år varit inblandat i försvar av revolutionen, är det inte underligt att alla diskussioner, konflikter och grupperingar inom partiet kretsade kring frågor rörande bygget av armén. En opposition framträdde nästan från den stund vi gjorde våra första försök till att gå från beväpnade förband utan någon samlad ledning till en centraliserad armé. Majoriteten i partiet och centralkommittén stödde till slut den militära ledningen, då seger efter seger talade till dess fördel. Emellertid saknades det inte attacker och tveksamheter. I partiet rådde full frihet till kritik och opposition under inbördeskrigets värsta tid. Till och med vid fronten, på slutna

partimöten, utsatte kommunisterna militärkommandots taktik för en skoningslös kritik. Under den här tiden föll det ingen in att förfölja kritikerna. Straffen vid fronten var väldigt stränga – och de omfattade kommunisterna – men de utdömdes endast om militära uppdrag inte utförts. Inom centralkommittén var motståndet av en svagare karaktär, eftersom jag hade stöd från Lenin. I allmänhet måste sägas, att när jag och Lenin var överens, och det var vi för det mesta, stödde de andra medlemmarna i centralkommittén oss undantagslöst, nästan alltid enhälligt; oktoberrevolutionens erfarenheter hade blivit till en väldig och avgörande lärdom för partiet.

Emellertid måste det sägas att stödet från Lenins inte var ovillkorligt. Lenin vacklade mer än en gång och hade vid flera tillfällen allvarligt fel. Den fördel jag hade gentemot honom var det faktum att jag reste oavbrutet längs de olika fronterna och kom i kontakt med väldigt många människor allt från lokala bönder, krigsfångar, desertörer till de högsta armé- och partiledarna vid fronten. Denna mängd av olika intryck var ovärderliga. Lenin lämnade aldrig Moskva och alla trådar löpte till hans händer. Han skulle avgöra militära frågor, som var nya för oss alla, på basis av den information som för det mesta kom från ledarna i partiet. Ingen kunde förstå individuella röster som kom underifrån bättre än Lenin. Dessa nådde honom bara vid enstaka tillfällen.

I augusti 1919, när jag var vid fronten nära Svijazjnsk, frågade Lenin mig om min åsikt rörande ett förslag från en prominent partimedlem om att ersätta alla officerarna i generalstaben med kommunister. Jag gav ett skarpt formulerat negativt svar. ”Det är sant”, svarade jag via direktlinje från Svijazjnsk till Kreml 23 augusti 1918, ”att det inte är ont om förrädare bland officerarna. Men samtidigt finns det bevis på sabotage under transporter av trupper på järnväg, detta till trots har ingen föreslagit att vi skulle ersätta lokförarna med kommunister. Jag anser Larins förslag som helt värdelöst. Vi skapar nu förhållanden där vi på ett hänsynslöst sätt väljer ut officerare: å ena sida genom koncentrationsläger och å andra sidan genom kampanjen på östra fronten. Katastrofala metoder som Larins dikteras enbart av panik ... Segrar vid fronten kommer att ge oss möjlighet att förbättra vårt nuvarande urval och kommer att förse oss med kadrer av pålitliga generalstabsmän ... De som protesterar mest mot att vi använder officerare är antingen panikslagna människor, eller för långt från arbetet med den militära apparaten, eller de av partiets militära arbetare som själva är värre än sabotörer; de vet inte hur man får saker och ting gjorda, de uppträder som despoter, de gör ingenting själva och när de misslyckas skyller de på männen i generalstaben.”

Lenin insisterade inte. Samtidigt vändes segrar till förluster. Segrar stärkte förtroendet för min militära taktik; det omvända ökade oundvikligen antalet förräderier och framkallade en ny våg av kritik och protester i partiet. I mars 1919 vid kvällssessionen av folkkommissariernas råd i samband med en rapport om ett förräderi av några befälhavare i Röda armén skrev Lenin en lapp till mig: ”Borde vi inte slänga ut alla specialister och utnämna Lasjevitj till överbefälhavare?” Jag förstod att motståndare till krigsdepartementets taktik, och speciellt Stalin, hade pressat Lenin under de föregående dagarna och väckt vissa tvivel hos honom. Jag skrev mitt svar på baksidan av lappen: ”Barnsligheter!” Tydligt gjorde det ilska svaret intryck. Lenin uppskattade rättframma formuleringar. Nästa dag, med rapporten från generalstaben i fickan, gick jag till Lenins kontor i Kreml och frågade honom:

”Vet du hur många tsaristiska officerare vi har i armén?”

”Nej det vet jag inte”, svarade han intresserat.

”Ungefär?”

”Jag vet inte.” Han vägrade kategoriskt att gissa.

”Inte mindre än 30 000!” Siffran överväldigade honom helt enkelt. ”Räkna nu ut” insisterade jag ”procentuellt sett antalet förrädare och desertörer bland dem, och du kommer att upptäcka

att det inte är så många. Under tiden har vi byggt en armé av inget. Den här armén växer och blir allt starkare.”

Flera dagar senare vid ett möte i Petrograd gjorde Lenin en balansräkning över sina egna tvivel i frågan om militär taktik: ”När kamrat Trotskij nyligen berättade för mig ... att antalet officerare är flera tiotusentals, insåg jag hur rätt vi hade när vi använde oss av våra fiender; hur vi kunde förmå kommunismens motståndare att bygga upp den; hur vi lärde oss att bygga kommunismen av de byggstenar kapitalisterna samlat för att använda mot oss ... Vi hade inga andra byggstenar.”

Pedanteri och färdiga formler var främmande för oss. Vi tillgrip alla sorters kombinationer och experiment i vår jakt på framgång. En armé leddes av en före detta underofficer med en före detta general som stabschef. En annan armé leddes av en före detta general med en gerillakämpe som näst högsta befäl. I en division förde en före detta menig soldat befälet, medan divisionen näst intill leddes av en överste i generalstaben. Den här ”eklekticismen” tvingades på oss av omständigheterna. Emellertid utövade det betydande antalet utbildade officerare ett allt högre gynnsamt inflytande på den allmänna befälsnivån. Amatörbefälen lärde sig längs vägen, och många av dem blev förstklassiga officerare. Röda arméns hela befälskommando och administration bestod 1918 av 76 procent officerare från den gamla tsararmén och till endast 12,8 procent av nykläckta röda befäl som naturligtvis besatte de lägre graderna. Vid slutet av inbördeskriget bestod staberna av arbetare och bönder utan någon militär utbildning, annat än de direkta stridserfarenheter de tillägnat sig på slagfältet, vilka avancerat från meniga under inbördeskrigets gång; före detta soldater och underofficerare från den gamla armén; unga befäl som genomgått korta sovjetiska militärskolor; och slutligen kaderofficerare och officerare från tsararmén under första världskriget. Mer än 43 procent av befälen hade ingen militär utbildning, 13 procent var före detta underofficerare, 10 procent hade gått kurserna i Sovjets militärskolor och 34 procent var officerare från tsarens armé.

Från den gamla officerskåren kom det till Röda armén, å ena sida progressiva element som förstod betydelsen av den nya epoken (de var en liten minoritet); ett brett lager av sådana som var tröga och talanglösa och som anslöt sig till armén endast för att de inte kunde något annat; slutligen fanns det aktiva kontrarevolutionärer, som väntade på ett gynnsamt tillfälle att förråda oss. Underofficerarna från den gamla armén rekryterades via en speciell mobilisering. Bland dem hittade vi några exceptionella militärbefälhavare, den mest kända var den före detta kavallerifanjunkaren Simeon Budjonnyj. Men inte heller de var särdeles pålitliga. Före revolutionen hämtades underofficerarna främst bland söner till rika bönder och städernas borgare. Bland dessa fanns ett inte så litet antal desertörer, som spelade en aktiv roll i kontrarevolutionära uppror och i den vita armén. Varje befälhavare hade en kommissarie knuten till sig, vanligtvis en bolsjevikisk arbetare med vana från världskriget. Vi såg fram emot att förbereda en pålitlig officerskår.

”Institutionen med kommissarier”, förklarade jag när jag var i ledningen för krigsdepartementet, i december 1919, ”skall tjäna som en byggnadsställning ... Bit för bit kommer vi att kunna ta bort denna byggnadsställning”. Vid den tiden var det ingen som kunde föreställa sig att 20 år senare skulle denna institution prövas på nytt, denna gång dock med motsatta syften. Revolutionens kommissarier var det segrande proletariats representanter vaktades befäl som i de flesta fall kom från borgarklassen; de moderna kommissarierna representerar byråkratins kast och vaktar officerare som i de flesta fallen ursprungligen är meniga.

[Den 22 april 1918 publicerades ett dekret rörande centraliseringen av byarnas, regionernas, provinsernas och territoriernas krigskommissariat.] I juli rapporterade jag till sovjeternas femte kongress – [den kongress som ratificerade Brest-Litovsk fördraget och planen för att

skapa Röda armén] – att många lägre kommissariat inte organiserats än på grund av alltför få kompetenta militärer. Vårt mål var att centralisera militära administrativa organ med avsikten att mobilisera och formera reguljära arméförband. Varje militär region leddes av ett revolutionärt krigsråd med tre medlemmar: en medlem vardera från partiet och regeringen och en militär specialist. Eftersom ett stort antal militära specialister utsetts samtidigt till fronten såväl som till de regionala, provinsiella, territoriella och städernas krigskommissariat, trevade vi oss naturligtvis till stor del fram i mörkret. Vi organiserade en militär edskommitté. Den hade tyvärr inte den information till sitt förfogande som var nödvändig, för att på ett adekvat sätt värdera de gamla generalernas och officerarnas lojalitet gentemot den nya revolutionära regimen. Vi får inte glömma att detta arbete utfördes under våren 1918 – det vill säga endast några få månader efter maktövertagandet – och att administrationen byggdes under ett enormt kaos med hjälp av improviserade chansningar tagna till största delen genom tillfälliga rekommendationer. Under de rådande omständigheterna var det verkligen det enda sättet det kunde ske på. Kontrollen av de militära specialisterna, det definitiva urvalet och liknande skedde gradvist.

Bland officerarna var det nog många, kanske det stora flertalet, som inte själva visste var de stod. De verkliga reaktionärerna flydde redan i början, de mest aktiva till ytterområdena, där de sedermera byggde upp de vita fronterna. Resten tvekade, bidade sin tid, kunde inte förmå sig till att överge sina familjer, viste inte vad som skulle hända med dem och genom sin saktmodighet hamnade de i Röda arméns militär-administrativa eller befälhavande apparat. Deras fortsatta uppträdande bestämdes, för många av dem, av den behandling de utsattes för. Intelligent, energiska och taktfulla kommissarier – och sådana var i minoritet – vann över officerarna direkt, medan de, som av vanans makt sett ner på kommissarierna, förvånades av deras beslutsamhet, djärvhet och politiska övertygelse. Den typen av förening mellan befäl och kommissarier stod sig oftast under lång tid och utmärktes av en stor stabilitet. När kommissarien var ignorant och tölpaktig och försökte lura den militära specialisten till att kompromettera sig inför soldaterna, kom det inte på fråga om vänskap, och den tveksamma officeren blev slutligen benägen att vända sig till den nya regimen.

Atmosfären i Tsaritsyn med sin administrativa anarki, gerillaanda, respektlöshet för centrum, frånvaro av administrativa order och provokativa tölpaktighet gentemot militära specialister, främjade naturligtvis inte möjligheterna att vinna över de senare som lojala tjänare till den nya regimen. Det vore naturligtvis ett misstag att tro att Tsaritsyn skulle klara sig utan militära specialister. Alla improviserade befäl behövde en officer som kunde den militära drillen. Tsaritsyns specialister värvades tyvärr bland den värsta sortens drägg till officerare – fyllon eller de som på annat sätt tappat all mänsklig värdighet, män utan stolthet som var beredda att krypa på magen inför sin nya boss, smickra honom, avstå från att säga emot om någonting och liknande saker. Det är denna typ av specialister jag fann i Tsaritsyn. Vorosjilovs stabschef var just en sådan typ av specialist. Namnet på denna betydelselösa officer omnämndes inte någon annanstans och jag känner inte till hans vidare öden. [Han var] en foglig och undergiven före detta kapten i tsararmén och oemotståndligt beroende av alkoholhaltiga drycker. Öga mot öga med denna stabschef behövde inte chefen för tionde armén böja sitt huvud i skam.

För att förbättra de befäl som stod närmast sovjetregimen, genomfördes en speciell mobilisering av underofficerare från tsararmén. De flesta hade befordrats till underofficerare under slutskedet av kriget, så deras militära kunskaper var ganska obetydliga. Emellertid hade de äldre underofficerarna, speciellt inom artilleri och kavalleri, en utmärkt förståelse för militära frågor och var i realiteten bättre informerade och långt mer erfarna än de officerare som de var underställda. Till den kategorin tillhörde folk som Budjonnyj, Blücher, Dybenko och ett flertal andra. Under tsartiden rekryterades dessa bland de mer läs- och skrivkunniga,

de mer kultiverade, de som var mer vana att kommendera. Därför var det inte överraskande att upptäcka att dessa underofficerare nästan uteslutande var söner till rika bönder, lågadel, stadsborgare, lägre ämbetsmän, lärare, bokhållare och liknande. Sådana underofficerare tog gladeligen befälet men underordnade och tolererade inte gärna den högre auktoritet officerare hade.

De var precis lika lite benägna att erkänna kommunistpartiets auktoritet, böja sig för dess disciplin och sympatisera med dess mål, speciellt i jordbruksfrågor. Handel med fasta priser, för att inte nämna expropriering av säd från bönderna, möttes av dem med vild fiendskap. Till den klassen hörde kavalleristen Dumenko, kårbefälhavare vid Tsaritsyn och Budjonnyjs närmaste högre befäl (Budjonnyj förde vid den tiden befäl över en division). Dumenko var mer begåvad än Budjonnyj. Hans bana slutade dock med ett uppror där han dödade alla kommunister, försökte ansluta sig till Denikins vita styrkor infångades och avrättades. Budjonnyj och befäl närmast honom upplevde även de en period av tvekan. En av Tsaritsyns brigadbefälhavare, underordnad Budjonnyj, revolterade; många av kavalleristerna anslöt sig till de gröna. Den förre tsarofficeraren Nosovitjs förräderi, han hade endast en rent byråkratiskt administrativ post, var naturligtvis mindre skadligt än Dumenkos. Men då den militära oppositionen – grogrunden för Stalin-fraktionen – var av typer som Dumenko vid fronten nämns inte detta myteri alls numera.

Den läsare som inte är bekant med de faktiska händelserna och för tillfället inte har tillgång till arkiven, har svårt att förstå vidden av hur fakta har förvanskats. Hela världen har vid det här laget hört om Tsaritsyns försvar, om Stalins resa till Permfrenten eller om de så kallade fackföreningsdiskussionerna. Dessa händelser tornar upp sig som topparna i det historiska händelseförloppet. De här påstådda topparna har dock skapats på konstgjord väg. Ur den enorma mängd av dokument som arkiven bågner av, har ett fåtal valts ut för att tjäna som byggnadsställning för en imponerande historisk lögn. Den officiella historieskrivningens verk bygger på med nya överdrifter baserade på de gamla överdrifterna; till detta har från gång till gång rena lögnar lagts till. Den totala effekten är snarare en produkt av scenisk skicklighet än historiska fakta. Man finner praktiskt taget aldrig en hänvisning till något dokument. Utländsk press, till och med lärda historiker, har kommit att anse dessa otroliga berättelser vara originalkällor. I olika länder kan man nu hitta historiker som har tredje klassens uppgifter om händelserna i Tsaritsyn eller fackföreningsdiskussionerna men som praktiskt taget inte har något begrepp om händelser som var omätligt viktigare och betydande. Förfalskningarna har vuxit till en lavin. [Ändå är det helt enkelt] förvånande att så få dokument och annat autentiskt material publicerats rörande Stalins aktiviteter vid fronten och allmänt under inbördeskriget.

I de redogörelser som publicerades under inbördeskriget, var historien om Tsaritsyn bara en av många där Stalins namn inte nämndes över huvud taget. Den roll han spelade i kulisserna var väldigt kortlivad. Den var endast känd av ett fåtal personer och gav absolut ingen anledning till mer utförliga skildringar. I tionde arméns jubileumsartikel, av Ordzjonikidze en av Stalins gamla kamrater, som bevisade sin lojalitet fram till sitt självmord, nämns inte ens Stalin. På samma sätt var det med andra liknande artiklar. Bolsjeviken Minin, borgmästare i Tsaritsyn vid den tiden och därför med i tionde arméns revolutionära krigsråd, skrev ett heroiskt drama 1925 med titeln "Den omringade staden" med så få hänvisningar till Stalin i samband med händelserna Tsaritsyn att Minin så småningom slutade som "en folkets fiende". Historiens pendel måste svänga väldigt långt innan Stalin lyftes till höjderna som hjälte i eposet om Tsaritsyn.

Under de senaste åren har det blivit en tradition att ge en bild av att Tsaritsyn under våren 1918 var av stort strategiskt värde och att Stalin skickades dit för att rädda den militära situationen. Så förhöll det sig inte alls. Det var enbart en fråga om livsmedelsförsörjning. Vid ett sammanträde med folkkommissariernas råd 28 maj 1918, diskuterade Lenin med Tsiurupa,

då ansvarig för förnödenheter, de extraordinära metoderna som då var på modet för att förse huvudstäderna [Moskva och Petrograd] och industrierna med förnödenheter. Vid avslutningen av mötet skrev Lenin till Tsiurupa: ”Ta redan i dag kontakt med Trotskij, via telefon, så att han kan sätta i gång det hela redan i morgon.” Vidare så informerade Lenin Tsiurupa, i samma meddelande, om sovmarkens beslut att folkkommissarien för försörjning Sjljapnikov omedelbart skulle resa till Kuban för att koordinera försörjningsaktiviteterna i södern för att säkra försörjningen av industriregionerna. Tsiurupa svarade: ”Stalin går med på att åka till norra Kaukasus. Skicka honom gärna. Han känner till de lokala förhållandena där och Sjljapnikov kommer ha stor nytta av honom.” Lenin höll med: ”Skicka iväg dem båda idag.” Under de följande dagarna fattades det ytterligare beslut rörande Stalin och Sjljapnikov. Slutligen, som det står i Lenins antologi, ”Stalin skickades till norra Kaukasus och Tsaritsyn som huvudansvarig för provianteringsaktiviteter i södra Ryssland.” Militära uppgifter nämndes över huvud taget inte.

Det som hände Stalin hände många sovjetiska personligheter: De skickades till olika provinser för att mobilisera insamlandet av spannmålsöverskotten. Väl där stötte de på de vitas uppror. Varpå deras provianteringsförband förvandlades till militärförband. Många arbetare i kommissariaten för utbildning, för jordbruk och andra departement, sögs på det sättet in i inbördeskrigets malström i perifera regioner, och tvingades så att säga byta från det yrke de hade till det militära. L Kamenev, som näst Zinovjev var den mest omilitäriske medlemmen i centralkommittén, skickades i april 1919 till Ukraina för att snabba på förrådstransporterna till Moskva. Han upptäckte att Lugansk övergivits och hela Donbäckenet hotades; dessutom blev situationen i det nyligen erövrade Ukraina allt mindre fördelaktig. Precis som Stalin i Tsaritsyn drogs Kamenev in i militära operationer. Lenin telegraferade till Kamenev: ”Det är absolut nödvändigt att du personligen ... inte enbart borde inspektera och utföra uppgifterna, utan själv borde föra förstärkningarna till Lugansk och till hela Donbäckenet, annars är det ingen tvekan om att katastrofen blir enorm och oåterkallelig; vi kommer troligen att gå under om vi inte rensar Donbäckenet inom en snar framtid ...” Det här var Lenins vanliga stil vid den här tiden. Med hjälp av sådana citat är det möjligt att bevisa att Lenin ansåg att ryska revolutionens öde berodde på Kamenevs militära ledarskap i södern. Vid olika tillfällen spelade den ytterst omilitäriske Kamenev en väldigt framträdande roll vid olika fronter.

Under en regim av totalitär koncentration av alla möjligheter till propaganda, både muntlig och skriftlig, är det fullt möjligt att skapa legender både kring en stad och en man. Numer är många heroiska händelser under inbördeskriget glömda. Städer där Stalin inte varit minns knappt någon idag, medan redan namnet Tsaritsyn har fått ett slags mystiskt skimmer över sig. Det är nödvändigt att komma ihåg att vår centrala position och fiendens ställningar i en vid cirkel gjorde det möjligt för oss att operera längs inre stridsberedda linjer. Det reducerade vår strategi till en enda enkel idé: att rulla upp fronterna i tur och ordning, utifrån deras betydelse. Under detta, i grunden rörliga, krig med ständiga förflyttningar fick vissa områden en stor betydelse under en tid för att senare förlora den. Emellertid kunde kampen om Tsaritsyn aldrig få samma betydelse som kampen om Kazan varifrån vägen till Moskva låg öppen, eller kampen om Oryol där vägen var kort till Moskva via Tula, eller kampen om Petrograd som vid förlust inte enbart skulle ha varit ett hårt slag i sig självt utan även hade öppnat vägen till Moskva från norr. Dessutom, trots påståendena från senare tiders historiker att Tsaritsyn ”var Krigsskolans embryo, där befälskadrer för flertalet fronter skolades, vilka idag står i ledningen för enheter som utgör arméns grund”, är faktum att de mest talangfulla organisatörer och arméledare inte kom från Tsaritsyn. Och jag menar inte enbart centrala personer, som Skljanskij Röda arméns verkliga Carnot; eller Frunze en verkligt talangfull militär ledare som senare ledde Röda armén; eller Tuchatjevskij den framtida reorganisatören

av armén; eller Jegorov den framtida stabschefen; eller Jakir eller Uborevitj eller Kork utan många andra. Varenda en av dem testades och tränades i andra arméer och på andra fronter. Alla hade en extremt negativ attityd till Tsaritsyn, dess ignoranta självbelåtenhet, dess ständiga utpressningar; i deras mun har ordet ”tsaritsynit” en nedsättande betydelse.

Sergo [Ordzjonikidze] telegraferade till Lenin 23 maj 1918:

Situationen här är svår. Vi behöver resoluta åtgärder ... De lokala kamraterna är för slappa. Varje önskan om att få hjälpa till anses som en inblandning i lokala affärer. Sex tåg med spannmål färdiga att föras till Moskva står på stationen och skickas inte iväg ... Jag upprepar igen att vad vi behöver är resoluta åtgärder ...

Stalin anlände till Tsaritsyn i juni 1918, med en avdelning av röda gardet, med två bepansrade tåg och med obegränsad makt, för att förse de hungrande politiska och industriella centra med spannmål. Kort efter hans ankomst omringade flera kosackregementen Tsaritsyn.

Kosackbyarna i Don och Kuban hade rest sig mot sovjetregeringen. [Den vita] frivilligarmén som hade vandrat slingrande fram över stäpperna i Kuban hade växt sig stark. Den sovjetiska armén i norra Kaukasus – sovjetrepublikens enda kornbod vid den här tiden – led tungt under dess attacker.

Stalin skulle egentligen inte stanna i Tsaritsyn. Han skulle egentligen [organisera transporten av förnödenheter till Moskva och] fortsätta till norra Kaukasus. Men inom en vecka efter sin ankomst till Tsaritsyn, m a o 13 juni, telegraferade han till Lenin att situationen i Tsaritsyn ”har förändrats radikalt för att ett förband kosacker har gjort ett utfall mot en punkt ungefär 40 versts utanför Tsaritsyn”. Från Stalins telegram den 13 juni står det klart att Lenin förväntade sig att han skulle åka till Novorossijsk och ta hand om den allvarliga utvecklingen i samband med sänkningen av Svartahavsflottan. Under de två följande veckorna förväntades han fortfarande åka till Novorossijsk. I sitt tal 28 juni 1918 vid den fjärde konferensen för Moskvas fackföreningar och fabrikskommittéer [sa Lenin]:

Kamrater jag ska nu ... svara på frågan om svartahavsflottan ... Jag ska berätta för er att det var kamrat Raskolnikov som agerade där ... Kamrat Raskolnikov kommer själv att närvara här och kommer att berätta om hur han hade krävt att vi hellre skulle förstöra flottan än låta de tyska trupperna använda den mot Novorossijsk ... Detta var situationen och folkkommisarierna Stalin, Sjljapnikov och Raskolnikov kommer snart till Moskva och berättar vad som hände.

[Istället för att fortsätta till norra Kaukasus eller, när planerna ändrades genom förändringen i den militära situationen, till Novorossijsk.] Stannade Stalin i Tsaritsyn tills den omringades av de vita i juli.

Stalin förväntade sig att anskaffandet av miljoner bushel [skäppa] (ca 36 liter) spannmål till Moskva och andra städer inte skulle orsaka några svåra problem och samtidigt ge stor ära. Men allt han mäktade med att skicka, hans hänsynslöshet till trots, var en sändning på tre pråmar refererat i hans telegram 26 juni. Hade han skickat mer hade andra telegram med det innehållet publicerats och kommenterats för länge sedan. I stället finns det ett oavsiktligt medgivande av hans misslyckande som spannmålsleverantör i hans egna rapporter där han 4 augusti förklarade att det var meningslöst att förvänta sig några ytterligare leveranser med förnödenheter från Tsaritsyn. Oförmögen att uppfylla sitt skryt om att leverera mat till centrum, vände sig Stalin från ”matfronten” till den ”militära fronten”. Han blev diktator i Tsaritsyn och den norra kaukasusfronten. Han skaffade sig en extremt bred och praktiskt taget obegränsad makt, som partiets och regeringens auktoriserade representant. Han hade rätten att mobilisera lokalt, rekvirera egendom, militarisera fabriker, gripa och rannsaka, utse och avsätta. Stalin utövade auktoritet med tung hand. Alla ansträngningar inriktades på försvarsuppgiften. Alla lokala parti- och arbetarorganisationer kontrollerades, fylldes med nya krafter; de fribrytande gerillaförbanden tyglades. Livet i hela staden tvingades plötsligen in i

en hänsynslös diktators skruvstäd. ”På gatorna och i gatukorsningarna fanns rödaarmépatruller,” skriver Tarasov-Rodionov, ”och mitt i Volga låg en pråm för ankar, med sitt svarta skrov högt över vattnet. En polisman i en uniform som blivit trådsliten iakttog den från stranden viskande ängsligt till ett par gamla kvinnorna på stranden: 'Där ... är tjekan!' Det var dock inte tjekan självt. Det var bara dess flytande fängelse. Tjekan arbetade mitt i staden bredvid arméns högkvarter. Den arbetade ... för fullt. Inte en dag gick utan att man avslöjade alla sorters konspirationer på vad som såg ut att vara de mest trovärdiga och respektabla platser.”

[7 juli, ungefär en månad efter ankomsten till Tsaritsyn, skrev Stalin till Lenin (på brevet finns en notering, ”Skyndar mig till fronten – skriver bara i affärer.”)]:

Linjen söder om Tsaritsyn har inte återupprättad ännu. Jag jagar på dem, skäller ut alla jag borde. Jag hoppas vi kommer att ha den återupprättad snart. Du kan vara säker på att jag inte kommer att spara någon, varken mig själv eller någon annan. Vi kommer att förse er med spannmål. Om våra militära ”specialister” (dessa skomakare!) inte sov, hade inte linjen brutit samman. Om linjen går att återskapa är det inte tack vare militärerna utan trots dem.

[11 juli telegraferade Stalin åter till Lenin]:

Förhållandena kompliceras av att militärstaben för Nordkaukasus militärområde har visat sig vara fullständigt oförmögen att anpassa sig till de förutsättningar som råder i striden mot kontrarevolutionen. Det är inte bara så att våra ”specialister” är psykologiskt oförmögna till strid mot kontrarevolutionärer, utan även att de som stabspersonal bara förmår att utforma ständigt nya planer och är otroligt likgiltiga inför operativa aktioner ... de ser sig själva i allmänhet som iakttagare ... Jag tror inte jag har rätten att hantera detta med likgiltighet, när Kaledins front har skiljts från förrådspunkten och norr från spannmålsregionen. Jag kommer att fortsätta att rätta till dessa och många andra brister, vart än jag hittar dem; jag har satt igång en rad åtgärder och kommer att fortsätta med det, även om jag måste avlägsna alla ledande män och befäl som är fientligt inställda mot oss, trots svårigheter med formaliteter som jag kommer att bryta när så krävs. Låt det bli känt att jag tar på mig allt ansvar inför de högsta instanserna.

[4 augusti skrev Stalin från Tsaritsyn ”till Lenin, Trotskij och Tsiurupa”]:

Situationen i södern är inte den bästa. Krigsrådet har övertagit ett arvegods av yttersta oordning, delvis beroende på den förra militära ledarens tröghet, och delvis på grund av konspirationerna från vissa personer som av militärledaren placerats på olika poster i militärområdet. Vi var tvungna att börja om från början ... Vi slog tillbaka vad jag vill kalla den gamla kriminella ordningen, och endast efter detta kunde vår offensiv starta...

Liknande rapporter kom vid den tiden från hela landet, för kaos regerade överallt. Vad som överraskar är uttrycket ”arvegods av yttersta oordning”. De militära områdena etablerades i april och hade knappt hunnit börja arbeta, så det var ganska förhastat att tala om ”arvegods av yttersta oordning”.

Uppgiften att proviantera i en större skala visades sig vara omöjlig på grund av den militära situationen: ”Kontakter med södern och dess mängder med proviant har brutits”, skrev Stalin 4 augusti, ”och tsaritsynregionen, som knyter samman de centrala delarna med norra Kaukasus, är i sig själv avskuren eller har praktiskt taget skurits av från de centrala delarna”. Stalin såg orsaken till den extremt försvarade militära situationen å ena sidan i de välmående böndernas omsvängning, ”som i oktober kämpat för sovjetregeringen, och nu är emot den (han hatar med hela sitt hjärta spannmålsmonopolet, de fasta priserna, rekvisitionerna och åtgärderna mot svartabörshandeln [bag-trading/baggers]); å andra sidan genom våra truppers dåliga kondition ... I allmänhet måste det sägas”, avslutade han, ”att tills vi återupprättat kontakten med norra Kaukasus får vi inte förlita oss ... på tsaritsynsektorn för våra förnödenheter”.

Stalins övertagande av funktionen som ledare över alla militära styrkor vid fronten godkändes av Moskva. Republikens revolutionära råds telegram, med en notering om att det skickats i överenskommelse med Lenin, delegerade uttryckligen Stalin ”att etablera ordning, förena alla enheter till reguljära förband, etablera en riktig militär befälsordning, efter ha rensat ut alla uppstudsiga”. Således var de fullmakter Stalin gavs undertecknade, och så vitt jag kan bedöma texten, formulerades den till och med av mig. Vår uppgift vid den här tiden var att underordna provinserna under centrum, att upprätthålla disciplin och att förena alla olika frivillig- och gerillaförband under frontarmén. Olyckligtvis tog Stalins aktiviteter vid Tsaritsyn en helt annan riktning. Vid den tidpunkten viste jag inte att Stalin hade skrivit sitt beslut ”Ignoreras!” på ett av mina telegram, då han själv inte kunde uppbåda tillräckligt med mod för att rapportera saken till centrum. Mitt intryck var att Stalin inte kämpade tillräckligt hårt mot lokalt självstyre, lokala gerillaförband och den allmänna uppstudsigheten från lokalbefolkningen. Jag anklagade honom för att vara allt för överseende mot den felaktiga strategi Vorosjilov och stod för. Det föll mig dock aldrig in att det var han som var den egentlige anstiftaren till strategin. Detta visade sig något senare genom hans egna telegram och medgivanden från Vorosjilov och andra.

Stalin tillbringade flera månader i Tsaritsyn. Hans bedrägliga arbete gentemot mig, som redan på den tiden utgjorde en väsentlig del av hans aktivitet, gick hand i hand med hans närmaste medarbetare Vorosjilovs hemvävda opposition. Emellertid såg Stalin till att han alltid hade ryggen fri och kunde dra sig ur utan några fläckar. Lenin kände Stalin bättre än jag och misstänkte uppenbarligen att tsaritsyniternas halsstarighet kunde förklaras av Stalins aktiviteter i bakgrunden. Jag bestämde mig för att ställa saker och ting tillrätta i Tsaritsyn. Efter en ny sammanstötning med befälhavaren där beslöt jag mig för att återkalla Stalin. Detta åstadkoms genom Sverdlovs förmedling som själv åkte i ett specialtåg för att hämta hem Stalin. Lenin ville reducera konflikten till ett minimum, och hade självfallet rätt i det fallet.

Vid den tiden, medan Röda armén redan vunnit stora segrar vid östfronten och nästan helt rensat Volga-området, fortsatte det att gå dåligt i söder där allt var kaotiskt på grund av att man inte utförde givna order. Den 5 oktober, vid Kozlov, utfärdade jag en order rörande förenandet av alla arméer och grupper vid sydfronten under södra frontens revolutionära krigsråds befäl, bestående av de förre generalen [Sytin och tre bolsjeviker – Sjljapnikov, Mechosjin och Lazimir]: ”Alla order och instruktioner från rådet måste ovillkorligen och omedelbart utföras.” Ordern hotade ordervägrare med stränga straff. Därefter telegraferade jag till Lenin:

Jag insisterar kategoriskt på Stalins återkallande. Det går dåligt vid Tsaritsyn-fronten trots ett överflöd av styrkor. Vorosjilov är kapabel att kommendera ett regemente, inte en armé på 50 000. Emellertid kommer jag låta honom kvarstå som befälhavare över tionde armén vid Tsaritsyn, förutsatt att han rapporterar till södra arméns befälhavare Sytin. Hittills har Tsaritsyn inte ens skickat några rapporter om operationerna i Kozlov. Jag har begärt att rapporter om rekognoscering och operationer ska skickas två gånger dagligen. Om detta inte utförts senast i morgon kommer jag att dra Vorosjilov och Minin inför krigsrätt och publicera fakta i en Arméorder. Enligt republikens revolutionära krigsråds statuter är Stalin och Minin så länge de stannar i Tsaritsyn inget annat än medlemmar av tionde arméns revolutionära krigsråd. Vi har endast en kort tid kvar för att påbörja en offensiv innan höstleran sätter in, då de lokala vägarna kommer att bli oframkomliga både för infanteri och beriden trupp. Ingen allvarlig aktion kommer att vara möjlig utan samordning med Tsaritsyn. Det finns ingen tid att förlora på diplomatiska förhandlingar. Tsaritsyn måste antingen underkasta sig eller ta konsekvenserna. Vi har en kolossal överlägsenhet i styrkor men det råder en total anarki i toppen. Jag kan sätta stopp för det här inom 24 timmar, förutsatt att jag har ditt fasta och bestämda stöd. I alla fall är det här den enda väg jag kan se.

[Detta följdes nästa dag av detta direkttelegram till Lenin]:

Jag har mottagit följande telegram: ”Stalins militärorder #118 måste återkallas. Jag har utfärdat fullständiga instruktioner till befälhavaren vid södra fronten, Sytin. Stalins aktiviteter underminerar alla mina planer ... Vatzetis överbefälhavare; Danisjevskij medlem av revolutionära krigsrådet.”

[Stalin återkallades från Tsaritsyn under andra hälften av oktober 1918. Det här är vad han skrev i *Pravda* (30 oktober 1918) [om södra fronten]

Målet för fiendens hårdaste attack var Tsaritsyn. Detta var förståeligt då erövrandet av Tsaritsyn och avbrutna kommunikationer med södern skulle ha säkrat framgången för fienden i alla hans uppgifter. Det hade förenat kontrarevolutionärerna i Don med de övre skikten av kosackerna i Astrakhan- och Uralarméerna, vilket hade skapat en förenad front av kontrarevolutionärer från Don till tjeckoslovakerna. Det skulle ha säkrat södern och det kaspiska området för kontrarevolutionärerna, intern och externt. Det skulle ha försatt sovjettrupperna i norra Kaukasus i ett hjälplöst tillstånd . . .

[”Bekände” Stalin att han var skyldig till att ha förvärrat situationen genom sina intriger och olydnad? Knappast. Emellertid, på väg tillbaka till Moskva från Tsaritsyn, frågade Sverdlov] försiktigt om mina intentioner och sedan föreslog att jag skulle tala med Stalin, som kom att äga rum redan på hans tåg.

”Vill du verkligen avskeda alla?” Frågade Stalin mig i en överdrivet servil ton. ”Det är fina pojkar.”

”Dessa fina pojkar kommer att bli revolutionens undergång, och den kan inte vänta på att de ska växa upp”, svarade jag honom. ”Allt jag vill är att dra Tsaritsyn tillbaka in i Sovjetryssland.”

Närhelst jag därefter råkade trampa personlig förkärlek, vänskap eller fåfänga på tårna, samlade Stalin noga ihop alla de personer vars tår jag hade trampat på. Han lade ner mycket tid på det, eftersom det främjade hans egna syften. De ledande personligheterna från Tsaritsyn blev från och med den tiden hans viktigaste redskap. Så fort Lenin blivit sjuk döpte Stalin, med hjälp av sina medbrottslingar, om Tsaritsyn till Stalingrad.

[Tsaritsyn-oppositionen var en underlig samling. Den man som avskydde de militära specialisterna mest var Vorosjilov – ”lässmeden från Lugansk”, som han kom att kallas av senare dagars krönikörer – en hjärtlig och fräck karl, inte allt för intellektuell men slug och skrupelfri. Han kunde inget om militär teori, han var dock en skicklig översittare och hade inga samvetsbetänkligheter mot att använda intelligentare underordnades idéer och ingen falsk blygsamhet mot att ta hela äran för dem. Hans intellektuella naivitet både när det gällde militär teori och marxism demonstrerades mer än tillräckligt 1921 när,] han okritiskt följde en obskyr ultravänsteristisk tidnings exempel och argumenterade att aggressiviteten och offensiven var en konsekvens av ”Röda arméns klasskaraktär”, samtidigt som han la fram ”bevis” för nödvändigheten av offensiven i form av citat från det franska militärreglementet från 1921.

Hans ”lojala högra hand” var Sjtjadenko [politisk kommissarie vid tionde armén, skräddare till yrket, som kom att odödligförklaras sålunda av senare tiders krönikörer]: ”Med bistra ögon under sina örnlika ögonbryn, hans militäriska ögon kisande, sprang han runt fronten helt utmattad av ansträngningen att bli Klims lojala högra hand.”

Lika nitisk men helt olik dessa två var Sergei Minin. [Han var en underlig blandning av poet och demagog som med själ och hjärta givit sig hän till saken och led av en förblindande fobi mot alla tsaristiska officerare.] Han var populär bland arbetarna i Tsaritsyn sedan hans medverkan som ung student i revolutionen 1905, Tsaritsyn var stolt över honom som sin ledande och mest lidelsefulla talare. Han var utan tvekan den ärligaste av dem alla men också kanske den mest oresonlige. Ärlig i sin oförsonlighet bidrog han till fullo i det målmedvetna

förtret som förvärrade den militära situationen i Tsaritsyn. [Han var ett oskyldigt men desto effektivare verktyg för Stalins intriger i Tsaritsyn och kastades åt sidan när han inte längre var användbar.]

Sedan var det ingenjören Ruchimovitj, före detta ”folkkommissarie för krig i Donetz-Krivorong republiken” – [en av de röda republikerna som växte upp som svampar under revolutionens tidiga dagar – som gav Vorosjilov hans första mandat till att organisera en proletär armé. I ledningen för anskaffandet av förnödenheter kunde inte den provinsieellt tänkande] Ruchimovitj se några andras behov än tionde arméns. Ingen annan armé slök fler gevär och patroner, vid första avslaget skrek han om förräderiet från specialisterna i Moskva. [Han liksom den yngste medlemmen i krigsrådet, Valerij] Mejlauk, steg därefter till andra rangens nivå i den stalinistiska hierarkin, för att försvinna ur sikte [utan känd anledning. Det var] Zjloba, Chartjenko, Gorodovik, Savitskij, Parhomenko och andra, vars bidrag till Röda armén och sovjetstaten inte var märkvärdigare än hundratusentals andras, men som räddades från att falla i yttersta glömska endast av det faktum av deras tidiga sammankoppling med Stalin i Tsaritsyn.

”Trotskij” [skrev Tarasov-Rodionov senare], ”talade arrogant och irriterat vid revolutionära krigsrådet. Han släppte lös en hagelstorm av stingande tillrättavisningar för det enorma slöseriet med material ... Trotskij var inte intresserad av förklaringar ...” Jag telegraferade 1 november till Sverdlov och Lenin från Tsaritsyn:

Tionde arméns situation är följande: Det finns stora styrkor här men ingen operativ ledning. Staben för södra fronten och Vatzetis kan tänka sig att förespråka ett byte av befälhavare. Jag skulle vilja överväga möjligheten att behålla Vorosjilov genom att förse honom med en erfaren operativ stab. Han motsätter sig detta, men jag tror att vi kan komma överens i den frågan ... Det enda allvarliga hindret är Minin, som genomför en extremt skadlig taktik. Jag insisterar på alla sätt att han förflyttas. När kommer medaljerna att vara färdiga?

Efter inspektion av alla sektorer av armén i Tsaritsyn, genom en specialorder 5 november 1918, erkände jag förtjänster hos många av förbanden och deras befäl, samtidigt noterade jag att delar av armén bestod av enheter som kallade sig divisioner medan det i verkligheten inte var så; att ”politiskt arbete i vissa förband har inte ens påbörjats”; att ”fördelningen av militära reserver inte alltid följer militär försiktighet”; att ”i vissa fall då befälhavaren inte vill följa en operativ order lägger fram frågan till överläggning vid ett möte ...” och liknande. ”Som medborgare” fastslog orden ”är soldaterna under sin lediga tid fria att hålla möten i vilken fråga som helst. Som soldater måste de verkställa militära order utan protester.”

Efter att ha besökt sydfronten, inklusive Tsaritsyn, rapporterade jag till sjätte sovjetkongressen den 18:e november 1918: ”Inte alla sovjetiska arbetare har förstått att vår administration har centraliserats och att alla order uppifrån måste åtlydas... Vi kommer att vara skoningslösa mot de sovjetarbetare som ännu inte förstått; vi kommer att förflytta dem, förvisa dem från vår sida och, om så är nödvändigt, tillrättavisa dem med repressiva åtgärder.” Detta riktades i högre grad mot Stalin än mot Vorosjilov, som skenbart var måltavlan för dessa ord. Stalin var närvarande vid kongressen och höll tyst. Han var tyst under politbyråns möte. Han kunde inte öppet försvara sitt uppträdande. Så mycket mera lagrade han sin vrede. Det var under denna tid – återkallad från Tsaritsyn, med djup vrede och törstande efter hämnd i sitt hjärta – som han skrev sitt stycke om första årsdagen av revolutionen. Syftet med artikeln var att slå ett slag mot min prestige och vända centralkommitténs auktoritet ledd av Lenin mot mig. I denna jubileumsartikel, dikterad av undertryckt vrede, tvingades Stalin trots det att skriva:

Allt praktiskt organisationsarbete av upproret genomfördes under direkt ledning av ordföranden av petrogradsovjeten kamrat Trotskij. Det går att med säkerhet säga att garnisonens snabba övergång

till sovjeternas sida och det djärva utförandet av den revolutionära militärkommitténs arbete är först och främst kamrat Trotskij's förtjänst.

Den 30 november antog den allryska centrala exekutivkommittén en resolution om att organisera ett försvarsråd, på förslag av krigskommissariatet. Detta sedan man redan förklarar att sovjetrepubliken var ett "militärläger. Det militärråd som resolutionen sammankallade bestod av Lenin, mig själv, Krasin, kommissarien för järnvägs kommunikationerna och den centrala exekutivkommitténs presidieordförande Sverdlov. Genom en överenskommelse med Lenin föreslog jag att även Stalin skulle ingå. Lenin ville ge Stalin någon slags gottgörelse för återkallandet från armén i Tsaritsyn; jag ville ge Stalin chansen att öppet formulera sin kritik och sina förslag, utan att intrigera mot krigskommissariatet. Det första mötet, som la fast våra uppgifter i allmänna drag, hölls dagtid den 1 december. Enligt Lenins anteckningar från mötet förefaller det som om Stalin talade sex gånger, Krasin nio gånger, Skljanskij nio gånger, Lenin åtta gånger. Varje talare fick bara tala i två minuter. Ledningen för arbetet i försvarskommittén, inte enbart i stora frågor utan även i detaljer, koncentrerades helt och hållet i Lenins händer. Stalin fick uppgiften att formulera en tes om kampen mot regionalism och en annan om kampen mot byråkrati. Det finns inga bevis för att någon av de två teser någonsin skrevs. Dessutom, för att påskynda arbetet, beslöts att "dekret beslutade av den av försvarskommittén utsedda kommissionen signerade av Lenin, Stalin och representant från det tillämpliga departementet kommer att ha styrkan av dekret utfärdade av försvarsrådet." Vad Stalin anbelangade smälte detta dock samman till ytterligare en titel istället för verkligt arbete.

[Trots dessa eftergifter fortsatte Stalin i hemlighet att stödja tsaritsynoppositionen, vilket omöjliggörande krigsdepartementets ansträngningar att upprätthålla ordning och disciplin i denna sektor. I Tsaritsyn var hans huvudsakliga verktyg Vorosjilov; i Moskva utövade Stalin allt tryck han kunde gentemot Lenin. Det blev därför nödvändigt att skicka följande telegram från Kursk 14 december]:

Till ordföranden i folkkommissariernas råd Lenin. Frågan om Okulovs återkallande kan inte avgöras av sig självt. Okulov utsågs som en motvikt till Vorosjilov, som en garanti för att militära order skulle utföras. Det är omöjligt att ha Vorosjilov kvar efter att ha omöjliggjort alla försök till kompromisser. Tsaritsyn måste få ett nytt revolutionärt krigsråd och Vorosjilov sändas till Ukraina.

Ordförande i republikens revolutionära krigsråd, Trotskij.

[Vorosjilov förflyttades då till Ukraina. Tionde arméns stridsduglighet ökade med stormsteg efter detta. Inte bara den nye befälhavaren utan även Stalins efterträdare i det nya revolutionära krigsrådet, Sjljapnikov, var oerhört mycket effektivare och den militära situationen vid Tsaritsyn förbättrades snart.]

[Flera dagar efter Vorosjilovs förflyttning, och efter flera månader av påtvingad frånvaro från den extremt frestande möjligheten att lägga sig i militära frågor efter förflyttningen från Tsaritsyn, fick Stalin en andra chans att arbeta vid fronten – den här gången under några veckor. Han utnyttjade detta tillfälle för att sticka en kniv i Trotskij's rygg. Incidenten inleddes med följande telegramväxling mellan Lenin och Trotskij]:

1.

Kodat telegram till kamrat Trotskij vid Kursk eller vilken plats ordföranden vid republikens revolutionära krigsråd befinner sig:

Moskva 13 december 1918

Extremt allvarliga nyheter från området kring Perm. Det är i fara. Jag är rädd vi glömt bort Ural. Skickas förstärkningarna till Perm och Ural tillräckligt snabbt? Lasjevitj sa till Zinovjev att endast stridsvana trupper borde skickas.

Lenin.

2.

Till Trotskij vid Kozlov eller varhelst ordföranden vid republikens revolutionära krigsråd befinner sig:

Moskva 31 december 1918.

Det finns flera partirapporter från området kring Perm om den katastrofala situationen i armén och om fylleri. Jag skickar dem till dig. De vill att du kommer dit. Jag har funderat på att skicka Stalin. Jag är rädd att Smilga kommer att bli för eftergiven gentemot Lasjevitj som påstås dricka själv och inte är förmögen att återupprätta ordningen. Telegrafera din åsikt.

#66847 Lenin

3.

Kodat via direkt linje till Moskva, Kreml, till ordföranden i folkkommissariernas råd Lenin.

Svar på #66847.

Voronezj 1 januari 1919, 19.00

Från rapporter om tredje arméns operationer slöt jag mig till att ledningen där är helt förlorad och föreslog ett byte av befäl. Beslutet sköts upp. Nu bedömer jag bytet som icke möjligt att skjuta upp.

Jag delar fullständigt dina farhågor rörande den överdrivna eftergivenhet som den kamrat som redan är där visat. Jag samtycker till Stalins resa med befoget från både partiet och republikens revolutionära krigsråd att återupprätta ordningen, rensa ut bland kommissarierna och straffa de skyldiga strängt. Den nye befälhavaren kommer att utses i samråd med Serpukhov. Jag föreslår att Lasjevitj utses till medlem av den norra frontens revolutionära krigsråd, där vi inte har en pålitlig partiman, och fronten kan snart få större betydelse

#9 Ordförande för republikens revolutionära krigsråd

Trotskij

[Frågan lades sedan fram i centralkommittén som beslutade]:

att utse en undersökningskommitté för partiet bestående av medlemmarna i centralkommittén, Stalin och Dzerzjinskij, för att utföra en detaljerad undersökning rörande orsakerna till kapitulationen av Perm och de senaste förlusterna vid Ural-fronten samt även klarlägga alla omständigheter kring ovanstående fakta.

[Tredje armén hade överlämnat Perm till de framryckande trupperna under ledning av amiral Koltjak och omgrupperat vid Vjatka där dess ställning var osäker. Stalin och Dzerzjinskij anlände till Vjatka medan tredje armén motstod fiendens attacker. Vid deras framkomst, 5 januari 1919, telegraferade Stalin och Dzerzjinskij till Lenin]:¹

Undersökningen har påbörjats. Vi komma efterhand att lämna underrättelser om dess förlopp. Vi anse det nödvändigt att redan nu göra er uppmärksam på några företeelser i tredje armén, vilkas behandling inte tål uppskov. Av denna armé, som bestått av trettio tusen man, finns nämligen blott kvar elvatusen trötta, utpinade soldater, som knappast kunna hålla stånd mot fiendens angrepp. De avdelningar, som huvudbefälhavaren skickat, äro opålitliga, till och med delvis fiendligt stämda mot oss, och en upprepning är av nöden. För att rädda resterna av tredje armén och hindra motståndarens hastiga förflyttning till Vjatka (enligt alla meddelanden från frontens och tredje arméns kommandostab är denna fara fullständigt real) är det absolut nödvändigt att genast sända minst tre pålitliga regementen från Ryssland till armébefälhavarens förfogande. Vi be er enträget att föranleda de beträffande krigsambetsverken att göra det. I annat fall — vi upprepa det — hotas Vjatka att drabbas av samma öde som Perm.

¹ De tre följande utdragen, funna i Trotskijs anteckningar för denna bok, kommer från S. Dimitrevskijs arbete, som Trotskij citerar på andra ställen. De berättar historien. Hur noggrant är en annan fråga. Möjligheten att Trotskij ifrågasatt några av Dimitrevskijs påståenden tillskrivna Stalin och Dzerzjinskij är inte utslutet — C. M.

[Stalin och Dzerzjinskij informerade Försvarsrådet 15 januari]:

1200 pålitliga bajonetter och sablar skickades till fronten; följande dag två skvadroner kavalleri. Den 10 skickades 3:e brigadens 62:a regemente (tidigare noggrant utrensad). Dessa förband gjorde det möjligt att spana på fiendens avancemang, höja moralen inom den tredje armén och påbörja vårt avancemang mot Perm, än så länge framgångsrikt. En genomgripande utrensning pågår i sovjet- och partiinstitutionerna bakom fronten. Revolutionära kommittéer har bildats i Vjatka och på länsnivå. Starka revolutionära organisationer har börjat skapas och fortsätter att skapas i byarna. Hela parti- och sovjetarbetet håller på att rekonstrueras efter nya riktlinjer. Den militära kontrollen har rensats och omorganiserats. Den provinsiella tjekan har rensats och fått nya medarbetare ...

[Efter att ha undersökt orsakerna till katastrofen rapporterade Stalin och Dzerzjinskij till Lenin att dessa var]:

Arméns trötthet och utmattning vid fiendens avancemang, vår brist på reserver vid denna tidpunkt, stabens bristande kontakt med armén, överbefälhavarens misskötsel, och oacceptabelt kriminella metoder i administrationen av fronten från republikens revolutionära krigsråd, som paralyserade möjligheten till läglig hjälp till tredje armén, opålitligheten hos de förstärkningar som skickades från de bakre linjerna på grund av föråldrade rekryteringsmetoder, den stora osäkerheten i de bakre linjerna på grund av den totala hjälplösheten och oförmågan hos de lokala sovjet- och partiorganisationerna.

[I stort sett alla påståenden i denna rapport var ett slag emot Trotskij. Om Lenin, försvarsrådet, centralkommittén och dess politbyrå tagit dessa anklagelser mot Trotskij på allvar hade de inte haft något annat alternativ än att avlägsna honom från sin post. Emellertid kände Lenin Stalin tillräckligt bra för att bedöma denna rapport från honom och hans kumpaner som mindre faktisk än som ett personangrepp – en hämnd för händelserna i Tsaritsyn och Trotskijs vägran att ge honom en andra chans vid södra fronten där han kunde ha återförenats med Vorosjilov och de andra tsaritsyniterna.]

[Under tiden i Ukraina, utnyttjande Vorosjilov sitt politiska privilegium och sin ställning som armébefälhavare till att reta de militära specialisterna, störa stabsarbetet och lägga sig i direktiv från högkvarteret. Med stöd från Stalin och andra gjorde han sig snart så omöjlig vid sydfrenten att det var nödvändigt att telegrafera den 10 januari 1919]:

Till Moskva

Till ordföranden för centrala exekutivkommittén Sverdlov.

... Jag måste kategoriskt deklarerat att om tsaritsyntaktiken, som lett till en total upplösning av armén i Tsaritsyn, inte kan tolereras i Ukraina ... Okulov åker till Moskva. Jag föreslår att ni och kamrat Lenin lyssnar noggrant på hans rapport om Vorosjilovs arbete. Stalins, Vorosjilovs och Ruchimovitjs linje innebär en total ruin för allt vi gör.

Ordförande för republikens revolutionära krigsråd

Trotskij

[Medan Stalin med hjälp av Dzerzjinskij konspirerade i Vjatka], insisterade Lenin att det var nödvändigt för mig att ingå en kompromiss med Stalin:

Stalin vill väldigt gärna arbeta vid södra fronten ... Stalin hoppas att genom sitt arbete där kunna övertyga oss om riktigheten i sina åsikter ... Genom att förmedla denna information om Stalins förklaringar till dig, Lev Davidovich, ber jag dig att överväga dem mycket noggrant och svara mig: i första hand huruvida du går med på att diskutera frågan med Stalin, vilket han är villig att göra, och för det andra huruvida du bedömer det möjligt att på basis av vissa konkreta villkor bilägga den gamla konflikten och att samarbeta, vilket är vad Stalin helst av allt vill. Vad mig anbelangar tycker jag det är absolut nödvändigt att försöka anstränga sig hårt för att komma till ett gemensamt arbete med Stalin.

Lenin.

Lenins brev skrevs uppenbarligen under tydlig påverkan av Stalins enträgna begäran. Stalin sökte överenskommelse, försoning och mer militärt arbete till och med på bekostnad av en temporär och falsk kapitulation. Fronten attraherade honom för här kunde han arbeta med den mest slutliga av alla administrativa apparater, den militära apparaten. Som medlem av både det revolutionära krigsrådet och centralkommittén, var han oundvikligen en dominerande figur i alla krigsråd i alla arméer och på alla fronter. När andra tvekade avgjorde han. Han kunde ge order och varje order åtföljdes praktiskt taget av ett automatisk utförande av den – inte som kollegiet i kommissariatet för nationaliteter, där han var tvungen att gömma sig för motståndare i kommandantens kök.

Jag svarade via direkt linje till Lenin 11 januari:

En kompromiss är naturligtvis nödvändig, men inte en rutten sådan. Faktum är att alla från Tsaritsyn har samlats vid Kharkov. Du kan se vilka de är genom Okulovs rapport, som genomgående består av enbart fakta och kommissariernas rapport. Jag anser att Stalins beskydd av tsaritsynklickens är ett mycket allvarlig infektion, värre än något förräderi eller svek av militära specialister ... Ruchimovitj är endast ett annat namn på Vorosjilov. Inom en månad kommer vi att återigen kvävas av tsaritsynkaoset, denna gång kommer vi dock ej att ha kosackerna emot oss utan engelsmännen och fransmännen. Ruchimovitj är dessutom inte den enda. De håller ihop tätt, och upphöjer ignoransen till en princip. Vorosjilov plus den ukrainska gerillan plus befolkningens låga kulturella nivå plus demagogin – vi kan inte tolerera det under några som helst förhållanden. Låt dem utse Artem men inte Vorosjilov eller Ruchimovitj ... Jag uppmanar er att åter läsa Okulovs rapport om tsaritsynarmén och hur Vorosjilov demoraliserade den med Stalins hjälp.

Inget material rörande Stalins arbete den första perioden vid södra fronten har publicerats. Saken är den att denna period inte varade speciellt länge och slutade ganska dystert för honom. Det är synd att jag inte kan lita på något material till stöd för mitt minne om denna episod, för det lämnade inga spår efter sig i mitt personliga arkiv. De officiella arkiven har naturligtvis stannat i krigskommissariatet. I södra frontens revolutionära krigsråd, med Jegorov som befälhavare, satt Stalin och Berzin som sedermera kom att ägna all sin tid åt militärt arbete och spelade en framträdande, om inte ledande, roll i de militära operationerna i det republikanska Spanien. En natt – tyvärr kan jag inte erinra mig något exakt datum – kallade Berzin mig till direktlinjen och frågade huruvida han var ”tvungen att skriva under en operativ order från befälhavaren för södra fronten, Jegorov.” Enligt reglerna betydde signaturen av en kommissarie eller en politisk medlem av krigsrådet på en operativ order enbart att ordern inte hade någon dold kontrarevolutionär betydelse. Vad gällde den operativa betydelsen av ordern var detta endast ett ansvar för befälhavaren. I detta specifika fall var befälhavaren för frontens order endast ett godkännande av en operativ order från överbefälhavaren, en vidarebefordran och tolkning av denna arméorder till armén under hans befäl. Stalin förklarade att Jegorovs order inte var giltig och att han inte skulle underteckna den. När en medlem av centralkommittén vägrade underteckna ordern vågade inte Berzin skriva dit sin egen namnteckning. Samtidigt är en operativ order som bara undertecknats av befälhavaren ogiltig.

Vilka argument förde Stalin fram emot en order som, så långt jag minns, var av underordnad betydelse och av ett innehåll jag nu inte kommer ihåg? Inga argument alls. Han ville helt enkelt inte skriva under den. Det hade varit fullt möjligt för honom att kalla mig till direktlinjen och förklara sina skäl för mig, eller om han föredragit det, sätta sig i förbindelse med Lenin. Om frontens befälhavare var oense med Stalin kunde han på samma sätt lagt fram sina överväganden för överbefälhavaren eller mig. Stalins invändningar skulle omedelbart ha diskuterats i politbyrån och man hade bett överbefälhavaren komma in med kompletterande förklaringar. Precis som i Tsaritsyn valde dock Stalin en annan form av agerande: ”Jag skriver inte under den”, tillkännagav han, för att visa sin betydelse inför sina medlöpare och

underordnade. Jag svarade Berzin: ”Överbefälhavarens order vidimerad av en kommissarie är obligatorisk för dig. Signera den omedelbart; annars överlämnas du till tribunalen.” Berzin skrev omedelbart sin signatur på befälhavarens order.

Frågan togs upp i politbyrån. Lenin sa, klart generad: ”Vad kan vi göra åt saken? Stalin ertappad igen!” Det beslutades om att återkalla Stalin från södra fronten. Detta var hans andra allvarliga misslyckande. Jag kommer ihåg hur han kom tillbaka ganska fåraktig men tydligen inte förnärad. Tvärtom, han sa till och med att han uppnått sitt mål, att han ville visa på ett otillbörligt förhållande mellan huvudkommandot och kommandot vid fronten, även om ordern från överbefälhavaren inte var av så stor vikt, utfärdades den utan att först ha undersökt åsikterna vid södra fronten, vilket inte var rätt. Detta, sa han, var vad han verkligen protesterade emot. Han kände sig rätt nöjd med sig själv. Mitt intryck var att han tagit en allt för stor tugga. Fångad i fällan av en skrävande anmärkning kunde han inte frigöra sig själv. I alla fall var det uppenbart att han försökte sopa igen spåren efter sig och låtsas som om inget hade hänt. [För att rädda ansiktet på honom föreslog man, troligen på Lenins initiativ, att flytta honom till sydvästra fronten. Men Stalin svarade]:

4 februari 1919

Till partiets centralkommitté
Till kamraterna Lenin och Trotskij

... Min egen fullständiga övertygelse är: ingen förändring i situationen kan ske genom att jag åker dit ...

Stalin

[Under tre eller fyra månader höll han sin längtan efter arbete i militära maskinen under kontroll och återupptog sina bidrag till *Nationaliteternas liv*.]

[Upplösningen av tsaritsyngruppen var mindre verklig än synbar. I verkligheten hade Stalin och hans allierade enbart ändrat område och metoder för sina attacker. Det nya området var partiet, och metoderna förändrades därefter.] Som under 1912-1913 med hänvisning till kompromissmakarna och under tiden före oktoberrevolutionen med hänvisning till oppositionen från Zinovjev och Kamenev, som också vid [partiets] åttonde kongress [arbetade Stalin hårt, utan skenbar sammankoppling med den militära oppositionen, för att bygga upp den och använde den som hävstång mot Trotskij].

Den militära oppositionen bestod av två grupper. Där fanns de som arbetat underjordiskt tidigare, de var utslitna av fängelsevistelser och exil och kunde inte hitta en plats i bygget av armén och staten. De såg med avsmak på alla sorters uppkomlingar – och det rådde ingen brist på dem på ansvarsfulla poster. Men denna opposition innehöll också många avancerade arbetare, kämpande element med en frisk reserv av energi, som darrade av politiska farhågor när de såg gårdagens ingenjörer, officerare, lärare och professorer återigen i befallandet positioner. Denna arbetarnas opposition speglade, i den slutliga analysen, brist på tilltro till sin egen styrka och osäkerhet om att den nya klassen som kommit till makten skulle dominera och kontrollera de breda lagren av den gamla intelligenan.

Under den första perioden, när revolutionen spreds från de industrialiserade delarna till periferin, organiserades beväpnade förband med arbetare, sjömän och före detta soldater för att etablera sovjetregimen i olika områden. Dessa förband fick ofta utkämpa regelrätta småkrig. Genom att de åtnjöt massornas sympati blev de lätt segerrika. De fick en viss hårdhet och deras ledare en viss auktoritet. Det fanns inget riktigt samarbete mellan dessa förband. Deras taktik bestod av gerillaräder, och för det område de täckte var det tillräckligt. Men de störtade klasserna började organisera sina egna arméer, med hjälp av deras utländska beskyddare. Välbeväpnade och med duktigt befäl tog de till offensiven. Vana vid lätta segrar

visade dessa gerillaförband redan från början sina brister; de hade ingen underrättelsetjänst som räckte till; de hade inget samarbete med varandra; de kunde inte heller utföra en komplicerad manöver. Följaktligen – vid olika tidpunkter, i olika områden i landet – råkade gerillaförbanden ut för katastrofer. Det var ingen lätt uppgift att passa in dessa enskilda förband i ett centraliserat system. Den militära förmågan hos befälen var inte hög och de var fientligt inställda till de gamla officerarna, delvis för att de inte hade något politiskt förtroende för dem och delvis för att skylla över bristande självförtroende hos sig själva. Ändå påstod, så sent som juli 1918 vid sovjeternas femte kongress, vänster-SR att vi kunde försvara oss med hjälp av gerillaförband och hade inget behov av en centraliserad armé. ”Detta är samma sak som att säga,” svarade jag dem, ”att vi inte behöver järnvägar utan att vi klarar oss med häst och vagn för transporter.”

Våra fronter hade en tendens att sluta sig i en ring på mer än 8 000 kilometer i omkrets. Våra fiender valde själva ut riktningen, skapade en bas i utkanten, fick hjälp från utlandet och slog till i riktning mot centrum. Vår fördel bestod i att vi höll en central position och agerade längs inre linjer. Så snart vår fiende valt ut sin anfallsriktning, kunde vi välja väg för motanfallet. Vi kunde flytta våra styrkor samla dem till framstötter i de viktigaste riktningarna när som helst. Detta övertag hade vi enbart under förutsättning att vi hade en fullständigt centraliserad ledning och befäl. För att tillfälligt kunna offra vissa avlägsna eller mindre viktiga sektorer, för att kunna rädda närmre och mer viktiga sektorer, var vi tvungna att vara i en sådant läge att vi kunde utfärda order och få dem åtlydda utan att behöva diskutera dem. Detta är alltför elementärt för att egentligen behöva förklaras här. Att inte förstå detta var ett resultat av de centrifugala tendenser som väckts av revolutionen, provinsialismen i detta vidsträckta land av isolerade samhällen, den elementära andan av självständighet som inte hade haft tid eller möjlighet att mogna än. Det borde räcka med att säga att till en början hade inte bara provinser utan även region efter region sitt eget folkkommissariers råd med sin alldeles egna krigskommissarie. Framgången med reguljär organisation fick dessa spridda förband att anamma vissa normer och villkor, att konsolidera sig själva i regementen och divisioner. Andan och metoderna förblev dock ofta kvar vid det gamla. En divisionschef, osäker på sig själv, var väldigt hygglig mot sina överstar. Vorosjilov, som armébefälhavare, var väldigt överseende med sina divisionschefer. Förbittringen gentemot centrum var desto större, eftersom det inte nöjde sig med den yttre förvandlingen av gerillaförbanden till regementen och divisioner, utan insisterade på att mer fundamentala kraven på en militär organisation uppfylldes. I en diskussion med en av Stalins gerillapartisaner skrev jag i januari 1919:

Inte för så länge sedan ansågs det vara av högsta revolutionära förmåga att hånskratta ganska vulgärt och idiotiskt åt ”militära specialister” i en av våra arméer, m a o åt alla som studerat på militära skolor; dock utfördes praktiskt taget inget politiskt arbete i just denna armé. Attityden där var inte mindre fientlig, kanske än mer, gentemot kommunistiska kommissarier än mot specialisterna. Vem sådde denna fientlighet? Den värsta sorten av de nya befälen – militära imbeciller, halvgerilla, halvpartimedlemmar som inte ville ha någon kring sig, låt vara partiarbetare eller seriösa militärarbetare ... Hängande sig fast för glatta livet vid sina arbeten överdrev de grovt bara nämmandet av militära studier ... Många av dem, till slut i en hopplös sörja, gjorde slutligen helt enkelt uppror mot den sovjetiska regeringen.

I en allvarlig situation övergav andra petrogradregementet, på eget initiativ, sin viktiga position, under ledning av sin befälhavare och kommissarie övertog de en flodångare och seglade nerför Volga från området kring Kazan mot riktning till Nizjnij Novgorod. Båten stoppades på min order och desertörerna ställdes inför rätta. Regimentets befälhavare och kommissarie sköts. Detta var första gången en kommunist sköts, kommissarie Pantelejev, för brott mot militär plikt. Det förekom en mängd prat och skvaller i partiet om den här incidenten. *Pravda* publicerade en artikel i december 1918, utan att nämna mitt namn men med en uppenbar antydning åt mitt håll, där man refererade till avrättningen av ”de bästa

kamraterna utan rättegång.” Artikelns författare en viss A[leksandr]. Kamenskij, var i sig själv en obetydlig figur – uppenbarligen endast ett verktyg. Det föreföll ofattbart att en sådan artikel med sådana hårda och förskräckliga anklagelser kunde tryckas i det centrala organet. Dess redaktör var Bucharin, en vänsterkommunist och därför motståndare till ”generaler” i armén. Dock var han, speciellt vid den här tiden, helt oförmögen till intriger. Gåtan löstes när jag genom mina undersökningar fann att författaren, eller hellre manen som signerade den, A. Kamenskij, fanns vid tionde arméns stab och vid den tiden under direkt inflytande av Stalin. Det är ställt utom allt tvivel att Stalin i hemlighet såg till att artikeln publicerades. Redan hur anklagelsen formulerades: den fräcka referensen till avrättningen av ”de bästa” kamraterna och dessutom ”utan rättegång” var häpnadsväckande på grund av det monstruösa i fabrikationen så väl som dess inneboende absurditet. Men det var just denna grova överdrift i anklagelsen som avslöjade Stalin, organisatören av de framtida Moskvarättegångarna. Centralkommittén avgjorde saken. Jag vill minnas att Kamenskij och redaktionen fick en reprimand, men Stalins manipulerande hand förblev osynlig.

[Senare medan han var vid södra fronten fortsatte Stalin utnyttja denna misskrediterande historia genom sina verktyg vid partikongressen. När nyheter om detta nådde Trotskij, som var vid fronten under sessionerna vid åttonde kongressen, kände han sig tvungen att vädja till centralkommittén en andra gång med krav på att en ”undersökning av fallet med avrättningen av Pantelejev inleds”, som anteckningarna vid centralkommitténs möte den 18 april 1919 visar, ”på grund av det faktum att saken återigen blev aktuell på åttonde partikongressen”. Med Stalin närvarande vid centralkommitténs möte beslutades det enhälligt att frågan skulle flyttas över till orgbyrån, där Stalin återigen var närvarande (han tillhörde båda organen), orgbyrån beslutade enhälligt att] utse en kommission bestående av Krestinskij, Serebrjakov och Smilga, alla tre tillhörde både centralkommittén och orgbyrån, för att se över hela frågan. Kommissionen kom fram till, naturligtvis, att Pantelejev avrättades efter en rättegång, inte som en kommunist och en [kommissarie], utan som en illasinnad desertör – ”inte för att hans regemente övergav sin position, utan för att han övergav positionen tillsammans med sitt regemente”, [med armébefälhavaren Slavins ord, befälhavare för den armé Pantelejev regente tillhörde]. Tio år senare skulle denna episod spela en roll i Stalins kampanj gentemot mig under samma titel: ”Avrättningen av de bästa kommunisterna utan rättegång.”

Partiets åttonde kongress pågick mellan 18 och 23 mars 1919 i Moskva. Precis före kongressen slog de vita till hårt mot oss nära Ufa. Jag beslöt, trots kongressen, att omedelbart åka till östra fronten. Efter att ha föreslagit att alla militära delegater skulle återvända till fronten, gjorde jag mig redo att åka till Ufa. En del av delegaterna var missnöjda; de hade kommit till huvudstaden på permission de få dagarna och ville inte lämna den. Någon spred ett rykte om att jag ville undvika debatter om militär taktik. Den lögnen förvånade mig. Jag lade ett förslag i centralkommittén den 16 mars 1919 om att dra tillbaka förslaget om att militära delegater omedelbart skulle återvända till fronten, överlät försvaret av den militära taktiken på Sokolnikov och avreste till öst omedelbart. Diskussionen om den militära frågan på åttonde kongressen, trots närvaron av en ganska betydande opposition, avskräckte mig inte; jag ansåg att situationen vid fronten var mycket viktigare än besluten på kongressen, speciellt som jag trodde att den taktik jag ansåg vara den enda möjliga skulle vinna på sina egna meriter. Centralkommittén antog rapporten jag tidigare lagt fram och utsåg Sokolnikov till att lägga fram den inför kongressen. Oppositionens rapport skulle presenteras av V. M. Smirnov en gammelbolsjevik och före detta artilleriofficerare under världskriget. Smirnov var en av ledarna för vänsterkommunisterna, som var hårda motståndare till freden i Brest-Litovsk, och som krävt att ett gerillakrig mot den reguljära tyska armén skulle inledas. Detta fortsatte att vara grunden för deras plattform så sent som 1919, det måste dock sägas att de hade lugnat ner sig under tiden. Bildandet av en centraliserad och reguljär armé var omöjlig

att genomföra utan militära specialister och utan att byta ut improvisationer mot en ordnad och systematisk ledning. Efter att ha lugnat ner sig till viss del försökte vänsterkommunisterna anpassa sina åsikter från igår till framväxten av statsapparaten och behovet av en reguljär armé. De retirerade dock steg för steg och utnyttjande allt de kunde av sina gamla idéer och kamouflerade sina grundläggande gerillatendenser med nya formler.

En mindre men ändå väldigt karaktäristisk händelse inträffade under kongressens inledning när presidiet skulle väljas. Den visade i en viss utsträckning på kongressens natur, om än i dess inledande fas. På dagordningen stod den prövande militära frågan. Det var ingen hemlighet för Lenin att det faktiskt var Stalin som bakom kulisserna stod i ledningen för oppositionen i den frågan. Lenin hade gjort en överenskommelse med delegationen från Petrograd om presidiets sammansättning. Oppositionen föreslog flera tilläggs kandidater under olika förevändningar, inte enbart oppositionens medlemmar utan även andra. Till exempel föreslog de Sokolnikov, huvudtalare för den officiella linjen. Emellertid avstod Bucharin, Stasova, Oborin, Rykov och Sokolnikov denna nominering och stod därigenom fast vid den inofficiella uppgörelsen om presidiet. Stalin avstod dock inte. Detta avslöjade honom flagrant som en av oppositionen. Han tycktes ha jobbat hårt för att fylla salen med sina partisaner och agiterade bland delegaterna. Lenin var medveten om detta och för att förekomma att Stalin generades gjorde han sitt yttersta för att bespara honom votering för eller emot honom. Genom en av delegaterna ställde Lenin frågan: ”Är tilläggs kandidater till presidiet verkligen nödvändigt?” Utan någon egentlig ansträngning säkrade han ett negativt svar på den frågan. Stalin led ett nederlag som Lenin hade gjort så opersonligt och defensivt som det var mänskligt att göra. I dag är den officiella versionen att Stalin stödde Lenins ställningstagande i den militära frågan vid åttonde kongressen. Varför har då inte protokollen publicerats nu när det inte längre finns behov av att bevara [sådana] militära hemligheter?

Vid den ukrainska konferensen i mars 1920 försvarade Stalin mig formellt som den som lade fram rapporten för centralkommitténs räkning; samtidigt utövade han gnom pålitliga personer inte så litet tryck för att rapporten skulle lida nederlag. Vid partiets åttonde kongress var en sådan manöver svår att utföra då alla förhandlingar övervakades av Lenin, ett flertal andra centralkommittémedlemmar och ansvarsfulla militärarbetare. Men i själva verket spelade Stalin samma roll här som under den ukrainska konferensen. Som medlem av centralkommittén talade han tvetydigt till försvar av den officiella militära taktiken eller höll tyst; men genom sina närmsta vänner – Vorosjilov och Ruchimovitj och andra tsaritsyniter, som var oppositionens chocktrupper vid kongressen – fortsatte han att underminera inte så mycket den militära taktiken, utan mer dess främste förespråkare. Han hetsade delegaterna till de grövsta personangrepp mot Sokolnikov, som tagit på sig försvaret av krigskommissariatet utan några som helst reservationer. Kärnan i oppositionen var Tsaritsyn-gruppen och den mest prominente av dem var Vorosjilov. Under en tid före kongressen var de i ständig kontakt med Stalin som instruerade dem och höll tillbaka deras iver, samtidigt som han centraliserade attackerna mot krigsdepartementet. Detta var summan och substansen av hans arbete under åttonde kongressen.

”För ett år sedan” rapporterade Sokolnikov till partiets åttonde kongress, ”vid tillfället för arméns totala kollaps, när det inte fanns någon militär organisation till försvar av den proletära revolutionen, tillgrep sovjetregeringen systemet med frivilliga arméförband, och vid den tiden spelade frivilligarmén en roll. Nu när vi ser tillbaka på den perioden, som ett skede vi passerat, måste vi betänka såväl de positiva som de negativa aspekterna. Essensen av den positiva sidan var att de bästa elementen av arbetarklassen deltog ... Förutom dessa ljusa aspekter av gerillaperioden fanns det dock en mörk sida, som i slutändan övervägde över vad än som var gott med den. De bästa elementen lämnade, dog eller tillfångatogs ... Vad som fanns kvar var ett konglomerat av de värsta elementen ... Dessa onda element kompletterades

med de som valde att värvas till frivilligarmén på grund av att de slängts ut på gatan som konsekvens av den katastrofala kollapsen av hela den sociala ordningen ... Dessa kompletterades, slutligen, av det demobiliserat slödder från den gamla armén. Det är på grund av utvecklingen av dessa styrkor, under gerillaperioden av vår militära organisation, vi tvingades likvidera gerillasystemet. Till slut hade vi ett system där små oberoende förband grupperade sig kring enskilda ledare. Dessa förband var till slut trogna inte enbart till försvaret av sovjetregeringen, försvaret av revolutionens segrar, utan även till röveri och plundring. De blev gerillaförband som var äventyrspolitikens förespråkare ...” Å andra sidan, ”i dag”, fortsatte Sokolnikov, ”går byggandet av staten ... armén ... framåt ...”

”En animerad diskussion”, sa Sokolnikov och tog upp en annan del av sin rapport, ”har uppstått kring frågan om de militära specialisterna ... Nu har denna fråga till största delen lösts både teoretiskt och praktiskt. Till och med motståndarna till användandet av militära specialister anser själva att frågan är gammal . . . Militära specialister användes i omorganiseringen av gerillaarmén till den reguljära armén ... På det viset uppnådde vi stabilitet vid fronten, på det viset uppnådde vi militära framgångar. I motsats till detta, där vi inte använde militära specialister, slösade vi bort våra styrkor till förintelsens avgrund ... I problemet med militära specialister konfronteras vi inte enbart med ett militärt problem utan med ett mer allmänt problem. När frågan om att bjuda in ingenjörer till fabrikena, att bjuda in de förra kapitalistiska organisatörerna, kommer ni då ihåg hur de ultraröda vänsterkommunisterna hånade oss med sin obarmhertiga ”superkommunistiska” kritik ... att ta tillbaka ingenjörerna till fabrikena skulle innebära att återvända till den borgerliga befälsordning? Här har vi nu en analog kritik, applicerad till bygget av armén. Vi får nu höra att återinsättandet av de gamla officerarna i armén kommer att återupprätta officersklassen och den gamla armén. Dessa kamrater glömmor dock bort att sida vid sida med dessa befäl finns det kommissarier, sovjetregeringens representanter; att dessa militära specialister fyller en plats i en armé som står till den proletära revolutionens förfogande ... Denna armé, som har tiotusentals gamla specialister, har visat i praktiken att den är den proletära revolutionens armé.”

Vid tiden för åttonde kongressen var motsättningarna rörande den militära frågan avsevärt mindre uttalad än den varit förut. Oppositionen förde inte fram frågan lika kraftfullt som året innan. Då var argumentet att en centraliserad armé är karakteristisk för en imperialistisk stat och i dess ställe förespråkade oppositionen systemet med gerillaförband, där man förkastade moderna tekniska medel i kampen, såsom flygplan och stridsvagnar. Denna gång angrep de den ”imperialistiska” principen av manövreringsförmåga: kårerna, divisionen till och med brigaden förklarades vara allt för tungrodda förband. Det föreslogs att alla förband i republikens beväpnade styrkor skulle reduceras till distinkta förband i den samordnade tjänsten, varje förband skulle vara av ett regementes storlek ungefär. Detta var i verkligheten gerillataktikens ideologi lätt maskerad. Gerillaförespråkarna inom den extrema ”vänstern” försvarade sig mer öppet. Användandet av den gamla officerskåren, speciellt i befälhavande ställning, förklarades oförenligt med lojalitet till den revolutionära militära doktrinen.

Den faktiska organiseringen av arbetarregeringens militära krafter fortsatte utefter helt andra linjer. Vi försökte, speciellt i början, att utnyttja så mycket som möjligt av den gamla arméns erfarenhet, metod, kunskap och medel. Vi byggde den revolutionära armén utifrån de mänskliga och tekniska material vi hade till hands, alltid och överallt strävade efter att säkra det proletära avantgardets dominans. Institutionen med kommissarier var under dessa förhållanden ett oumbärligt instrument för proletär kontroll. Vi kombinerade den gamla befälsstaben med den nya, och endast på detta sätt kunde vi uppnå de nödvändiga resultaten. Detta stod klart för majoriteten av delegaterna då kongressen samlades. Ingen vågande längre

att i princip avvisa grunderna för den militära taktiken. Oppositionen började kritisera enstaka fel och överdrifter, undfågande kongressen alla möjliga anekdoter.

Oppositionens talesman, Smirnov, svarande direkt på Sokolnikovs uttalande att ”några står troligen för en gerillaarmé och andra för den reguljära armén,” och påpekade när det gäller frågan om att använda militära specialister ”det finns inga motsättningar bland oss om den dominerande trenden i vår militära taktik.” Den grundläggande motsättningen var om nödvändigheten av att bredda kommissariernas och medlemmarna i de revolutionära krigsrådens funktion för att försäkra sig om deras större medverkan i skötseln av armén och i beslut rörande operativa frågor, och därigenom reducera befälsstabens roll. Kongressen mötte denna kritik ungefär halvvägs. Det beslutades att rekryteringen av de gamla militära specialisterna skulle fortsätta för fullt, men å andra sidan, betonades att det var nödvändigt att förbereda en ny befälsstab som ett absolut pålitligt instrument för sovjetsystemet. Att detta och alla andra förslag antogs enhälligt, med endast en som avstod att rösta, förklaras med det faktum att oppositionen under tiden hade övergett de flesta av sina fördomar. Oförmögna att stå emot majoriteten av partiet var de tvungna att hålla med om den allmänna linjen. Trots detta var några effekter av gerillakrigföring märkbara i den efterföljande perioden under hela 1919, speciellt i söder - i Ukraina, i Kaukasus och i Transkaukasien, där elimineringen av gerillatendenserna inte var någon lätt uppgift.

Under 1920 skrev en prominent militärarbetare: ”Trots allt skrik och oväsen över den militära taktiken när det gäller rekryteringen av militära specialister till Röda armén och så vidare visade det sig att chefen för krigsdepartementet, kamrat Trotskij, hade rätt. Med en järnhand genomförde han den militära taktiken, utan hänsyn till alla hot ... Röda arméns segrar på alla fronter är det bästa beviset på riktigheten i den militära taktiken.” Trots detta fortsätter, i oräkneliga böcker och artiklar, de urgamla sagorna om förräderierna från de ”generaler” jag utsåg, att komma fram utan förminskad styrka. Dessa anklagelser låter verkligen fåniga när man tänker på att Stalin tjugo år efter oktoberrevolutionen anklagade och utrotade i stort sett hela den generalstab han själv hade utsett. Det bör också tilläggas att Sokolnikov den officielle talesmannen, och V. M. Smirnov oppositionens talesman, som båda deltog i inbördeskriget, till slut föll offer för Stalins utrensningar.

En speciell militär konferens hölls under kongressen, vars anteckningar sparades men ej publicerats. Syftet med denna konferens var att ge alla deltagare ett tillfälle, speciellt de otillfredsställda medlemmarna i oppositionen, att yttra sig helt fritt och frankt. Lenin höll ett energiskt tal till försvar för den militära taktiken vid den här konferensen. Vad sa Stalin? Talade han till försvar för centralkommitténs ställningstagande? Det är svårt att svara kategoriskt på denna fråga. Det är ingen tvekan om att han agerade bakom scenen, sporrade olika oppositionella mot krigskommissariatet. Det kan inte finnas någon tvekan om detta på grund av omständigheterna och kongressdeltagarnas minne. Ett flagrant bevis är det faktum att protokollet från den militära konferensen under åttonde kongressen ännu inte har publicerats – antingen för att Stalin inte talade alls vid den eller för att hans tal vid det tillfället skulle blivit allt för generande för honom nu. [Stalin, tillsammans med Zinovjev, tillhörde också en] speciell medlingskommission för att skriva ihop de slutliga resolutionerna. Vad han gjorde där förblir okänt förutom det faktum att en av hans handgångna män, Jaroslavskij, utsågs till dess talesman.

Strax efter den åttonde kongressen svarade jag på Zinovjevs deklARATION i ett brev till centralkommittén. DeklARATIONEN hade, otvivelaktigt genom en överenskommelse med Stalin, tagit på sig uppgiften att försvara den ”förolämpade” Vorosjilov. Jag skrev: ”Den enda skuld jag kan ta på mig med hänvisning till honom [Vorosjilov] är att jag tillbringade för lång tid, inte mindre än två eller tre månader, med medlingsförsök, övertalningsförsök, personliga kombinationer när det i sakens intresse var ett fast organisatoriskt beslut som var nödvändigt.

För, till slut, uppgiften när det gällde den tionde armén var inte att försöka övertala Vorosjilov, utan att uppnå militära segrar under kortast möjliga tid.” [Detta var naturligtvis beroende av ett maximalt samarbete med planeringen i hela landet, som var delat i åtta militärdistrikt bestående av 46 provinsiella och 344 regionala militära kommissariat.

[Stalin gjorde sitt yttersta för att förgifta sinnet på kongressen för den position krigskommissariatet tagit i fråga om den militära frågan.] Alla dokument som finns till hands bevisar till fullo att Stalin, genom sin position i centralkommittén och i regeringen, *ledde* oppositionen. Om jag tidigare misstänkt det, är jag nu helt övertygad om att Stalins ränker med ukrainarna, hans tråddragning i Ukrainas kommunistpartis centralkommitté och liknande, är direkt kopplade till militära oppositionens handlande. [Genom att] inte skörda några lagrar vid Tsaritsyn försökte han få sin hämnd [i mörkret]

10. Inbördeskriget (fortsättning)

Under våren 1919 gick nordvästra frivilligarmén under ledning av general Judenitj oväntat till angrepp och hotade Petrograd. Samtidigt gick den engelska flottan in i Finska viken. Överste Bulak-Balachovitj i spetsen för sitt förband ledde framryckningen mot Pskov, samtidigt som de estländska förbanden vaknade till liv vid fronten. Den 14 maj bröt general Rodziankos trupper igenom sjunde arméns linjer, som blivit avsevärt försvagade genom förflyttningar av flera förband till andra aktivare fronter, besatte Jamburg och Pskov för att därefter snabbt avancera mot Gatchina, Petrograd och Luga. Sjunde Arméns befälhavare, stationerad i utkanten av Petrograd, kontaktade Judenitj och organiserade en konspiration bland de garnisoner som omgav oktoberrevolutionens huvudstad – Kronstadt, Oranienbaum, Krasnaja Gorka, Sjeraja Losjad, Krasnoje Selo. Konspiratörerna gjorde sig, i enlighet med överenskommelsen med Judenitj, redo för att ockupera huvudstaden tillsammans med Judenitjs armé. De hoppades få stöd från missnöjda matrosar och speciellt flottans aktiva bistånd. Matroserna på sovjetens två slagskepp stödde inte upproret, samtidigt som den engelska flottan [begränsade sig till bevakning]. Hela företaget visade sig misslyckat. Den 12 juni 1919 var bara Krasnaja Gorka [och Sjeraja Losjad kvar] i konspiratörernas händer, och under fyra dagar gjordes inga försök att inta dem. Slutligen, efter skottväxling med Kronstadt, ockuperades Krasnaja Gorka 16 juni av ett förband röda matrosar. [Sjeraja Losjad föll lika enkelt].

[Zinovjev, parti- och regeringschef i staden och regionen Petrograd, greps av panik inför den avancerande fienden och politbyrå måste skicka Stalin till hans undsättning.]

Med speciella befogenheter utfärdade av partiets centralkommitté och sovjetregeringen anlände Stalin till Petrograd under senare delen av maj 1919. [Hans hänsynslöshet och beslutsamhet gav sig omedelbart till känna. Ett par veckor efter sin ankomst telegraferade han till Lenin]:

Efter Krasnaja Gorka blev även Sjeraja Losjad röjt ur vägen. Kanonerna där är i gott skick. Blixtnabb upprepning och förstärkning av befästningarna i full gång. Marinspecialisterna försäkrar mig att erövringen av Krasnaja Gorka från havet vänder upp och ner på all marinvetenskap. Allt jag kan göra är att gråta över den så kallade vetenskapen. Den snabba erövringen av Gorka förklaras av det mest hänsynslösa ingripandet av mig och andra civila i operativa frågor, som sträckte sig till att återkalla order på land och till sjöss och tvinga igenom våra egna order. Jag anser att det är min skyldighet att deklarerar att jag i framtiden kommer att fortsätta på liknande sätt trots all min respekt för vetenskap.

Lenin irriterades av tonen i detta provokativa skrävel. Från Petrograd var det möjligt att vid vilken tidpunkt som helst kommunicera med Kreml och dess stab, för att ersätta inkompetenta eller opålitliga befäl och förstärka staberna, med andra ord göra det alla ansvarsfulla partiarbetare inom militären gjorde om och om igen vid den ena fronten efter den andra utan

att bryta mot de elementära reglerna för god smak, gott uppförande eller upprätthålla korrekta relationer och utan att underminera arméledningens och generalstabens auktoritet. Men Stalin kunde inte agera på det sättet. Han kunde känna sig överordnad andra enbart genom att föroläpa dem. Han kunde inte få någon tillfredsställelse av sitt arbete utan att ge ett våldsamt utlopp för sitt förakt gentemot sina underordnade. När han inte hade några andra resurser till sitt förfogande, förvandlade han råhet till en resurs och briljerade med sin speciella förmåga att skymfa institutioner och personer som åtnjöt respekt av andra. Hans telegram slutade med orden:

Sänd snabbt två miljoner patroner att disponeras av mig till sex divisioner.

I detta PS, så typiskt för Stalin, ligger ett helt system. Armén hade naturligtvis sin egen underhållschef. Det var alltid brist på patroner och de distribuerades genom direkta instruktioner från överbefälhavaren, beroende på tillgängliga reserver samt fronternas och arméernas relativa betydelse. Stalin hoppade dock över alla mellansteg och bröt mot hela beslutsordningen. Han ignorerade underhållschefen och krävde patroner genom Lenin, inte ens att ställas till arméledningens förfogande utan under hans personliga förfogande så att han kunde presentera dem som en gåva till ett speciellt divisionsbefäl han ville imponera på med sin egen betydelse.

[Denna Stalins korta resa till Petrograd på sensvåren 1919 användes tio år senare av Vorosjilov som embryot till ännu en historieförfälskning. Vid det här laget har embryot vuxit till en fullt utvecklad myt vid namn ”Stalin – Petrograds räddare.” Det är en skicklig myt, egendomligt nog inplanterad med avsiktligt byte av årstid. Faktum är att] Judenitj försökte inta [Petrograd] vid två tillfällen under 1919 – i maj och återigen i oktober.

Judenitj första anfall med försumbara styrkor var enbart ett utfall, och passerade praktiskt taget obemärkt av partiet, som hade hela sitt intresse riktat mot de östra och södra fronterna. Situationen vid Petrograd var väldigt snabbt under kontroll och återigen riktades partiets hela uppmärksamhet mot öst och syd. Under tiden kunde Judenitj i skydd av Estland och med utökad assistans av England under loppet av fyra månader bilda en ny armé, rikligt försedd med officerare och utrustning. Det här andra försöket var det riktiga fälttåget. Det började väldigt framgångsrikt för Judenitj. I tron att vi inte kunde klara av alla fronterna samtidigt föreslog Lenin att vi skulle ge upp Petrograd. Jag var emot det. Majoriteten av politbyrån, inklusive Stalin, beslöt sig för att stödja mig. Efter det att jag redan rest till Petrograd skrev Lenin till mig den 17 oktober 1919:

Tillbringade kvällen i går med försvarsrådet och skickade dig ... försvarsrådets dekret. Som du ser har din plan accepterats. Men förflyttningen av petrogradarbetarna till södern har naturligtvis inte återkallats. (Det är sagt att du utvecklat detta i en diskussion med Krasin och Rykov) ... Bifogar en appell som försvarsrådet överlät på mig. Det var bråttom. Den blev dålig. Bäst att sätta min signatur under din. Hälsningar

Lenin

Kampen om Petrograd fick ett väldigt dramatiskt förlopp. Fienden fanns inom synhåll från huvudstaden, som var beredd att strida på gator och torg. När försvaret av Petrograd nämndes i sovjetpressen utan några ytterligare förklaringar, var det den här andra, Judenitj höstkampanj som åsyftades, inte vårkampanjen. Men under hösten 1919 var Stalin vid den södra fronten och hade absolut ingenting med den verkliga räddningen av Petrograd att göra. De officiella dokument, som gäller denna grundläggande operation mot Judenitj, publicerades för flera år sedan. Ändå har, numera, Judenitj båda kampanjer sammansmält till en, och det berömda försvaret av Petrograd presenteras som Stalins hantverk.

[Medan han fortfarande var i Petrograd tog Stalin tillfället i akt att förtala republikens revolutionära krigsråd, underförstått dess ordförande, vilket bevisas av följande telegram han skickade från Petrograd]:

4 juni 1919. Hemligt.

Till kamrat Lenin:

Jag skickar ett dokument till dig beslagttaget från schweizarna. Detta dokument visar att inte enbart sjunde arméns stabschef arbetar för de vita (kom ihåg deserteringen av 11:e divisionen till Krasnovs sida hösten förra året nära Borisoglebsk eller deserteringarna av regementen vid Permfrenten), utan även hela republikens revolutionära krigsråds stab under ledning av Kostjajev. (Reserverna tilldelas och flyttas av Kostjajev.)

Det är nu upp till centralkommittén att dra de nödvändiga slutsatserna. Kommer den att ha modet att göra det?

Analysen av bevisen fortsätter och nya "möjligheter" öppnas upp. Jag skulle skriva mer detaljerat men jag har inte en minut att avvara. Låt Peters berätta för dig.

Min djupa övertygelse är:

1. Nadezjdin är ingen befälhavare. Han är inte kapabel att föra befäl. Det kommer att sluta med att han förlorar västra fronten.
2. Arbetare som Okulov, som eggat specialisterna mot våra kommissarier som redan är tillräckligt modstulna, är skadliga på grund av att de försvagar vår armés vitalitet.

Stalin.

[Lenin mottog detta telegram medan han satt i möte. Utan att bry sig om de uppenbart vilda anklagelserna, skrev han följande not till republikens revolutionära krigsråds vice ordförande, Skljanskij]:

Stalin kräver Okulov, som påstås syssla med intriger och desorganiserande arbete, återkallas.

Det ironiska "påstås" talar för sig själv. Skljanskij svarade på samma papper:

Okulov är den enda vettiga arbetaren där.

[Lenins reaktion på detta, dokumenterat blev omedelbart]:

I sådant fall skriv en telegramtext (med exakt redogörelse för vad Okulov anklagar sjunde armén för) så skickar jag den kodad till Stalin och Zinovjev, så att konflikten inte växer utan blir avgjort på lämpligt sätt.

[Frågan togs sedan upp i högsta partitoppen och dess beslut skickades omedelbart till Trotskij i Kharkov via direktlinje]:

Med hänsyn till konflikten, som i vilket fall växer, mellan Petersburgs alla centralkommittémän och Okulov, och med erkännande av behovet av absolut solidaritet i det militära arbetet i Petersburg och nödvändigheten av en omedelbar seger vid fronten, har centralkommitténs politbyrå och orgbyrå beslutat att tillfälligt återkalla Okulov och ställa honom till kamrat Trotskijs förfogande.

4 juni 1919 #2995.

För centralkommitténs politbyrå och orgbyrå, Lenin, Kamenev, Serebrjakov, Stasova.

Detta var en nödvändig eftergift till Stalin och Zinovjev. Det fanns inget annat att göra än att acceptera det. [Vad beträffar Kostjajev] ingav [denna mycket] kompetenta general mig heller inget förtroende. Han gav intryck av att vara en främling i våra led. Emellertid försvarade Vatzetis honom och Kostjajev kompletterade den hetlevrade och nyckfulle överbefälhavaren ganska bra. Det var inte enkelt att ersätta Kostjajev. [Dessutom] fanns det inga bevis mot honom. Det var uppenbarligen meningslöst att "beslagta dokumenten från schweizarna", de har aldrig mer dykt upp någonstans. Det var uppenbarligen under alla förhållanden grovt och

konstruerat att försöka koppla ihop Kostjajev med något av regementenas förräderi, som hade organiserats under partiets vakande öga. Vad beträffar Nadezjdin fick han tillfälle att leda sjunde armén, den armé som [verkligen räddade] Petrograd [i det avgörande ögonblicket]. När det gäller Okulovs skuld bestod den enbart i hans strävan efter att troget följa alla order och regler och hans uttalade vägran att delta i någon av intrigerna mot den centrala ledningen. [Vad gällde] Stalins utmanande bestämda och insisterande sätt förklaras detta med det faktum att han kände att han till slut uppbådade verkligt stöd i östra frontens krigsråd, där missnöje med befälhavaren vändes till missnöje med mig.

Oenigheten om strategin på östra fronten stod mellan överbefälhavaren Vatzetis och befälhavaren vid östra fronten S S Kamenev. Båda hade varit generalstabsöverstar i tsararmén. Utan tvekan fanns det rivalitet mellan dem. Kommissarierna drogs också in i konflikten. Kommunisterna vid vår generalstab stödde Vatzetis, medan medlemmarna i det revolutionära krigsrådet på östra fronten – Smilga, Lasjevitj, Gusev – stod helhjärtat på Kamenevs sida. Det är svårt att säga vilken av de två överstarna som var mest begåvad. Båda hade otvivelaktigt begåvats med en första klassens talang för strategi, båda hade stor erfarenhet från första världskriget och båda var utpräglat optimistiskt lagda vilket är en förutsättning för att föra befäl. Vatzetis var den envisare och gnälligare och otvivelaktigt benägen att ge efter för influenser från revolutionens fiender. Kamenev var lättare att ha att göra med och gav lättare efter för inflytandet från de kommunister som arbetade med honom. Men även om han var en kunnig officer och en man med fantasi fullt kapabel att ta risker, saknade han djup och fasthet. Följaktligen blev Lenin besviken på honom och kommenterade mer än en gång mycket skarpt hans rapporter. [Vid ett tillfälle var Lenins kommentar], ”hans svar är enfaldigt och på sina håll oläsligt.”

Östra fronten var så att säga Röda arméns förstfödda. Den var rikligare försedd med allt som behövdes än andra fronter, inklusive kommunister. [Under hösten 1918] ansågs, helt riktigt, Koltjak vara vår huvudfiende. Han hade nått så långt som till Kazan och hotade Nizjnij-Novgorod, varifrån han hade haft fri väg till Moskva. Det blev uppenbart att det revolutionära landet hade satsat sina bästa resurser på den östra fronten.

Enheter från femte armén började den 7 september att anfälla de förband som närmade sig Kazan. [Det var] en hård strid. Stora förluster uthärdades. Tjeckerna kunde inte hålla emot och retirerade. Femte armén intog Kazan den 10 september. [Det var] den första stora [sovjet]segern. Det här var vändpunkten som räddade den unga republiken från totalt nederlag. Det utspelade sig framför mina ögon vid Kazan. Det var ett allvarligt och fasansfullt ögonblick. Efter förlusten av Simbirsk hade vi övergivit Kazan praktiskt taget utan strid. Nizjnij stod på tur. Hade de vita tagit Nizjnij-Novgorod, skulle de haft fri väg till Moskva. Det är därför striden om Kazan fick avgörande betydelse. Femte armén, skapad under slagets gång, höljde sig själv i ära. Vi slet Kazan ur det vita gardets och tjeckoslovakernas grepp. Den dagen var revolutionens vändpunkt. Kazans erövring var början på kontrarevolutionens likvidering i öster. Arbetare i hela landet firade Kazans erövring som en stor seger. Än större betydelse fick denna seger för armén.

[Men i] mars 1919, med 3 000 bajonetter och 60 000 svärd till sitt förfogande, avancerade Koltjak snabbt mot Volga. Situationen blev återigen farlig. Precis innan den åttonde partikongressen var det Lenins åsikt att jag personligen skulle övervaka operationerna på östra fronten. Denna detalj måste nu upprepas och bevisas med dokument som svar på den nuvarande förfalskningen.

Till Skljanskij för förmedling till Trotskij vid Nizjnij-Novgorod

Med hänsyn till den extremt svåra situationen på östra fronten, tror jag det bästa vore om du stannar kvar där, speciellt som inga frågor kommer att tas upp den 13. Centralkommitténs orgbyrå beslutade att skicka ett likadant telegram igår, men så skedde tyvärr inte, på grund av Stasovas avresa. Vi överväger snabbt ett antal mycket extraordinära åtgärder för att hjälpa östra fronten, som Skljanskij kommer att informera dig om. Låt oss få din åsikt.

Lenin.

2.

Med telegram från Nizjnij-Novgorod till Moskva till Lenin:

Håller fullständigt med om nödvändigheten av att jag stannar kvar vid östra fronten. *Jag vill göra centralkommittén uppmärksam på vänsterkommunistisk agitation i tredje armén*, där agitation pågår, riktad mot militära befälhavare och mot påstådda order att införa honnörsplikt och annat. Det är nödvändigt att skicka starkt partifolk, centralister. Extremt viktigt att arbetarstöd till Simbirsk, där provinskommittén är extremt svag, speciellt på landsbygden.

10 april 1919 #1047 Trotskij

3.

Hemligt.

Protokollsutdrag från ryska kommunistpartiets (bolsjevikerna) centralkommittés politbyrås möte

18 april 1919

Närvarande: Kamraterna Lenin, Krestinskij, Stalin, Trotskij.

Föreslaget:

2. Deklaration av kamrat Trotskij att södra gruppen på östra fronten bestående av fyra arméer står under befäl av kamrat Frunze, som inte är tillräckligt erfaren för en så stor uppgift och att det är nödvändigt att förstärka fronten.

Beslutat:

Att föreslå överbefälhavaren Vatzetis att han reser till östra fronten, så att den nuvarande befälhavaren över fronten, kamrat Kamenev, kan ägna sig helt åt att leda den södra gruppens arméer.

4.

Hemligt.

Protokollsutdrag från ryska kommunistpartiets (bolsjevikerna) centralkommittés politbyrå

12 maj 1919

Närvarande: Kamraterna Lenin, Stalin, Krestinskij.

Förslaget:

9. Telegram från kamrat Trotskij till kamrat Lenin om behovet att ägna speciell uppmärksamhet åt Saratov, som på grund av [Ural] kosackernas uppror håller på att få en viktig strategisk betydelse.

Beslutat:

9.a. Omedelbart återkallande av kamraterna Antonov, Fedor Ivanov, Ritzberg och Plaksin från Saratov.
b. Omedelbart skicka A P Smirnov att arbeta i Saratov som ordförande i provinsens exekutivkommitté och medlem av fästningsrådet ...

Framryckningen mot Koltjak, efter två tidigare perioder av reträtt, fortsatte med fullständig framgång. Vatzetis ansåg att huvudfaran nu låg i söder och föreslog att hålla kvar östra frontens armé i Ural under vintern, tills faran skulle avta tillräckligt, för att transportera ett antal divisioner till södra fronten. Min allmänna inställning hade jag utvecklat även tidigare i

telegrammet från 1 januari. Jag var för en oavbruten offensiv mot Koltjak. Emellertid bestämdes frågan konkret av styrkeförhållandena och det allmänna strategiska läget. Om Koltjak hade stora reserver bortom Ural och om vårt avancemang med oavbrutna strider hade allvarligt försvagat Röda armén, skulle ytterligare strider bortom Ural ha utgjort en fara, eftersom detta hade krävt nya ersättningar av friska kommunister och befälhavare, samtidigt som dessa just då behövdes på södra fronten.

Det måste tilläggas att jag till stor del förlorat kontakten med östra fronten, då den nu var rätt säker, och att jag hade alla mina tankar på södra fronten. Det var svårt att på håll bedöma i vilken grad de framryckande arméerna på östra fronten hade bevarat sin vitalitet, d v s om de skulle klara av att rycka framåt såväl utan central hjälp som med uppoffringar till fördel för den södra fronten, som behövde de bästa divisionerna. Jag lämnade Vatzetis ett visst handlingsutrymme, med tanke på ett möjligt motstånd från det östra kommandot och om det skulle visa sig att en framryckning skulle vara möjlig utan att skada södra fronten, så skulle det finnas tid till att korrigera överbefälhavaren med ett regeringsbeslut.

Under dessa förhållanden utvecklades en konflikt mellan Vatzetis och Kamenev. I protest mot ett antal undvikande svar från östra fronten, som försökte driva sin egen linje, krävde Vatzetis att Kamenev skulle bytas ut mot Samojlov, den före detta befälhavaren över sjätte armén. [Detta gjordes. Men omedelbart kom protester från de kommissarier som var vänligt inställda till Kamenev. Lenin vädjade till Trotskij om detta och om Stalins klagomål från Petrograd mot Kostjajev. Trotskij svarade via telegram från Kiev]:

Jag samtycker till att Kamenev återvänder till östra fronten istället för Samojlov, men jag vet inte var Kamenev är för närvarande. Jag är inte heller emot att Kostjajev omplaceras; har tagit upp den saken själv, svårigheten ligger i att hitta någon ersättare som inte är sämre. Jag tror inte att Lasjevitj är stabilare än Aralov. Han har helt enkelt en annan sorts mjukhet. Gusev är mer lämpad för fältstaben. I alla fall behöver Kamenevs återkomst och än mer Kostjajevs ersättare först diskuteras med överbefälhavaren för att inte skapa oreda i maskineriet. Jag föreslår att till att börja med bör de viktigaste problemen åtgärdas, dvs Kamenevs återkomst, och för att uppnå detta måste han först hittas och sedan omedelbart kallas till Moskva. Samtidigt föreslå möjliga ersättare för Kostjajev och Aralov, vilket är mindre angeläget. Meddela era beslut.

Trotskij.

P S Emellertid måste jag påpeka att Kuzmin, Orechov, Naumov och Vatosjin har samma åsikt om Samojlov som Lasjevitj, Gusev och Smilga har om Kamenev, liksom Aralov har om Kostjajev. Dessa lojaliteter vid fronten är vår gemensamma olycka.

21 maj 1919.

Trotskij.

Under de första månaderna 1919 utdelade Röda armén ett förkrossande slag mot kontraprevolutionen i söder, som huvudsakligen bestod av donkosackernas armé under befäl av general Krasnov täckt av kavalleri. Men bakom Krasnov vid Kuban och i norra Kaukasus höll Denikins frivilligarmé på att byggas upp. I mitten av maj stötte vår framryckande och i stort sett utmattade armé ihop med Denikins utvilade trupper och började falla tillbaka. Vi förlorade allt vi vunnit och framför allt hela Ukraina, som nyligen befriats. På östra fronten där den före detta översten Kamenev förde befäl, med Smilga och Lasjevitj som medlemmar av revolutionära krigsrådet, hade situationen samtidigt förbättrats till den grad och utvecklingen fortsatte så bra att jag beslöt att överhuvudtaget inte åka dit och nästan glömde bort hur Kamenev såg ut. Berusade av framgång bar Smilga, Lasjevitj och Gusev sin befälhavare på sina axlar, drack brodersskål med honom och skickade de mest entusiastiska rapporter om honom till Moskva. När överbefälhavaren, dvs Vatzetis i princip höll med mig och föreslog att östra fronten skulle vara kvar i Ural under vintern för att kunna överföra flera

divisioner till södra fronten där situationen höll på att bli hotande, bjöd Kamenev kompakt motstånd, understödd av Smilga och Lasjevitj. [Kamenev påstod att han kunde föra över flera divisioner under sitt befäl till södra fronten utan att stoppa sin offensiv i Ural. Efter detta växte hans auktoritet på Vatzetis bekostnad, särskilt sedan den senare fortsatte att envisa även sedan hans misstag blivit fullständigt uppenbara].

Stalin kastade sig över konflikten mellan östra fronten och överbefälhavaren. Han behandlade Vatzetis, som officiellt fördömt Stalins ingripande i strategiska frågor, med fientlighet och väntade bara på ett tillfälle att ta hämnd på honom. Nu yppade det sig ett sådant tillfälle. Smilga, Lasjevitj och Gusev föreslog, uppenbarligen i samarbete med Stalin, att Kamenev skulle utses till överbefälhavare. Framgången på den östra fronten mutade Lenin och bröt ner mitt motstånd.

Kamenev utsågs till överbefälhavare och på morgonmötet den 3 juli 1919 ombildade centralkommittén republikens revolutionära krigsråd. Det utgjordes nu av Trotskij, Skljanskij, Gusev, Smilga, Rykov och överbefälhavaren Kamenev.

Den nye överbefälhavarens första uppgift var att utarbeta en plan för hur styrkorna skulle grupperas på södra fronten. Kamenev utmärktes av optimism och snabb strategisk uppfinningsförmåga. Men hans inställning var fortfarande relativt inskränkt. Han förstod inte den södra frontens sociala faktorer – arbetarna, de ukrainska bönderna och kosackerna. Han närmade sig södra fronten med synsättet hos en befälhavare från östra fronten. Det enklaste var att koncentrera de divisioner som förflyttats från öst längs Volga och slå mot Kuban, Denikins högkvarter. Detta hade varit grunden i hans plan när han lovade att tillhandahålla divisioner utan att stoppa sitt eget avancemang.

I frågor om strategi gav jag alltid ordet först till överbefälhavaren. Min kunskap om södra fronten föranledde mig emellertid att anse denna plan vara i grunden felaktig. Denikin hade lyckats flytta sin bas från Kuban till Ukraina. Att avancera mot kosackerna betydde att tvinga dem i riktning mot Denikin. Det stod klart för mig att huvudanfallet istället borde ske mot det område som delade Denikin och kosackerna, längs det område där befolkningen var helt emot både Denikin och kosackerna men för oss. Men mitt motstånd mot Kamenevs plan tolkades som en fortsättning på konflikten mellan republikens revolutionära krigsråd och östra fronten. Smilga och Gusev, i samarbete med Stalin, fick det att se ut som om jag var emot planen på grund av att jag inte litade på den nye överbefälhavaren när det gällde allmänna principer. Lenin hade tydligen samma farhågor. Dessa farhågor var dock grundligt fel. Jag överskattade inte Vatzetis. Jag välkomnade Kamenev vänligt och försökte på alla sätt lätta hans bördor. Men planens misstag var utan någon som helst tvekan så tydliga, att när den fastställdes i politbyrån, där alla inklusive Stalin röstade emot mig, lämnade jag in min avskedsansökan. [Den 5 juli 1919 beslutade partiets högsta ledning följande] med hänvisning till min avskedsansökan:

Centralkommitténs organisatoriska och politiska byråer har efter ha undersökt kamrat Trotskijs ansökan och övervägt den i alla dess aspekter och kommit till den enhälliga slutsatsen att de inte kan acceptera kamrat Trotskijs uppsägning och de kan absolut inte bevilja hans framställan. Centralkommitténs organisatoriska och politiska byråer kommer att göra allt de kan för att underlätta kamrat Trotskijs arbete vid södra fronten – det svåraste, det farligaste och det viktigaste för tillfället, som kamrat Trotskij själv valt – så enkelt som möjligt för honom och så fruktbart som möjligt för republiken. Som folkkommisarie för krig och ordförande för republikens revolutionära krigsråd är kamrat Trotskij i sin fulla rätt att agera som medlem av det revolutionära krigsrådet vid södra fronten i tillsammans med samme befälhavare vid fronten (Jegorjev), som han självt utsett och centralkommittén bekräftat.

Centralkommitténs organisatoriska och politiska byråer erbjuder kamrat Trotskij alla möjligheter att kämpa med alla medel för vad han anser vara en förbättring av den politiska linjen i militärfrågan, och om han så önskar, försöka påskynda sammankallandet av partikongressen.

Starkt övertygade om att kamrat Trotskijs avgång just nu är en omöjlighet och skulle vara till stor skada för republikens intressen, insisterar centralkommitténs organisatoriska och politiska byråer på att föreslå kamrat Trotskij att inte ta upp denna fråga igen, och utföra sina uppdrag fullt ut i framtiden, och om han så önskar begränsa dem medan han koncentrerar sig på södra fronten.

Med hänsyn till det ovannämnda avvisar centralkommitténs organisatoriska och politiska byråer också kamrat Trotskijs avgång från politbyrån såväl som ordförandeskapet i republikens revolutionära krigsråd och folkkommisarie för krig ...

Lenin, Kamenev, Krestinskij, Kalinin, Serebrjakov, Stalin, Stasova ...

Jag återtog min avskedsansökan och reste omedelbart till södra fronten.

Tre dagar senare, medan jag var vid fronten vid Kozlov, mottog jag ett kodat telegram från folkkommisariernas råd i Kreml som sa att en ung officerare, anklagad för förräderi, erkände och gav ett skriftligt vittnesmål av vilket det var möjligt att sluta sig till att Vatzetis hade kunskap om en konspiration:

Strängt hemligt
allt i kod

SSSR
Folkkommisariernas Råd
Kreml
Moskva

8 juli 1919

Till Trotskij vid Kozlov:

Domozjirov som erkänt och överbevisats som förrädare, har vittnat om fakta rörande en konspiration där en aktiv roll spelats av Isajev, som under en lång period tjänstgjorde hos överbefälhavaren och bodde med honom i samma lägenhet. Fler bevis, en mängd bevis avgör överbefälhavarens vetskap om konspirationen. Överbefälhavaren måste gripas ...

[Detta] telegram var underskrivet av Dzerzjinskij [chef för tjeikan]; Krestinskij [sekreterare i partiets centralkommitté]; Lenin; och min ställföreträdare Skljanskij. Det stod klart med tanke på de omnämnda namnen i telegrammet att hänvisningen syftade på den nyligen avsatta överbefälhavaren. Vatzetis greps sålunda nästan omedelbart efter att han avsatts från sin post anklagad för inget mindre än misstanke om förräderi. Detta ställde motsättningarna om strategi i en mörkare dager. Relationerna i politbyrån blev mer ansträngda och bytet av det högsta befälet komplicerades åtskilligt. Än i denna dag är de exakta omständigheterna och innebörden av denna episod inte helt klarlagda för mig. Då Vatzetis snart släpptes och till och med utnämndes till professor vid krigsskolan, kan man säkert anta att hans kunskap om någon militär konspiration var mindre än oändligt liten. Det är inte otroligt att han, missnöjd med att ha avsatts som överbefälhavare, inlät sig i vårdslöst prat med officerare nära honom. [Hur som helst är det mycket] troligt att Stalin spelade en stor roll i hans gripande. Stalin hade en mängd gamla oförrätter att klara upp med Vatzetis. Dessutom upplevde han en känsla av straffrihet och säkerhet genom det vänliga inflytande han utövade på tjeikans chef och från det stöd från ledarna vid östra fronten och den nye överbefälhavaren. Dessutom fick han tillfredsställelsen att slå ett indirekt slag mot krigskommisarierna. Man var medveten om den uppenbara intrigen bakom denna episod och om den osynliga närvaron av Stalin bakom Dzerzjinskij.

[Den 27 juli] kallades jag hastigt till Kozlov av Sokolnikov ”på grund av extraordinära omständigheter.” Där upptäckte jag att befälhavaren vid södra fronten, Jegorjev, ansåg att Kamenevs operationsplan [för södern] var felaktig och även om han verkställde den

förväntade han sig ingen framgång. Denna åsikt hade också chefen för operationsavdelningen, Peremytov, och även Sokolnikov själv. Först diskuterade jag inte frågan med någon förutom Sokolnikov och försökte inte få Jegorjev att utveckla sin syn när han hänvisade till planens irrationalitet, [men telegraferade omedelbart till försvarsrådets ordförande Lenin]:

Utan att gå in på en analys av kontroversen i sig, anser jag att det är helt otillåtet med en situation där en plan ska genomföras av en person som inte tror att den kan lyckas. Den enda möjligheten är att omedelbart (före operationens början) ersätta befälhavaren i söder med en person som erkänner överbefälhavarens operativa auktoritet och håller med om planen. Kanske Selivatjev kommer överens med Kamenev. I så fall borde han utses till assisterande befälhavare i söder, så att han en vecka senare kan utses till befälhavare i söder.

Väntar på instruktioner.

27 juli 1919 #277/s. L. D. Trotskij

[Svaret på detta telegram skrevs inte av Lenin utan i politbyråns namn. Det var endast undertecknat av centralkommitténs tekniska sekreterare, Helen Stasova – som för att betona dess opersonliga natur]:

Hemligt

Till kamrat Trotskij i Penza:

Centralkommittén har övervägt ert telegram nr 277/s. och håller fullständigt med er angående faran när det gäller varje form av tvekan att beslutsamt genomföra en antagen plan. Politbyrån erkänner till fullo överbefälhavarens operativa auktoritet och begär att du gör de förklaringar som krävs till de ansvariga arbetarfunktionärer. Politbyrån utser som medlemmar av södra frontens revolutionära krigsråd, utöver nuvarande medlemmar Smilga, Serebrjakov och Lasjevitj. På order av centralkommittén.

28 juli 1919.

Stasova.

[Frågan om strategin på södra fronten var avgörande. Trots detta hade kontroversen om den, ytterligare förvärrad av Vatzetis-episoden, nått en sådan nivå att den fortsatte med insinuationer och på ett överdrivet officiellt sätt. Den omedelbara responsen på instruktionerna ovan adresserades till Trotskijs ställföreträdare i Moskva för vidare befordran till centralkommittén. Det löd):

Hemligt

Till kamrat Skljanskij för vidarebefordran till centralkommittén:

Förstår inte meningen med ert telegram. Med tanke på Jegorjevs tvivel föreslog jag en assistent till honom, som om nödvändigt kunde ersätta honom. Detta är den minst smärtsamma lösningen på problemet. Medan jag var i Kozlov avsatte jag chefen för operationer, Peremytov, som uttryckt sin oenighet med överbefälhavarens plan och ersatte honom med Berenda som jag hastigt kallat in från militära inspektionen. Innan jag reste, i överenskommelse med Sokolnikov och i hans närvaro, konfronterade jag Jegorjev rakt på sak med frågan att ovillkorligt utföra överbefälhavarens plan. Han svarade ytterst kategoriskt och som jag kunde bedöma utan några tysta förbehåll. Jag anser det ändå extremt önskvärt att skicka Selivatjev som assistent, efter de inledande samtal överbefälhavaren haft med honom. Jag har inte fått något svar på detta enda förslag utom rekommendationen att inpränta (hos vem?) disciplin.

Jag tycker det är absurt att lägga till två nya medlemmar till revolutionära krigsrådet, som redan är överbefolkat med sex medlemmar (Jegorjev, Jegorov, Sokolnikov, Okulov, Vladimirov och Serebrjakov) och föreslår att detta beslut återkallas, speciellt sedan Lasjevitj utsetts till Petrograds kommandant, medan Smilga är medlem i Sjorins grupp.

Vad som är katastrofalt för fronten är frånvaron av kulor och en extrem brist på gevär. Nionde armén har 20 000 kämpar redo, men de är alla utan gevär och endast hälften av dem förväntar sig

att få ett. Kulor delas ut i skrämmande små kvantiteter, som i händelse av minsta komplikation får katastrofala konsekvenser. På basis av mina observationer i de fyra arméerna vid södra fronten och samtal med befälhavaren i söder, varnar jag er att hela operationen kan komma att misslyckas på grund av brist på kulor.

#284 Trotskij.

29 juli 1919

[Förberedelserna inför offensiven på södra fronten enligt den nye överbefälhavarens plan fortsatte under svårigheter. I slutet av den första veckan i augusti – det vill säga ungefär en vecka innan offensiven verkligen inleddes – konfronterades politbyrån med] flera allvarliga problem av stor vikt. [Det stod fullständigt] klart att Denikin troligare skulle rikta sitt huvudanfall mot Ukraina snarare än österut för att etablera kontakt med Rumänien och Polen och flytta sin bas från Jekaterinodar till Odessa och Sevastopol. Oavsett de åtgärder som genomförts av överbefälhavaren för att förebygga detta hot, som var det allvarligaste vid den här tiden, var det nödvändigt att omedelbart bestämma hur den stundande kampen om Ukraina skulle fortsätta. Först av allt var det nödvändigt att förena 12:e armén med 14:e armén, som på grund av frånvaron av telegrafisk förbindelse var avskuren från södra fronten. Förutom att de två arméernas bakre linjer redan slagits samman tvingades båda i allt högre grad agera mot samma fiende, Denikin. Jag föreslog därför att 14:e armén skulle förflyttas från södra frontens ansvarsområde och att befälet över de två arméerna skulle sammanföras till befälhavaren över 14:e armén, Jegorov och hans stab, och kalla denna nya grupp sydvästra fronten med huvudkvarteret i Konotop direkt under överbefälhavarens och generalstabens ansvar. För att upprätthålla stridsberedskapen i [denna föreslagna sydvästra front på ett minimum, var det nödvändigt] att ta till extraordinära ansträngningar för att stoppa stölder, förstörelse av järnvägsspår och liknande, med hjälp av kommunistiska enheter temporärt förflyttade från mer skyddade sektorer, regionala arbetare från Moskva och även vissa absolut pålitliga förband från den tjeckiska armén. Alla tillgängliga röda officerare från hela landet skickades omedelbart till Ukraina med specialtåg, oavsett tidigare uppgifter. Alla politiska ledare och agitatorer, tidigare vid olika andra arméer, måste skickas till Ukraina, tillsammans med stövlar, patroner och gevär. Den 12:e armén saknade kulor. I brist på kulor stred de med handgranater mot de upproriska kolonisterna i Odessa. Båda arméernas krigsråd var svaga. Genom en överenskommelse mellan Ukrainas försvarsråd och de revolutionära krigsråden i de båda arméerna utsågs Vorosjilov att kväsa upproret i båda arméernas bakre linjer. Alla personer och institutioner inblandade i kväsandet av uppror i Ukraina ställdes under hans kommando.

[Liknande problem, som varierade med området de inträffade i men ändå i stort sett av samma natur, konfronterades överallt och på alla sätt. Lenin blev allt mer otålig. I inledningen av offensiven skrev han till Skljanskij]:

Jag är sjuk. Var tvungen ligga ner. Därför svar via bud. Förseningen av offensiven i riktning mot Voronezj (från 1 augusti till den 10!!) är otrolig. Denikins framgångar är enorma.

Vad är det frågan om? Sokolnikov sa att våra styrkor där var fyra gånger större än deras.

Vad är det då frågan om? Hur kunde vi ha missat denna möjlighet så illa?

Säg till överbefälhavaren att det inte får fortsätta på detta vis. Han måste vara mycket uppmärksam på allvar.

Borde vi inte skicka denna typ av telegram till södra frontens revolutionära krigsråd (kopia till Smilga) kodat:

Ytterst otillåtet att försena attacken eftersom dessa förseningar lämnar hela Ukraina till Denikin och förstör oss. Ni är ansvariga för varje extra dag och till och med timme offensiven försenas. Meddela omedelbart era förklaringar och när ni äntligen kommer att påbörja en resolut offensiv.

Ordförande för Försvarsrådet
Lenin

[Offensiven vid södra fronten började i enlighet med S. S. Kamenevs plan i mitten av augusti. Inom sex veckor, i slutet av september], skrev jag till politbyrån, som röstat emot min plan: ”Offensiven mot den kraftigaste försvarslinjen har bevisats helt och hållet vara till Denikins fördel, vilket förutsades... Just nu är vår ställning vid södra fronten värre än innan generalstaben påbörjade sin förutbestämda plan. Det vore barnsligt att blunda för detta.” Vid det laget hade planens fatala brister uppenbarats för många av dess tidigare förespråkare, inklusive Lasjevitj, som hade förflyttats från östra till södra fronten. Ungefär tre veckor tidigare, den 6 september, hade jag telegraferat från fronten i kod till överbefälhavaren och centralkommittén att ”svårigheternas centrum i striderna vid södra fronten har förflyttats i riktning mot Kursk-Voronezj, där det inte finns några reserver”. Jag uppmärksammade [dem] även på följande problem:

Försöket att besegra Mamontov har än så länge praktiskt taget inte gett något resultat. De motoriserade maskingevärsenheterna bildades inte eftersom maskingevären eller ens ett litet antal motorfordon levererats. Mamontov försöker uppenbarligen att förena sig med sina egna trupper via Kurskfronten. Våra svaga och utspridda infanterienheter besvärar honom knappast. Lasjevitjs befäl är paralyserat av frånvaron av kommunikationsmöjligheter. Mamontovs återförening kan anses vara säkrad. Risken för ett genombrott i fronten vid Kursk-Voronezjsektorn börjar bli uppenbar. Lasjevitjs nästa uppgift är att förfölja fienden i ett försök att täppa till det hålet. Ett försök att störa Mamontov med gerillaraider kommer att göras... Förstörda järnvägar stör förflyttningar från Tsaritsyn i riktning mot Kursk. Trots det kräver situationen att ännu fler reserver skickas västerut. Det kanske är möjligt att flytta Budjonnyjs beridna kår i forcerad marsch. Det är nödvändigt att också nämna att situationen håller på att bli allt värre på grund av apparatens totala kollaps vid fronten. De praktiska uppgifterna uppenbarar sig för oss i följande form:

1. Utse omedelbart Selivatjev till södra frontens befälhavare.
2. Selivatjevs plats borde tas av biträdande befälhavaren vid södra fronten, Jegorov.
3. Skicka reserverna, inklusive 21:a divisionen, efter Mamontov i riktning mot Kursk.
4. Vänd 9:e armén från Novorossijsk till Starobelsk.
5. Överför Budjonnyjs kårer så långt det är möjligt till rätt centrum.
6. Skynda på reserver och förråd till 8:e och 13:e arméerna.

[Där utöver] föreslog jag flera omgrupperingar av armén som innebar en likvidering av den plan som misslyckats. [Detta var knappt tre veckor efter att offensiven inletts.] Serebrjakov och Lasjevitj skrev under telegrammet tillsammans med mig. Men den nye överbefälhavaren var [lika] envis [när han hade fel som sin företrädare], och politbyrån stödde honom resolut. Samma dag, den 6 september, mottog jag hans svar via direktlinje i Orijol:

Centralkommitténs politbyrå har, efter att ha övervägt telegrammet från Trotskij, Serebrjakov och Lasjevitj, bekräftat överbefälhavarens svar och uttrycker sin förvåning vad gäller försök som gjorts att ompröva den grundläggande strategiska plan som beslutades den 6 september 1919. #96/ sh.

På order av centralkommitténs politbyrå.

Lenin

Inom två månader hade de olika militära operationernas förlopp upphävt den ursprungliga planen. Under de två månaderna av ständiga och fruktlösa strider blev dessutom många av vägarna fullständigt förstörda och koncentrationen av reserver blev oändligt mycket svårare än i juni och juli. Den radikala omgrupperingen av styrkor blev därför allt mer nödvändig. Jag föreslog att Budjonnyjs beridna kår skulle skickas med forcerad marsch mot nordost och att flera andra förband skulle förflyttas i den riktningen. [Men politbyrån, naturligtvis inklusive Stalin, fortsatt under den här perioden dock att avvisa dessa och andra förslag och framhärdade i att godkänna] överbefälhavarens direktiv, [som fortsatte att upprepa att] ”den

grundläggande planen för avancemang längs södra fronten ligger fast utan förändringar; med andra ord, Sjørins specialgrupp ska utdela huvudanfallet, dess uppgift är att krossa fienden i Don och i Kuban.” Offensiven hade [dock] under tiden helt kört fast. Situationen i Kuban, dit de bästa trupperna skickats, höll på att bli riktigt allvarlig och Denikin rörde sig norrut.

”För att kunna utvärdera operationsplanen”, skrev jag i slutet på september, ”skulle det inte vara överflödigt att beakta dess resultat. Södra fronten har fått mer styrkor än någon annan front någonsin haft; i början av offensiven hade södra fronten inte mindre än 180000 bajonetter och svärd, och ett motsvarande antal kanoner och maskingevär. Efter en och en halv månad av strider står vi patetiskt och stampar på samma ställe på den östra halvan av fronten, medan vi i den västra delen har en besvärlig reträtt, förlust av enheter, upplösning av organisationen... Orsaken till misslyckandet måste helt och hållet sökas i operationsplanen... Förband med medelmåttigt motstånd skickades (...) till områden befolkade av enbart kosacker, som inte avancerade utan enbart försvarade sina byar och hem. Atmosfären av ett nationellt krig i Don utövar en upplösande påverkan på våra förband. Under dessa förhållanden ger Denikins stridsvagnar, skickligt manövrerande och liknande, honom en kolossal överlägsenhet.”

[Inom kort] var det inte längre en fråga om planen utan om dess katastrofala konsekvenser, materiellt och psykologiskt. Överbefälhavaren hade i samklang med Napoleons grundregel tydligen hoppats att genom envist hålla fast vid sitt misstag utvinna alla möjliga fördelar från det och till sist säkra segern. Politbyrån, vars tillförsikt var sjunkande, höll fast vid sitt beslut. Den 21 september övergav våra trupper Kursk. Den 13 oktober tog Denikin Orijol och öppnade vägen till Tula, där de viktigaste ammunitionsfabrikerna låg och längre bort Moskva. Jag konfronterade politbyrån med alternativen: antingen byta ut vår strategi eller evakuera Tula, förstöra krigsindustrin där och försvara oss mot det direkta hotet mot Moskva. Vid det här laget var envisheten hos överbefälhavaren, som själv redan övergav delar av den gamla planen, och stödet från politbyrån brutna. I mitten av oktober var de nya truppgrupperingarna för motanfallet färdiga. En grupp koncentrerades nordväst om Orijol för aktioner mot Kursk-Orijol-järnvägen. En annan grupp öster om Voronezj leddes av Budjonnyjs beridna kår. Detta var likvärdigt med den plan jag insisterat på. [Med tanke på dessa fakta är det lärorikt att titta på senare dagars stalinistiska historikers redogörelser för perioden]:

Under september och början av oktober uppnådde Denikin avsevärda framgångar på södra fronten. Han intog Orijol den 13 oktober. I ett försök att råda bot på den extremt svåra och farliga situation som orsakades av de många misslyckandena vid södra fronten, skickade partiets centralkommitté kamrat Stalin till frontens revolutionära krigsråd. Kamrat Stalin utarbetade den nya strategiska plan för kampen mot Denikin, som bekräftades av Lenin och partiets centralkommitté. Genomförandet av denna plan innebar Denikins totala nederlag och flykt.

[Stalins egna versioner varierar från gång till gång om vem som föreslagit den riktiga plan som förkastats och vem som bar skulden för den felaktiga plan som visat sig så kostbar. Stalin berättade 1923 historien om södra fronten skenbart för att demonstrera vissa politiska principer men egentligen för att göra egna politiska poängar]:

En likhet kan lätt ses mellan dessa politisk-strategiska principer , och militärstrategiska principer; till exempel (...) kampen mot Denikin. Alla kommer ihåg slutet av 1919, när Denikin stod nära Tula. Vid den tiden utvecklades intressanta diskussioner inom militären varifrån det avgörande anfallet mot Denikins arméer skulle riktas. Vissa militärer föreslog (...) Tsaritsyn-Novorossijsk-linjen... Andra... Voronezj-Rostovlinjen... Den första planen var (...) inte fördelaktig eftersom den förutsatte att vi förflyttade oss i regioner som var (...) fientligt inställda till sovjetregeringen och därför krävde stora uppoffringar; den var också farlig för att den öppnade vägen till Moskva för Denikin via Tula och Serpuchov. Den andra planen (...) var den enda korrekta därför att den förutsatte att våra huvudgrupper rörde sig i regioner som (...) sympatiserade med sovjetregeringen

och därför inte krävde speciella uppoffringar; och dessutom desorganiserades aktionerna från huvuddelen av Denikins trupper som marscherade mot Moskva. En majoritet av de militära experterna uttryckte sitt stöd för den andra planen... Sålunda avgjordes ödet för hela kriget mot Denikin...

Stalin verkade av en slump använda den här historien för att illustrera vissa uppfattningar på den politiska taktikens område. Faktum är att beskrivningen inte var slumpartad. Det var 1923; Stalin satt [som på nålar], och förväntade sig en fruktansvärd attack från Lenin och försökte därför hela tiden underminera Lenins auktoritet. I partiets ledande kretsar var det väl känt att bakom denna felaktiga och kostbara plan hade stått inte enbart varit vissa "militärer" (som överbefälhavaren [S S Kamenev]) utan även politbyråns majoritet under ledning av Lenin. Emellertid föredrog han att tala om oenighet bland "militären" utan att beröra kampen i politbyrån. Han visste att de ledande partimedlemmarna allt för väl kom ihåg att det var min plan, planen jag [hade förespråkat sedan början av juli], som han kom att stödja först i slutet av oktober eller början av november efter det att överbefälhavaren själv i praktiken helt övergivit sin ursprungliga plan. Men den 19 november 1924, tio månader efter Lenins död, [gick] Stalin [längre. Han] gjorde [då] det första försöket att skapa en avsiktligt påhittad version om kampen vid södra fronten och att rikta den mot mig:

Det hände på hösten 1919. Offensiven mot Denikin misslyckades... Denikin tar Kursk. Denikin avancerar mot Orijol. Kamrat Trotskij kallas tillbaka från södra fronten till ett möte med centralkommittén. Centralkommittén betecknar situationen som alarmerande och beslutar att skicka nya partiarbetare till södra fronten och återkallar kamrat Trotskij. De nya partiarbetarna kräver "icke-inblandning" från kamrat Trotskij vad gäller södra frontens affärer. Kamrat Trotskij drar sig tillbaka från direkt inblandning i södra fronten. Operationerna vid södra fronten hela vägen fram till våra erövringar av Rostov-vid-Don och Odessa äger rum utan inblandning från kamrat Trotskij. Låt dem försöka förneka dessa fakta!

Det är sant att jag lämnade södra fronten omkring den 10 oktober och åkte till Petrograd. Vårt motanfall vid södra fronten skulle inletts den 10 oktober. Allt var förberett; koncentrationen av förband för anfallet var nästan färdig och min närvaro var nödvändigare kring Petrograd, som var i dödlig fara att erövrats av Judenitj. När jag ser tillbaka på tre års inbördeskrig och undersöker mina journaler och korrespondens under mina resor längs de olika fronterna, ser jag att jag nästan aldrig hade tillfälle att följa segrande arméer eller att direkt delta i en attack för att tillsammans med andra dela segern. Mina resor var inte direkt semesterresor. Jag reste enbart till sektorer i nödlägen efter det att fienden brutit igenom fronten. Min uppgift var att vända flyende regementen till en attackerande styrka. Jag retirerade med trupperna men avancerade aldrig med dem. Så snart divisionerna på flykt var återställda och befälet gav order om avancemang, tog jag farväl av armén och begav mig till en annan ofördelaktig sektor, eller återvände för några dagar till Moskva för att lösa de problem som samlats på hög i högkvarteret. Sålunda hade jag under tre år bokstavligen aldrig möjlighet att en enda gång se ansiktena på glada soldater efter en seger eller tillsammans med dem gå in i de erövrade städerna. [Det var därför, som Stalin måste känna till], som jag inte besökte södra fronten en enda gång under hela perioden av vår segerrika [offensiv där från mitten av oktober. Stalins förfälskning består därför av att utrusta ett obestridligt faktum med en fullständigt felaktig slutsats.]

[Men det finns ännu inte någon antydning att det var Trotskij som författat den plan som bar ansvaret för den misslyckade offensiven mot Denikin i juli-september. På detta stadium] leder alltihop bara till det oklara påståendet rörande nya partiarbetare inom militären som krävde (av vem?) "icke-inblandning" av kamrat Trotskij. Faktum är att de tretton dekret utfärdade av centralkommittén den 15 oktober var föreslagna av mig i skriftlig form och enhälligt antagna av alla, inklusive Stalin. Lenin, jag, Kamenev och Krestinskij satt i den kommission som i enlighet med mina förslag getts uppgiften att skicka nya partiarbetare till södra fronten, för att ersätta de gamla partiarbetarna som blivit alltför slitna på grund av dessa ständiga förluster.

Stalin ingick inte den. Vem av dessa nya arbetare som krävde min ”icke-inblandning” och speciellt till vem, redogör inte Stalin för. [1929 deklarerade Vorosjilov]:

Stalin lade fram tre huvudvillkor till centralkommittén: 1) *Trotskij får inte blanda sig i södra frontens affärer* och får inte passera dess demarkationslinje; 2) ett stort antal partiarbetare som Stalin ansåg oförmögna till att återställa situationen bland trupperna måste omedelbart återkallas från södra fronten; och 3) till södra fronten måste omedelbart skickas partiarbetare utvalda av Stalin, som är kapabla att utföra denna uppgift. Dessa villkor *accepterades helt*.

Var? Hur? När? Av vem? [Svaren på dessa frågor bryr sig varken Stalin eller hans handgångne man om. Men inte ens när] han ger Stalin beröm för omarbetningen av den felaktiga planen, vågade Vorosjilov 1929 hävda att den felaktiga planen var min. Genom hans tystnad i den frågan medgav han att jag var motståndare till denna plan. Emellertid rättades detta förbiseende till av den senaste historiegrafen. [Vi har nu auktoriteten Zinaida Ordzjonikidizes ord på att]:

Stalin... förkastade kategoriskt den gamla planen att krossa Denikin, som utarbetats av generalstaben ledd av Trotskij... ’Denna vansinniga föreslagna marsch genom väglöst, fientligt land hotar oss med total kollaps’, skrev Stalin till Lenin... Istället för planen som redan avvisats av livet självt, utarbetade Stalin en plan för avancemang av de röda via det proletära Charkov och Donbäckenet vid Rostov... Den Store Stalins strategi säkrade revolutionens seger.

[Det är ett stänk av svart humor i att framhärda att planen som gav seger på södra fronten var Stalins. Emellertid är författaren till denna cyniska undanflykt Stalin själv och de dokument han stödjer sig på är den not Stalin skickade till Lenin, där] Stalin nästan ord för ord upprepar de argument emot juli-september-planen som jag utvecklat, först muntligt och sedan i skriftlig form, och som han tillsammans med majoriteten av politbyrån hade avvisat. Då alla medlemmar i politbyrån var väl bekanta med frågans utveckling kunde det inte på den tiden, ens funnits i Stalins tankar att ge mig skulden för den gamla planen. Tvärtom, han skyllde på överbefälhavaren och ”strategiungtuppen” vid hans sida, samme Gusev som han litat på i juli, när ledningen byttes ut. [I denna not argumenterade Stalin]:

Vad är det då som driver överbefälhavaren att försvara den gamla planen? Tydligen ren envishet, eller om du så önskar fraktionism, ytterst idiotiskt och riskabelt för republiken, ingjutet i överbefälhavaren av strategiungtuppen vid hans sida...

Stalins telegram [för att förstärka noten] kom i just det ögonblick som överbefälhavaren själv gick emot sin egen plan, genom ett frontalangrepp med en grupp chocktrupper istället för att koncentrera dem i Denikins bakre kosacklinjer. Det fanns efter detta inget annat för politbyrån att göra än att godkänna att den nya planen ersatte den gamla. Huruvida ett sådant beslut togs, eller om politbyrån helt enkelt accepterade fullbordat faktum och glädde sig inombords, är omöjligt att fastställa på basis av publicerade dokument och är inte heller särskilt viktigt. [Emellertid talar följande dokument för sig självt]:

Utdrag Hemligt

Från ryska kommunistpartiets (bolsjevikerna) centralkommittés politbyrås protokoll den 14 september 1919.

Närvarande: kamraterna Lenin, Trotskij, Kamenev, Krestinskij

Föreslaget:

5. Deklaration av kamraterna Stalin och Serebrjakov rörande förstärkningar till södra fronten och rörande förflyttningen av vissa personer, och kamrat Stalins telegram till stöd för denna deklARATION som ett ultimatum.

Beslutat:

5. (a) Att utse kamrat Lenin att skriva ett kodat telegram till kamrat Smilga med förfrågan rörande politbyråns mening om en möjlig förflyttning.

(b) Att utse kamrat Trotskij att meddela till överbefälhavaren Kamenev i namn av regeringen

de politiskt-ekonomiska direktiven om nödvändigheten att ta Kursk och gå mot Charkov och Donbäckenet, och på basis av detta direktiv om fördelningen av förstärkningar mellan södra och sydöstra fronterna, och att dessa förstärkningar ska flyttas från östra och Kazakstanfronterna (direktivens exakta lydelse bilägges). Även att föreslå att Vladimir Iljitj personligen talar med överbefälhavaren i enlighet med direktiven ovan.

c. Att informera kamrat Stalin att politbyrån anser det vara absolut oacceptabelt att förstärka ens egna förslag med ett ultimatum om avgång.

[Den 4 december rapporterade Ivan Smirnov från östra fronten att] ”Koltjak har förlorat sin armé ... Det kommer inte att bli några fler strider... Jag hoppas kunna fånga hela mobila staben innan Station Taiga... Tempot på jakten är så högt att Barnaul och Novonikolajevsk kommer att vara i våra händer omkring 20 december.” [Judenitj var slagen i grunden i nordväst. Denikin var på flykt i söder. Besegrad i sina försök att vinna böndernas stöd genom tvetydiga ”jordbruksreformer” och berövad sitt stöd bland militärerna och lantadeln genom sina katastrofala förluster mot Röda armén vid fronten, förlorade de vita förtroendet för Denikin. Den 26 mars 1920 avgick han formellt som överbefälhavare till förmån för baron Wrangel som varit framgångsrik i att åter bygga upp vita gardets spridda styrkor på Krim.]

[De vita gav fortfarande röda kavalleriets och infanteriets enheter stryk på den kaukasiska fronten. Under striderna den 1 och 2 februari 1920 stod Mamontov emot offensiven från Röda armén och gick själv på offensiven i närheten av Novotjerkask. Röda arméns led på kaukasusfronten, inklusive Budjonnyjs ridande armé, hade tunnats ut inte enbart på grund av förluster i striderna utan även genom en tyfusepidemi. De väntade förstärkningarna och förnödenheterna hade på grund av förvirring på järnvägarna inte anlänt. Hårdhänta metoder behövdes för att flytta förstärkningar och förnödenheter till den kaukasiska fronten. Lenin och Trotskij vände sig till Stalin, som vid den tiden var vid det revolutionära krigsrådet på sydvästra fronten]:

Centralkommittén anser det nödvändigt att du, för att rädda situationen, omedelbart reser till den kaukasiska frontens högra flank via Debaltsevo där Sjorin just nu finns. Samtidigt måste du vidta extraordinära åtgärder för förflyttningen av ansevärd förstärkningar och arbetare från sydvästra fronten. För att stabilisera situationen installeras du i staben för den kaukasiska frontens revolutionära krigsråd samtidigt som du kvarstår i sydvästra frontens revolutionära krigsråd.

#9/sh Lenin. Trotskij.

3 februari 1920

[Texten på Stalins svar är inte tillgänglig men han reste tydligen invändningar mot det nya uppdraget troligtvis på grundval av pressande uppgifter på hans nuvarande uppdrag. Detta gav anledning till följande genmäle]:

Centralkommittén insisterar inte på din resa, på villkor att du under nästkommande veckor kommer att koncentrera all din uppmärksamhet och all din energi på att tjäna den kaukasiska frontens intressen framför den sydvästra fronten. Arzjanov skickas till Voronezj för att ta hand om de nödvändiga förflyttningarna. Var snäll och samarbeta med honom på nödvändigt sätt och informera oss korrekt om förflyttningarnas gång.

#512

4 februari 1920

Ordförande i försvarsrådet, Lenin.

Ordförande i republikens revolutionära krigsråd, Trotskij.

[Två veckor senare telegraferade Lenin till Stalin]:

Politbyrån kan inte be dig komma personligen, då den anser att uppstädningen efter Denikin är en allt för viktig och angelägen uppgift, varför du måste skicka förstärkningar till den kaukasiska fronten efter bästa förmåga.

#34

19 februari 1920

Lenin.

[En dag senare utvecklade Lenin detta tema ytterligare]:

Situationen i Kaukasus blir av allt allvarligare karaktär. Att döma av situationen i går är risken att vi förlorar Rostov och Novotjerkask inte utesluten och det gäller även fiendens försök att utveckla sina framgångar längre norrut med ett hot mot Donterritoriet. Vidta extraordinära åtgärder för att utföra förflyttningen av 42:a och lettiska divisionerna och för att förstärka deras stridspotential. Jag förväntar mig, eftersom du inser den allmänna situationen, att du kommer att använda din energi till ditt yttersta och uppnå imponerande resultat.

#36/sh Lenin.

[Stalins svar följer]:

Strängt hemligt

kodat

Lenin, Kreml, Moskva.

Kopia till partiets centralkommitté

Jag förstår inte varför i första hand jag påtvingas bekymren vid Kaukasusfronten. Ordningen är att ansvaret för att förstärka Kaukasusfronten helt och hållet vilar på republikens revolutionära krigsråd, vars medlemmar enligt mina informationer är vid utomordentlig hälsa och inte på Stalin, som hur som helst är överlastad med arbete.

#970

20 februari 1920

Stalin.

[Varpå Lenin smiskade Stalin med följande telegram]:

Ansvaret för att genomföra förflyttningen av förstärkningar från sydvästra fronten till kaukasusfronten har påtvingats dig. I allmänhet måste man hjälpa till på varje möjligt sätt och inte käbbla om gränsdragningar mellan departementen.

#37/sh

20 februari 1920

Lenin.

Kursk 19 januari 1920.

Till ordföranden i republikens revolutionära krigsråd, kamrat Trotskij, Moskva

Jag skriver till er med en brådskande vädjan att befria mig från arbetslöshet. Under nästan tre veckor har jag utan någon anledning varit vid sydvästra frontens högkvarter och under två månader inte gjort någonting. Jag kan varken få reda på orsaken till dröjsmålet eller få något annat uppdrag. Om jag under de nästan två år som jag fört befäl över olika arméer alls visat någon form av

förtjänst, ber jag er att ge mig möjligheten att bruka mina talanger på verkligt arbete, och om något sådant inte finns vid fronten, låt mig då få något att göra med transporter eller krigskommissariatet.

#2 Armébefälhavare Tuchatjevskij.

[Tydligen hade inte Stalin hittat någon användning av Tuchatjevskijs talanger på sydvästra fronten, där han praktiskt taget var chef genom sin politiska auktoritet som medlem av centralkommittén, orgbyrå och politbyrå. Tuchatjevskij var fortfarande i 25-årsåldern. Fram till bolsjevikernas maktövertagande hade han varit löjtnant i tsarens armé. Oktoberrevolutionen vann över honom i själ och hjärta. Han erbjöd inte enbart Röda armén sina tjänster utan blev även kommunist. Han utmärkte sig nästan omedelbart vid fronten och hade inom ett år utnämnts till general i Röda armén. Hans briljans som strateg erkändes av beundrande fiender som drabbats av just denna briljans. Trotskij skrev på telegrammet: ”Informera kamraterna Lenin och Stalin”. Vilka omedelbara steg som togs efter detta är oklart. En sak är dock definitivt dokumenterat. Tuchatjevskij utnämndes till befälhavare över västra fronten och ställdes i ledning för de offensiva operationerna mot Warszawa.]

[Den polska republiken var fientligt inställd till sovjetregeringen från första början. Efter att ha erövrat Vilnius i trots mot Nationernas Förbunds beslut 1919 att tillerkänna staden litauerne, invaderade polackerna vitryskt territorium och ockuperade till hösten Minsk och avsevärda delar av Volhynia och Podolia. Därefter frös de till inaktivitet inför general Denikins framgångar. De var rädda att framgångar för de vita arméerna, som utlovat att återställa tsarimperiets gränser, skulle hota Polens territoriella ambitioner inte enbart i Ukraina och Vitryssland utan även i själva Polen. Men så snart Röda armén började dela ut avgörande slag mot Denikin vaknade den polska armén till liv igen. Understödda av trupper från den nybildade lettiska republiken ockuperade den polska armén Dvinsk i januari 1920, tvingade Röda armén att överge Latgalia, tog Mozyr i mars och startade under det personliga befälet av Polens befriare Josef Pilsudski ett våldsamt anfall mot Ukraina i april i allians med styrkor från den inte längre fungerande Petularegeringen. Även om kriget sålunda påtvingats Röda armén var sovjetregeringens syfte inte enbart att slå tillbaka attacken, utan att föra bolsjevikrevolutionen in i Polen och därigenom tvinga upp en dörr för kommunismen till hela Europa].

Den 30 april skrev jag till partiets centralkommitté: ”Just för att det är en strid på liv och död kommer den att få en extremt intensiv och skarp karaktär.” Därför var det nödvändigt ”att värdera kriget mot Polen inte enbart som västfrontens uppgift utan som den centrala uppgiften för hela arbetar- och bonde-Ryssland”. Den 2 maj publicerade jag en varning i hela pressen om överoptimistiska förväntningar om en revolution i Polen: ”Att kriget kommer att sluta med arbetarnas revolution i Polen, råder det ingen tvekan om; men samtidigt finns det ingen grund för att anta att kriget kommer att börja med en sådan revolution... Det skulle vara extremt lättsinnigt att tro att segern (...) helt enkelt kommer att ramla i våra knän.” I en rapport till en gemensam session för alla sovjetinstitutioner den 5 maj sa jag: ”Det vore ett allvarligt misstag att anta att historien skulle göra öppningsdraget åt oss genom att inleda arbetarnas revolution i Polen och därmed befria oss från nödvändigheten av att föra en väpnad kamp.” Jag avslutade med: ”Kamrater, jag skulle vilja att ni som er viktigaste slutsats från det här mötet tar med er tanken att den kamp som fortfarande ligger framför oss kommer att bli en hård och intensiv kamp.” Alla mina militära order och offentliga uttalanden från den här tiden genomsyrades av denna idé. ”För tillfället är den västra fronten republikens viktigaste front”, förklarar en order från den 9 maj, signerad av mig i Smolensk. ”Avdelningarna för materialanskaffning måste vara förberedda, inte på ett lätt och kortvarigt anfall, utan på en utdragen och envis kamp.” Jag var emot marschen mot Warszawa, med tanke på våra svaga styrkor och resurser kunde det sluta framgångsrikt endast på villkor av ett omedelbart uppror i Polen

självt, och det fanns absolut ingen garanti för det. Jag har utvecklat konfliktens innehåll i allmänna ordalag i min självbiografi.

Offensivens viktigaste initiativtagare var Lenin. Han fick stöd mot mig från Zinovjev, Stalin och till och med den försiktige Kamenev. Rykov var en av de centralkommittémedlemmar som ställde sig på min sida i frågan, men han var ännu inte medlem i politbyrå. Radek var också mot det polska äventyret. Alla hemliga dokument från den tiden finns tillgängliga för den nuvarande härskande kretsen i Kreml och om det fanns så mycket som en enda rad i dessa dokument som bekräftar senare dagars versioner av det här företaget skulle de publicerats för länge sedan. Det är just därför att versionen inte har något stöd och än mer de fundamentala motsägelserna i den ena försäkringen efter den andra, som visar att vi också här har att göra med samma thermidorianska mytologi.

En av orsakerna till att katastrofen nära Warszawa fick så enorma proportioner var uppträdandet från befälet över södra armens västra grupp, riktade mot Lwow (Lemberg). Den viktigaste politiska figuren i gruppens revolutionära krigsråd var Stalin. Han ville till varje pris inta Lwow samtidigt som Smilga och Tuchatjevskij skulle inta Warszawa. Den snabba framryckningen av våra arméer mot Vistula hade tvingat det polska kommandot att koncentrera alla ansträngningar och, med hjälp av den franska militära missionen, avsevärda reserver i regionerna kring Warszawa och Lublin. I detta avgörande ögonblick divergerade sydvästra frontens operationer i rätt vinkel mot västra frontens operationer: Stalin förde sitt eget krig. När hotet mot Tuchatjevskijs armé blev uppenbart och överbefälhavaren beordrade sydvästra fronten att vända skarpt mot Zamostje-Tomasjev för att slå till mot de polska truppernas flanker nära Warszawa, fortsatte befälet över sydvästra fronten, uppmuntrad av Stalin, mot väster: Var det inte viktigare att inta Lwow än att hjälpa ”andra” att inta Warszawa? Under tre eller fyra dagar kunde vår generalstab inte få denna order verkställd. Endast efter upprepade krav förstärkta med hot ändrade sydvästra frontens befäl riktning, men vid det laget hade fördröjningen på flera dagar spelat sin fatala roll. Den 16 augusti gick polackerna till motoffensiv och tvingade våra trupper till reträtt.

Under den hemliga debatten om det polska kriget vid en sluten session under partiets tionde kongress kom Stalin med förklaringen, lika hårresande illasinnad som lögnaktig, att Smilga, den ledande medlemmen i västra frontens revolutionära krigsråd hade ”lurat centralkommittén” genom att ”lova” att ta Warszawa på ett bestämt datum och genom att misslyckas med att uppfylla sitt ”löfte”. Sydvästra frontens agerande, m a o Stalin själv, påstods ha styrts av Smilgas ”löfte” och därför låg hela skulden för katastrofen på honom. Under fientlig tystnad lyssnade kongressen på den surmulne talaren med den gula glimten i sina ögon. Med det talet skadade Stalin inte någon annan än sig själv. Han fick inte en enda röst. Jag protesterade direkt mot dessa hårresande insinuationer: Smilgas ”löfte” innebar bara att han hade hoppats ta Warszawa; men att hoppas avskaffade inte det oväntade, som är ett särdrag i varje krig, och ger under inga som helst förhållanden någon rätten att agera på basis av förhandskalkyler istället för operationernas verkliga utveckling. Lenin var väldigt upprörd över oenigheten och gick in i diskussionen. Hans åsikt gick ut på att vi inte ville skylla på någon personligen. Varför publicerar inte Stalin det stenograferade protokollet från denna debatt?

1929 [gjorde] A Jegorov [befälhavare för sydvästra fronten under det polska anfallet ett första offentligt försök att rättfärdiga sitt agerande i en speciell monografi med titeln] Lwow - Warszawa, [i vilken han tvingades medge]:

Det är precis i detta avseende våra historiker har kritiserat den sydvästra frontens offensiv. Ingen som är bekant med detta anfall på basis av de skrifter som existerar idag anser det vara en hemlighet att förklaringen till misslyckandet för de västra operationerna är direkt kopplade till

agerandet vid sydvästra fronten. Anklagelser i detta avseende mot befälet vid fronten kan i grunden reduceras till detta, att sydvästra fronten förde en helt oberoende operativ linje utan att ta hänsyn till vare sig den allmänna situationen på hela polska fronten eller till aktiviteterna på den angränsande västra fronten och vid det avgörande ögonblicket inte erbjöd de sistnämnda det nödvändiga samarbetet... Sådan är i allmänna drag den version som återupprepas i alla arbeten som mer eller mindre tillägnas frågan om det gemensamma agerandet vid fronten 1920, utan att räkna bort ens de som publicerats under senare tid... Vi hittar i till exempel M Movtjins seriösa och intressanta arbete Operationerna som följde på erfarenheterna av Marne och Vistula (publicerat av statens bokförlag 1928) en direkt hänvisning till ”sydvästra frontens misslyckande att utföra det kategoriska direktivet från överbefälhavaren rörande avancemanget av första beridna armén mot Zamostje-Tomasjev” (sid 74). Studenterna vid vår krigsskola har studerat den polska offensivens historia på basis av dessa och liknande uttalanden, och fortsätter att ta med liknande intryck ut till vår armé. För att ta det kort, legenden om den katastrofala roll sydvästra fronten spelade 1920 (...) väcker för tillfället tydligen inga tvivel och erkänns som ett faktum som de framtida generationerna av taktiker och strateger förutsätts studera.

Det är inte alls förvånande att Jegorov, som i egenskap av befälhavare på sydvästra fronten hade en stor del i Stalins egensinniga strategi, därefter förringar allvaret i sitt misstag genom att erbjuda en för hans del mindre ofördelaktig tolkning av de militära händelserna 1920. Emellertid väcks misstankarna omedelbart till liv av det faktum att Jegorov försökte med detta självförsvar först nio år efter händelsen, när ”legenden om den katastrofala roll sydvästra fronten spelade”, enligt hans egna ord redan klarat av att hittat ett definitivt erkännande och till och med blivit en del av militärhistorien. Denna senfärdighet förklaras med det faktum att armén och landet efter det stora lidandet på grund av den polska offensivens misslyckande indignerat skulle förkastat alla förfalskningar, speciellt från de ansvariga för misslyckandet. Han var tvungen att vänta och hålla sig lugn.

För min egen del, vägled av min oro över regeringens prestige som helhet och önskan att inte skapa gräl inom armén, som var tillräckligt orolig ändå, påminde jag dem inte offentligt med så mycket som ett enda ord om den hårda konflikt som föregick offensiven. Jegorov fick vänta tills den totalitära regimen etablerats innan han kunde komma fram med ett svar. Den försiktige Jegorov som inte var självständig, skrev otvivelaktigt på direkt uppdrag av Stalin, även om det namnet inte nämns alls i boken hur otroligt det än kan låta. Låt oss komma ihåg att 1929 påbörjas den första perioden av den systematiska omprövningen av historien.

Men om Jegorov indirekt försökte förringa Stalins skuld tillsammans med sin egen, försökte han ännu inte lägga skulden på andra sidan. Vorosjilov gjorde inte heller detta i den helt och hållet ursäktande artikeln signerad av honom, Stalin och Röda armén, som publicerades samma år, 1929. ”Endast våra truppers misslyckande nära Warszawa”, påstår Vorosjilov vagt, ”avbröt avancemanget av den beridna armén som stod klar att anfälla Lwow och vid den tidpunkten var tio kilometer från staden.” Frågan kunde emellertid inte bli vilande med enbart självtröstande. I sådana frågor stannar Stalin aldrig halvvägs. Tillfället kom till slut när ansvaret för frontens misslyckande kunde läggas på dem som hindrat marschen mot Lwow. [1935 skrev den röde professorn] S Rabinovitj [i sin] Inbördeskrigets historia:

Första armén som blev inblandad i striden om Lwow, kunde inte hjälpa västra fronten direkt utan att först ta Lwow. Den kunde inte gett mer stöd till västra fronten därför att detta hade inneburit förflyttningen av stora styrkor nära Lwow. Trots detta krävde Trotskij kategoriskt ett tillbaka-dragande av första beridna armén från Lwow och dess koncentration nära Lublin för ett anfall längs de bakre linjerna på de polska arméer som avancerade på västra frontens flank... Som konsekvens av Trotskij's fullständigt felaktiga direktiv tvingades första beridna överge erövringen av Lwow utan att samtidigt kunna erbjuda hjälp till västra frontens arméer.

Denna möjlighet försvann enbart därför att Budjonnyj-Vorosjilov-kavalleriet enligt Jegorovs-Stalins direktiv och emot överbefälhavarens order vände mot Lublin flera dagar försent. [Men

året efter gick den militära tidskriften] Krasnaja Konnitsa (Röda Kavalleriet) [till och med längre i artikeln] Första beridna arméns stridande väg. I denna förklarade författaren att den beridna armén... ”förutom att inte kunna stoppa den polska arméns reträtt bakom floden Bug inte ens upplöste polackernas motanfall mot flankerna på de röda trupper som gick mot Warszawa”. Stalin och Vorosjilov var upptagna av den nya ockupationen av Galicien, som endast var av sekundär betydelse, och ville helt enkelt inte hjälpa Tuchatjevskij med huvuduppgiften att avancera mot Warszawa. Nu anförde Vorosjilov som skäl att endast erövringen av Lwow kunde ge honom möjlighet att ”utdela ett förkrossande slag mot de polska vitgardisternas och dess chocktrupper bakre linjer.”

Det är helt omöjligt att förstå hur det kunde vara möjligt att genom att ta Lwow – som låg 300 kilometer från krigets huvudarena – slå mot ”de bakre linjerna” av de polska chockformationerna som under tiden redan jagat Röda armén 100 kilometer öster om Warszawa. För att göra det möjligt att försöka slå till mot polackernas ”bakre linjer” var det nödvändigt att jaga dem och därför för det första att överge Lwow. Varför var det i så fall nödvändigt att inta staden? Erövrandet av Lwow, som i sig självt inte var utan militär betydelse, kunde endast erhållit revolutionär betydelse genom att frammana ett uppror bland galicierna mot det polska styret. Detta krävde dock tid. De militära och revolutionära uppgifternas tempo sammanföll inte det minsta. Från det ögonblick faran för en avgörande motattack nära Warszawa blev uppenbar blev fortsatt avancemang mot Lwow inte enbart meningslöst utan fullständigt kriminellt. I det läget ingrep emellertid avundsjukan de två fronterna emellan. Stalin, enligt Vorosjilovs [eget medgivande], tvekade inte att bryta mot regler och order.

”Vår situation tycktes mig ytterst hopplös”, skrev Pilsudski. ”Jag såg som den enda ljusa punkten på en mörk horisont Budjonnyjs misslyckande att påbörja sitt anfall mot mina bakre linjer (...) svagheten som visades av 12:e armén”, m a o den armé som genom kommissarie Stalins order misslyckats att stödja Tuchatjevskijs armé och hade brutit med den. [Flera år senare, för att försvara Stalins agerande, utropade Röda Stjärnan indignerat]: ”För att dölja sina vidriga defaitistiska manövrer uppnådde förrädaren Trotskij avsiktligt och medvetet förflyttningen av den beridna armén mot norr under förespeglning att hjälpa västra fronten.” Tyvärr, skulle jag kunna tillägga, säkrade jag denna förflyttning försent. Om Stalin och Vorosjilov och den illitterate Budjonnyj inte hade ”haft sitt eget krig” i Galicien och det röda kavalleriet varit i Lublin i tid, hade inte Röda armén drabbats av den katastrof som tvingade på landet freden i Riga, som genom att skära av oss från Tyskland utövade ett enormt inflytande på de båda ländernas framtida utveckling. Sedan hoppet väckts genom den beslutsamma framryckningen mot Warszawa återkastades förlusten som en jordbävning i hela partiet, störde dess jämvikt och fick delvis uttryck i den så kallade fackföreningsdiskussionen.

[Partihistorikern N Popov erkände i *Pravda* den 23 februari 1930 att det var ett misstag från politbyrån avancera mot Warszawa, men förklarade att] ”Trotskij (...) motsatte sig detta avancemang som en småborgerlig revolutionär som kände att det var otillåtet att utifrån föra in revolutionen i Polen. Av samma skäl var Trotskij emot Röda arméns hjälpt till rebellerna i Georgien i februari 1921. Trotskijs antibolsjevikiska kautskyistiska resonemang avvisades bestämt av centralkommittén, både i juli 1920 i fallet Polen och i februari 1921 i fallet med den mensjevikiska regeringen i Georgien”. [Fem år senare tillskrev Rabinovitj i sin ”Inbördeskriget historia” Trotskijs] ”fel under det polska kriget”, ”den fundamentalt politiska” [uppfattningen att] ”för vår del skulle kriget stimulera och skynda på revolutionen i Polen, föra revolutionen till Europa på Röda arméns bajonetter... Annars är socialismens seger i Ryssland omöjlig. Det var därför Trotskij, i opposition mot Lenins och Stalins argument, förklarade att ’den polska fronten är fronten på liv eller död för den sovjetiska republiken’”. Den gamla anklagelsen vändes sålunda helt om. Så sent som 1930 erkändes att jag var emot marschen mot Warszawa och brottet jag anklagades för var min obenägenhet att

introducera socialism med bajonetter. Men 1935 proklamerades att jag förespråkade marschen mot Warszawa ledd av min beslutsamhet att föra socialismen till Polen med bajonetter.

Så har Stalin gradvis löst problemet på sitt säregna vis. Han gav mig ansvaret för Warszawa-offensiven. Men jag var faktiskt motståndare till offensiven. Ansvaret för Röda arméns katastrof, förutbestämd på grund av frånvaron av ett uppror i landet och förvärrad av hans egen oberoende strategi, gav han återigen mig, trots att jag varnat för risken för en katastrof och riktade uppmaningar att lägga band på entusiasmen inför kortlivade framgångar som erövrandet av Lwow.

Att bit för bit flytta skulden till sina motståndare är en grundläggande metod för Stalins politiska kamp och når sin höjdpunkt under Moskvarättegångarna. Låt oss också i förbifarten notera att Stalin under det polska kriget inte bidrog med någon konstruktiv insats värd att nämna. Brevet och telegrammen från den tiden visar vilka jag hade daglig kontakt med för att bestämma dagsfrågorna under det polska kriget: Lenin, Tjitjerin, Karachan, Krestinskij, Kamenev och Radek. Av dessa sex personer var det endast Lenin som dog i tid. Tjitjerin dog i vanära helt isolerad; Radek lever sina sista dagar i arrest; Karachan, Krestinskij och Kamenev har avrättats.

Slutet på det polska kriget gjorde att vi kunde koncentrera våra styrkor mot Wrangel, som under våren dök upp från Krimhalvön och genom att hota att ta Donbäckenet satte republikens kolförsörjning i fara. Flera överväldigande attacker mot Nikopol och Stachova drev bort Wrangels trupper från sina ställningar. Röda armén marscherade framåt och förstörde som offensivens höjdpunkt befästningarna vid Perekop och Sivasj Isthimus. Krim blev åter sovjetiskt. [Som man kunde förvänta sig, ”beslöts de grundläggande strategiska idéerna i de förestående operationerna av kamrat Stalin personligen.” I *Pravda* den 14 november 1935 skrev Jegorov med anledning av 15-årsdagen av segern över Wrangel]:

Trotskij upprätthöll den skadligaste åsikten att Wrangelfronten inte var något annat än en separat sektor av tredje rangens betydelse. Mot denna väldigt extremt farliga åsikt tvingades kamrat Stalin att resolut protestera. Centralkommittén ledd av Lenin stödde helt Stalin.

Det räcker att säga att S Gusev, som var en verklig agent för Stalin i Röda armén precis som Mechlis nu, inte ansåg det nödvändigt att nämna Stalins namn i sin artikel Wrangels fullständiga nederlag [som publicerades] 1925.

Under hela inbördeskriget förblev Stalin en tredje rangens figur, inte enbart i armén utan även inom politikens område. Han satt ordförande i presidiet vid kongresserna för nationaliteternas kommissariats kollegium och kongresserna för vissa nationaliteter. Han förde förhandlingar med Finland, med Ukraina, med Basjkirerna, m a o verkställde viktiga men ändå sekundära regeringsuppdrag. Han hade inget att göra med de viktiga politiska ärendena som presenterades på partikongresserna, sovjeten eller Tredje internationalen. Vid ryska kommunistpartiets elfte kongress i december 1921 föreslog Jaroslavskij från organisationskommittén följande namn till presidiet: Lenin, Zinovjev, Trotskij, Kamenev, Petrovskij, Ordzjonikidze, Vorosjilov, Jaroslavskij, Sulimov, Komarov, Rudzutak, I N Smirnov och Ruchimovitj. Listan är intressant både för sin sammansättning och i vilken ordning namnen står. Författarna till listan, gamla bolsjeviker i klass med Jaroslavskij, placerade Zinovjev på andra plats för att påminna dem att han var en gammal bolsjevik. Förutom de fyra första personerna var alla de återstående, även de gamla bolsjeviker, regionala ledare. Det fanns inget utrymme för Stalin på denna lista trots att kalendern visade på slutet av 1921. Inbördeskriget tillhörde historien. Det hade inte gjort Stalin till en ledare.

11. Från oansenlighet till triumviratet

[När inbördeskriget var slut befann sig Stalin fortfarande i skuggorna politiskt sett. Partiets arbetshästar kände naturligtvis till honom, men räknade honom inte som en av de viktiga ledarna. För partiets gräsrotter var han en av de minst kända medlemmarna i centralkommittén, trots att han satt med i den mäktiga politbyrån. Den stora allmänheten hade knappt hört talas om honom. Världen utanför Sovjet misstänkte inte ens att han fanns. Ändå hade hans grepp om partiapparaten inom mindre än två år blivit så formidabelt och Lenin bedömt hans inflytande så skadligt att Lenin tidigt i mars 1923 bröt alla ”kamratliga relationer” med honom. Efter ytterligare två år hade Trotskij, den efter Lenin mest framstående av oktoberrevolutionens och sovjetregeringens ledare, förvisats till en riskfylld politisk ställning. Stalin blev inte bara medlem av triumviratet som ledde partiet under Lenins sjukdom, utan den mäktigaste av triumvirerna och därefter Lenins ende efterträdare. Dessutom skaffade han sig med åren betydligt större makt än någonsin Lenin åtnjutit – faktisk mer absolut makt än någon tsar under Rysslands långa historia av oinskränkt styre.]

[Hur gick detta till? Vilka var orsakerna och stadierna under Stalins uppgång från politisk oansenlighet till politisk överhöghet?]

Varje utvecklingsstadium, även sådana katastrofala stadier som revolution och kontrarevolution är en utväxt ur det föregående stadiet, fast rotat i det och påminner om det. Efter oktoberrevolutionens seger fanns det skribenter som hävdade att bolsjevismens diktatur bara var en ny variant av tsarismen. Strutsaktigt vägrade de att se avskaffandet av monarkin och adeln, utrotandet av kapitalismen och introduktionen av planekonomin, avskaffande av statskyrkan och utbildningen av massorna i ateismens principer, avskaffandet av storgodsen och utdelningen av jorden till dess verkliga brukare. Efter Stalins seger över bolsjevismen blundade åtskilliga av dessa skribenter – sådana som Webbarna, Wellsarna och Laskisarna som tidigare varit kritiska mot bolsjevikerna och nu blivit stalinismens sympatisörer – på liknande sätt för det avgörande och envisa faktum att oktoberrevolutionen – trots de repressiva åtgärder man tvingats till under trycket från extrema omständigheter – förde med sig en omvälvning av sociala relationer i de arbetande massornas intresse; medan den stalinistiska kontrarevolutionen har påbörjat sociala omvälvningar som stadigt omvandlar den sovjetiska samhällsordningen i den privilegierade thermidorianska byråkratiska minoritetens intresse. Lika immun mot grundläggande fakta är vissa kommunistiska renegater, många av dem Stalins förutvarande kumpaner, som med huvudet djupt begravt i sin bittra desillusionering misslyckas att se att Stalins kontrarevolution trots ytliga likheter skiljer sig från de fascistiska ledarnas kontrarevolution i vissa tydliga grundläggande huvuddrag; de misslyckas att se att skillnaden har sina rötter i olikheterna mellan den sociala grundvalen i Stalins kontrarevolution och den sociala grundvalen i de reaktionära rörelser som leds av Mussolini och Hitler, att den går parallellt med skillnaden mellan proletariats diktatur, om än vanställd av thermidoriansk byråkratism, och bourgeoisins diktatur, skillnaden mellan en arbetarstat och en kapitalistisk stat.

Denna fundamentala skillnad illustreras dessutom av – och i viss mån till och med personifierar – det unika i Stalins karriär jämfört med de andra två diktatorerna Hitlers och Mussolinis karriärer, båda initiativtagare till en rörelse, båda exceptionella agitatorer, en folktribun. Deras politiska uppgång, även om den verkade otrolig, fortsatte av egen kraft inför allas ögon, omöjlig att skilja från framväxten av de rörelser de ledde ända från första början. Stalins uppgång var helt annorlunda. Den går inte att jämföra med något tidigare. Han tycks inte ha någon förhistoria. Hans uppgång skedde någonstans bakom en ogenomtränglig politisk ridå. Vid ett visst tillfälle steg hans gestalt plötsligt fram ur Kremlmuren med imponerande makt och för första gången blev världen medveten om Stalin som en färdig diktator. Desto

ivrigare är det intresse med vilket den tänkande mänskligheten undersöker Stalins natur, personlig såväl som politiskt. I hans personlighets särdrag söks nyckeln till hans politiska öde.

Det är omöjligt att förstå Stalin och hans senare framgångar utan att förstå drivfjädern i hans personlighet: kärlek till makt, äregirighet, avund – en aktiv, aldrig slumrande avund till alla som är mer begåvade, har mer makt och högre rang än han. Med det karaktäristiska skrävel som är Mussolinis väsen, sa denne till en av sina vänner: ”Jag har aldrig mött min jämlike.” Stalin skulle aldrig kunna yttra den frasen till någon, inte ens till sina mest intima vänner, för det skulle låtit alltför grovt, absurt och löjligt. Det fanns hur många män som helst enbart i bolsjevikstaben som överglänste Stalin i alla aspekter utom en – hans koncentrerade äregirighet. Lenin satte stort värde på makt som ett verktyg för handling. Ren kärlek till makt var dock honom helt och hållet främmande. Det gällde inte Stalin. Psykologiskt var makt för honom alltid något åtskilt från det ändamål det antogs tjäna. Önskan att utöva sin vilja som idrottsmannen utnyttjar sina muskler, att spela herre över andra – det var drivfjädern i hans personlighet. Hans vilja skaffade sig sålunda en ständigt ökande kraftsamling, som svälde över i aggressivitet, aktivitet och uttrycksförmåga utan att sky några medel. Ju oftare Stalin måste övertyga sig själv om att han saknade väldigt många egenskaper för att erhålla makt, desto intensivare kompenserade han för varje karaktärsbrist, desto subtilare förändrade han varje brist till ett övertag under vissa förhållanden.

Dagens officiella jämförelser mellan Stalin och Lenin är helt enkelt oanständiga. Om grunden för jämförelsen är personlighetens omfång är det omöjligt att placera Stalin ens jämsides med Mussolini och Hitler. Hur magra de fascistiska ”idéerna” än är, så uppvisade båda de segrande ledarna av den tyska och italienska reaktionen redan från början av sina respektive rörelser initiativ, eldade massorna till aktivitet och bröt ny mark i den politiska djungeln. Inget liknande kan sägas om Stalin. Bolsjevikpartiet skapades av Lenin. Stalin växte fram ur dess politiska apparat och förblev oskiljaktig från denna. Han har aldrig närmat sig massorna eller de historiska händelserna annat än genom denna apparat. Under den första perioden av hans uppgång togs han själv på sängen av sin egen framgång. Han tog sina steg utan att vara säker, tittade åt båda sidorna och över axeln, alltid beredd att smyga tillbaka eller söka skydd. Han understöddes och uppmuntrades av Zinovjev och Kamenev och till en mindre del av Rykov, Bucharin och Tomskij, för att användas som motvikt mot mig. På den tiden trodde ingen att Stalin en dag skulle resa sig över deras huvuden. I det första triumviratet behandlades Stalin av Zinovjev på ett försiktigt överlägset sätt; av Kamenev lätt ironiskt. Men mer om det senare.

Den stalinistiska förfalskningskolan är inte den enda som idag blomstrar på den ryska historiens fält. Den hämtar faktiskt en del av sin näring från vissa legender som bygger på okunnighet och sentimentalitet; såsom skräckhistorierna om Kronstadt, Machno och andra händelser under revolutionen. Det räcker att säga att det sovjetregeringen mot sin vilja gjorde i Kronstadt var en tragisk nödvändighet; den revolutionära regeringen kunde inte ha ”erbjudit” fästningen som försvarade Petrograd till de upproriska matroserna, bara för att några tvivelaktiga anarkister och socialistrevolutionärer stod bakom en handfull reaktionära bönder och revolterande soldater. Liknande överväganden gällde fallet Machno och andra potentiellt revolutionära element som kanske var välmenande men definitivt agerade illa.

Långt ifrån att avvisa samarbete med revolutionärer av socialismens alla riktningar, eftersträvade bolsjevikerna under revolutionens heroiska era ivrigt samarbete vid varje tillfälle och gjorde varje tänkbar eftergift för att säkerställa det. Exempelvis övervägde Lenin och jag allvarligt att tilldela anarkisterna vissa territorier, naturligtvis med den lokala befolkningens medgivande, och där låta dem genomföra sina experiment med en statslös samhällsordning. Det projektet dog under diskussionsstadiet men inte på grund av oss. Den anarkistiska rörelsen misslyckades att klara de verkliga händelsernas provningar på den ryska

revolutionens arena. Många av de dugligaste och vettigaste anarkisterna beslutade att de kunde tjäna sin sak bäst genom att gå med i vårt parti.

Även om vi tog makten ensamma i oktober, demonstrerade vi vår vilja till samarbete med andra sovjetpartier genom att inleda förhandlingar med dem. Deras krav var dock otroligt skandalösa; de ville inget mindre än hugga huvudet av vårt parti. Vi bildade då en koalitionsregering med det enda sovjetparti i sovjeten som det då verkade möjligt att samarbeta med, vänster-SR. Men vänster-SR lämnade regeringen i protest mot freden i Brest-Litovsk i mars 1918 och i juli högg de kniven i ryggen på sovjetregeringen genom att ställa den inför fullbordat faktum med mordet på den tyske ambassadören Mirbach och ett försök till statskupp. Vad skulle herrar liberaler velat att vi skulle göra under dessa förhållanden: låta oktoberrevolutionen, landet och oss själva förgöras av förrädiska före detta koalitionspartners i regeringen och trampas ner av den kejsrerliga tyska arméns marscherande stövlar? Fakta är envisa saker. Historien visar att vänster-SR smulades ner till damm under trycket från de nära förestående händelserna och att många av dess modigaste medlemmar blev trogna bolsjeviker, bland dem Blumkin, greve von Mirbachs mördare. Var bolsjevikerna enbart hämndlystna eller var de "liberala" när de förstod det revolutionära motivet bakom Blumkins idiotiskt katastrofala provokation och tillät honom fullvärdigt medlemskap i partiet och till ansvarsfullt arbete? (Och Blumkin var långt ifrån den ende. Hans fall är bara mer känt än andra.) Istället för att skada oss stärkte vänster-SR:s uppror oss i slutänden, trots att vi miste en allierad och sympatisör. Det satte stopp för vänsterkommunisternas avhopp. Partiet slöt sig samman hårdare än någonsin. Kommunistcellernas inflytande i armén och i sovjetinstitutionerna ökade enormt. Regeringens politiska linje blev avsevärt stadigare.

Bolsjevikerna inledde revolutionens heroiska period med misstaget att gå för långt i tolerans och fördragsamhet i behandlingen av alla de icke bolsjevikiska politiska partierna. De borgerligas, SR:s och mensjevikernas tidningar blev från de första dagarna efter oktober en kör av ylande vargar, strykande sjakaler och skällande galna hundar. Endast *Novoje Vremja* [Nya Tider], den mörkaste tsaristiska reaktionens skamlösa organ, försökte dubbelt förslaget att manövrera genom att upprätthålla en "lojal" ton och vifta på svansen. Lenin genomskådade dem alla och såg faran i att tolerera hela högen. "Ska vi låta den här larmande hopen komma undan?" frågade Vladimir Iljitj vid varje tillfälle. "Herre Gud! Vad är det för diktatur vi har!" Dessa hyenors tidningar kastade sig över frasen "plundra plundrarna" och gjorde det mesta av den i ledare, i vers och i speciella artiklar. "Vad gör de inte med detta 'plundra plundrarna'", utropade Lenin i skämtsam desperation. "Vem var det egentligen som sa det?", frågade jag, "eller är det ett rent påhitt?" – "Inte alls!", svarade Lenin. "Jag använde faktiskt de orden. Sade dem och glömde bort dem. Och här har de gjort ett helt program av dem!" Han vinkade humoristiskt med handen.

Ändå ingrep vi inte mot några avvikande åsikter som framfördes offentligt, trots att mensjevikerna avsiktligt saboterade vitala försvarsaktiviteter genom sitt grepp om fackföreningarna vid järnvägen och andra på annat håll – fram till mordet på Volodarskij och Uritskij och mordförsöket på Lenin den 30 augusti 1918. Det var under dessa tragiska dagar som något brast i revolutionens hjärta. Den började förlora sin "vänlighet" och tolerans. Partiets svärd fick sin slutliga härdning. Beslutsamheten ökade och där det behövdes även skoningslösheten. Vid fronten blev arméns politiska avdelningar, hand i hand med chocktrupperna och de revolutionära tribunalerna, en ryggrad i den omogna armén. Samma process utspelade sig efter hand även bakom linjerna. Vid fronten återtog vi sedan Kazan och Simbirsk. Vi tryggade att hela landet kunde leva upp igen. När Sverdlov och jag besökte Lenin i Gorkij, där han vilade upp sig efter sina skador, överöste han oss med detaljerade frågor om arméns organisation, dess moral, kommunisternas roll i den, disciplinens framväxt och insköt glatt "Såja, det är bra, det är utmärkt! Stärkandet av armén kommer omedelbart att

återspeglas över hela landet i ökad disciplin, framväxten av ansvarskänsla... ". Och en stor förändring blev faktiskt synlig överallt till hösten. Hjälplosheten vi hade känt under vårmånaderna var definitivt något vi lämnat bakom oss. Något hade hänt. Det var inte längre en respit, ett andrum, som räddat revolutionen, utan en överhängande ny och stor fara som hos proletariatet öppnat hittills oanvända underliggande källor av revolutionär energi.

Mensjeviker och både höger och center SR fråntogs sin sovjetiska legalitet i juni 1918, sedan deras direkta inblandning i inbördeskriget mot sovjetregeringen fastställdes, inte enbart genom individuella terroraktioner utan även sabotage, skenmanövrer, konspiration och andra öppna krigshandlingar. I juli tvingades bolsjevikerna att lägga vänster SR till förbudslistan efter deras förrädiska statskupsförsök. Men sovjeternas allryska centrala exekutivkommittés dekret att utesluta mensjeviker och SR, och rekommendera motsvarande agerande i andra sovjetinstitutioner, omprövades fem månader senare sedan dessa partier återvänt till praktiserande socialisters självklara klasskampssituation. I oktober 1918 erkände mensjevikerens centralkommitté i en resolution att bolsjevikernas revolution i oktober 1917 var "historiskt nödvändig" och avfärdade "allt slags politiskt samarbete med klasser fiendligt inställda till demokratin" och vägrade "att delta i varje regeringskombination, även de som går under demokratisk flagg, som baserar sig på 'allmänna nationella' demokratiska koalitioner med den kapitalistiska borgerligheten eller som är beroende av utländsk imperialism och militarism". Med anledning av dessa deklARATIONER från mensjeviker förklarade den allryska centrala exekutivkommittén på sitt möte den 30 november att dess beslut från den 14 juni var upphävt "vad gäller mensjevikpartiet". Flera månader senare började "röra sig vänster"-processen inom en del av SR. Representanter från SR-partiernas olika organisationer i Sovjetryssland på konferens den 8 februari 1919 i Petrograd, "förkastade bestämt försöken att störta sovjetregeringen genom väpnad kamp". Varpå den allryska centrala exekutivkommittén den 25 februari förklarade sitt beslut från 14 juni 1918 för upphävt "med hänvisning till alla SR-grupper som ansluter sig till den ovan nämnda resolutionen från SR-partiernas konferens".

Men under våren föranledde kulak-upproren i ett antal provinser och Koltjaks framgångsrika avancemang dessa partier, med undantag för ett fåtal av dess representanter, att återvända till sina gamla ställningstaganden. Med anledning av detta utfärdade det ryska kommunistpartiet-bolsjevikernas centralkommitté ett direktiv i maj 1919 "rörande gripandet av alla prominenta mensjeviker och SR:are om vilka det inte var känt att de personligen var redo att aktivt stödja sovjetregeringen i kampen mot Koltjak". Det stod sålunda klart att tidigare högtidliga lojalitetsförsäkringar till sovjet "demokratin" blott var manövrer från mensjeviker och SR-partierna. Deras ständiga agitation för avskaffande av tjekan och dödsstraffet till och med för spioner och kontrarevolutionärer spelade i händerna på vitgardisterna och spred demoralisering i Röda arméns bakre linjer.

[Efter gripanden utförda av sovjetregeringen och avhopp av partimedlemmar som var sympatiskt inställda till bolsjevikregimen reducerades mensjevik- och SR-partierna i slutet av 1919 till tomma skal. Dess ledare var antingen under konstant hot att gripas, fängslade eller i exil. Den berömda demokratin i sovjeterna – vilka startade som folklig församling för landets antitsaristiska och antikapitalistiska element, syftande till att representera den stora majoriteten av vanligt folk och som först blev en part av dubbelmakten och sedan den enda makten i landet – dukade under för enpartistatens oinskränkta makt ett år innan inbördeskrigets slut.]

[Under tiden fortsatte dock trenden mot centralisering, den säkra föregångaren till totalitarism, inom själva bolsjevikipartiet. Även om det är sant att det till viss del berodde på de andra socialistiska partiernas antibolsjevikiska aktiviteter, som i sina ansträngningar att bli effektiva faktiskt var antisovjetiska på grund av bolsjevikernas överväldigande kontroll av sovjeterna,

så var landets katastrofala ekonomiska situation förvärrad av krigskommunismens och inbördeskrigets förödelse och bolsjevikernas ”härska eller dö”-attityd inte mindre bidragande faktorer. Utvecklingslinjen från sovjetdemokrati och från demokratisk centralism inom bolsjevikpartiet till totalitarism inom båda områdena kan är inte alltid möjligt att tydligt spåra. Men det är tillräckligt klart att efter den bolsjevikiska partiapparatsens maktövertagande i namn av det allryska arbetar- och soldatdeputerades sovjetråd i oktober 1917, så erhöll partiets centralkommitté och provinskommittéer som förberett och samordnat statskuppen, prioritet över sovjeten i vars namn och under vars påstådda beskydd upproret utförts. Inom själva sovjeten antog folkkommissariernas råds verkliga makt omedelbart prioritet framför sovjetens centrala exekutiva kommitté varifrån de hämtade sin auktoritet. Inom rådet hade bolsjevikerna den dominerande makten. När sedan den sjunde partikongressen tidigt i mars 1918 officiellt godkände Brest-Litovsk-fördraget och vänster SR-medlemmarna i koalitionsregeringen lämnade folkkommissariernas råd i protest medan vänsterkommunisterna av samma anledning blev en organiserad opposition inom partiet och bojkottade dess centralkommitté, led den ”demokratiska centralismens” ideal ytterligare bakslag, eftersom makten inom både regeringen och partiet i praktiken koncentrerades i Lenins händer och den innersta kretsen av bolsjevikiska ledare som inte öppet sade emot honom och som utförde hans önskningsar.]

[Ett olyckligt prejudikat skapades i november 1917, när Sverdlov, redan sekreterare i partiets centralkommitté och en enastående organisatör, efterträdde L B Kamenev som ordförande för sovjetens centrala exekutivkommitté. Sålunda fann parti-statsapparaten i Sverdlovs person sitt första uttryck i Europa efter oktober. Oavsiktligt – och naturligtvis endast potentiellt – var den politiska administration Sverdlov ledde föregångare till dagens enpartistat.]

[Lenins prestige var så överväldigande att han var tvungen att tillgripa en överdrivet noggrann uppmärksamhet på olika former av kollegialitet för att undvika att bli en enväldig diktator. Trots hans omedgörlighet och tjurskalliga envishet i försvaret av sina idéer, och hans passion för att få saker gjorda så snabbt och effektivt som möjligt, var han starkt benägen att vara tålmodig mot oppositionella i partiet och i sovjeten. Han ansträngde sig uppriktigt för att möta sina opponenter i debatter och omröstningar. Hade det inte varit för att Trotskijfraktionen avstod från omröstningen, hade Lenin förlorat till Bucharin i centralkommitténs debatter om Brest-Litovskfördraget. Han hyste heller inget agg mot Bucharin och de andra vänsterkommunisterna för en energisk kampanj mot honom och partimajoriteten i pressen och från talarstolen under de ytterst kritiska månaderna 1918. Just den dag som vänster-SR försökte genomföra sin misslyckade statskupp svarade Lenin på dess ledares Maria Spiridonovas argument på femte sovjetkongressen. Han var dock ingen parlamentarisk fetischist. 1915 hade han skrivit: ”Parollen ’Konstituerande församling’ som en isolerad paroll är felaktig, då frågan för tillfället är vem som skall sammankalla den.” Följaktligen gjorde han processen kort med den 1918.]

Under de allra första dagarna, om inte timmarna, efter upproret tog Lenin upp frågan om den konstituerande församlingen. ”Vi måste skjuta upp den”, insisterade han, ”vi måste skjuta upp valen. Vi måste bredda rösträtten genom att ge den till artonåringar. Vi måste göra det möjligt att ändra valsedlarna. Våra egna är inte bra: för många oprövade intellektuella när vad vi behöver är arbetare och bönder. Korniloviterna och kadeterna måste förklaras olagliga.” Till dem som argumenterade: ”Det är inte välbetänkt att skjuta upp nu; det kommer att framställas som en likvidering av den konstituerande församlingen, speciellt som vi själva anklagat den provisoriska regeringen för att skjuta upp den”, svarade Lenin: ”Nonsens! Fakta är viktigt, inte ord. Jämfört med den provisoriska regeringen var, eller kunde den konstituerande församlingen varit, ett steg framåt, men i relation till sovjetregeringen kan den inte vara något annat än ett steg tillbaka. Varför är det inte välbetänkt att skjuta upp den? Och om den

konstituerande församlingen visar sig vara kadet-mensjevnik-SR, kommer det att vara välbetänkt?”

”Men till dess kommer vi att vara starkare”, argumenterade andra, ”medan vi är svaga nu. Sovjetregeringen är praktiskt taget okänd i provinserna. Och skulle det där bli känt att vi sköt upp den konstituerande församlingen, skulle vår position bli ännu svagare.” Sverdlov var särskilt energisk i sin opposition mot att skjuta upp den och han stod i närmare kontakt med provinserna än någon av oss andra. Det visade sig att Lenin stod ensam i sin åsikt. Han skulle ogillande skaka sitt huvud och upprepa: ”Det är ett misstag, ett uppenbart misstag, som kan stå oss dyrt! Jag hoppas att detta misstag inte kommer att kosta revolutionen dess huvud...” När beslutet väl fattats mot uppskjutande koncentrerade Lenin ändå hela sin uppmärksamhet på åtgärder för att förverkliga att den konstituerande församlingen sammankallades.

Under tiden visade det sig att vi skulle hamna i minoritet, även tillsammans med vänster-SR, som genomförde valet på samma lista som höger-SR och hela tiden blev lurade. ”Naturligtvis måste vi upplösa den konstituerande församlingen”, sa Lenin. ”Men hur är det med vänster-SR?” Den gamle Natanson lugnade oss emellertid på den punkten. Han kom händelsevis förbi för att ”konsultera” med oss men hans första ord var, ”Jag tror vi måste upplösa den konstituerande församlingen med kraft”. Lenin utropade: ”Bravo”! Vad som är rätt är rätt! Men kommer ert folk att gå så långt?” Natanson svarade: ”Några av oss vacklar, men jag tror att alla till slut kommer att gå med på det”. Vänster-SR var då mitt i sin smekmånad med extrem radikalism: de gick faktiskt med på det. Lenin hängav sig passionerat åt problemet med den konstituerande församlingen. Han var grundlig i alla förberedelser, tänkte igenom alla detaljer och utsatte Uritskij, som till hans stora besvikelse utsetts till kommissarie för den konstituerande församlingen, med skoningslösa korsförhör. Lenin såg förresten personligen till att ett av de lettiska regementena, bemannat huvudsakligen med arbetare, förflyttades till Petrograd. ”Muzjiken kanske tvekar i händelse av ett eller annat”, anmärkte han, ”Och här måste vi ha proletär beslutsamhet”.

De bolsjevikiska delegaterna till den konstituerande församlingen som samlades från hela Ryssland blev – under Lenins tryck och Sverdlovs ledning – fördelade på alla fabriker, anläggningar och militära förband. De var ett viktigt inslag i organisationsapparaten under ”tilläggsrevolutionen” den 5 januari. Höger SR-delegaterna bedömde det oförenligt med sitt höga kall att ge sig in i kamp: ”Folket valde oss, låt folket försvara oss”. Dessa provinsiella borgare hade egentligen ingen aning hur de skulle agera och de flesta hade ett drag av feighet. Men för att kompensera detta utarbetade de den första sessionens ritual ytterst noggrant. De tog med sig stearinljus ifall bolsjevikerna skulle stänga av elektriciteten och en stor mängd smörgåsar i den händelse de skulle berövas maten. Sålunda stod demokratin redo att kämpa emot diktaturen – fullt beväpnad med smörgåsar och stearinljus. Det föll aldrig folket in att försvara dem som ansåg sig vara folkets utvalda, men som egentligen bara var skuggor från ett skede av revolutionen som oåterkalleligt försvunnit.

Jag var i Brest-Litovsk när den konstituerande församlingen upplöstes. Men så snart jag kom till Petrograd för en konferens berättade Lenin för mig om den konstituerande församlingens upplösning: ”Det var naturligtvis väldigt riskabelt av oss att inte ha skjutit upp dess sammankallande – väldigt, väldigt oförsiktigt av oss. Men i slutänden var det bättre att så skedde. Sovjetregeringens upplösning av den konstituerande församlingen är ett rättframt och totalt avskaffande av den formella demokratin i den revolutionära diktaturens namn. Hädanefter kommer lärdomen att vara glasklar.” Sålunda gick teoretisk generalisering hand i hand med att använda det lettiska gevärsgementet. Det var tveklöst då Lenin måste blivit medveten om de idéer han senare formulerade i sina anmärkningsvärda teser om demokrati på Kominterns första kongress.

Det är allmänt känt att kritiken av den formella demokratin har sin egna långa historia. Både vi och våra föregångare förklarade 1848 års revolutions övergående natur med den *politiska* demokratin kollaps. ”Social” demokrati hade kommit att ersätta den. Borgarklassens samhällsordning kunde tvinga den sistnämnda att ta den plats ren demokrati inte längre kunde hålla. Den politiska historien genomgick därefter en utdragen period där social demokrati, som levde på sin kritik av ren demokrati, faktiskt utförde den sistnämndas funktioner och blev helt genomsyrad av dess brister. Vad som hände hade ägt rum mer än en gång i historien: oppositionen var kallad att försiktigt lösa just de uppgifter som de komprometterade krafterna från igår inte längre klarade av. Efter att ha börjat som ett provisoriskt förberedelsestadium inför proletariats diktatur, blev demokratin det yttersta kriteriet, den sista kontrollstationen, den okränkbaraste heliga av heliga, m a o den borgerliga samhällsordningens ultimata hyckleri. Det var till och med så för oss. Efter att ha mottagit ett dödligt slag i oktober försökte borgarklassen med sitt eget uppror i januari i form av den konstituerande församlingens heliga vålnad. Den efterföljande segerrika utvecklingen för den proletära revolutionen efter det rättframma, entydiga, burdusa upplösandet av den konstituerande församlingen gav den formella demokratin ett välgörande slag varifrån den aldrig mer kommer att återhämta sig. Det är därför Lenin hade rätt när han sa, ”Men i slutänden var det bättre att så skedde”. I form av SR-arnas konstituerande församling uppnådde februarirepubliken bara möjligheten att dö en gång till. [När, under Kamenevs korta tid som republikens förste president – i egenskap av ordförande för sovjetens centrala exekutivkommitté – och på hans initiativ] det av Kerenskij instiftade dödsstraffet för soldater avskaffades, var det ingen ände på Lenins förtrytelse. ”Vansinnigheter!” stormade han. ”Hur kan du vänta dig att leda en revolution utan avrättningar? Tror du verkligen att du kan ta itu med alla dessa fiender efter att ha avväpnat dig själv? Vilka andra repressiva metoder finns det? Fängelse? Vem fäster någon vikt vid det under ett inbördeskrig, när båda sidor hoppas vinna?” Kamenev försökte argumentera att avskaffandet gällde endast det dödsstraff Kerenskij avsett särskilt för deserterande soldater. Men Lenin var oförsonlig. Det stod klart för honom att bakom beslutet fanns en lättsinnig inställning gentemot de enastående svårigheter som låg framför oss. ”Ett misstag”, upprepade han, ”oförlåtlig svaghet, pacifistiska illusioner”, och liknande. Han föreslog ett omedelbart tillbakadragande av dekretet. Det kom invändningar att det skulle ge ett ofördelaktigt intryck. Någon föreslog det vore bättre att tillgripa avrättningar när det stod klart att det inte fanns någon annan utväg. Slutligen lät vi frågan stanna där.

”Och om” frågade mig Vladimir Iljitj ganska oväntat en gång, ”vitgardisterna skulle döda oss båda? Kommer Bucharin och Sverdlov att klara av situationen?” [Till en början var det snarare Sverdlov än Stalin som Lenin litade till för centralisering med fast hand. Sverdlov var den som först försökte definiera uppdelningen mellan parti- och sovjetapparats funktioner. Det var Sverdlov som valdes till ordförande i den första grundlagskommittén (där Stalin var medlem). Det var Sverdlov som i den första sovjetiska konstitutionen inkorporerade inte bara leninismens teoretiska principer utan även de första praktiska erfarenheterna av att administrera sådana frågor som de inbördes förhållandena mellan sovjetregeringens centrala och lokala organ, de fattigas kommittéer och sovjeterna i byarna, de konstituerande republikernas och autonoma regionernas gränser och funktioner samt ett otal andra specifika frågor som inget teoretiserande helt kan omfatta i praktiken. ”Sverdlov var”, enligt ett lovtal av Stalin ”en av de första, om inte den förste, som skickligt och smärtfritt löste (...) den komplicerade organisatoriska uppgiften (...) att bygga det nya Ryssland ... sovjeternas regering, arbetarnas och böndernas regering”, som steg fram ”för första gången i mänsklighetens historia”, uppgiften att effektivisera övergången för ”det hittills olagliga partiet till nya spår, skapa organisationsformerna för förhållandet mellan partiet och sovjeterna, säkra partiets ledarskap och sovjeternas normala utveckling. ...”] Sverdlov var

verkligen oersättlig: självsäker, modig, stadig och påhittig var han den bästa sortens bolsjevik. Lenin lärde känna och uppskatta Sverdlov till fullo under dessa oroliga månader. Hur många gånger var det inte som Vladimir Iljitj ringde upp Sverdlov med ett förslag om den ena eller andra brådskande åtgärden, och i de flesta fall fick svaret ”Redan!” Detta betydde att åtgärden redan vidtagits. Vi skämtade ofta om det, ”Med Sverdlov är det ingen tvekan – redan!”

[Centraliseringsprocessen hade våren 1919 nått sådan fart att sovjetens centrala exekutivkommitté hade förlorat all verklig makt till partiets centralkommitté, förflyttningen hade, som det då var, skett från Sverdlovs regeringskontor till hans partikontor, medan de lokala sovjetkommittéerna helt underställts motsvarande partikommittéer. De senare stod i sin tur helt under kontroll av centralkommittén i Moskva, vilken dominerades av Lenin. Emellertid hade denna process ännu inte utkristalliserats och skulle inte slutföras förrän åratal senare under Stalins pastorat.]

[Vid samma åttonde partikongress stimulerades denna process av ökad centralisering på bekostnad av partidemokratin ytterligare av vissa formella förslag lagda av Zinovjev, som skenbart agerade eget initiativ men i verkligheten var Lenins instrument. Zinovjev föreslog å ena sidan att centralkommittén för att öka effektiviteten borde delegera vissa funktioner till tre andra organ som utses av den – politiska byrån, organisationsbyrån och sekretariatet; å andra sidan att ett nytt kommissariat skulle organiseras, med namnet folkkommissariatet för arbetarnas och böndernas inspektion. De oppositionella på kongressen såg inte vänligt på dessa förslag. Osinskij motsatte sig våldsamt bildandet av den politiska byrån]:

Tillåt mig hänvisa till kamrat Zinovjevs teser, enligt vilka (...) politbyrån (...) ska besluta i alla brådskande frågor. Centralkommittén skulle samlas till möten endast två gånger i månaden och som kamrat Zinovjev så försiktigt uttryckte det, skall endast diskutera allmänna politiska frågor... Med andra ord, på centralkommitténs möten diskuterar man bara. Vad det hela handlar om är att den politiska byråns fem medlemmar beslutar i alla viktiga frågor, medan centralkommitténs sammanträden samlas för allmänna samtal, för diskussioner. Alla de andra 14 medlemmarna har sålunda reducerats till andra klassens medlemmar.

[Osinskij hade naturligtvis rätt. Det var precis det som till slut hände. Politbyrån kom att besluta inte endast i *brådskande* frågor utan alla frågor och enbart informerade centralkommittén om sina beslut. Politbyrån bestod 1919 av Lenin, Trotskij, Stalin, Kamenev och Bucharin. Vid den nionde kongressen följande år utökades den till sju medlemmar – de fem från 1919 plus Preobrazjenskij och Serebrjakov. Vid den tionde kongressen 1921 begränsades dessutom centralkommitténs relativa andel av regerandet ännu mer i stadgarna: denna kongress påbjöd att centralkommittén inte längre skulle sammanträda halvmånadsvis utan varannan månad; dessutom att allryska partikonferensen istället skulle sammanträda halvårsvis istället för kvartalsvis. Detta gjorde politbyrån till partiets verkliga styrande organ och därmed även sovjetregeringens och den kommunistiska internationalens.]

[På samma åttonde kongress skapades organisationsbyrån, även med fem medlemmar. Dess uppgift var personalarbete – att utnämna och avsätta partimedlemmar till och från arbeten – med politbyråns godkännande. På nästa kongress breddades emellertid dess funktioner på Kamenevs förslag: orgbyrån gavs rätten att ”oberoende utan godkännande från politbyrån besluta i frågor av organisatorisk karaktär och personalfrågor angående arbetare inte över provinsieell status ...” Stalin var den ende av politbyråns ursprungliga medlemmar som också var med i orgbyrån. Preobrazjenskij och Serebrjakov, som också blev medlemmar av båda byråerna 1920, var båda för etiska för att nedlåta sig till apparatens varianter av politik. Stalin säkrade sålunda efter den nionde kongressen, d v s i början av 1920, fria händer att utnämna sina egna kandidater till nyckelposter i provinsernas partisekretariat utan någon inblandning av politbyråns övriga medlemmar. Han blev den potentiellt mäktigaste medlemmen i det mäktigaste styrande organet i partiet och landet, politbyrån.]

[När dessutom folkkommissariatet för arbetarnas och böndernas inspektion bildades utsågs Stalin till dess chef. I sitt förslag till detta nya kommissariat på den åttonde partikongressen 1919 beskrev Zinovjev det som ”ett kommissariat för socialistisk kontroll som kommer att kontrollera alla enheter av vår sovjetmekanism, försänka sina känselspröt ner till alla grenar av försök till sovjetiskt uppbygge.” Lenin stack inte under stol med sitt stöd till Stalin i detta ministerium för ministerierna, när han som svar på de oppositionellas invändningar sade]:

Nu till Arbetar- och bondeinspektionen. Det är ett enormt åtagande... Det är nödvändigt att i ledningen för den ha en man med auktoritet, annars kommer vi att sjunka ner i ett träsk, dränkta i småskurna intriger. Jag tror att inte ens Preobrazjenskij kan föreslå någon annan kandidat än kamrat Stalin.]

[Detta nya kommissariats uppgift var att utrota byråkrati och dess byråkratiska metoder i alla sovjetinstitutioner. Under Stalin blev det emellertid snart en grogrund för politiska intriger och ett av de viktigaste instrumenten med vilket han byggde sin politiska apparat. I ett hemligt memorandum daterat den 18 april 1922 skrev Trotskij om det]:

Det är omöjligt att blunda inför det faktum att Rabkrin (kommissariatets förkortning på ryska/öa) i huvudsak är fyllt av människor som misslyckats inom diverse andra områden. Därav de händelsevis extrema intrigerna i (...) Rabkrin, som sedan länge blivit en visa i hela landet. Det finns ingen anledning att anta att denna institution (inte enbart dess lilla styrande krets, utan hela organisationen) kan återfå hälsan och stärkas, även i framtiden kommer de effektiva arbetarna att fortsätta att utses till själva jobbet, inte till dess inspektion. Därför är orimligheten i planen för att förbättra sovjetstatens maskineri med Rabkrin som hävstång uppenbar.

[Lenin svarade på denna kritik den 5 maj]:

Kamrat Trotskij har i grunden fel om Rabkrin. Med den oerhörda ”departementalismen” även bland de bästa kommunisterna, den låga kulturella nivån på våra funktionärer och intrigerna inom departementen... är det omöjligt att fortsätta utan Rabkrin. Vi kan och måste arbeta systematiskt och tålmodigt, för att göra det till ett maskineri för inspektion och förbättringar av alla regeringsaktiviteter.

[Men det dröjde inte lång tid innan Lenin ändrade uppfattning i denna fråga och blev ännu mer oroad än Trotskij över byråkratiseringen och den politiska korruptionen i detta kommissariat, som han skapat särskilt för att bekämpa byråkratin.]

[Åttonde kongressens beslut att skapa sekretariatet som centralkommitténs tredje underavdelning visade sig mycket mer olycksbådande än någon vid den tiden någonsin kunnat förutspå. Det var i detta ämbete som Stalin senare kom att forskansa sig. I sinom tid kom sekretariatet att överflygla politbyrå som maktsäte. Centralkommittén hade en sekreterare i Sverdlov men inget sekretariat. Mellan hans utnämning till sovjetrepublikens president i november 1917 och splittringen mellan bucharinisterna och leninisterna på den sjunde partikongressen i mars 1918 hade Sverdlov varit mer upptagen med sina regeringsplikter än med sitt sekreterarskap i partiet, så uppgiften att utse medlemmar till olika jobb delade han godtyckligt med andra medlemmar i centralkommittén och centrala exekutivkommittén och med olika medlemmar i folkkommissariernas råd både individuellt och som grupp. Vad gäller själva arbetet utfördes det faktiskt av personer som inte var med i centralkommittén. Kontorets arkiv fanns till största delen i Sverdlovs personliga anteckningsbok och i hans huvud. Mannen hade ett fenomenalt minne. Även om Sverdlov i den akuta partikrisen på sjunde kongressen flyttade tyngdpunkten i sin uppmärksamhet från presidentskapet i republiken till sekreteraruppdraget i partiet, fortsatte han att utföra partiarbetet i stort som hittills, så att han bokstavligen talat var det politiska maskineriets outhärliga nav. Hans död precis efter öppnandet av åttonde kongressen satte hela partiapparaten i fara. När sekretariatet skapades i mars 1919 utsågs Krestinskij till dess chef. Även han var en man med fenomenalt minne men han tilläts inte lita på det och han tog itu med att organisera sitt kontor och började

föra protokoll. Det nya sekretariatet visade sig emellertid vara ineffektivt i den dubbla uppgiften att jaga bort oppositionella från viktiga parti- och sovjetpositioner och ersätta dem med medlemmar som var villiga och kapabla att genomföra den officiella centraliseringslinjen. Nionde partikongressen, som hölls 1920, genomförde därför en reform i sekretariatet självt. Den påbjöd]:

...1.) att förstärka sekretariatet genom att utöka det till tre ständigt anställda centralkommittémedlemmar; 2.) att överföra till sekretariatets ansvarsområde... de dagliga organisatoriska och administrativa problemen, och för orgbyrån reservera... den allmänna ledningen av centralkommitténs organisatoriska aktiviteter...

[Målet var att öka sekretariatets auktoritet och prestige för att bättre kunna handskas med oppositionella och förekomma att deras kätterska åsikter luftades vid partikongresser, konferenser och möten.]

[Men de tre ledande bolsjeviker som valts ut till dessa höga poster (Krestinskij, Serebrjakov och Preobrazjenskij) visade sig vara allt för humana och toleranta för polisarbete i partiet. Under deras administration ökade oppositionella aktiviteter istället för att minska. Sekretariatets tre medlemmar blev själva misstänkta för att sympatisera med demokrati-förespråkarna. Vid tionde partikongressen i mars 1921 blev de inte enbart avsatta från sekretariatet utan även från orgbyrån, politbyrån och till och med från centralkommittén. Deras platser togs av andra klassens figurer förutbestämda att figurera som det ny-bolsjevikiskt ledarskapets stigande ljus: Molotov, Jaroslavskij och Michailov. Det är inte svårt att sluta sig till vems inflytande som starkast låg bakom det nya ”valet” när man betänker att av orgbyråns fem medlemmarna, var tre de ovan nämnda medlemmarna av sekretariatet som misskrediterat sig i Lenins ögon, den fjärde Rykov som tills nyligen varit i onåd för sin envisa opposition mot Lenin omedelbart före och efter oktoberrevolutionen och den femte var mästaren på politiska manövrer och intriger, Stalin.]

[Dessa tre var inte heller de enda stigande stjärnorna inom vad som senare skulle bli stalinism. Jaroslavskij valdes till suppleant i centralkommittén så tidigt som på den åttonde kongressen 1919, Molotov och Petrovskij vid den nionde 1920. Dessa tre plus Michailov och Ordzjonikidze valdes till ordinarie medlemmar i centralkommittén vid tionde kongressen 1921. Gusev, Andrejev, Kirov, Kujbysjev, Ulganov och Tjubar var andra lokala ledare eller lägre centrala funktionärer som Stalin knuffade ut i politiskt strålkastarljus. På ytan själv en andraplansfigur bland bolsjevikernas ledare, hade han redan börjat övertyga en växande grupp av bolsjevikiska politiker som ivrade efter avancemang att han kunde belöna de trogna med politiska godsaker. Han hade åtminstone detta ledarskapsattribut.]

Stalin fann de mest lojala bland sina första medhjälpare i Ordzjonikidze och Dzerzjinskij som båda vid den tiden var i onåd hos Lenin. Ordzjonikidze som var väldigt begåvad med kraft, mod och fasthet i sin karaktär, var i grund och botten en obildad man, lättretad och totalt oförmögen till självkontroll. Så länge han var revolutionär dominerade hans djärvhet och resoluta självupppoffring. Men när han blev en hög tjänsteman överskuggade hans obildning och råhet hans andra kvalitéer. Lenin som tidigare haft varma känslor för honom undvek honom mer och mer. Ordzjonikidze kände detta. Deras otillfredsställande relation fick ett abrupt slut när Lenin föreslog att Ordzjonikidze skulle uteslutas från partiet under ett eller två år för att ha missbrukat sin makt.

På liknande sätt kallnade Lenins vänliga attityd gentemot Dzerzjinskij. Dzerzjinskijs mest utmärkande drag var en grundläggande inneboende ärlighet, en passionerad karaktär och impulsivitet. Han förblev okorrumpad av makt. Men hans förmåga räckte inte alltid till för de uppgifter som lades på honom. Han återvaldes ständigt till centralkommittén. Men så länge Lenin levde var det uteslutet att välja in honom i Politbyrån. 1921 eller kanske 1922 klagade

den i högsta grad stolte Dzerzjinskij till mig med en aning resignation i rösten att Lenin inte ansåg honom varande en politisk kraft. Jag försökte naturligtvis det bästa jag kunde att få honom att slå bort den tanken. ”Han anser inte att jag är en organisatör, en statsman”, insisterade Dzerzjinskij.

”Vad får dig att tro det.”

”Han vägrade envist att acceptera min rapport som kommissarie för kommunikationer.”

Lenin var tydligen inte imponerad av Dzerzjinskijs meritlista på denna position. Faktum är att Dzerzjinskij inte var någon organisatör i ordets vida betydelse. Han brukade samla sina medarbetare och organisera dem kring sin person, inte enligt sin metod. Det var helt klart inget sätt att bringa ordning i kommissariatet för kommunikationer. 1922 kände sig Ordzjonikidze och Dzerzjinskij grundligt missnöjda med sina positioner och väldigt sårade. Stalin rekryterade omedelbart båda.

[En annan partiinstitution som spelade en framträdande roll för att etablera Stalins uppgång var de så kallade kontrollkommissionerna, först föreslagna vid den allryska partikongressen i september 1920. Enligt resolutionstexten skapades kontrollkommissionen ”jämte” centralkommittén, inte som en del av den senare som politbyrå, orgbyrå och sekretariatet. Den gavs rätten att överväga alla klagomål och att avgöra dem ”genom överenskommelse med centralkommittén” och med denna arrangera ”gemensamma möten när det befinner sig nödvändigt” eller hänskjuta speciellt kniviga problem till partikongressen för lösning. Liknande kontrollkommissioner, oberoende av den som valts vid allryska partikongressen i september 1920, valdes vid partiets provinskongresser. Så småningom, dock ej från början, blev de endast underavdelningar till den förra som blev känd som centrala kontrollkommissionen.]

[Vid den tionde kongressen i mars 1921 definierades kontrollkommissionens mål som följer]:

I syfte att stärka partiets enhet och auktoritet bildas kontrollkommissioner inom vilkas behörighet ingår uppgifterna att utrota det insmygande fördärvet hos byråkratism, karriärism, partimedlemmars missbruk av parti- och sovjetpositioner, kränkning av kamratliga relationer inom partiet, spridningen av ogrundade och ej verifierade rykten, insinuationer och liknande informationer som kastar skuggor på partiets eller någon av dess medlemmars ära, eller skadar partiets enighet och auktoritet.

[Detta var tillräckligt brett för att varje medlem i partiet, som råkade i onåd hos den styrande gruppen, skulle riskera att underkastas en undersökning av en kontrollkommission. Det är inte någon tillfällighet att samma partikongress utfärdade förbudet mot fraktioner. Båda var helt klart vapen för att göra sig av med oppositionella. Liksom en tredje resolution – att inleda en utrensning i partiet.]

[Vid den elfte partikongressen våren 1922 utsågs den ursprungliga kontrollkommissionen officiellt till centrala kontrollkommissionen och fick makt att centralisera de lokala kontrollkommissionernas verksamhet, som i sin tur definitivt tog över bestraffningar av motsträviga partimedlemmar i de lokala och provinsiella partistyrelserna. Dessutom skaffade sig varje delrepublik sin egen centrala kontrollkommission direkt ansvarig till den i Moskva. Ytterligare ett förslag, för att förstärka varje kontrollkommission med en undersökningsavdelning och en stab med partispiöner antogs också. Av de sju medlemmarna i centrala kontrollkommissionen som valdes på tionde kongressen omvaldes endast en, Soltz, en gammelm bolsjevik, på elfte kongressen. Tre nya medlemmar som valdes till kommissionen samtidigt med honom – Sjkirjatov, Korostelev och Muranov – var liksom Soltz politiska allierade till Stalin, som valdes till generalsekreterare för första gången vid samma

partikongress. Sålunda säkrade Stalin under våren 1922 stöd från fyra av sju medlemmar i ledningen för den högsta centrala kontrollkommissionen.]

[Under tiden hade en subtil men djupgående förändring skett i partiet självt. Kampen för intern demokrati i partiet hade skett öppet från talarstolen på tionde kongressen. Den hade i princip rört sig kring frågan om korrekta relationer mellan staten, partiet och fackföreningarna. Den så kallade arbetaroppositionen, ledd av Sjljapnikov och Kollontaj, lade fram ett program som de styrande kretsarna hade stämplat som ”en anarko-syndikalistisk avvikelse”. Enligt officiella historiker krävde detta program att fackföreningarna som organisatörer av produktionen inte bara skulle ta över statens funktioner utan även partiets. Trotskij å andra sidan hävdade att medan det var viktigt att fullfölja ett jämlikhetsprogram när det gällde konsumtionen, var det fortfarande nödvändigt att under ytterligare en tid insistera på ”chockmetoder” inom produktionen, vilket enligt Trotskij betydde att ”utnyttja fackföreningsapparaten till det ekonomiska styrets administrativa system” och enligt hans opponenter en omvandling av fackföreningarna till statliga institutioner. Lenin vidhöll att fackföreningarna skulle kvarstå under partiets kontroll och mer än någonsin bli en jättelik ”skola för kommunismen”. I denna kontrovers stödde Stalin Lenins ståndpunkt. Också andra åsikter i frågan kom till uttryck i talarstolen, men frågan reducerades i princip till en triangelformad kontrovers mellan de grupper vars huvudtalare var Lenin, Trotskij och Kollontaj. Diskussionen blev dessutom inte enbart förbehållen partikongressen. Den fördes offentligt och invaderade alla möjliga sovjetinstitutioner.]

[Denna atmosfär av fri debatt hade ändrats radikalt vid tiden då partiet samlades för sin elfte kongress, mellan 27 mars och 2 april 1922. Eftersom fraktioner officiellt förbjöds vid tionde kongressen hade de oppositionella under det gångna året gått ”under jorden” och i hemlighet organiserat sig så bra att ett antal av de motioner som hade stöd av den styrande gruppen vid elfte kongressen röstades ner med så stor marginal att det förhindrade varje form av bedräglig ”omräkning” av röstsiffrorna.]

[Oppositionen visade inte bara vad de dög till i hemlighet. Den oppositionelle Rjazanov fick livligt stöd när han i ett av sina tal öppet kritiserade den styrande gruppen. Delegationerna vägrade också envist att utesluta ledarna för arbetaroppositionen ur partiet, Sjljapnikov, Medvedev och Kollontaj, i öppet trots mot Lenins krav på deras uteslutning. Denna öppna opposition var dessutom symptom på en än vidare spridd hemlig opposition. Den styrande gruppen ansåg att de hemliga dissidenterna var den farligare av de två därför att deras intriger innehöll smärtsamma överraskningar. Det stod klart att systemet med delat ansvar mellan tre likvärdiga medlemmar i sekretariatet, som alla förnekade fullt ansvar, inte räckte till för sekretariatets roll att utse ”lojala” kamrater till nyckelpositioner och välja ”lojala” delegater till partikongresser. Lenin och hans följe beslutade därför att förstärka sekretariatet på två sätt – genom att införa ämbetet generalsekreterare, med de andra två medlemmarna som hans assistenter istället för som tidigare likvärdiga kollegor och att till generalsekreterare välja den mest lämpade till hårdfört arbete, Josef Stalin. Två av hans lojalaste kumpaner, Molotov och Kujbysjev, valdes till hans assistenter.]

[Stalin valdes till generalsekreterare den 2 april 1922. Två månader senare blev Lenin allvarligt sjuk. Genom en lyckosam kombination av olika omständigheter och hans egna konspirationer, befann sig Stalin vid den tiden redan i en potentiellt strategisk position. Hade Lenin snabbt tillfrisknat är det möjligt att Stalin slunkit tillbaka in i oansenlighet – möjligheten, inte absolut säkert. Men Lenins sjukdom förvärrades.]

Lenins förhållande till Stalin beskrivs officiellt som nära vänskap. Faktum är att dessa två politiska gestalter var vitt åtskilda inte enbart av tio års åldersskillnad, utan även av deras respektive personlighetens djup och vidd. Det kunde inte finnas någon sådant som vänskap

mellan de två. Det är ingen tvekan om att Lenin kom att uppskatta Stalins förmåga som praktisk organisatör under de farliga tiderna av reaktion 1907-1913. Under sovjetregimens år stötte dock Stalins grovhet gång på gång bort honom och förhindrade i allt högre grad ett friktionsfritt samarbete mellan dem. I huvudsak av detta skäl fortsatte Stalin sin hemliga opposition mot Lenin. Avundsjuk och äregirig kunde Stalin inte hjälpa att hans motvilja växte då han vid varje steg kände Lenins förkrossande intellektuella och moraliska överlägsenhet. [I ständigt varierande grad] fortsatte [denna instabila] relation [tillfredsställande nog för alla praktiska syften] till dess att Lenin blev så allvarligt sjuk [att han drog sig tillbaka från aktivt deltagande i statens affärer], och den förvandlades till en öppen kamp som kulminerade med den slutliga brytningen.

[Så tidigt som våren 1920] vid firandet av Lenins femtioårsdag gick Stalin så långt att han höll ett tal om Lenins misstag. Det är svårt att säga vad som fick honom att göra det. I vilket fall som helst föreföll talet så olämpligt, att både *Pravda* och *Izvestija* följande dag, 24 april, [i deras rapport om firandet] endast konstaterade att ”kamrat Stalin talade om flera episoder i deras gemensamma arbete före revolutionen”, och det var allt. Men vid ungefär samma tidpunkt satte Stalin också sina åsikter på pränt om vad han lärt och vad han ville lära sig av Lenin, i sin allmänna artikel skriven för samma tillfälle under titeln, ”Lenin som organisatör och ledare för det ryska kommunistpartiet.” Det skulle knappast vara värt ansträngningen att undersöka detta stycke för dess teoretiska eller litterära värde. Det räcker med att säga att artikeln öppnar med denna försäkran:

Medan arbetarpartiet i väst – i Frankrike, i Tyskland – växte ur fackföreningarna under förhållanden som tillät existensen av fack och partier (...) i Ryssland ägde tvärt om bildandet av ett proletärt parti rum under det grymmaste envælde ...

Hans försäkran är naturligtvis sann när det gäller Storbritannien, som han misslyckas med att nämna som exempel, men inte vad gäller Frankrike och monstruöst osann om Tyskland, där partiet hade byggt fackföreningarna praktiskt taget från grunden. Fram till denna dag, liksom 1920, är den europeiska arbetarrörelsens historia en sluten bok för Stalin och det är följaktligen fortfarande meningslöst att förvänta sig teoretisk vägledning från honom inom detta område.

Artikeln är intressant, därför att Stalin inte enbart i titeln utan även i hela sin föreställning hyllar Lenin i huvudsak som en organisatör, och endast i andra hand som en politisk ledare. ”Den största äran till kamrat Lenin”, som Stalin sätter främst, var ”hans rasande angrepp på mensjevikernas organisatoriska formlöshet”. Lenin får beröm för sin organisatoriska plan för att han ”likt en mästare generaliserade de bästa praktiska arbetarnas organisatoriska erfarenhet”. Vidare:

Endast som konsekvens av en sådan organisatorisk linje kunde partiet uppnått den interna enighet och otroliga solidaritet som möjliggjorde det att genomgå julikrisen och Kerenskij utan ansträngning, bära oktoberrevolutionen på sina skuldror, genomleva krisen under Brestperioden utan att förstöras och organisera segern över ententen...

Först efter detta tillade Stalin: ”Det organisatoriska värdet av det ryska kommunistpartiet är dock bara ena sidan av saken”, och vände sig till partiarbetets politiska innehåll, dess program och taktik. Det är ingen överdrift att påstå att ingen annan marxist, särskilt inte någon rysk marxist, skulle ha uppskattat Lenin på detta sätt. Organisatoriska frågor är definitivt inte grunden för politiken utan snarare slutsatsen som följer utkristalliseringen av teori, program och praktik. Det är ändå ingen tillfällighet att Stalin såg på organisationsarbete som grunden; program och taktik var för honom alltid i grund och botten ett ornament på den organisatoriska grunden.

I samma artikel formulerade Stalin för sista gången i stort sett korrekt den bolsjevikiska synen, som ännu var relativt ny, på det proletära partiets roll under den borgerligt-demokratiska revolutionen i vår epok. Stalin förlöjligade mensjevikerna, och skrev att för dem som hade tolkat de gamla revolutionernas historia illa syntes det att

proletariatet inte kan vara ledande i den ryska revolutionen; ledningen måste erbjudas den ryska bourgeoisien, samma bourgeoisie som motsatte sig revolutionen. Bondeklassen måste likaledes ställas under bourgeoisiens beskydd, medan proletariatet måste förvisas till positionen som extrem vänsteropposition. Dessa motbudande ekon av dålig liberalism erbjöds av mensjevikerna som den äkta marxismens senaste ord...

Det är anmärkningsvärt att Stalin endast tre år senare tillämpade precis denna mensjevikiska uppfattning, ord för ord, bokstav för bokstav, i den kinesiska borgerligt-demokratiska revolutionen och därefter med ojämförligt större cynism i den spanska revolutionen 1931-1939. En sådan monstruös omkastning skulle ha varit helt omöjlig om Stalin vid den tiden verkligen assimilerat och grundligt förstått det leninistiska revolutionsbegreppet. Men vad Stalin hade assimilerat var bara den leninistiska föreställningen om en centraliserad partiapparat. I det ögonblick han begrep denna, förlorade han dess teoretiska rötter ur sikte, dess programmatiska bas blev i grunden oviktig, och i linje med hans egen historia, hans eget sociala ursprung, träning och utbildning var han naturligt benägen till en småborgerlig uppfattning, till opportunism, till kompromisser. 1917 misslyckades han att genomföra en fusion med mensjevikerna endast för att Lenin inte tillät honom; under den kinesiska revolutionen uppnådde han den mensjevikiska uppfattningen fullt ut i bolsjevismens namn, genomförde mensjevikernas program med bolsjevikiska metoder, m a o med det som enligt honom var bolsjevismens essens, en centraliserad politisk apparat. Långt kunnigare, med en verkligt dödlig fulländning, genomförde han samma politik i den spanska revolutionen.

Även om Stalins artikel om Lenin, som publicerats ett oräkneligt antal gånger i en oräknelig kvantitet och på ett oräkneligt antal språk, var en ganska enfaldig karaktärisering av dess föremål, ger den oss nyckeln till författarens politiska läggning. Den innehåller även rader som i en viss betydelse är självbiografiska:

Inte sällan anklagade våra kamrater (inte bara mensjevikerna) kamrat Lenin för att vara onödigt benägen att polemisera och splittra i sin oförsonliga kamp mot kompromissmakarna... Det är ingen tvekan om att bäggedera hände på sin tid...

1920 ansåg Stalin fortfarande att Lenin var onödigt benägen till polemik och splittringar, så som han ansett om honom 1913. Dessutom rättfärdigar han denna tendens hos Lenin utan att ta bort anklagelsernas huvudpunkt, att Lenin ägnade sig åt överdrifter och extremism.

[Lenin skyddade varje användbar funktionär som sin ögonsten. Han var ömsint mot alla. Vi hittar honom småpratande ”10-15 minuter” vid sängkanten hos Sverdlov när denne låg för döden i spanska sjukan, trots faran för smitta; vi hittar honom klagande på Tsiurupa, ”Kära A D! Du håller på att bli ytterst odräglig i din behandling av regeringsegendom. Din order: tre veckors behandling! Och du måste lyda de medicinska myndigheterna som kommer att skicka dig till sanatoriet. Så hjälp mig, det är improduktivt att vara vårdslös med dålig hälsa. Du måste bli frisk!” Samma sak när Stalin lades in för operation vid Soldatenkovskijsjukhuset i Moskva i december 1920. Stalins läkare Dr Rosanov vittnar om att Lenin],

kontaktade mig via telefon varje dag, två gånger om dagen, morgon och kväll, och inte bara frågade om hans hälsa utan insisterade på den mest grundliga och utförliga rapport. Kamrat Stalins operation var väldigt svår. Vi var tvungna att lägga ett brett snitt runt blindtarmen vid operationen och vi kunde inte garantera utgången. Det var tydligt att Vladimir Iljitj var oroad. ”Om något skulle hända”, sa han till mig, ”ring mig genast – vid vilken tid som helst, natt eller dag”. När det på den fjärde eller femte dagen efter operationen stod klart att det inte längre var någon fara, och jag

berättade detta, utropade han direkt ur hjärtat, ”Tusen tack! ...Men jag kommer ändå att förpesta er tillvaro med mina dagliga telefonsamtal.”

En gång när jag besökte kamrat Stalins lägenhet, råkade jag på Vladimir Iljitj där. Han hälsade hjärtligt på mig och tog mig åt sidan och överöste mig på nytt med oräkneliga frågor om kamrat Stalins sjukdom och tillfrisknande. Jag sa att det var nödvändigt att skicka iväg honom för att vila så att han kunde tillfriskna helt från den svåra operationen. Han instämde: ”Det är precis vad jag sa till honom! Men han lyssnar inte på mig! Jag skall emellertid ta hand om det. Dock inte i något av sanatorierna. Det har sagts mig att de är bra nu, men jag har ännu inte sett några resultat ännu.” Jag föreslog: ”Varför åker han inte direkt till sin barndoms bergstrakter?” Till vilket Vladimir Iljitj svarade: ”Du har rätt! Där kommer han att vara på längre avstånd ifrån allt och ingen kommer att störa honom. Det måste vi ordna.”

[Stalin sköt dock upp besöket till sitt barndoms Georgien till juli nästa år. Mitt under sin återkomst till Georgien, där han konfronterades med en militant opposition, insjuknade Stalin igen. Den 25 juli 1921 telegraferade Lenin till Ordzjonikidze, Stalins närmaste man och huvudansvarig för politiken och programmet för att ”pacificera” Georgien,]:

Mottog ditt 2064. Skicka namn och adress på doktor som behandlar Stalin, även hur många dagar Stalin höll sig från arbete. Väntar på ditt svar med kodat telegram. Kommer du att delta i mötet 7 augusti? #835. Lenin.

[Och den 28 december klottrade Lenin ner följande not till en av sina sekreterare]:

Påminn mig i morgon, jag måste besöka Stalin och innan dess (exec. 29/xii 21) sätt mig i samband via telefon med OBUKH (Dr) om Stalin.

[Mindre än tre månader senare var Lenin själv för sjuk för att kunna delta på ett centralkommittémöte, men han återhämtade sig inför den elfte partikongressen. Två månader senare hade Lenins talförmåga försämrats liksom funktionen på hans högra arm och ben, som ett resultat av hans första akuta stroke den 26 maj 1922, som inte offentliggjordes förrän den 4 juni. Efter återkommande förbättringar och återfall under sommaren, återvände Lenin till sina uppgifter i oktober, och talade till och med till kommunistiska internationals fjärde kongress på oktoberrevolutionens femårsdag. Han var emellertid alltför sjuk för att delta på den ryska republikens tionde sovjetkongress och på det nybildade Sovjetunionens första sovjetkongress i slutet på december, på grund av att han den 16 december drabbades av sin andra stroke, som förlamade hela högra sidan. Hans aktiva deltagande i Sovjetunionens affärer var över. Likt Moses på berget Nebo skymtade han världsproletariatets förlovade land i fjärran, och under stunder av förbättring mellan återkommande attacker dikterade han sina sista budord – sitt testamente, som han slutförde den 4 januari 1923; hans essäer *Om Kooperationen, Om vår revolution, Hur vi bör reorganisera Arbetar- och bondeinspektionen, Hellre mindre men bättre* och *Dagboksblad*. Dessa månader omfattade det sista av Lenins kreativa kraftansträngningar. Det kulminerade natten mellan 5 och 6 mars, när han dikterade sitt sista brev till Stalin, där han bröt alla kamratliga relationer med honom. Den 9 mars drabbades han av sin tredje och mest förödande stroke, som kastade honom in i plågsamt lidande, förvärrat av sömnlöshet och nervös spänning. Hans talförmåga var borta, ena halvan av kroppen helt förlamad. Men hans vilja att leva och fungera var okuvlig.]

[Mot slutet av sommaren förbättrades hans hälsa något, den eviga mardrömmen av sömnlöshet upphörde, han började att gå, fick börja om från början som ett barn, och under hösten började han lära sig prata igen. I oktober kunde han redan gå själv med hjälp av käpp och lät sig köras till Moskva där han återsåg sitt kontor i Kreml, och stannade på återvägen till Gorkij vid jordbruksutställningen som då pågick. Han valde dagligen de böcker och artiklar han ville ha upplästa för sig. Hans talförmåga återvände gradvis. Dagen för hans återhämtning såg inte ut att vara avlägsen. Sedan vaknade han illamående den 20 januari 1924, klagade över huvudvärk, brist på aptit och kände sig allmänt dålig. Påföljande dag mådde han återigen

dåligt, övertalades att äta lite till frukost och middag av sina medarbetare. Efter middagen lade han sig för att sova. Vid sextiden på kvällen satte en svår attack in, hans andning blev allt mer ansträngd, hans ansikte bleknade, febern steg hastigt, han blev medvetslös och var död inom femtio minuter. En blödning i hjärnan paralyserade hans andningsorgan och livet rann ifrån honom. På timmen femton år och sju månader senare släcktes livet för hans partner i vad som världen kände som Lenin-Trotskij-regeringen, också av en blödning i hjärnan, denna gång mindre subtilt genom ett slag av en mördares ishacka. Lenin var tre månader från att fylla 54 år när han dog; Trotskij sju år äldre. Stalin, som av sina mest hängivna försvarare bland amerikanska journalister efter sjutton års trogen tjänst beskrevs som ”ett rovdjur som först provar offrets styrka och sedan slår till för att skada och drar sig tillbaka för att se effekten och slutligen dödar”, hade överlevt båda. Under Lenins sjukdom hade han lagt grunden för sin överlevnad .]

[När Lenin drabbades av sin första stroke lät man över hela världen och även i Sovjet förstå, att hans sjukdom inte var allvarlig och att han snart skulle återvända till sina plikter. Han var en väldigt envis man till både kropp och själ, och bara drygt femtio år. Till en början delade medlemmarna i politbyrån uppriktigt denna övertygelse. De brydde sig bara inte om att ta allmänheten ur villfarelsen – inte ens Sovjetunionens arbetare och bönder eller gräsrotskamraterna i partiet – när det senare stod klart för dem att sanningen var den motsatta. Med Lenin tillfälligt sjuk togs det för givet att politbyrån skulle fortsätta. Även om Trotskij för den stora allmänheten tycktes vara den troligaste efterträdaren till Lenin, och även om de yngre partimedlemmarna delade denna uppfattning, tycktes inte partiapparaten arbetshästar se en lämplig efterträdare till deras Iljitj, varken i Trotskij, som inte för allt för många år sedan varit en fraktionsmotståndare, eller i någon annan medlem i politbyrån, vilka alla tycktes vara enbart vapendragare vid en jämförelse. Den enda tänkbara lösningen som Lenins efterträdare, tillfälligt sjuk eller borta för alltid, var ett direktorat bestående av partitoppen, politbyråns och centralkommitténs medlemmar och suppleanter. Detta antogs ha skett så snart Lenin blev sjuk.]

[Men vad som verkligen hände var en variant på detta. Ett triumvirat efterträdde, med Zinovjev som ledaren, Kamenev hans ersättare och Stalin den underordnade. Zinovjev blev sålunda, i nöd och lust, Lenins efterträdare i kraft av en majoritet i politbyrån, och han säkrade detta flertal inte på grund av att hans följeslagare bedömde honom som den kunnigaste eller mest förtjänte, utan tvärt om, för att de ansåg honom vara den minst kapable till ledarskap och den politiskt mest sårbare. Av politbyråns sju medlemmar var Lenin sjuk; Trotskij var ensam i sin uppfattning att det var han som var Lenins naturlige efterträdare, en utbredd åsikt utanför partiapparaten som gjorde honom till den mest fruktade och hatade medlemmen inom politbyrån och bland partiarbetarna; Zinovjev hade fullt stöd från Kamenev och Bucharin, som kände sig friast i åsikter och handling, och i möjligheten att utöka sitt inflytande under hans nominella ledarskap, det motvilliga stödet från Stalin som ännu inte var redo att hävda sig själv, och det passiva stödet från Tomskij. Det var underförstått för alla utom Zinovjev, inte enbart i politbyrån utan även i centralkommittén där han också åtnjöt en majoritet, att han endast var en prototyp istället för en ledare, och endast så länge han uppförde sig enligt med de hemliga förväntningarna hos var och en av de övriga, vilket var att låta honom njuta av äran fram till den dag den riktige ledaren kände sig redo att sträcka sig efter den.]

[Vem föredrog Lenin som efterträdare? Fram till sin andra stroke, vilken drabbade honom den 16 december 1922, hade han inte på allvar övervägt frågan, eftersom han förväntade sig att bli helt återställd och återta ledarskapet. Hans testamente, som han skrev flera dagar senare, var uppenbarligen ett försök att erbjuda sin uppriktiga uppfattning om de olika kandidaterna snarare än att tvinga igenom sitt beslut. Just på grund av den makt han förfogade över genom sin överväldigande prestige, var han obenägen att tvinga igenom sin vilja. Han uttalade sina

preferenser och sina invändningar, han gav rekommendationer, speciellt om avlägsnandet av Stalin från posten som generalsekreterare på grund av hans ”grovhet” och ”illojalitet”, men han gick inte utöver att ge råd om hur hans efterträdare bäst kunde samarbeta och utöver varningen att en allvarlig tävlan mellan Trotskij och Stalin skulle vara förödande för partiet och för bolsjevismens sak. Emellertid fann han det nödvändigt att två månader senare ta det definitiva och oåterkalleliga steget att formellt avbryta de kamratliga förbindelserna – vilket betydde att bryta alla politiska så väl som personliga band – med endast en av sina underlydande, Stalin. Denna ”bannlysning” inträffade under förberedelserna inför den tolfte partikongressen, som Lenin på grund av sin tredje allvarliga stroke inte kunde delta på. Det var den första kongressen utan Lenin och den första fylld av delegater handplockade av generalsekreteraren. Den markerade början till slutet för den leninistiska regimen och gryningen för stalinismen som en ny politisk riktning.]

[Brytningen mellan Lenin och Stalin kulminerade efter tålmodiga försök från Lenin att undvika den. När] vid den elfte kongressen, mot slutet av mars 1922, Zinovjev och hans närmaste allierade stödde Stalin i valet till generalsekreterarposten, i förhoppningen att kunna utnyttja den senares fiendlighet gentemot mig för sina egna syften, invände Lenin mot kandidaturen [i en informell diskussion bland sina närmaste] med observationen, ”Den kocken kommer inte att laga till något annat än kryddstarka rätter.” Lenin var orolig att sjukdomen skulle komma tillbaka och angelägen att utnyttja tiden fram till nästa attack, som kunde visa sig ödesdiger, för att etablera ett harmoniskt kollektivt ledarskap genom gemensamma överenskommelser och speciellt hans egen enighet med Stalin. [Därav hans målmedvetna försök till att samordna sitt eget arbete med sekretariatets. Han var mycket noga med att upprätthålla Stalins auktoritet. Så sent som den 21 oktober 1922 avvisade Lenin den väldigt upprörda protesten från den georgiska oppositionen mot Stalin och Ordzjonikidze med ett skarpt telegram. På liknande sätt fortsatte han att i andra frågor stödde honom eller tona ner kritik mot honom till milda tillrättavisningar. Frågan kulminerade först när Lenin övertygades om att Stalin var oförbätterlig. Den georgiska frågan var bara en av de frågor som ledde fram till den slutliga brytningen.]

Det enda seriösa marxistiska skrift som Stalin någonsin bidragit med till den bolsjevikiska teoriarsenalen med handlade om den nationella frågan. Det var så långt tillbaka som 1913. Den antogs innehålla *summa summarum* av hans egna observationer i Kaukasus, resultatet av slutsatserna från praktiskt revolutionärt arbete och ett antal breda historiska generaliseringar, vilka vi tidigare pekat på att han plagierat från Lenin. Stalin hade gjort det till sitt i litterär betydelse, m a o genom att binda samman dem med sina egna slutsatser, men utan att helt smälta dem och definitivt utan att assimilera dem. Detta visade sig fullt ut under sovjetperioden, när problem som lösts på papperet återuppstod som administrativa uppgifter av enorm betydelse, och som sådana bestämde alla andra politiska aspekter. Det var då som den omskrutna samsynen mellan Stalin och Lenin i alla frågor och speciellt deras principiella solidaritet i den nationella frågan, vars garanti var Stalins essä från 1913, visade sig till största delen vara skenbar.

Vid den tionde kongressen i mars 1921 hade Stalin återigen läst upp sin oundvikliga rapport om nationella frågan. Som så ofta gjorde hans empirism att han gjorde sin generaliseringar, inte på grundval av sovjetregeringens erfarenheter, utan från orelaterade och osammanhängande abstraktioner. 1921, liksom 1917, upprepade han fortfarande det allmänna argumentet att de borgerliga länderna inte kunde lösa sina nationella frågor medan sovjeternas land hade alla möjligheter att göra det. Rapporten väckte missnöje, till och med förvirring. Under den påföljande debatten uttryckte de delegater som hade störst intresse i frågan, främst representanter från de nationella minoritetspartierna, sitt missnöje med den. Till och med Mikojan, redan då en av Stalins nära politiska allierade och senare en av hans mest hängivna

vapendragare, klagade på att partiet var i behov av instruktioner om ”vilka förändringar som borde göras i systemet, vilket sorts sovjetsystem som borde etableras i gränsområdena... Kamrat Stalin misslyckades att klargöra detta.”

Principer utövade aldrig betydelse för Stalin – och vad gäller nationella frågor kanske mindre än i någon annan fråga. Den omedelbara administrativa uppgiften tornade alltid upp sig inför honom som varande större än alla historiens lagar. 1905 uppmärksammade han den växande massrörelsen först efter tillstånd från sin partikommitté. Under åren av reaktion försvarade han den underjordiska rörelsen för att hans natur krävde en centraliserad politisk apparat. Efter februarirevolutionen, när denna apparat slogs sönder tillsammans med illegaliteten, förlorade Stalin skillnaden mellan mensjevism och bolsjevism ur sikte och gjorde sig redo att förena sig med Tseretelis parti. Slutligen efter maktövertagandet i oktober 1917 underordnades alla uppgifter, alla problem och alla perspektiv behoven hos apparaternas apparat, staten. Som kommissarie för nationaliteterna närmade sig Stalin inte den nationella frågan utifrån historiens lagar, vilka han till fullo hyllat 1913, utan utifrån det administrativa kontorets bekvämlighet. Sålunda fann han sig i konflikt med de mest underutvecklade och mest förtryckta nationaliteternas behov och säkrade otillbörliga fördelar för den storryska byråkratiska imperialismen.

Det georgiska folket, som nästan helt bestod av bönder och småborgare, motsatte sig kraftigt sovjetiseringen av sitt land. Men de stora svårigheter som på det viset skapades förvärrades avsevärt genom den militäriskt godtyckliga stil och metod med vilken Georgien underkastades sovjetiseringen. Under dessa förhållanden krävdes en dubbel försiktighet gentemot de georgiska massorna från det styrande partiet. Det var om just detta som den skarpa oenigheten utvecklades mellan Lenin, som insisterade på att en speciellt flexibel, försiktig, tålmodig politik gentemot Georgien och i Transkaukasien i allmänhet, och Stalin, som ansåg att eftersom vi hade statsapparaten i våra händer så var vår position säker. Stalins ombud i Kaukasus var Ordzjonikidze, den hetlevrade, otålige erövraren av Georgien, som betraktade varje form av motstånd som en personlig förolämpning. [Stalin tycktes ha glömt att för inte så länge sedan] hade vi erkänt Georgiens självständighet och slutit ett traktat med dem. [Det hände den 7 maj 1920. Men den 11 februari 1921] invaderade avdelningar från Röda armén Georgien på Stalins order och ställde oss inför fullbordat faktum. Stalin barndomsvän Iremasjvili skriver:

Stalin var emot traktatet. Han ville inte låta sitt hemland förbli utanför den ryska staten och leva under de av honom avskydda mensjevikernas fria styre. Hans äregirighet drev honom mot att härska över Georgien, där den fredliga, känsliga befolkningen motsatte sig hans destruktiva propaganda med kylig envishet ... Hämnd på de mensjevistiska ledarna, som envist vägrat stödja hans utopiska planer och uteslutit honom från sina led, gav honom ingen ro. Mot Lenins vilja, på sitt eget egoistiska initiativ, uppnådde Stalin bolsjeviseringen eller staliniseringen av sitt hemland... Stalin organiserade expeditionen till Georgien från Moskva och ledde den därifrån. I mitten av juli 1921 gjorde han entré i Tiflis som en erövrare.

Under 1921 besökte Stalin Georgien i en väldigt annorlunda ställning än vad de varit vana att se honom i hans hemland när han fortfarande var Soso och senare Koba. Nu var han regeringens, den allsmäktiga politbyråns och centralkommitténs representant. Ändå såg ingen i Georgien honom som en ledare, speciellt inte i partiets övre skikt, där han erkändes inte som Stalin utan som en medlem av partiets högsta ledning, m a o, inte på grund av sin personlighet utan på grund av sin post. Hans tidigare kamrater i det illegala arbetet ansåg sig själva vara minst lika kompetenta när det gällde Georgien, var öppet oeniga med honom, och när de kände sig tvingade att underordna sig, gjorde de det motvilligt, riktade skarp kritik och hotade med att kräva en granskning av hela frågan i centralkommitténs politbyrå. Stalin var ännu inte en ledare ens i [landet där han fötts. Det sårade honom djupt. Han skulle aldrig förlåta en

sådan förolämpning av sin auktoritet] som representant för partiets centralkommitté och sovjetregeringen, som folkkommissarie för nationaliteterna. Han ansåg sig med full rätt vara mer kompetent än alla andra medlemmar i partiets centralkommitté i alla frågor rörande Georgien. Om han i Moskva grundade sin auktoritet på det faktum att han var georgier och kände till de lokala förhållandena, uppträdde han i Georgien som representant för Moskva oberoende av lokala nationella sympatier och fördomar, han försökte uppträda som om han inte var en georgier utan en bolsjevik utsänd av Moskva, kommissarie för nationaliteterna, och som om georgierna för honom endast var en av många nationaliteter. Han antog en attityd av att inte förstå sig på de nationella förhållandena i Georgien – en uppenbar överkompensation för de starka nationella känslorna i sin ungdom. [Han uppträdde likt en storrysk russifierare, behandlade sitt eget folks rättigheter som nation hänsynslöst]. Det var det Lenin menade med att russifiera utlänningar. Detta syftade lika mycket på Stalin som till Dzerzjinskij, [en polack som blivit russifierare. Enligt Iremašvili, som uppenbarligen överdrev frågan]:

De georgiska bolsjevikerna, som i början ingick i den ryska stalinistiska invasionen, strävade som sitt mål efter den georgiska sovjetrepublikens oberoende, som inte skulle ha något gemensamt med Ryssland förutom en bolsjevikisk syn och politisk vänskap. De var fortfarande georgier för vilka det egna landets oberoende var viktigare än något annat... Men då kom krigsförklaringen från Stalin, som fann lojal assistans från de ryska rödgardister och tjekan han skickat dit.

Iremašvili berättar för oss att Stalin möttes med allmän fientlighet i Tiflis. På ett möte i en teater sammankallat av Tiflissocialister blev Stalin måltavla för en fientlig demonstration. Den gamle mensjeviken Iremašvili ska själv ha tagit kontroll över mötet och slängt anklagelser i ansiktet på Stalin. Andra talare fördömde Stalin på liknande sätt, berättas det för oss. Tyvärr finns det inga stenografiska anteckningar kvar från dessa förhandlingar och ingen skall känna sig tvingad att godta denna del av Iremašvilis minnen allt för bokstavligt:

Stalin tvingades under flera timmar att under tystnad lyssna på sina opponenter och att erkänna anklagelserna. Varken förr eller senare behövde Stalin stå ut med så öppet och modigt missnöje.

[De följande händelserna kan berättas kortfattat.] Stalin svek återigen Lenins förtroende. För att bygga ett solitt politiskt stöd för sig själv i Georgien uppviglade han, bakom ryggen på Lenin och hela centralkommittén, med hjälp av Ordzjonikidze och inte utan Dzerzjinskij stöd, en veritabel ”revolution” mot de bästa partimedlemmarna, själv dolde han sig svekfullt bakom centralkommitténs auktoritet. Stalin drog fördel av att mötena med de georgiska kamraterna inte var tillgängliga för Lenin och försökte förse honom med falsk information. Lenin anade oråd och instruerade sitt personliga sekretariat till att samla alla uppgifter om den georgiska frågan; efter att ha studerat dessa, beslutade han sig för att offentliggöra hela saken. Det är svårt att säga vad som chockade Lenin mest: Stalins personliga illojalitet eller hans kroniska oförmåga att förstå kärnan i den bolsjevikiska politiken i nationalitetsfrågan; mest troligt en kombination av båda.

[Famlande efter sanningen tog den sängbundne Lenin på sig att diktera ett programmatiskt brev med huvuddragen i sin grundläggande ståndpunkt i den nationella frågan, så att det inte skulle finnas några som helst tvivel bland hans kamrater var han stod i de aktuella omtvistade frågorna. Den 30 december dikterade han följande not]:

Jag tror att Stalins jäktande och hans administreringsmani här har spelat en ödesdiger roll och likaså hans förbittring mot den ökända ”socialnationalismen”. Överhuvud taget spelar förbittring vanligen en synnerligen dålig roll i politiken.

[Följande dag dikterade han i det programmatiska brevet]:

Det politiska ansvaret för hela denna sant storryska nationalistiska kampanj bör givetvis läggas på Stalin och Dzerzjinskij.

[Lenin var på rätt spår. Om han insåg det fulla allvaret i situationen var hans underdrift enorm, för vad som verkligen ägt rum bakom hans rygg var, som Trotskij beskrev det åtta år senare, att] Stalins fraktion krossade Lenins fraktion i Kaukasus. Detta var den första segern för reaktionärerna i partiet. Den inledde revolutionens andra kapitlet [- den stalinistiska kontrarevolutionen.]

[Lenin tvingades till slut att skriva till den georgiska oppositionen, den 6 mars 1923]:

Till kamraterna Mdivani, Macharadze och andra: (Kopior till kamraterna Trotskij och Kamenev).

Kära kamrater:

Jag följer ert fall av hela mitt hjärta. Jag är indignerad över Ordzjonikidzes ohyfsade sätt och Stalins och Dzerzjinskijs overseende med detta: Jag förbereder nu anteckningar och ett tal för Er.¹

Högaktningfullt,

Lenin

Dagen innan hade han dikterat följande not till mig:

Strängt konfidentiellt. Personligt

Käre Kamrat Trotskij,

Jag ber dig enträget att åta dig försvaret av den georgiska affären i partiets Centralkommitté. Denna affär är just nu utsatt för Stalins och Dzerzjinskijs ”förföljelse” och jag kan inte lita på deras opartiskhet. Snarare tvärtom. Om du samtycker till att åta dig försvaret kommer jag att känna mig lugn. Om du av någon orsak inte samtycker, skicka då tillbaka dossiern till mig och jag kommer att betrakta detta som ett avböjande.

Med de bästa kamratliga hälsningar,

Lenin

[Han skickade också ett meddelande via två av sina personliga sekreterare att han ville att Trotskij också skulle ta hand om frågan under den kommande tolfte kongressen. Lenins förfrågan förmedlades via telefon, och dokumenten – brevet om nationella frågan och anteckningarna – fördes till Trotskij av fröknarna Gljasser och Fotieva tillsammans med en not från fröken Voloditjeva, som tagit diktamen, vilken informerade honom att Kamenev, som ersatte Lenin som ordförande i politbyrån såväl som i sovjetregeringen, skulle ”åka till Georgien på onsdag, och Vladimir Iljitj bad mig att ta reda på om du har något eget meddelande till honom”. Lenins sekreterare besökte Trotskij onsdag den 7 mars 1923.]

”Efter att ha läst vår korrespondens med dig”, berättade Gljasser för mig, ”lyste Vladimir Iljitj upp. Det förändrar saken. Han instruerade mig att ta med till er manuskriptmaterialet som skulle ha utgjort hans bomb på tolfte kongressen.” Kamenev hade informerat mig att Lenin just skrivit ett brev där han avbröt alla kamratliga relationer med Stalin, så jag föreslog att eftersom Kamenev samma dag skulle resa till Georgien för att delta på en partikongress, borde det vara klokt att visa honom brevet om den nationella frågan så att han skulle kunna göra vad som än var nödvändigt. Fotieva svarade: ”Jag vet inte. Vladimir Iljitj bad mig inte att ta brevet till kamrat Kamenev, men jag kan fråga honom.” Hon återvände några minuter senare med följande meddelande: ”Absolut inte. Vladimir Iljitj säger att Kamenev skulle visa brevet för Stalin, som skulle göra en ruten kompromiss, för att bedra oss senare.”

”Med andra ord har frågan gått så långt att Iljitj inte bedömer det möjligt att sluta en kompromiss med Stalin ens på ett korrekt sätt?” frågade jag.

¹ Lenin kunde inte fullfölja detta eftersom hans hälsotillstånd försämrades drastiskt den 10 mars 1923. Detta brev är det sista dokumentet som dikterades av Lenin.

”Ja”, bekräftade hon, ”Iljitj litar inte på Stalin. Han vill komma ut öppet mot honom inför hela partiet. Han förbereder en bomb.”

Lenins föresatser stod nu väldigt klara. Genom att använda Stalins politik som ett exempel ville han inför partiet (och göra det utan hänsyn) avslöja faran med diktaturens byråkratiska omvandling. Men nästan omedelbart därefter, möjligen inom en halvtimme, kom Fotieva tillbaka med ett annat meddelande från Vladimir Iljitj, som, sa hon, beslutat att agera omedelbart och skrivit den [tidigare citerade] noten till Mdivani och Macharadze, med instruktioner att vidarebefordra kopior till Kamenev såväl som till mig.

”Hur förklarar du förändringen?” frågade jag Fotieva.

”Tydligt”, svarade hon, ”känner sig Vladimir Iljitj sämre och skyndar sig att göra allt han kan.”

[Två dagar senare fick Lenin sin tredje stroke.]

[Precis före kongressen, under centralkommitténs möte den 16 april, försökte Stalin uppenbarligen att skydda sig själv med en förtäckt attack mot Trotskij i samband med Lenins noter och brev om nationella frågan och speciellt den georgiska frågan. Följande två dokument av Trotskij sprider lite ljus om omständigheterna]:

1.

Hemligt # 200T

Till centralkommitténs ledamöter

Re: Kamrat Stalins deklARATION den 16 april

1. Kamrat Lenins artikel skickades till mig i hemlighet och personligen av kamrat Lenin via kamrat Fotieva och, trots min uttryckliga intention att bekanta politbyråns medlemmar med artikeln, uttryckte sig kamrat Lenin själv genom kamrat Fotieva kategoriskt emot detta .

2. Då kamrat Lenins tillstånd förvärrades två dagar efter jag mottagit artikeln avslutades naturligtvis vidare kommunikation med honom i denna fråga.

3. Efter en tid frågade kamrat Gliasser efter artikeln och jag återlämnade den.

4. Jag gjorde en kopia av den för eget bruk (för att formulera korrigeringar av kamrat Stalins teser, för att skriva en artikel och liknande).

5. Jag vet inget om de instruktioner kamrat Lenin gav angående sin artikel och andra dokument i den georgiska frågan (”jag förbereder tal och artiklar”); Jag antar att originalinstruktionerna finns hos Nadezjda Konstantinova [Krupskaja, Lenins fru], Maria Iljinisjna [Uljanova, Lenins syster], eller kamrat Lenins sekreterare. Jag bedömde det inte passande att fråga någon om detta av anledningar som inte behöver förklaras.

6. Endast genom kamrat Fotievas telefonsamtal till mig igår och hennes not till kamrat Kamenev fick jag reda på att kamrat Lenin inte gjort några arrangemang om artikeln. Då kamrat Lenin inte formellt uttryckt sina önskemål i frågan, måste det avgöras enligt principen om vad som var politiskt genomförbart. Det är självklart att jag personligen inte kunde ta på mig ansvaret för ett sådant beslut och jag hänsköt därför frågan till centralkommittén. Jag gjorde detta utan att förlora någon tid då jag hörde att kamrat Lenin inte hade gett några direkta och formella instruktioner om hans artikels framtida öde, vars original hans sekreterare bevarar.

7. Om någon tycker att jag agerat felaktigt i frågan föreslår jag för min egen del att frågan undersöks antingen av kongressens konfliktkommission eller av någon specialkommission. Jag kan inte finna någon annan väg.

17/IV/23

2.

Personligt, skriven utan kopia

Kamrat Stalin:

I ett personligt samtal med mig i går sa du att det stod helt klart för dig att jag inte agerat felaktigt i frågan om kamrat Lenins artikel och att du ska formulera en skriftlig deklARATION med den innebörden.

Fram till denna morgon (kl 11.00) har jag inte mottagit någon sådan deklARATION. Det är möjligt att du försenades på grund av din rapport igår.

I varje fall, ditt första uttalande är ännu oemotsagt och rättfärdigar vissa kamrater att sprida en liknande version bland vissa delegater.

Då jag inte kan tillåta ens den minsta skugga av oklarhet i denna fråga – av orsaker som du, naturligtvis, inte har någon svårighet att förstå – bedömer jag det som nödvändigt att påskynda dess avslutning. Om jag som svar på denna not inte får ett meddelande att du under dagens lopp kommer att skicka en deklARATION som skulle utesluta all tvetydighet i denna fråga till alla medlemmar av centralkommittén, kommer jag att dra slutsatsen att du har ändrat dina avsikter från igår och kommer att appellera till konfliktkommissionen och kräva en undersökning från början till slut.

Du kan förstå och uppskatta bättre än någon annan att om jag inte gjort det ännu, var det inte på grund av att det på något sätt kunde skadat mina intressen.

18 april 1923. Nummer 201

Till kongressen den 23 april sa Stalin i sina slutord i den nationella frågan:

Här har väldigt många hänvisat till Vladimir Iljitjs anteckningar och artiklar. Jag skulle inte vilja citera min läromästare, kamrat Lenin, då han inte är här och jag är rädd att jag citerar honom fel och missa kärnan...

Dessa ord är tveklöst en modell för den mest utomordentliga jesuitism på pränt. Stalin visste mycket väl att Lenin var en arg motståndare till hans nationella politik, hur hans ”läromästare” var förhindrad att förinta denne ”lärjunge” helt, i precis denna fråga, endast på grund av svår sjukdom.

12. Vägen till makten

[Tidigt 1923 stod det klart för den högsta ledningen, med vetskap om den politiska situationen, att Stalin bokstavligen fyllde den kommande tolfte kongressen, partiets högsta beslutande organ, med delegater som var orubbligt lojala mot honom personligen. Lenin blev så oroad av denna utveckling att han] kallade mig till sitt rum i Kreml där han talade om den skrämmande framväxten av byråkrati i vår sovjet-*apparat* och om behovet av hitta en lösning på problemet. Han föreslog att en speciell kommission skulle bildas i centralkommittén och bad mig ta en aktiv roll i den. Jag svarade:

”Vladimir Iljitj, jag är övertygad om att i denna kamp mot byråkratismen i Sovjet-*apparaten* får vi inte förlora vad som verkligen händer ur sikte: ett mycket speciellt urval av funktionärer och specialister, partimedlemmar och icke-partianhängare, i partientret och i provinserna, till och med distrikten och lokala partikontor, sker på grundval av lojalitet till vissa dominanta personer i partiet och styrande grupper inom centralkommittén självt. Varje gång du angriper en lägre funktionär stöter du på en viktig partiledare ... Jag kan inte ta på mig arbetet under nuvarande förhållanden.”

Lenin var tankfull en stund och – Jag citerar honom bokstavligen – sa: ”Med andra ord, jag föreslår en kampanj emot byråkratiseringen i sovjet-*apparaten* och du föreslår att utvidga kampen att inkludera byråkratin i partiets orgbyrå?”

Jag skrattade åt det plötsliga i detta, för en sådan färdig formulering av idén fanns inte i mitt huvud vid den tiden. Jag svarade: ”Jag antar det.”

”Nåväl, då,” replikerade Lenin, ”jag föreslår ett *block*.”

”Det är ett nöje att bilda ett block med en bra man”, sa jag.

Vi kom överens att Lenin skulle lägga fram förslaget om denna kommission i centralkommittén för att bekämpa byråkratiseringen ”i allmänhet” och orgbyrån i synnerhet. Han lovade att fundera ut ”andra” organisatoriska detaljer i frågan. Med det skiljdes vi. Två veckor gick. Lenins hälsa försämrades. Då gav hans sekreterare mig hans anteckningar och brev i den nationella frågan. Under flera månader låg Lenin hjälplös i hjärnblödning och inget kunde göras åt vårt block mot byråkratiseringen i orgbyrån. Lenins plan var uppenbarligen riktad mot Stalin även om hans namn aldrig nämndes; det låg i linje med de tankar Lenin uttryckte klart i sitt testamente.

[Om Stalin vid den tiden kontrollerade den centrala kontrollkommissionen, orgbyrån och sekretariatet, hade Zinovjev fortfarande majoriteten i politbyrån och centralkommittén, som gjorde honom till den ledande medlemmen av triumviratet. Kampen mellan honom och Stalin, tyst och dold men trots det våldsam, stod om majoriteten vid den kommande kongressen. Zinovjev hade fullständig kontroll över leningradorganisationen och hans partner Kamenev över moskvaorganisationen. Dessa, de två viktigaste partiorganisationerna, behövde stöd endast från några få andra stora partiorganisationer för att säkra en majoritet i kongressen. Denna majoritet var nödvändig vid valet av en centralkommitté och ratificeringen av resolutioner fördelaktiga för Zinovjev. Zinovjev misslyckades dock att säkra den majoriteten; de flesta partiorganisationerna utanför Leningrad och Moskva visade sig stå under generalsekretariatets fasta kontroll.]

[Icke desto mindre insisterade Zinovjev dumdrigt på att ta Lenins plats vid tolfte kongressen och antog rollen som Lenins efterträdare genom att hålla den politiska rapporten vid öppningssessionen. Under förberedelserna inför kongressen, med Lenin sjuk och oförmögen att delta,] var den knepigaste frågan vem som skulle hålla detta principiella anförande, som sedan partiets grundande alltid varit Lenins privilegium. När frågan fördes på tal i Politbyrån, Stalin var den förste att säga, ”den politiska rapporten kommer naturligtvis att hållas av kamrat Trotskij”.

Jag ville inte det, då det skulle vara det samma som att tillkännage min kandidatur som Lenins efterträdare vid en tidpunkt då Lenin kämpade mot en svår sjukdom. Jag svarade ungefär så här: ”Detta är tillfälligt. Låt oss hoppas att Lenin snart blir bra. Under tiden borde rapporten, i överensstämmelse med hans uppdrag, hållas av generalsekreteraren. Detta kommer att eliminera all grund för tomma spekulationer. Dessutom har ni och jag allvarliga skiljaktigheter i ekonomiska frågor, och jag är i minoritet.”

”Men antag att det inte skulle finnas några skillnader?” Frågade Stalin, och lät mig därigenom förstå att han var villig till långtgående eftergifter, m a o att sluta en urusel kompromiss.

Kalinin ingrep i denna dialog. ”Vilka skillnader?” frågade han. ”Dina förslag antas alltid av politbyrån.”

Jag fortsatte insistera på att Stalin skulle hålla rapporten.

”Under inga förhållanden som helst,” svarade han med demonstrativ blygsamhet. ”Partiet kommer inte att förstå det. Rapporten måste hållas av centralkommitténs populäraste medlem.”

[Frågan avgjordes av Zinovjevs majoritet i centralkommittén. Det gjorde det klart för alla partimedlemmar att Zinovjev var Lenins efterträdare som ledare för partiet. Med de delegater han kontrollerade och den majoritet som kontrollerades av hans underordnade partner i triumviratet hade han alla skäl att förvänta sig en ovation den stund han steg upp på podiet som den främste bolsjeviken att hålla den politiska rapporten. Generalsekreteraren lurade dock sin medtriumvirat: Zinovjev hälsades inte med de sedvanliga applåderna. Han höll sitt principital i en bokstavligen tryckande tystnad. Delegaternas utslag var klart: i denna nya roll var Zinovjev en troninkräktare.]

[Den tolfte kongressen, som hölls från 17 till 25 april 1923, upphöjde Stalin från en underordnad roll i triumviratet till den dominerande rollen. Zinovjevs majoritet i centralkommittén och politbyrå försvann. Stalin skaffade sig kontroll över båda. Hans viktigaste prestation vid den tolfte kongressen var dock den centrala kontrollkommissionen och nätverket av provinsiella kontrollkommissioner. Vid den elfte kongressen hade Stalin blivit den hemlige chefen i centrala kontrollkommissionen; majoriteten av dess medlemmar var hans handgångna män. Men de regionala och lokala kontrollkommissionerna, många av dem valda innan han blev generalsekreterare, stod utanför hans kontroll. Stalin angrep problemet på ett karakteristiskt sätt. Under olika förevändningar överfördes fall, som hörde till fientliga kontrollkommissioner och berörde Stalins politiska apparat till centrala kontrollkommissionen när det var möjligt; dessutom, när det kunde ske utan allt för mycket uppmärksamhet, blev av en eller annan anledning ett antal fientliga kontrollkommissioner helt enkelt avskaffade av den centrala kontrollkommissionen. Detta tillsammans med konspirationer av kontrollkommissionen vid provinsiella och regionala konferenser gav resultat.]

[Partikollegiet, bestående av medlemmar i centrala kontrollkommissionen och skapat speciellt vid denna kongress för att ”pröva” och ”likvidera” oppositionella, bestod uteslutande av stalinister. Antalet medlemmar i centrala kontrollkommissionen självt utökades från sju till 50, med tio suppleanter – fler högre tjänster för att belöna de trogna. Dessutom förvandlade de nya definitioner av dess funktioner och verkliga aktiviteter centrala kontrollkommissionen till en speciell OGPU för kommunistpartiets medlemmar.]

[Efter nederlaget vid tolfte kongressen försökte Zinovjev ersätta sin politiska öde med en överenskommelse med översta ledningen. Han vacklade mellan två alternativa planer: (1) att reducera sekretariatet till sin tidigare status som en underavdelning av politbyrå genom att ta ifrån dem dess självförhålligande utnämningssmakt; och (2) att ”politiserar” det, vilket betydde att etablera ett speciellt kollegium bestående av tre politbyråmedlemmar inom det, som dess högsta myndighet, dessa tre skulle vara Stalin, Trotskij och antingen Kamenev, Bucharin eller Zinovjev. En sådan kombination, trodde han, var outhärlig som motvikt till Stalins otillbörliga inflytande.]

[Han inledde sina överläggningar i frågan i en grotta nära Kislovodsk, en berömd kaukasisk kurort, i september 1923. Vorosjilov, som var i Rostov vid den tidpunkten, fick en inbjudan via telegram från Zinovjev om att delta. Så även Stalins vän Ordzjonikidze. De övriga närvarande var Zinovjev, Bucharin, Lasjevitj och Jevdokimov. Zinovjev, som skrev en sammanfattning av de åsikter som kom till uttryck vid konferensen i ett brev adresserat till Stalin och som han personligen gav till hans bästa vän Ordzjonikidze för vidarebefordran till adressaten, avslöjade att]:

Kamrat Stalin ... svarade med ett telegram i en grov men vänlig ton ... Han anlände en tid senare och ... vi hade flera samtal. Slutligen beslutades det om att vi inte skulle röra vid sekretariatet, för att kunna samordna organiseringsarbete med politiska aktiviteter skulle vi dock placera tre politbyråmedlemmar i orgbyrå. Detta inte speciellt praktiska förslag lades av kamrat Stalin, och vi gick med på det ... De tre politbyråmedlemmarna var kamraterna Trotskij, Bucharin och jag. Jag

var med på orgbyråns möten, en eller två gånger tror jag, Kamraterna Trotskij och Bucharin kom inte en gång ens. Inget kom ut av det alls ...

[Egentligen behövde den hoppfulle Zinovjev endast delta i ett eller två av orgbyråns möten för att inse det hopplösa för någon annan än en medlem av Stalins apparat att försöka tränga sig in där; Trotskij och Bucharin hade i alla fall förutseende och fantasi nog att hålla sig därifrån.]

[Samtidigt hade den revolutionära situationen i Tyskland kommit till en kritisk punkt. Triumviratet och dess allierade i politbyrån var dock fortfarande för upptagna med att underminera den väldigt populära kamrat Trotskij's prestige och ge varandra knivstick, för att ge mer än en tillfällig rutinmässig glimt av världsrevolutionens enorma problem. De tyska kamraterna hade en stående order om att utnyttja enhetsfronttaktikens hävstång till det yttersta. Zinovjev sammankallade då Kominterns utökade styrelse och från den 12 till den 24 juni pratade världskommunismens ledare revolution.]

[De desperata tyska massorna – 15 miljoner i städerna, sju miljoner på landsbygden – stödde den tyska sektionen av Komintern. Med Lenin förlamad och stum, med Trotskij hämmad av partidisciplinen och lämnad politiskt impotent genom sin isolering i politbyrån, hade dock Kominterns ledare i Moskva inget att säga till de kommunistiska ledarna i Tyskland. Inga order kom och inget hände. Under den ödesmättade augusti 1923 skrev Stalin följande rader till Zinovjev (ledaren för kommunistiska internationalen) och Bucharin (den officiellt erkände "kommunismens chefsteoretiker efter Lenin")]:

Borde kommunisterna vid denna tidpunkt försöka gripa makten utan socialdemokraterna? Är de tillräckligt mogna för det? Det är, enligt min mening, frågan. När vi grep makten i Ryssland hade vi sådana resurser i reserv som (a) löftet om fred; (b) parollen: jorden till bönderna; (c) stödet från majoriteten av arbetarklassen; och (d) sympati från bönderna. För närvarande har de tyska kommunisterna inget av detta. De har naturligtvis ett sovjetland som granne, vilket vi inte hade; men vad kan vi erbjuda dem? ... Skulle den tyska regeringen falla nu, så att säga, och kommunisterna skulle gripa makten skulle det sluta i en krasch. Detta i "bästa" fall. Medan de i värsta fall skulle slås sönder och samman och kastas bakåt. Hela saken är inte den att Brandler vill "undervisa massorna" utan att borgerligheten plus hög-socialdemokraterna kommer att vända en sådan lektion – demonstrationen – till ett allmänt slag (för tillfället är alla oddsen på deras sida) och utrota dem [de tyska kommunisterna]. Naturligtvis sover inte fascisterna; men det är till vår fördel att låta dem attackera först: det kommer att samla hela arbetarklassen runt kommunisterna (Tyskland är inte Bulgarien). Dessutom säger all vår information att fascismen är svag i Tyskland. Enligt min åsikt borde tyskarna hållas tillbaka och inte drivas på.

[Den här åsikten från den ledande medlemmen av triumviratet och den hemlige ledaren av Sovjetunionens kommunistiska parti var i verkligheten en order till ledaren för Kommunistiska internationalen, som formulerade sina instruktioner till det tyska kommunistpartiets ledning i enlighet därmed. Likt alla sådana uttalanden var det "hemligt" och "konfidentiellt" och inte allmänt känt vid den tiden. Omedveten om Stalins hemliga "åsikt" men mycket medveten om allvaret i den tyska situationen uppmanade Trotskij ivrigt att ett provisorisk men flexibelt datum åtta till tio veckor framåt skulle bestämmas på en gång för det tyska upproret och motsvarande förberedelser skulle påbörjas omedelbart. Majoriteten i centralkommittén fanns dock i Stalins händer.]

[Brandler som kom till Moskva tidigt i september för vägledning och hjälp kunde inte ens få ett samtal med ledarna för världsrevolutionen. Efter att ha skyfflats från kontor till kontor dag efter dag och vecka efter vecka, fick han till slut en möjlighet att lufta sina synpunkter i den tyska frågan i närvaro av Stalin såväl som Zinovjev. Deras råd till Brandler var samma som beslutet i Kominterns styrelse föregående juni – bilda en arbetarregering genom att gå in i den socialdemokratiska regeringen i Sachsen. När Brandler ryggade sa man att syftet med

manövern var det bästa sättet att förbereda för upproret. Stalin motade vidare diskussion med en diktatorisk order om ett omedelbart inträde, och Zinovjev som ledare för Komintern skickade order telegrafiskt till Sachsens kommunistparti att omedelbart gå in i den socialdemokratiska regeringen. Dessutom instruerades Brandler självt att gå in i den regeringen. Han blev sålunda ställd inför alternativet att avgå som ledare för det tyska kommunistpartiet, om han inte lydde. Han böjde sitt huvud.]

[De förhastade förberedelserna, påbörjade i slutet av september, var bedrövligt otillräckliga och gravt misskött. Det tyska kommunistpartiet hade organiserat stridande avdelningar, de så kallade röda hundradena, vid varje kommunistiskt centrum, och höll dem stridsberedda i väntan på en signal som skulle ges som ett resultat av en konferens som skulle hållas i Chemnitz 21 oktober. Upproret skulle börja i Sachsen. Om det utvecklades enligt planen skulle kommunistpartiet leda det; om det inte gjorde det, skulle kommunistpartiet avsäga sig allt ansvar och gömma sig bakom koalitionen med socialdemokraterna, med vars hjälp det skulle försöka avvärja den oundvikliga reaktionen.]

[Det var en typiskt stalinistisk manöver. Han hade uppträtt på det viset i oktober 1917, i Ryssland under debatterna i bolsjevikerna centralkommitté, stödjandes Zinovjev och Kamenev i hemlighet som var öppna motståndare till Lenins insisterande på upproret, samtidigt som han höll skarp utkik efter vilken sida som verkligen skulle segra. I Ryssland var det inte viktigt på vilken sida han stod i frågan om uppror, på grund av att han inte var betrodd med att förbereda det. Men i den tyska situationen 1923 var han den högste chefen.]

[När de sachsiska socialdemokraterna avslög Brandlers förslag om generalstrejk och väpnat uppror vid konferensen i Chemnitz 21 oktober, gav Brandler den enda signal han kunde ge för att hålla sig till Stalins och Zinovjevs instruktioner; han avbröt revolutionen. Detta var dock inte första gången som en revolution i Tyskland hade planerats, avbrutits och planerats igen. Ett revolutionär parti som rycker i tyglarna för aktion kan inte förväntas att reagera som att öppna och att stänga en vattenkran i all oändlighet. Två dagar efter avbrottssignalen från Chemnitz startade upproret i Hamburg. Allt till ingen nytta. Kämparna hade inga ledare och var utan mål. Upproret ebbade ut. Vad som kunde ha blivit en revolution blev istället ett meningslöst och kriminellt vågspel. Det var den första av en lång räkka under Stalins ledning på den internationella arenan, hans första stora repetition inför hans första kapitulation till Hitler 1933.]

[Det tyska misslyckandet fick omedelbar återverkan inom kommunistpartiet i Sovjetunionen. De ärliga bolsjevikerna blev oroad; många insisterade på mer än en rutinmässig rapport från partiledarna. De ville diskutera igenom problemen i en öppen debatt. Deras första krav var därför ett återupprättande av rätten till att bilda fraktioner inom partiet, avskaffat av den tionde kongressen 1921 under kronstadupprorets kritiska dagar. Missnöjet med triumviratets styre hade kokat ända sedan tolfte kongressen, inte heller riktade det sig enbart mot triumviratet självt; det riktade sig mot centralkommittén som helhet. 46 framstående bolsjeviker, bland dem Pjatakov, Saprionov, Serebrjakov, Preobrazjenskij, Osinskij, Drobnis, Alskij, V. M. Smirnov offentliggjorde ett uttalande i vilket de bland annat deklarerade]:

Den regim som upprättats inom partiet kan absolut inte tolereras. Den förstör partiets självständighet och ersätter partiet med en rekryterad byråkratisk apparat som fungerar klanderfritt under normala tider, men som oundvikligen brister i tillfällen av kris, och som hotar att bli totalt oduglig inför de allvarliga händelser som nu är överhängande. Den situation som har skapats förklaras av det faktum att den fraktionsdiktatur inom partiet, som faktiskt bildades efter den tionde kongressen, nu har överlevt sig självt.

[De 46 var inte tillfredställda med den tomma gesten med septembermötet om ”utökad demokrati” i partiet. Protestmöten organiserades och offentlig agitation mot den byråkratiska regimen genomfördes inte enbart inom sovjetinstitutionerna utan även i partiorganisationer.]

[I ett försök att avleda denna växande proteströrelse, som hotade att utveckla till en förenad opposition från vänster, publicerade Zinovjev på triumviratets vägnar en artikel i 7 novembernumret av *Pravda*, vid sexårsjubileet av bolsjevikrevolutionen, som sa att diskussionen var fri och där det påstods att det rädde ”arbetardemokrati” inom partiet. Vid samma tid ledde förhandlingar mellan de högsta ledarna slutligen till en resolution, skisserad i politbyrå och antaget av centralkommittén 5 december 1923, där all sådan ondska som byråkratism, speciella privilegier och liknande saker fördömdes, där rätten till att kritik och undersökning återupprättades och det heligt lovades att alla tjänster skulle fyllas via ärliga val. Trotskij som varit sjuk sedan början av november och därför inte kunnat delta i den allmänna diskussionen, skrev under tillsammans med alla andra medlemmarna i politbyrå och centralkommittén.]

[Kampen i toppen hade pågått i mer än två år i sådan total tystnad att partiet som helhet inte kände till något om den och alla utom en handfull insatta ansåg att Trotskij på det hela taget lojalt stödde den styrande regimen. Han beslutade därför att lägga till ett uttalande, till sin underskrift på centralkommitténs resolution från 5 december, där han klagade på sin egen position och öppet förklarade sina farhågor om farorna med byråkratin, möjligheterna av en politisk degenerering av den bolsjevikiska rörelsen, där han uppmanade ungdomen driva på mot passiv lydnad, karriärism och servilitet, och drog den klara slutsatsen att den nya kursen beskriven i centralkommitténs resolution från den 5 december skulle leda till klar förståelse för alla ”att hädanefter skulle ingen terrorisera partiet.”]

[Brevet skapade en storm av indignation i den övre ledningen. Mest bitter var Zinovjev som, vilket Bucharin avslöjade under fraktionsstriderna fyra år senare, krävde att Trotskij skulle gripas för det underförstådda ”förräderiet” i hans ”Nya kurs” brev. Dessutom arbetade centrala kontrollkommissionen för fullt trots att diskussionen hade sanktionerats officiellt. Så även generalsekreterarens och den högste i triumviratets hela politiska apparat. Den 13:e partikonferensen, som möttes 16 till 18 januari 1924 för att lägga grunden för den kommande 13 partikongressen, i maj, antog en resolution på basis av Stalins rapport som fördömde den prodemokratiska diskussionen och Trotskijs roll med följande ord:

Oppositionen ledd av Trotskij lade fram parollen att bryta upp partiapparaten och försökte förflytta striden från kampen mot byråkratin i statsapparaten till kamp mot ”byråkrati” i partiapparaten. En sådan ytterst grundlös kritik och försök att fullständigt misskreditera partiapparaten kan inte objektivt sett, leda till något annat än skiljandet av statsapparaten från partiets inflytande ...

och det var naturligtvis en ”småborgerlig avvikelse”. Slutligen beordrade politbyrå den sjuke Trotskij att åka till en kurort i Kaukasus. Det var ett artig sätt – (med tanke på hans popularitet var de tvungna att gå varligt fram med honom) – att för tillfället förvisa honom från det politiska skeendets centrum. Den sjuke Trotskij han knappt komma fram till Kaukasus innan han fick ett telegram från Stalin att Lenin, vars hälsa förbättrats på senare tid, plötsligen hade dött.]

Politiskt har Stalin och jag länge befunnit oss i olika och oförsonliga läger. I vissa kretsar har det dock blivit regel att prata om mitt ”hat” mot Stalin och att anta *a priori* att allt jag skriver, inte enbart om moskvadiktatorn utan även om SSSR, också inspireras av den känslan. Under de mer än tio år min nuvarande exil varat har Kremles litterära agenter systematiskt bekvämt svarat att allt jag skrivit om SSSR beror på mitt ”hat” gentemot Stalin. Freud ansåg att denna billiga typ av psykoanalys var väldigt förkastlig. Hat är, när allt kommer omkring, ett slags personligt band. Dock har Stalin och jag har skilts åt av händelser som har förtärt och

reducerat allt personligt till aska, utan att ha lämnat kvar några som helst rester. I hatet finns det ett element av avund. Dock representerar för mig, i förstånd och känsla, Stalins enastående uppgång det allra djupast ras. Stalin är min fiende. Men Hitler är även han min fiende och så är även Mussolini och många fler. Idag "hatar" jag Stalin lika lite som jag hatar Hitler, Franco eller Mikadon. Framför allt försöker jag förstå dem så att jag är bättre förberedd när jag bekämpar dem. Allmänt sett, i frågor av historisk betydelse, är personligt hat en småaktig och föraktfull känsla. Det är inte enbart nedvärderande utan också förblindande. Dock i ljuset av senaste tidens händelser i världen såväl som i SSSR har även många av mina motståndare övertygats om att jag inte var så blind: de av mina förutsägelser som ansågs minst troliga har visat sig sanna.

Dessa inledande rader *pro domo sua* är nödvändiga, då jag kommer att ta upp ett speciellt besvärligt ämne. Jag har försökt att ge en allmän bild av Stalin baserad på nära observationer av honom och ett omsorgsfullt studium av hans biografi. Jag förnekar inte att porträttet som kommer ur det är en aning dystert och även illvilligt. Jag utmanar dock vem som helst att försöka ersätta det med en annan, mer human, figur utifrån dessa fakta som chockat mänsklighetens föreställning under de senaste åren – mass-"utrensningarna," de enastående anklagelserna, de fantastiska rättegångarna, utrotningen av en hel generation revolutionärer, och slutligen, de senaste manövrerna på den internationella arenan. Jag kommer nu att anföra några ganska ovanliga fakta, åtföljt av vissa idéer och misstankar, från historien om hur en provinsial revolutionär blev diktator i ett stort land. Dessa idéer och misstankar har inte kommit till mig fullt utvecklade. De mognade sakta och när de kom över mig förr i tiden ignorerade jag dem som ett utslag av överdriven misstro. Men moskvarättegångarna – som avslöjat en infernalisk härva av intriger, förfalskningar, hemliga förgiftningar och mord i kremldiktatorns bakgrund – har kastat ett olycksbådande sken på de föregående åren. Jag började med att fråga mig själv med växande envishet: Vilken var Stalins verkliga roll vid tiden för Lenins sjukdom? Gjorde inte eleven något för att påskynda sin mästares död?

Jag inser mer än någon annan det monstruösa i en sådan misstanke. Detta kan dock ej hjälpas, när den följer på omständigheterna, fakta och Stalins karaktär. Den orolige Lenin varnade 1922: "Den kocken kommer inte att laga något annat än kryddstarka rätter." De visade sig inte var enbart kryddstarka utan även giftiga, och inte enbart bildligt utan bokstavligt talat också. För två år sedan {1937} skrev jag, för första gången, ner de fakta som på sin tid endast var kända av sju eller åtta personer, och då endast delvis. Av dessa finns, förutom mig själv, endast Stalin och Molotov fortfarande bland de levande. Dessa två har dock – förutsatt att Molotov var bland de initierade, vilket jag inte är säker på – inga motiv att bekänna det jag nu tänker berätta om. Jag borde lägga till att varje faktum jag nämner, varje referens och citat kan bevisas av antingen officiella utgåvor i Sovjet eller genom dokument bevarade i mina arkiv. Jag fick tillfälle att ge muntliga och skriftliga förklaringar inför Dr John Deweys kommission som undersökte moskvarättegångarna, och inte ett enda av de hundratals dokument jag lade fram blev kritiserat.

Den ikonografi, rik i kvantitet (vi säger inget om deras kvalitet), producerad under de senaste åren, porträtterar undantagslöst Lenin i Stalins sällskap. De sitter sida vid sida, tar råd av varandra, tittar vänligt på varandra. Det påträngande i dessa motiv, upprepat i målningar, i skulpturer, på filmduken dikteras av önskan av att få folk att glömma det faktum att den sista delen av Lenins liv var fyllt med en intensiv konflikt mellan honom och Stalin, som kulminerade i ett totalt brott mellan dem. Som alltid fanns det inget personligt i Lenins fientlighet gentemot Stalin. Otvivelaktigt värderade han vissa av Stalins egenskaper väldigt högt, hans karaktärsfasthet, hans envishet även hans hänsynslöshet och konspirationsförmåga, egenskaper som är oundgängliga i kamp och följaktligen vid partihögvarteren. Med tiden tog dock Stalin allt mer fördel av möjligheterna hans post erbjöd i rekryteringen av personer

trogna honom och för att ta hämnd på motståndare. Efter att ha blivit ledare för folkkommisariatet för arbetar- och bondeinspektionen 1919 förvandlade Stalin det gradvis till ett instrument för favorisering och intriger. Han förvandlade partiets generalsekretariat till en outtömlig källa av favörer och utnämningar. På liknande sätt missbrukade han sin ställning som medlem av orgbyrå och politbyrå för personliga syften. Ett personligt motiv kunde urskiljas i alla hans aktiviteter. Steg för steg övertygades Lenin att vissa av Stalins egenskaper, multiplicerad av den politiska apparaten, var direkt skadligt för partiet. Från det mognade hans beslut att flytta Stalin från apparaten och med det förvandla honom till en vanlig medlem av centralkommittén. I dagens SSSR är Lenins brev från den tiden de mest förbjudna av allt skrivet. Lyckligtvis finns exemplar och fotostatkopior av ett antal av dem i mitt arkiv, och en del av dem har jag redan publicerat.

Lenins hälsa försämrades plötsligt mot slutet av 1921. Det första anfallet kom i maj följande år. Under två månader kunde han varken röra sig, tala eller skriva. I början av juli började han sakta återhämta sig. I oktober återvände han från landet till Kreml och började arbeta igen. Han var bokstavligen skakad av den spridning byråkratin fått, godtycke och intriger i partiets och regeringens institutioner. I december öppnade han eld mot Stalins förföljelser i frågan om nationaliteterna, speciellt de metoder han använde i Georgien, där generalsekreterarens auktoritet utmanades öppet. Han gick emot Stalin i frågan om monopolet i utrikeshandeln och höll på att förbereda ett tal inför den kommande partikongressen som Lenins sekreterare kallade, med hans egna ord, ”en bomb mot Stalin”. Den 23 januari föreslog han till generalsekreterarens stora bestörtning projektet att bilda en kontrollkommission med arbetare som skulle undersöka byråkratins makt. ”Låt oss tala öppet,” skrev Lenin 2 mars, ”kommisariatet för inspektion åtnjuter idag ingen auktoritet över huvud taget ... Det finns ingen värre institution bland oss än folkkommisariatet för inspektion ...” och liknande. I ledningen för inspektionen stod Stalin. Han förstod mycket väl innebörden av sådant språk.

I mitten av december 1922 försämrades Lenins hälsa återigen. Han tvingades avstå från konferenser, hålla kontakt med centralkommittén genom noter och telefonmeddelanden. Stalin försökte genast dra nytta av situationen genom att dölja mycket av den information som samlades i partisekretariatet för Lenin. Åtgärder för att blockera de personer som stod närmast Lenin inleddes. Krupskaja gjorde vad hon kunde för att skydda den sjuke mannen från fientliga attacker från sekretariatet. Lenin viste dock hur man satte samman en hel bild av situationen från spridda och knapp förnimbara indikationer. ”Skydda honom från bekymmer!” insisterade läkarna. Det var lättare sagt än gjort. Bunden till sin säng, isolerad från yttervärlden, greps Lenin av bestörtning och indignation. Hans största orsak till oro var Stalin. Generalsekreterarens uppträdande blev djärvare då läkarnas rapporter om Lenins hälsa blev allt mindre gynnsamma. Under den tiden var Stalin på dåligt humör, hans pipa satt fast mellan hans sammanbitna tänder, en illvillig glimt i hans avundsjuka ögon, han morrade tillbaka istället för att svara. Hans öde var satt på spel. Han hade bestämt sig för att besegra alla hinder. Det var då den slutgiltiga brytningen mellan honom och Lenin inträffade.

Den förre sovjetdiplomaten Dimitrevskij, som är mycket vänlig gentemot Stalin, berättar om denna dramatiska episod som det berättades om i generalsekreterarens följe:

När Krupskaja, som han var grundligt upprörd över på grund av hennes ständiga klagomål, återigen ringde honom på landet för att få information, Stalin ... läxade upp henne med ett väldigt skymfande språk. Krupskaja sprang genast tårdränkt till Lenin för att klaga. Lenins nerver, redan ansträngda till bristningsgränsen av intrigerna, kunde inte hålla igen längre. Krupskaja skyndade sig att skicka Lenins brev till Stalin ... ”Men du känner ju Vladimir Iljitj”, sade Krupskaja triumferande till Kamenev. ”Han skulle aldrig riskerat att bryta personliga relationer, om han inte ansett det nödvändig att krossa Stalin politiskt.”

Krupskaja sa verkligen detta, men långt från ”triumferande”; tvärt om, den helt uppriktiga och känsliga kvinnan var förskräckligt ängslig och oroad för vad som hade hänt. Det är inte sant att hon klagade på Stalin; tvärt om, så långt hon kunde, spelade hon rollen som stötdämpare. Men som svar på Lenins envisa frågor kunde hon inte göra annat än svara honom det hon fått reda på av sekretariatet och Stalin dolde de viktigaste förhållandena. Brevet om brytningen, eller egentligen noten på flera rader dikterade den 6 mars till en pålitlig stenograf, tillkännagav torrt avbrytandet av ”alla personliga och kamratliga relationer med Stalin”. Den noten, det sista kvarvarande lenindokument, är på samma gång den slutliga sammanfattningen av hans relationer med Stalin. Sedan kom det svåraste anfallet av alla och förlusten av talförmågan.

Ett år senare, när Lenin redan låg balsamerad i sitt mausoleum, lades ansvaret, som så tydligt visas i Dimitrevskijs berättelse, helt öppet på Krupskaja. Stalin anklagade henne för ”intriger” mot honom själv. Den notoriske Jaroslavskij, som vanligtvis genomförde Stalins tvivelaktiga ärenden, sa i juli 1926 vid ett centralkommittémöte: ”De sjönk så lågt att de hade fräckheten att gå till den sjuke Lenin med sina klagomål om att ha blivit sårade av Stalin. Så skandalöst – att blanda ihop viktiga politiska med personliga angelägenheter!” ”De” var Krupskaja. Hon blev hämndlystet straffad för Lenins förolämpningar mot Stalin. För egen del berättade Krupskaja om Lenins djupa misstroende gentemot Stalin under den sista delen av hans liv för mig. ”Volodja sa: Han ” (Krupskaja nämnde honom inte vid namn, men nickade i riktning mot Stalins lägenhet) ”är utan den mest elementära ärlighet, den enklaste mänskliga ärligheten ...”

Lenins så kallade ”testamente” – det vill säga hans sista råd om hur man skulle organisera partiets ledning – skrevs i två delar under hans andra sjukperiod; 25 december 1922 och 4 januari 1923. ”Efter att ha blivit generalsekreterare”, förklarar testamentet, ”har kamrat Stalin i sin hand koncentrerat en gränslös makt, och jag är inte säker på att han alltid kommer att kunna bruka denna makt tillräckligt varsamt”. Tio dagar senare verkade det som detta återhållna uttalande var otillräckligt för Lenin, och han lade till en efterskrift: ”Jag föreslår kamraterna att överväga ett sätt att förflytta Stalin från denna post och till den utse en annan person”, som skulle vara, ”tolerantare, lojalare, hövligare och mer uppmärksam mot kamraterna, mindre nyckfull osv”. Lenin försökte uttrycka sin bedömning av Stalin i ett så oförargligt språk som möjligt. Trots det tog han upp frågan om att avsätta Stalin från den post som kunde ge honom makt.

Efter allt som skett under de föregående månaderna kunde inte testamentet ha varit en överraskning för Stalin. Trots det tog han det som ett grymt slag. När han först läste texten – som Krupskaja förmedlat till honom inför den kommande kongressen – i närvaro av hans sekreterare Mechlis, senare politisk chef för Röda armén, och den framstående sovjetpolitikern Syrtsov, som sedan dess försvunnit från scenen, bröt han ut i tirader gentemot Lenin som visade hans verkliga känslor för sin ”mästare” under dessa dagar. Bazjanov, ytterligare en av Stalins före detta sekreterare, har beskrivit det möte med centralkommittén där Kamenev först gjorde testamenten känt. ”Fruktansvärd förlägenhet paralyserade alla närvarande. Stalin, sittandes på trappstegen till presidiets podium, kände sig liten och miserabel. Jag studerade honom ingående: trots hans behärskning och det lugn han visade, stod det klart att hans öde stod på spel ...” Radek, som satt vid sidan om mig vid det minnesvärda mötet, lutade sig mot mig med orden: ”Nu vågar de inte gå emot dig.” Han tänkte på två stycken i brevet: det ena som karaktäriserade mig som ”den mest begåvade manen i den nuvarande centralkommittén”, och det andra som krävde Stalins avlägsnande med tanke på hans oförskämdhet, illojalitet och tendens till att missbruka makt. Jag sa till Radek: ”Tvärt om, nu måste de föra striden till det bittra slutet, och dessutom så snabbt som möjligt.” Faktum var att testamentet inte bara misslyckades med att avsluta den interna

kampen, vilket Lenin ville, utan tvärt om, intensifierade den till en febril höjdpunkt. Stalin kunde inte längre tvivla på att Lenins återkomst till aktivitet skulle innebära generalsekreterarens politiska död. Och motsatt: endast Lenins död skulle bereda vägen för Stalin.

Under Lenins andra sjukperiod, mot slutet av februari 1923, vid ett möte med politbyrå-medlemmarna Zinovjev, Kamenev och författaren av dessa rader, informerade Stalin oss, efter sekreterarens avlägsnande, att Lenin plötsligen kallat på honom och bett om gift. Lenin höll återigen på att förlora talförmågan, ansåg sin situation som hopplös, förutsåg en ny stroke, litade inte på läkarna som han inte hade några problem med att fånga in i motsägelser. Hans förstånd var glasklart och led outhärdliga smärtor. Jag hade möjlighet att följa förloppet på Lenins sjukdom dag för dag genom vår gemensamma läkare doktor Guétier, som även var en vän till familjen.

”Är det möjligt, Fedor Alexandrovitj, att detta är slutet?” Frågade min fru och jag honom gång på gång.

”Det kan inte sägas alls. Vladimir Iljitj kan komma på benen igen. Han har en kraftfull konstitution.

”Och hans mentala förmågor?”

”I grund och botten kommer den att vara oskadd. Kanske kommer inte alla förmågor att vara vid det gamla, men virtuoserna kommer att förbli en virtuos.”

Vi fortsatte att hoppas. Trots det ställdes jag oväntat här inför faktumet att Lenin, som verkade vara viljan att leva förkroppsligad, försökte få gift till sig själv. Hur kände han sig inombords!

Jag minns hur ovanligt, gåtfullt och opassande för omständigheterna Stalins ansikte tycktes mig. Förfrågan han berättade för oss var tragisk; trots det fanns ett sjukligt leende på hans ansikte, som på en mask. Vi var inte ovana vid sådan obalans mellan hans ansiktsuttryck och hans tal. Denna gång var den dock helt outhärdlig. Avskyn förstärktes av att Stalin inte uttryckte någon åsikt om Lenins förfrågan, som om han väntade på att höra vad andra hade att säga: ville han fånga övertonerna i vår reaktion till det, utan att själv ta ställning? eller hade han några egna hemliga tankar? ... Jag ser den bleke Kamenev framför mig, som verkligen älskade Lenin, och Zinovjev som vanligt förbryllad vid svåra tillfällen. Kände de till Lenins begäran redan före mötet? Eller hade Stalin släpp det här som en överraskning för sina allierade i triumviratet såväl som för mig?

”Naturligtvis kan vi inte ens överväga att utföra denna begäran!” utropade jag. ”Guétier har inte förlorat hoppet. Lenin kan fortfarande tillfriskna.”

”Jag sa allt det till honom”, svarade Stalin, inte utan en aning irritation. ”Men han ville inte lyssna till argument. Den gamle mannen lider. Han säger att han vill ha giftet till hands ... han använder det bara när han är övertygad om att hans tillstånd är hopplöst.”

”Hur som helst är det uteslutet”, insisterade jag, denna gång, tror jag, med Zinovjevs stöd. ”Han kanske ger efter för en tillfällig sinnesstämning och tar det oåterkalleliga steget.”

”Den gamle mannen lider”, upprepade Stalin, stirrandes vagt förbi oss och, som förut, sa inget åt endera vägen. Tankar som låg parallellt med konversationen men inte riktigt i samklang med den måste ha flugit igenom hans hjärna.

Det är naturligtvis möjligt att senare händelser har påverkat vissa detaljer i mitt minne, dock har jag i allmänhet lärt mig att lita på mitt minne. Emellertid är denna episod en av dem som lämnar ett outplånligt intryck på ens medvetande för alltid. Dessutom berättade jag det i detalj för min fru när jag kom hem. Allt sedan dess, varje gång jag spelar upp den scenen i minnet,

kan det inte hjälpas att jag upprepar för mig själv: Stalins uppträdande, hans hela maner, var förbryllande och olycksbådande. Vad är det mannen vill? Varför torkar han inte bort det lömska leendet från sin mask? ... Ingen omröstning genomfördes, då detta inte var någon formell överläggning, men vi avslutade med det underförstådda samförståndet att vi inte ens kunde överväga att skicka gift till Lenin.

Här reses naturligtvis frågan: hur och varför vände sig Lenin, som vid den tiden var extremt misstänksam mot Stalin, till honom med en sådan begäran, som när man ställs inför det, förutsätter ett i allra högsta grad personligt förtroende? Bara en månad innan han riktar denna begäran till Stalin hade Lenin skrivit sitt skoningslösa tillägg till testamentet. Några dagar efter denna begäran, bröt han alla personliga relationer med honom. Stalin kunde knappast ha undgått att ställa sig själv frågan: varför vände sig Lenin till honom av alla människor? Svaret är enkelt: Lenin såg i Stalin den enda människa som skulle gå med på denna tragiska begäran, då han hade ett speciellt intresse i att verkställa den. Med sin felfria instinkt gissade den sjuke mannen vad som höll på att hända inne i Kreml och utanför dess murar och vad Stalin egentligen tyckte om honom. Lenin behövde inte granska listan över sina närmsta kamrater för att inse att ingen förutom Stalin skulle göra honom den här "tjänsten". Samtidigt är det möjligt att han ville pröva Stalin: precis hur angelägen skulle kocken till de kryddstarka rätterna vara för att dra fördel av detta tillfälle? Under de dagarna tänkte inte Lenin enbart på döden utan på partiets öde. Lenins revolutionära nerv var utan tvekan den sista av hans nerver som gav upp inför döden.

När han fortfarande var en ung man och satt i fängelse, kunde Koba i hemlighet hetsa hetlevrade kaukasier emot sina motståndare, vilket vanligtvis slutade i misshandel och vid ett tillfälle till och med mord. Med åren förbättrade han sin teknik. Partiets monolitiska apparat, kombinerad med statens totalitära apparat, öppnade möjligheter för honom som till och med sådana föregångare som Cesar Borgia inte ens kunnat föreställa sig. Det kontor där utredarna i OGPU ställer sina super-inkvisitoriska frågor är sammankopplad via mikrofon till Stalins kontor. Den osynlige Josef Dzugasjvili, med pipa i mun, lyssnar girigt till dialogen han själv skrivit, gnuggar sina händer och skrattar ljudlöst. Mer än tio år före de beryktade moskvarättegångarna bekände han för Kamenev och Dzerzjinskij över en flaska vin en sommarkväll på balkongen till ett sommarställe att det bästa han visste var att hålla ett vakande öga på sina fiender, förbereda allt noggrant, obarmhärtigt ta hämnd, och sedan gå och lägga sig. Senare tog han hämnd på en hel generation bolsjeviker! Det finns ingen anledning att här ta upp de juridiska komplotterna i moskvarättegångarna. De domar som fälldes över dem då var både auktoritativa och uttömmande. Men för att förstå den riktige Stalin och hans uppträdande under Lenins sjukdomsdagar och död är det nödvändigt att sprida lite ljus över vissa episoder av den sista stora rättegången i mars 1938.

En speciell plats på de anklagades bänk hade Henry Jagoda, som arbetat i tjeikan och OGPU under 16 år, först som biträdande chef, senare som ledare, hela tiden i nära samarbete med generalsekreteraren som dennes trognaste hjälprea i kampen mot oppositionen. Systemet med bekännelser till brott som inte begåtts är Jagodas hantverk, om inte hans skötebarn. Stalin belönade Jagoda 1933 med Leninorden, 1935 upphöjde han honom till posten som generalkommissarie för statens försvar, det vill säga marskalk för politiska polisen endast två dagar efter det att Tuchatjevskij utnämns till marskalk i Röda armén. Med Jagoda upphöjdes en nolla, känd av alla som sådan och föraktad av alla. De gamla revolutionärerna måste ha utbytt indignerade blickar. Till och med i den underdåniga politbyrån gjordes ett försök att gå emot detta. Någon hemlighet band dock Stalin till Jagoda – tydligen för alltid. Ändå bröts detta mysteriösa band på ett mystiskt sätt. Under den stora "utrensningen" beslöt Stalin att samtidigt avrätta sin medbrottsling som visste för mycket. I april 1937 greps Jagoda. Som alltid uppnådde Stalin flera andra fördelar: för löfte om nåd erkände Jagoda vid rättegången

att han var personligen skyldig till brott som ryktet tillskrivit Stalin. Naturligtvis hölls inte löftet: Jagoda avrättades för att bevisa Stalins oförsonlighet i frågor av lag och moral.

Men väldigt upplysande omständigheter offentliggjordes vid den rättegången. Enligt hans sekreterare och förtrogne Bulanovs vittnesmål hade Jagoda ett speciellt giftskåp varifrån han när behov uppstod tog värdefulla gifter och gav dem till sina agenter med lämpliga instruktioner. Chefen för OGPU, en före detta apotekare, uppvisade ett speciellt intresse för gifter. Han hade till sitt förfogande flera toxikologer med vilka han bildade ett speciellt laboratorium som fick tillgång till resurser utan begränsningar och kontroll. Det är naturligtvis helt uteslutet att Jagoda skulle ha etablerat ett sådant företag för sina egna personliga behov. Långt ifrån det. I det här fallet, som i andra, fullgjorde han sina officiella uppgifter. Som giftblandare var han endast *instrumentum regni*, som gamle Locusta vid Neros hov – med skillnaden att han hade överträffat sin okunnige föregångare i tekniken!

Vid Jagodas sida på de anklagades bänk satt fyra läkare från Kreml, anklagade för mordet på Maxim Gorkij och två sovjetministrar. ”Jag bekänner att ... jag skrev ut olämpliga mediciner till den sjukdomen ...” Sålunda, ”jag var ansvarig för Maxim Gorkijs och Kujbysjevs för tidiga död”. Under rättegångsdagarna syntes grunden till anklagelserna, som bestod av förfalskningar och bekännelserna av förgiftningen av den gamle och sjuklige författaren, absurda för mig. Senare information och en mer uppmärksam analys av omständigheterna tvingade mig att ändra den bedömningen. Inte allt i rättegångarna var lögn. Där fanns de förgiftade och förgiftarna. Inte alla förgiftare satt på de anklagades bänk. Den främsta förgiftaren styrde rättegången via telefon.

Gorkij var varken konspiratör eller politiker. Han var en enfaldig gammal man, en försvarare av de skadade, en sentimental protesterare. Det hade varit hans roll i början av oktoberrevolutionen. Under svälten under den första och andra femårsplanen nådde missnöjet och förtrycket sin yttersta gräns. Hovmännen protesterade. Till och med Stalins fru Allilujeva protesterade. I den atmosfären utgjorde Gorkij ett alvarligt hot. Han korresponderade med europeiska författare, han besöktes av utlänningar, de skadade klagade till honom, han formade den allmänna opinionen. Det viktigaste dock var att han aldrig hade samtyckt till utrotningen av gammelbolsjevikerna, som då var under förberedelse, vilka han kände mycket väl sedan många år. Gorkijs offentliga protest mot komplotterna skulle omedelbart ha brutit den hypnotiska formeln för Stalins rättvisa inför ögonen på hela världen.

På inget sätt var det möjligt att få honom att hålla sig lugn. Att gripa honom, att förvisa honom och inte minst skjuta honom var till och med än mindre tänkbart. Tanken på att skynda på den sjuke Gorkijs dödsfall genom Jagoda ”utan blodspillan” måste, för chefen i Kreml, verkat vara den enda utvägen under dessa omständigheter. Stalins psyke är så konstruerat att ett sådant beslut sker rent reflexmässigt. Efter att ha accepterat uppdraget vände sig Jagoda till sina ”egna” läkare. Han tog inga risker. Vägran, enligt Dr Levins egna ord, ”skulle innebära katastrof för mig och min familj”. Dessutom, ”du kommer inte undan Jagoda ändå. Jagoda är en man som inte skyr några medel. Han skulle fått tag på dig även om du gått under jorden.”

Varför klagade de officiella och respekterade läkarna i Kreml till regeringsmedlemmar, som de kände mycket väl som sina egna patienter? Bara på Dr Levins patientlista fanns inte mindre än 24 högre ämbetsmän, inklusive medlemmar i politbyrå och folkkommisariernas råd. Svaret på den frågan är att Dr Levin visste mycket väl, precis som alla andra i Kreml, vems ombud Jagoda var. Dr Levin underkastade sig Jagoda för att han var maktlös mot Stalin.

Vad gäller Gorkijs missnöje, hans ansträngningar att resa utomlands, Stalins vägran att ge honom utresevisum – var det allmänt känt i Moskva och diskuterades viskande. Misstankar mot att Stalin på något sätt givit naturens förstörande krafter en hjälpsam hand uppstod direkt efter den store författarens död. En beledsagande uppgift för rättegången mot Jagoda var att

fria Stalin från de misstankarna. Därför de upprepade uttalanden från Jagoda, läkarna och de andra åtalade om att Gorkij var ”en nära vän till Stalin,” ”en pålitlig person,” ”en stalinist,” helt överens om ”ledarens” förda politik, talade ”med väldig entusiasm” om Stalins roll. Om bara hälften av det varit sant hade inte Jagoda mördat Gorkij. Än mindre hade han försökt blanda in en läkare från Kreml i en sådan sammansvärjning. Denne hade kunnat förstöra honom genom att helt enkelt ringa till Stalin.

Här är en enda detalj tagen från en enda rättegång. Det var många rättegångar och ingen ände på ”detaljer”. Alla bär Stalins outplånliga avtryck. Arbetet är i grund och botten hans. Vandrandes fram och tillbaka i sitt kontor, överväger han noggrant olika sätt att reducera alla som misshagar honom till den yttersta förödmjukelsen, att lögnaktigt peka ut sina närmaste och käraste, till att förråda sig själva på värsta sätt. För den som kämpar emot, trots allt, finns det alltid lite gift. Det är bara Jagoda som försvunnit, hans giftskåp finns kvar.

Vid rättegången 1938 anklagade Stalin, som av en tillfällighet, Bucharin för att 1918 ha förberett ett mordförsök på Lenin. Den naive och nitiske Bucharin vördade Lenin, älskade honom som ett barn älskar sin moder, när han näsvist gick i polemik mot honom, var det inte annat än på sina knän. Bucharin, ”mjuk som vax” för att använda Lenins uttryck, hade inga och kunde inte ha några personliga ambitiösa planer. Om det på den gamla tiden funnits någon som sagt att någon gång skulle Bucharin anklagas för ett mordförsök på Lenin, skulle vi alla, inte minst Lenin, ha skrattat och sagt att den personen borde sättas på sinnessjukhus. Varför tillgrep Stalin en sådan uppenbart absurd anklagelse? Troligast var det ett svar på Bucharins misstankar, oförsiktigt uttryckt, med hänvisning till Stalin själv. Allmänt sett följer alla anklagelser samma mönster. Grunden till Stalins komplotter är inte helt gripna ur luften; de är ett resultat av verkligheten – för det mesta, antingen från handlingar eller planer skapade av kocken till de kryddstarka rätterna själv. Samma defensiva-offensiva ”Stalin-reflex”, som så klart avslöjades i händelserna kring Gorkijs död, avslöjades också i sin fulla styrka i frågan om Lenins död. I det första fallet betalade Jagoda med sitt liv; i det andra – Bucharin.

Jag antar att händelserna utspelade ungefär sig så här. Lenin frågade efter gift i slutet av februari 1923. I början av mars förlamades han igen. Den medicinska prognosen vid den tiden var försiktigt ogynnsam. Stalin kände sig mer säker på sig själv och agerade som om Lenin redan var död. Men den sjuke mannen lurade honom. Hans kraftfulla organism, understödd av sin obändiga vilja, gjorde sig återigen gällande. Fram emot vintern förbättrades Lenins tillstånd långsamt, han började röra sig mer fritt; han lyssnade till uppläsning och började läsa själv; hans talförmåga började komma tillbaka. Läkarnas bedömningar blev alltmer hoppfulla. Naturligtvis kunde inte Lenins återhämtning ha hindrat den byråkratiska reaktionens undanträngande av revolutionen. Krupskaja hade god grund för sin kommentar 1926 ”om Volodja hade varit i livet, skulle han suttit i fängelse nu.”

För Stalin själv var det inte en fråga om en allmän utvecklingslinje, utan snarare om hans eget öde: antingen klarade han av att, denna dag, bli ledare för den politiska apparaten och sålunda över partiet och landet, eller så skulle han degraderas till en tredje rangens roll resten av livet. Stalin ville ha makt, hela makten, hända vad som hända vill. Han hade redan ett fast grepp om den. Hans mål var nära, men faran som kom från Lenin var ännu närmre. Vid den här tiden måste Stalin ha kommit fram till att det var absolut nödvändigt att agera utan dröjsmål. Överallt hade han medbrottslingar vars öde var helt sammanbundet med honom. Vid hans sida fanns apotekaren Jagoda. Huruvida Stalin skickade giftet till Lenin med en vink om att läkarna inte hade något hopp kvar för hans återhämtning eller om han tillgrep mer direkta metoder vet jag inte. Jag är dock övertygad att Stalin inte passivt kunde vänta när hans öde hängde på en tråd och avgörandet berodde på en liten, mycket liten rörelse av hans hand.

En tid efter mitten av januari 1924 åkte jag till Suchumi, i Kaukasus, för att försöka bli av med en envis, mystisk infektion, som fortfarande är ett mysterium för mina läkare. Nyheten om Lenins död nådde mig under resan. Enligt en allmänt spridd version förlorade jag makten för att jag inte närvarande vid Lenins begravning. Denna förklaring kan knappast tas på allvar. Det faktum att jag inte var närvarande vid sorgeceremonin gav dock många av mina vänner allvarliga farhågor. I brevet från min äldste son, nästan 18 år då, skrev han i ungdomlig förtvivlan: Jag borde ha kommit till varje pris! Det var också mina planer. Det kodade telegrammet om Lenins död nådde min fru och mig på Tbilisis järnvägsstation. Jag skickade omedelbart ett kodat meddelande via direktlinje till Kreml: ”Jag bedömer det som nödvändigt att återvända till Moskva. När är begravningen?” Svaret kom från Moskva inom en timme ungefär: ”Begravningen kommer att ske på lördag. Du kommer inte att kunna återvända i tid. Politbyrå anser att med tanke på ditt hälsotillstånd måste du fortsätta till Suchumi. Stalin.” Jag ansåg inte att jag skulle begära att man skulle skjuta på begravningen enbart på grund av mig. Först i Suchumi, liggande under filt på verandan på ett sanatorium, fick jag reda på att begravningen hade flyttats till söndagen. Omständigheterna i samband med de tidigare händelserna och den slutliga ändringen av begravningsdagen är så sammankopplade att de inte kan förklaras på några få rader. Stalin manövrerade så att han inte bara lurade mig, utan uppenbarligen även sina allierade i triumviratet. Till skillnad från Zinovjev, som angrep varje fråga utifrån dess omedelbara effektivitet som agitation, leddes Stalin i sina riskabla manövrer av mer påtagliga överväganden. Han kan ha fruktat att jag skulle koppla samman Lenins död med förra årets diskussion om gift och frågat läkarna om det kunde vara fråga om förgiftning och krävt en obduktion. Det var därför i alla avseenden säkrare att hålla mig borta tills kroppen hade balsamerats, de inre organen var kremerade och en obduktion inspirerad av en sådan misstanke inte längre möjlig.

När jag frågade läkarna i Moskva om den omedelbara orsaken till Lenins död, som hade kommit som en överraskning för dem, kunde de inte ge någon förklaring. Jag störde inte Krupskaja, som skrivit ett väldigt varmt brev till mig i Suchumi, med frågor på det temat. Jag förnyade inte bekantskapen med Zinovjev och Kamenev förrän två år senare, efter det att de brutit med Stalin. De undvek väldigt tydligt all diskussion om omständigheterna kring Lenins död, svarade enstavigt och undvek mina ögon. Visste de något eller var de enbart misstänksamma? Emellertid hade de varit så nära sammanbundna med Stalin de tre senaste åren att de inte kunde undgå att frukta för att minsta skugga av misstanke även skulle drabba dem.

Vid Lenins bår läste Stalin från en pappersbit sin trohetsed till sin mästars arv, inbäddat i den stil han lärt sig i Tbilisis teologiska seminarium. På den tiden noterades knappt den eden. Idag finns den i alla läroböcker och överträffat de tio budorden:

Då kamrat Lenin lämnade oss, anbefalldes han oss att hålla partimedlemmens stora kall högt och bevara det rent. Vi svär dig, kamrat Lenin, att vi med heder skall uppfylla detta ditt bud!

Då kamrat Lenin lämnade oss, anbefalldes han oss att skydda vårt partis enhet som vår ögonsten. Vi svär dig, kamrat Lenin, att vi med heder skall uppfylla också detta ditt bud!

Då kamrat Lenin lämnade oss, anbefalldes han oss att skydda och befästa proletariats diktatur. Vi svär dig, kamrat Lenin, att vi inte skall skona våra krafter för att med heder uppfylla också detta ditt bud!

Då kamrat Lenin lämnade oss, anbefalldes han oss att med alla krafter stärka förbundet mellan arbetarna och bönderna. Vi svär dig, kamrat Lenin, att vi med heder skall uppfylla också detta ditt bud!

Då kamrat Lenin lämnade oss, anbefalldes han oss att befästa och utvidga Republikernas union. Vi svär dig, kamrat Lenin, att vi med heder skall uppfylla också detta ditt bud!

Då kamrat Lenin lämnade oss, anbefallde han oss att förbli Kommunistiska internationalens principer trogna. Vi svär dig, kamrat Lenin, att vi utan att skona vårt liv skall stärka och utvidga förbundet mellan de arbetande i hela världen — Kommunistiska internationalen!

Neros och Caesar Borgias namn har nämnts mer än en gång i samband med moskvarättegångarna och den senaste utvecklingen på den internationella scenen. Då dessa gamla spöken återopats, är det passande tycker jag, att tala om en super-Nero och en super-Borgiså modesta nästan naiva, tycks brotten från den tiden vara i jämförelse med bedrifterna från vår tid. Det är emellertid möjligt att urskilja en mer djupgående historisk betydelse i rena personliga jämförelser. Sederna i det nedåtgående Romerska imperiet skapades under övergången från slavtill feodalsamhället, från hedendom till kristendom. Renässansen markerade övergången från feodalismen till kapitalismen, från katolicismen till protestantismen och liberalismen. I båda fallen hade den gamla moralen lyckats förbruka sig själv innan den nya hade bildats.

Återigen lever vi i övergången från ett system till ett annat, i en epok av stor social kris, som alltid, åtföljs av en moralisk kris. Det gamla har skakats i grunden. Det nya har knappt vuxit fram. När taket har kollapsat, dörrar och fönster ramlat från sina fästen är huset kallt och svårt att bo i. Idag blåser hårda vindar över hela planeten. *Alla* traditionella moralprinciper försämras allt mer, inte enbart de som kommer från Stalin.

En historisk förklaring är dock inte ett rättfärdigande. Nero var också en produkt av sin tid. Efter hans undergång förstördes ändå hans statyer och hans namn skrapades bort överallt. Historiens hämnd är värre än hämnden från den mäktigaste generalsekreterare. Jag dristar mig att tro att det är tröstande.

Bilaga I: Den thermidorianska reaktionen

En politisk reaktion satte in efter revolutionens och inbördeskrigets enorma ansträngningar. [Den skilde sig i grunden från en parallell social utveckling i de ickesovjetiska länderna.] Reaktionen riktades emot det [imperialistiska] kriget och mot dem som stått i ledningen för [det i grunden värdelösa och meningslösa blodbad som var definitivt] avskytt [till och med i de segrande länderna]. I England riktades det i första hand mot Lloyd George och isolerade honom politiskt resten av hans liv. Clemenceau i Frankrike [och Wilson i Förenta Staterna] drabbades på liknande sätt.

Den enorma skillnaden i massornas reaktioner efter ett imperialistiskt krig och ett inbördeskrig var naturlig. I Ryssland fylldes arbetarna och bönderna alltigenom med medvetenheten om att deras egna intressen faktiskt stod på spel och att kriget på ett mycket tydligt sätt var deras eget. Tillfredsställelsen med segern var enorm, och på motsvarande sätt åtnjöt de som hjälpt till att uppnå den stor popularitet. [Samtidigt fanns det behov av att lägga det bakom sig, att återvända till det civila livet, att åter etablera den normala och fredliga processen att tillfredsställa mänskliga behov. Hjältemod hade blivit vardagsmat och folk hade fått nog av de fador som kopplats till det.]

[Utan att vara riktad mot inbördeskrigets ledare, vände denna överväldigande längtan efter fred många ögon till de som stod i ledningen för sådana alldagliga frågor som matransonering, bostäder och bra arbeten till bästa möjliga lön. Stalin och andra som han, vars roll i inbördeskriget varit av underordnad betydelse, steg nu fram och ledde den tysta men icke desto mindre mäktiga övergången från krig till fred, från självupppoffringar till självförbättringar. Denna känsla hade inte så stor effekt på ungdomen och massorna i allmänhet – de mest utsatta under inbördeskriget – som den hade på de medelålders med ökande familjeansvar och de med arbeten som skapat sig en ställning i det civila livet. Men det betyder inte att den inte var både starkt och utbredd.]

De tre åren av inbördeskrig lade ett outplånligt intryck på själva sovjetregeringen genom det faktum att väldigt många av administratörerna, ett avsevärt antal av dem, hade blivit vana vid att befalla och kräva ovillkorlig underkastelse att utföra deras order. De teoretiker som försöker bevisa att den totalitära regimen i SSSR av idag inte beror på sådana historiska förhållanden, utan utgör bolsjevismens verkliga natur, glömmer att inbördeskriget inte berodde på bolsjevismens natur utan istället på den ryska och internationella bourgeoisieans ansträngningar att störta sovjetregimen. Det är otvivelaktigt att Stalin, likt många andra, formades av inbördeskrigets förhållanden och omständigheter, tillsammans med hela den grupp som senare hjälpte honom att etablera hans envælde – Ordzjonikidze, Vorosjilov, Kaganovitj – och ett helt skikt av arbetare och bönder [som upphöjdes till statusen av befäl och administratörer.]

[Dessutom var mer än 97 procent av partimedlemmarna inom loppet av fem år efter oktoberrevolutionen sådana som gått med efter revolutionens seger. Efter ytterligare fem år] hade den överväldigande majoriteten av partiets en miljon medlemmar endast en vag uppfattning om hur partiet hade varit under revolutionens första period, för att inte tala om det underjordiska arbetet före revolutionen. Det räcker med att säga att vid det laget bestod partiet till tre fjärdedelar av sådana som gått med först efter 1923. De medlemmar som hade erfarenhet av arbete före revolutionen – det vill säga revolutionärer i det underjordiska arbetet – var färre än en procent. 1923 hade partiet blivit i hög grad utspädd av den gröna och oerfarna massan som höll [snabbt på att formas] till att spela rollen av [snabba jasägare] vid en stöt från proffsen i apparaten. Denna uttunning av den revolutionära kärnan var en nödvändig förutsättning för apparatens seger över "trotskismen" [m a o över bolsjevismen från Lenins dagar.]

Under 1923 började situationen stabiliseras. Inbördeskriget, liksom kriget mot Polen, tillhörde definitivt det förgångna. De värsta konsekvenserna av svälten hade övervunnits, NEP hade givit impulser till en vitaliserad återkomst för den nationella ekonomin. Den ständiga förflyttningen av kommunister från post till post, från ett aktivitetsfält till ett annat blev snart mer undantag än regel. Kommunisterna började skaffa sig permanenta positioner, [befattningar som var deras egna och ledde till högre poster, och de] började styra sina regioner eller ekonomiska och politiska områden de blivit anförtrodda på ett planerat sätt. [De höll snabbt på att förvandlas till tjänstemän, till byråkrater, när] placeringen av medlemmar och tjänstemän krävde en mer systematisk och planerad karaktär. Tilldelning av uppdrag ansågs inte längre vara tillfälliga och nästan slumpartade. Frågan om utnämningar blev allt mer en fråga om person, levnadsförhållanden för [den utnämndes] familj, hans karriär.

Det var då Stalin började stiga fram med allt mer framskjuten ställning som organisatör, utdelare av uppgifter, förmedlare av arbeten, byråkratins tränare och mästare. Han valde sina män efter deras fientlighet eller ligkiltighet gentemot hans olika motståndare, speciellt gentemot den som han ansåg vara sin huvudmotståndare, det huvudsakliga hindret i hans väg uppåt. Stalin generaliserade och klassificerade sina egna administrativa erfarenheter, i huvudsak erfarenheterna från systematiska konspirationer bakom scenerna, och gjorde dem tillgängliga för hans allra närmaste medarbetare. Han lärde dem att organisera sina lokala politiska apparater efter mönster från hans egen apparat: hur man rekryterade kollaboratörer, hur man utnyttjade deras svagheter, hur man fick kamrater att bli oense med varandra, hur man styrde apparaten.

Allteftersom byråkratins liv växte i stabilitet skapades en ökad åstundan efter bekvämlighet. Stalin red i på toppen av denna spontana rörelse för detta livets goda, styrde det, utnyttjade det till sina egna syften. Han belönade de lojalaste med de mest eftertraktade och fördelaktiga posterna. Han satte upp gränserna för de förmåner som skulle följa av dessa positioner. Han handplockade kontrollkommissionens medlemmar, ingöt i många av dem behovet att skoningslöst förfölja avvikarna. Samtidigt instruerade han dem att se mellan fingrarna åt det

exceptionellt extravaganta leverne som de byråkrater som var lojala med generalsekreteraren levde. För Stalin mätte varje situation, varje politisk omständighet, varje kombination av människor [utifrån ett kriterium – användbarhet] för honom själv, för hans kamp efter makt, för hans obevekliga lystnad efter att dominera över andra.

Allt annat låg intellektuellt över hans huvud. Han drev på två av sina starkaste medtävlare in i en strid. Han förbättrade sin talang att utnyttja personlig och gruppantagonism till en fin konstart, en oefterhärmlig konstart i så motto att han hade utvecklat en nästan felfri instinkt för den. I varje ny situation övervägde han först av allt hur han själv kunde dra nytta av den. Närhelst helhetens intresse hamnade i konflikt med hans personliga intressen offrade han utan undantag helhetens intresse. Vid varje tillfälle, under vilken förevändning som helst och till vilket resultat som helst, gjorde han allt som stod i hans makt för att försvåra för sina starkare konkurrenter. Med samma envishet försökte han belöna varje akt av personlig lojalitet. I hemlighet först och sedan mer öppet förklarades jämlikhet vara en småborgerlig fördom. Han försvarade ojämlikhet, han försvarade speciella privilegier för byråkratins övre skikt.

I denna avsiktliga demoralisering var Stalin aldrig intresserad av långsiktiga perspektiv. Inte heller tänkte han igenom den sociala betydelsen av denna process där han spelade den ledande rollen. Han agerade då som nu som den empiriker han är. Han väljer ut de som är lojala mot honom och belönar dem; han hjälper dem till säkra privilegierade poster, han kräver av dem att de ska förkasta personliga politiska mål. Han lär dem hur de skapar sig den nödvändiga apparaten för att påverka massorna och hålla massorna underkuvade. Han överväger aldrig om hans taktik går direkt emot den kamp som upptog Lenins intresse mer och mer under de sista åren av hans liv – kampen mot byråkratin. Han talar själv ibland om byråkrati, men alltid i de mest abstrakta och livlösa termer. Han tänker på bristande tillsyn, paragrafrytteri, ostädade kontor och liknande, men är döv och blind inför bildandet av en privilegierad kast som sammansvetsas genom det band som skapas av heder bland tjuvar, genom deras gemensamma intresse [som privilegierade utsugare av hela staten] och den ständigt växande klyftan till folket. Utan att ana det organiserar Stalin inte enbart en ny politisk apparat utan en ny kast.

Han närmar sig frågor endast från synpunkten att välja ut kadrer, förbättra apparaten, säkra sin personliga kontroll över den, sin personliga makt. Otvivelaktigt förefaller det för honom, i den mån han nu överhuvudtaget bryr sig om allmänna frågor, som om hans apparat kommer att öka regeringens styrka och stabilitet, och sålunda säkra den vidare utvecklingen av socialismen i ett land. Bortom det vågar han inte generalisera. Att utkristalliseringen av ett nytt härskande skikt av professionella ämbetsmän, placerade i en privilegierad situation och dold för massorna bakom den socialistiska idén – att bildandet av detta nya ärkeprivilegierade och ärkemäktiga härskande skikt förändrar statens sociala struktur och i en avsevärd och ständigt växande omfattning den sociala sammansättningen av det nya samhället – är något som han vägrar fundera över; och närhelst det föreslås vinkar han bort det med sina armar eller sin revolver. På detta sätt blev Stalin, empirikern, utan att formellt bryta med den revolutionära traditionen, utan att förkasta bolsjevismen, [den effektivaste förrädaren och förstöraren av båda.]

Vid tiden för partidiskussionen under hösten 1923 var Moskvaorganisationen delad i två ungefär lika stora delar, med en viss övervikt i början till oppositionens fördel. Emellertid var de två halvorna inte lika starka i deras sociala [potential.] På oppositionens sida fanns ungdomen och en avsevärd del av gräsrotsmedlemmarna; men på Stalins och centralkommitténs sida fanns främst av allt de specialtränade och disciplinerade politikerna som var närmast knutna till generalsekreterarens politiska apparat. Min sjukdom och min åtföljande frånvaro i kampen var, medger jag, en faktor av viss betydelse; emellertid bör dess betydelse inte överdrivas. I slutändan var det enbart en episod. [Desto viktigare var det faktum att] arbetarna

var trötta. De som stödde oppositionen sporrades inte av ett hopp om stora och verkliga förändringar. Å andra sidan kämpade byråkratin med väldig våldsamt: [den kämpade instinktivt för sitt framtida välstånd.] Det är sant att det fanns åtminstone ett tillfälle av förvirring i det lägret, men vi kände inte till det då. Detta avslöjades senare av Zinovjev. Vid ett tillfälle, efter att ha kommit till Moskva från Petrograd, fann han centralkommittén och moskvaledarna i ett tillstånd av total panik. Stalin höll tydligen på att fundera ut en manöver med målet att sluta fred med oppositionen på bekostnad av sina allierade Zinovjev och Kamenev. Detta var typiskt för honom. Vid den tidpunkten hölls politbyråns möten i mitt hem på grund av min sjukdom. Han gjorde tydliga närmanden mot mig, visade upp ett väldigt oväntat intresse för min hälsa. Zinovjev, enligt hans egen berättelse, satte stopp för denna tvetydiga situation i Moskva genom att återvända till Petrograd för att hämta stöd. Han satte igång att organisera en illegal stab av agitatorer och chocktrupper som skickades med bil från det ena stället till det andra för att sprida vrågbilder och förtal. Utan att bryta med sina allierade försäkrade sig Stalin om en reträttväg till oppositionen. Zinovjev var djärvare därför att han var mer äventyrlig och oansvarig. Stalin var försiktig. Han var ännu inte medveten om de förändringar som skett bland det övre skiktet i partiet och speciellt i sovjetapparaten, [förändringar han själv främjat]. Han litade inte till sin egen styrka. Han trevade, prövade varje motstånd, tog allt stöd med i beräkningen. Han lät Zinovjev och Kamenev själva ta ställning, medan han själv förblev avvaktande.

Det var under denna höstdebatt som apparatens teknik i kampen mot oppositionen slutligen utarbetades och testades verkligheten. Under inga som helst förhållanden var det möjligt att tillåta att apparaten skulle knäckas av tryck underifrån. Apparaten måste förbli intakt. Själva partiet kunde alltid möbleras om, ombildas eller omgrupperas. Några medlemmar kanske skulle uteslutas eller komprometteras och andra skrämmas bort. Slutligen var det möjligt att jonglera med fakta och siffror. Apparatens män skickades från den ena fabriken till den andra i bilar. Kontrollkommissionerna, som skapats för att bekämpa just detta tillskansande av makt över apparaten, blev endast kuggar i dess hjul. Vid partimöten skrev speciellt betrodda kontrollkommissionärer ner namnen på varje talare som misstänktes ha sympati för oppositionen, och blev efteråt upptagna med att undersöka hans förflutna. Alltid, eller nästan alltid, var det inte alltför svårt att hitta något mer eller mindre påtagligt – något misstag i det förflutna eller helt enkelt fel socialt ursprung – som kunde rättfärdiga en anklagelse om, eller framprovocera ett, brott mot partiets disciplin. Därefter var det möjligt att utesluta, förflytta, skrämna till tystnad eller sluta avtal med den oppositionella motståndaren.

Denna del av arbetet tog Stalin själv kontroll över. Inom själva den centrala kontrollkommissionen hade han sin egna speciella byrå, ledd av [Stolz,] Jaroslavskij och Sjkirjatov. Deras uppgift var att upprätta svarta listor över de oliktänkande och senare undersöka deras stamtavla i de tsaristiska polisarkiven. Stalin har ett speciellt arkiv fullt av alla möjliga dokument, anklagelser och ärekränkande rykten om alla prominenta sovjetledare utan undantag. Vid tiden för den öppna brytningen med politbyråns högermedlemmar Bucharin, Rykov och Tomskij 1929, lyckades Stalin behålla Kalinin och Vorosjilov lojala till honom endast genom hot om att avslöja dem.

I en av skämttidningarna i Sovjet trycktes 1925 en karikatyr som framställde ledaren för regeringen i en mycket komprometterande situation. Likheten var slående. I texten som var skriven i en väldigt tvetydig stil åsyftades dessutom Kalinin med hans initialer "M K". Jag trodde inte mina ögon. "Vad betyder det här?" frågade jag flera personer nära mig, bland dem Serebrjakov, som hade känt Stalin nära i fängelse och exil.

"Det här är Stalins sista varning till Kalinin", förklarade han.

"Men varför!"

”Utan tvivel är det inte för att han är orolig över hans moral”, skrattade Serebrjakov.
 ”Tydligt är Kalinin omedgörlig när det gäller något.”

Kalinin, som kände till det nyliga historiska förloppet allt för väl, vägrade först att erkänna Stalin som en ledare. Under lång tid var han rädd att knyta sitt eget öde till Stalins. ”Den där hästen”, brukade han säga till sina närmaste, ”kommer en dag att dra vår vagn ner i ett dike.” Men gradvis, grymtandes och under motstånd, vände han sig först emot mig, sedan mot Zinovjev och slutligen, med till och med större tvekan, mot Rykov, Bucharin och Tomskij, som han var närmast knuten till genom sina moderata åsikter. Jenukidze gick igenom samma utveckling, följandes i Kalinins fotsteg, bara mer i skuggorna och tveklöst med större inre lidande. På grund av mannens natur, vars huvudsakliga egenskap var anpassningsbarhet, kunde inte Jenukidze hjälpa att han till slut hamnade i thermidorens läger. Han var dock ingen karriärist och verkligen ingen skurk. Det var svårt för honom att bryta med de gamla traditionerna och än svårare att vända sig mot de människor som han hade varit van att respektera. Vid kritiska tillfällen visade han inte enbart en brist på aggressiv entusiasm utan, tvärtom, klagade, knorrade och satte sig till motstånd. Stalin kände mycket väl till det och gav Jenukidze mer än en varning. Jag fick reda på det direkt. Även om systemet med brännmärkning redan då hade förgiftat inte enbart det politiska livet, utan även personliga förhållanden, fanns det fortfarande kvar oaser av ömsesidigt förtroende. Jenukidze var väldigt vänskaplig mot Serebrjakov, trots den senares framstående ställning som ledare i vänsteroppositionen, och öppnade inte sällan sitt hjärta för honom. ”Vad mer vill han [Stalin] ha?” klagade Jenukidze. ”Jag gör allt han begär av mig, men det är inte tillräckligt för honom. Han vill att jag medger att han är ett geni.”

Stalin tog Zinovjev och Kamenev under sina vingar när jag kritiserade deras uppträdande 1917. ”Det är mycket möjligt att några bolsjeviker”, skrev han, ”faktiskt darrade i samband med julinederlagen. Jag vet, till exempel, att några av de bolsjeviker som då arresterades t o m var beredda att desertera från våra led. Men att av detta dra denna slutsats gentemot vissa ... medlemmar av centralkommittén, är att förvränga historien obarmhärtigt.”

Den intressanta delen av detta citat är inte så mycket det resoluta försvaret av Zinovjev och Kamenev, som den omotiverade hänvisningen till ”några av de bolsjeviker som då arresterades”. Den var riktad mot Lunatjarskij. Bland de dokument som beslagtogs efter revolutionen hittades Lunatjarskij vittnesmål vid polisens undersökning. Det gav inte hans politiska mod någon ära direkt. Detta i sig självt skulle ha betytt väldigt lite för Stalin; mindre modiga bolsjeviker fanns i hans omedelbara följe. Vad som verkligen störde honom var att Lunatjarskij 1923 publicerade sin ”Revolutionära silhuetter”, i vilken han misslyckades med att få med en silhuett av Stalin. Försummelsen var inte avsiktlig. Lunatjarskij var inte motståndare till Stalin. Det föll honom helt enkelt inte in att vid den tiden räkna in Stalin bland revolutionens ledare. Men 1925 hade situationen förändrats. Detta var Stalins sätt att ge Lunatjarskij en vink om att ändra sin taktik i enlighet därmed eller falla offer för ett avslöjande. Det var av precis den orsaken som Lunatjarskij inte nämndes vid namn. Han hade givits en viss tid till att rätta till sitt ”uppträdande”. Lunatjarskij förstod i alla fall mot vem hänvisningen gjordes och förändrade sitt ställningstagande radikalt. Hans försyndelser i juli [1917] glömdes omedelbart bort.

Under tsartiden var inte alla unga revolutionärer [romanhjältar.] Det fanns också en del bland dem som inte uppträdde med tillräckligt mod under förhör [av hemliga polisen.] Om de kompenserade detta genom sitt fortsatta uppträdande, uteslöt inte partiet dem för all framtid utan tog tillbaka dem till sina led. Under 1923 började Stalin, som generalsekreterare, att samla alla sådana bevis i sina egna händer och använda dem för att utpressa hundratals gamla revolutionärer som mer än väl hade sonat denna tidiga svaghet. Genom att hota med att avslöja deras förflutna, skrämde han dessa människor till slavisk lydnad och reducerade dem

steg för steg till ett tillstånd av total demoralisering. [Och han knöt dem till sig för alltid genom att tvinga dem att utföra den smutsigaste sortens arbete i sina intriger gentemot oppositionen. De som vägrade att låta sig utpressas krossades antingen politiskt eller begick självmord. Så omkom en av] mina närmaste medarbetare, min personliga sekreterare Glazman, en ytterst försynt man och [med exemplarisk] hängivenhet till partiet, [nervös och känslig, en revolutionär av oklanderlig ära. Han begick] självmord redan 1924. Hans desperata handling gav ett sådant skadligt intryck att centrala kontrollkommissionen tvingades frikänna honom efter hans död och ge sitt eget verkställande organ en (ytterst försiktig och mjuk) reprimand.

[Två år senare gjordes ett direkt försök till blodsutgjutelse.¹ Även om Trotskij och Muralov redan var i onåd, hade deras situation inte utkristalliserats ännu. Året var 1926. I juli uteslöts från politbyrån Zinovjev, som under tiden bildat ett oppositionsblock med Trotskij och Kamenev. Uteslutningen av de två andra oppositionsledarna från samma organ skulle ske tre månader senare, vid centralkommitténs och centrala kontrollkommissionens nästa möte. Under tiden åkte Trotskij och fru Trotskij på en ledighet till Kaukasus tillsammans med Muralov och andra kamrater från inbördeskrigets dagar som var personligen hängivna honom. Jenukidze ställde [till deras förfogande] samma villa i Kislovodsk som de hade haft förut. Trotskij gavs samma hänsyn som alltid. De lokala myndigheterna visade överallt verklig respekt och ibland även entusiasm, som de inte kunde dölja. Vid oväntade såväl som planerade möten hälsade de Lev Davidovitj [Trotskij] med verklig värme. Alla sanatorier i Kislovodsk, det ena efter det andra, bjöd in Lev Davidovitj att tala. Alla tog demonstrativt emot och avsked av honom. Icke desto mindre började redan trycket från centrum kännas av. Officiellt hade provinserna inte fått någon order om att ändra ”hållningen”. Stalin vågade ännu inte öppet ge sådana order. I hemlighet hade han dock klargjort sina önskemål för sina smådespoter. Följaktligen råkade vi då och då ut för uttryck av demonstrativ kyla av en eller annan grupp som nyligen kommit från Moskva. Vi fick veta att vissa sanatorier debatterade frågan om att bjuda in L D. Men de som var emot att utfärda en inbjudan var fortfarande så få och i avsaknad av inflytande, att besluten att inbjuda honom togs enhälligt på begäran av en entusiastisk majoritet. Ett sådant öppet uttryck av erkännande för L D var inte längre möjligt i Moskva.

Muralov var mycket väl informerad om vad som hände. Han var väldigt känslig och förstående i sådana frågor. Vi var oroliga och ständigt på vakt. Som vanligt organiserades jakterna av det lokala GPU, för de kände de lokala förhållandena bäst. Vi fortsatte att som tidigare stå under deras beskydd. Men under de förändrade omständigheterna fick denna GPU-vakt en dubbel betydelse, och inte utan risk. Vi litade för vår säkerhet inte så mycket på GPU som på L D:s livvakt, som följt med oss från Moskva och var knuten till L D via nära och fasta band från inbördeskrigets dagar.

Vid ett tillfälle återvände vi från en jakt något senare än vanligt. Förseningen berodde inte på oss; vi misstänkte faktiskt att den varit avsiktlig. Vid midnatt, just som vi närmade oss Kislovodsk, spårade den dressin som vi färdades i plötsligt ur, krängde runt i en cirkel och stoppade med ett ryck. Vi ramlade alla omkull utan att först fatta vad som inträffat. Tjänstemännen som försökte förklara för oss orsaken till detta missöde var väldigt generade. Deras förklaringar blev ingen klok på. Det liknade väldigt mycket en avsiktlig ”olycka” som misslyckats – utan tvivel som hämnd för L D:s succé i Kislovodsk. Det ”efterblivna” Kaukasus och alla andra provinser måste i ett enda slag läras en läxa.²

¹ Denna berättelse baseras på en not av Trotskij, men själva texten i de följande tre styckena är skriven av Leo Trotskij:s fru Natalja Ivanova Sedova på den amerikanske utgivarens begäran. Se följande fotnot – C.M.

² Här slutar Natalja Ivanova Sedovas berättelse. – C.M.

Kort tid efter detta ökade steg för steg trycket mot vänsteroppositionens medlemmar och sympatisörer. Behandlingen av de hundratals som undertecknat de 83:s deklARATION från 26 maj 1927, överträffades enbart av brutaliteten och cynismen i behandlingen av de tusentals som muntligt gav sitt stöd. De drogs inför partidomstolar, bara för att de vid *partimöten* gett uttryck för åsikter som inte stämde överens med den stalinistiska centralkommittén, som på det viset på ett flagrant sätt fråntog dem *som partimedlemmar* deras mest elementära *partirättigheter*. Den allmänna opinionen inom partiet förbereddes för den totala uteslutningen av oppositionen. Detta förstärktes av vissa märkliga åtgärder som vidtogs mot oppositionens medlemmar och sympatisörer. ”Man kommer att skratta åt er på arbetsförmedlingen” hotade en medlem av politbyrån och centralkommittén i det ukrainska kommunistpartiet vid ett partimöte i Charkov. ”Vi kommer att se till att ni blir av med era arbeten”, hotade sekreteraren i Moskvas partikommitté i Moskva. [Det var inget tomt skryt. När] hotet om svält misslyckades med att tysta oppositionen, tillgrip centralkommittén helt öppet GPU. Man måste vara blind för att inte förstå att kampen mot oppositionen med sådana metoder var en kamp emot partiet. Vad var det för mening med att prata om enhet, samtidigt som man svingade sådana vapen? Vad menade stalinisterna med enighet? Var det enheten mellan vargen och lammet de kacklade om? ...

Menzjinskij, [Dzerzjinskijs efterträdare som] ledare för GPU, hade varit med i alla oppositionsrörelser på Lenins tid. Han var med bojkottisterna, rycktes med av anarko-syndikalisterna, och allt möjligt. Detta var i hans ungdom. Men i slutet av sin karriär rycktes han med av polisförtryckets apparat. Han var inte intresserad av något annat än GPU. Han ägnade hela sin intellektuella förmåga åt uppgiften att hålla sin apparat igång utan störningar. För det var först och främst nödvändigt att beslutsamt stödja regeringen. En gång under inbördeskriget varnade Menzjinskij mig oväntat för Stalins intriger gentemot mig. Jag berättade om det i min självbiografi. När triumviratet kom till makten var han trogen triumviratet. Han överförde sin lojalitet till Stalin när triumviratet föll samman. Under hösten 1927, när GPU började blanda sig i partiets interna motsättningar, sökte en hel grupp av oss – Zinovjev, Kamenev, Smilga och jag, och jag tror någon annan – upp Menzjinskij. Vi begärde att han skulle visa oss de vittnesbekännelser han offentliggjort vid centralkommitténs senaste möte [till så stor skada] för oss. Han förnekade inte att dokumenten i det stora hela var förfalskningar, men vägrade blankt att visa dem för oss.

”Kommer du ihåg Menzjinskij”, frågade jag honom, ”hur du en gång berättade för mig på mitt tåg vid södra fronten att Stalin höll på att intrigera emot mig?” Menzjinskij blev generad.

Här ingrep Jagoda, som vid den här tiden var Stalins uppsyningsman över ledaren för GPU. ”Men kamrat Menzjinskij”, sade han och sköt fram sitt rävliknande huvud, ”åkte aldrig till södra fronten”.

Jagoda var apotekare i sin ungdom. I en fredlig tid skulle han kanske slutat sina dagar som ägare till ett småstadsapotek.

Jag avbröt Jagoda. Jag sa till honom att jag inte talade till honom, utan till Menzjinskij och upprepade min fråga. Då svarade Menzjinskij:

”Ja, jag var på ditt tåg vid södra fronten och varnade dig för något, men jag tror inte jag nämnde några namn.” Det perplexa leendet från en sömngångare smög sig över hans ansikte.

Det tjänade ingenting till. Stalin kom in för att tala med honom efter det att vi tomhända lämnat honom. Efter det gick Kamenev ensam för att tala med honom; när allt kommer omkring var det inte allt för länge sedan han hade stått till hela triumviratets förfogande mot oppositionen.

”Tror du verkligen”, frågade Kamenev honom till sist, ”att Stalin kommer att ensam klara av [oktoberrevolutionens] uppgifter?”

Menzjinskij undvek frågan. ”I så fall varför lät du honom växa till en sådan formidabel kraft?”, besvarade han frågan med en fråga. ”Nu är det för sent.”

Under våren 1924, efter ett av centralkommitténs möten som jag ej kunnat närvara vid på grund av sjukdom, sa jag till [I N] Smirnov: ”Stalin kommer att bli diktator över SSSR.” Smirnov kände Stalin väl. De hade delat revolutionärt arbete och exil tillsammans i årtal, och under sådana förhållanden lär folk känna varandra bäst.

”Stalin?” frågade han mig förvånat. ”Men han är en medelmåtta, en färglös nolla.”

”Medelmåtta, ja; nolla, nej”, svarade jag honom. ”Historiens dialektik har redan hakat fast vid honom och kommer att upphöja honom. Han behövs av dem alla – av de trötta radikalerna, av nepmännen, kulakerna, uppkomlingarna, fifflarna, av alla maskar som kravlar sig ur den gödslade revolutionens uppvältrade jord. Han vet hur man möter dem på deras egen mark, han talar deras språk och han vet hur man leder dem. Han har ett förtjänt rykte av att vara en gammal revolutionär, vilket gör honom ovärderlig för dem att förblinda landets ögon. Han har vilja och djärvhet. Han kommer inte att tveka att använda dem och att använda dem mot partiet. Han har redan inlett detta. Just nu organiserar han fifflarna i partiet, de konstfulla skojarerna. Stora händelser i Europa, i Asien och i vårt land kan naturligtvis gripa in och omkullkasta alla spekulationer. Men om allt fortsätter gå lika automatiskt som det gör nu kommer Stalin precis lika automatiskt bli diktator.”

1926 hade jag en diskussion med Kamenev, som insisterade på att Stalin var ”endast en småstadspolitiker”. Det fanns naturligtvis ett uns av sanning i denna sarkastiska karaktäristik, men bara ett uns. Sådana karaktärsdrag som slughet, trolöshet, förmågan att utnyttja människans lägsta instinkter har utvecklats till en väldigt hög nivå hos Stalin och, med hänsyn till hans starka karaktär, representerar ett mäktigt vapen i en kamp. Naturligtvis inte vilken kamp som helst. Kampen för att befria massorna kräver helt andra attribut. Men för att välja ut män till privilegierade poster, för att svetsa samman dem i kastens anda, för att försvaga och förtrycka massorna, var Stalins attribut verkligen ovärderliga och gjorde honom rättmätigt till den byråkratiska reaktionens ledare. [Trots detta] förblir Stalin en medelmåtta. Hans intellekt är inte bara utan omfång utan är även oförmöget till logiskt tänkande. Varje fras i hans språk har ett omedelbart mål. Hans språk som helhet höjer sig dock ej aldrig till en logisk struktur.

Om Stalin kunde ha förutsett från första början vart hans strid mot trotskismen skulle leda, hade han utan tvivel avbrutit direkt, trots utsikten för en seger över alla sina motståndare. Men han förutsåg inget. Hans motståndares förutsägelser, att han skulle bli thermidorens ledare, partiets dödgrävare, tycktes för honom vara tomma inbillningar [och testuggeri]. Han trodde på partiapparatusens självtillräcklighet, dess förmåga att utföra alla uppgifter. Han hade ingen förståelse alls för den historiska uppgift han utförde. Frånvaron av en kreativ föreställning, oförmågan att generalisera och förutse dödade revolutionären i Stalin när han ensam tog över rodret. Men just dessa egenskaper, uppbackade av hans auktoritet som gammal revolutionär, gjorde det möjligt för honom att kamouflera den thermidorienska byråkratins frammarsch.

Hans äregirighet fordrade en okunnig asiatisk kast förstärkt med europeisk teknik. Han behövde den press som varje dag höjde honom omåttligt till skyarna, tryckte hans porträtt, hänvisade till honom om minsta småsak, tryckte hans namn i stor stil. Idag vet till och med telegraftjänstemännen att de inte får ta emot ett telegram adresserat till Stalin där han inte kallas landsfader, eller den store läraren, eller geni. Romanen, operan, filmen, målningar, skulpturer, t o m jordbruksutställningar, allt måste röra sig runt Stalin som runt sin axel.

Den stalinistiska epokens litteratur och konst kommer att gå till historien som exempel på den absurdaste och undergivnaste bysantinism. [1925 var Stalin förbittrad på Lunatjarskij för att han försummat att nämna honom i en bok som en av många ledande gestalter. Men ett dussintal år senare skrev Rysslands] store författare, Alexis Tolstoj, som bär samma namn som en av de största och den mest oberoende av landets författare, om Stalin:

Du, nationernas skinande sol
Den sol som ej går ner i vår tid
Och mer än solen, för solen har ingen vishet ...

[och Stalin tar åt sig. Han är nöjd. Han är otvivelaktigt ännu nöjdare, när en mindre författare kommer närmare hans egen litterära nivå med följande "Sång om den återvända solen", med dessa ramsor]:

Vi får vår sol från Stalin
Vi får vårt välmående liv från Stalin ...
Till och med det goda livet på tundran fyllt med snöstormar
Vi är framgångsrika tillsammans med honom,
Med Lenins son,
Med Stalin den vise.

[Stalin inser inte att sådana litterära utgjutelser låter] mer som en gris grymtande [än poesi]. Artikeln det "väl valda regerandet" om tsar Alexander III skriven för en gammal rysk encyklopedi av en inställsam hovman är ett mönster av sanning, måttfullhet och god smak i jämförelse med artikeln om Stalin i den senaste sovjetiska encyklopedin.

Blocket med Zinovjev och Kamenev fungerade återhållande på Stalin. Efter att ha genomgått långa perioder av skolning under Lenin uppskattade de värdet av idéer och program. Även om de ibland hängav sig åt monstruösa avvikelser från bolsjevismens plattform och begick brott mot dess ideologiska integritet, allt under täckmantel av militära undanflykter, överskred de aldrig vissa gränser. Men när triumviratet splittrades, upptäckte Stalin att han var befriad från alla ideologiska hinder. Medlemmarna av politbyrå var inte längre generade över sin brist på bakgrund eller av sin fullständiga okunnighet. Diskussioner och argument förlorade allt inflytande, speciellt när det gällde frågor rörande Komintern. Vid denna tid skulle ingen medlem av politbyrå erkänna att någon av de utländska sektionerna hade en oberoende betydelse. Allt reducerades till frågan huruvida de var "för" eller "emot" oppositionen. Under åren dessförinnan var en av mina uppgifter i Komintern att bevaka den franska arbetarrörelsen. Efter omvälvningen i Komintern, som började i slutet av 1923 och fortsatte under 1924, tenderade de nya ledarna i de olika sektionerna att avvika allt längre från de gamla doktrinerna. Jag minns en gång då jag tog med mig det senaste numret av det franska kommunistpartiets centrala organ till en möte med politbyrå och översatte flera utdrag av den programmatiska artikeln. Dessa utdrag var så talande för sin [författares] okunnighet och opportunistiska att det under en kort stund rådde förvirring i politbyrå. Men givetvis kunde de inte svika sina "pojkar". Den ende medlemmen av denna stalinistiska politbyrå som ansåg sig kunna lite franska, ett trånande eko från ungdomens skoldagar, var Rudzutak. Han frågade efter tidningsklippet och började översätta det direkt, utelämnade obekanta ord och fraser, förvanskade betydelsen av andra och fyllde ut dem med sina egna fantastiska kommentarer. På en gång stödde alla honom i kör. Det är svårt att förmedla känslan av smärta, av indignation ...

Idag skulle det knappast vara värt besväret att ägna sig åt en teoretisk utvärdering av den ström av litteratur mot trotskismen, som trots bristen på papper bokstavligen översvämmar Sovjetunionen. Stalin kan inte ens ha läst om allt det som han själv skrev och sade mellan 1923 till 1929, för det står i en flagrant motsättning till allt som han skrev, sade och gjorde under det följande årtiondet. Det har så totalt tillbakavisats av hans senare vittnesbörd, att en rekapitulation av denna politiska smörja, till och med i de kortaste citat, skulle vara ett

sisyfosarbete för mig och lika tråkigt som diskvatten för den tålmodige läsaren. Det är tillräckligt för våra syften att endast indikera de få framträdande nya idéer som gradvis utkristalliserades under debatterna mellan den stalinistiska apparaten och oppositionen och fick en avgörande betydelse på grund av att de gav initiativtagarna till kampen mot trotskisterna en ideologisk hävstång. Det var kring dessa idéer som de politiska krafterna samlades. De var tre till antalet. Med tiden kom de att delvis att fylla ut och delvis ersätta varandra.

Den första handlade om industrialisering. Triumviratet började med att attackera mitt förslag till industrialiseringsprogram, och gav det i polemikens intresse namnet superindustrialisering. Denna ståndpunkt fördjupades än mer efter det att triumviratet föll samman och Stalin etablerade sitt block med Bucharin och högerflygeln. Den allmänna trenden i de officiella argumenten mot så kallad superindustrialisering var att snabb industrialisering är möjlig endast på bekostnad av bondeklassen. Därför måste vi gå framåt i snigelfart. Frågan om industrialiseringens tempo saknar egentligen betydelse, och liknande. Faktum är att byråkratin inte ville störa de befolkningsskikt som börjat bli rika, m a o toppen av den NEP-istiska småborgerligheten. Detta var deras första allvarliga fel i dess kamp mot trotskismen. De erkände dock aldrig sitt fel. De gjorde bara en total helomvändning i frågan och fortsatte glatt att slå alla tidigare rekord i superindustrialisering – i huvudsak på papper och i tal, tyvärr!

Under det andra stadiet, under 1924, påbörjades kampen mot teorin om den permanenta revolutionen. Det politiska innehållet i denna strid reducerades till tesen att vi är inte intresserade i internationell revolution utan av vår egen säkerhet, för att kunna utveckla vår ekonomi. Byråkratin fruktade mer och mer att den äventyrade sin ställning om den förde en internationell revolutionär politik. Kampanjen mot teorin om den permanenta revolutionen, som i sig helt saknade teoretiskt värde, fungerade som ett uttryck för en konservativ nationalistisk avvikelse från bolsjevism. Ur denna strid föddes teorin om socialism i ett enskilt land. Först då förstod Zinovjev och Kamenev innebörden av den kamp de själva påbörjat.

Byråkratins tredje idé i sin kampanj mot trotskismen handlade om kampen mot nivellering, mot jämlikhet. Den teoretiska sidan av den här kampen var faktiskt en slags kuriositet. I Marx brev rörande det tyska socialdemokratins Gothaprogram, hittade Stalin en fras med innebörden att under socialismens första period skulle ojämlikhet fortfarande finnas kvar, eller som han uttryckte det, borgarnas privilegier på distributionens område. Med detta menade Marx inte ett skapande av en ny ojämlikhet, utan helt enkelt ett gradvist istället för plötsligt avskaffande av den gamla löneojämlikheten. Detta citat tolkades på ett felaktigt sätt som ett uttalande till förmån för byråkraternas och deras underhuggares rättigheter och privilegier. Sovjetunionens framtid skildes därmed från det internationella proletariats framtid, och byråkratin hade givits ett teoretiskt rättfärdigande för speciella privilegier och makt över de hårt arbetande sovjetiska massorna.

Sålunda såg det ut som om revolutionen hade genomförts och vunnits enbart för byråkratins skull, som förde en våldsam och rabiat kamp emot utjämning, som äventyrade dess privilegier, och emot permanenta revolution, som äventyrade dess hela existens. Det är inte överraskande att Stalin i denna kamp hittade drivor med supportrar. Bland dem fanns f d liberaler, SR:are och mensjeviker. De samlades i stats- och till och med partiapparaten, sjungandes hosianna för Stalins praktiska sunda förnuft.

Striden mot superindustrialiseringen fördes väldigt försiktigt under 1922, öppet och stormigt under 1923. Kampen mot permanenta revolutionen började öppet 1924, och fortsatte därefter i en annan form och med olika tolkningar under loppet av alla de följande åren. Kampen mot Trotskijs anklagelser om ojämlikhet påbörjades mot slutet av 1925 och blev i allt väsentligt axeln på byråkratins sociala program. Kampen mot superindustrialisering fördes fullständigt och direkt i kulakens intresse. Snigelfarten i utvecklingen av industrin behövdes för att ge

kulaken ett smärtfritt motgift mot socialism. Denna filosofi var på samma gång högerens filosofi så väl som den stalinistiska centerns. Teorin om socialism i ett enda land förespråkades under denna period av ett block bestående av byråkratin tillsammans med böndernas och stadens småborgare. Kampen mot jämlikhet svetsade samman byråkratin starkare än någonsin, inte enbart med böndernas och stadens småborgare utan även arbetararistokratin. Ojämlikhet blev den gemensamma sociala basen, denna alliansens källa och existensberättigande. Sålunda förenade ekonomiska och politiska band byråkratin och småborgarna från 1923 till 1928.

Det var då som den ryska thermidoren uppvisade sina största uppenbara likheter med sin franska prototyp. Under den perioden tilläts kulaken att arrendera jord av fattigbonden och anställa fattigbonden som sin arbetare. Stalin förberedde sig på att arrendera ut jorden till privata ägare under 40 år. Kort efter Lenins död gjorde Stalin ett hemligt försök att överföra den nationaliserade jorden som privat egendom till bönderna i hans fädernesland Georgien under täckmantel av ”besittande” av ”personliga jordlotter” under ”många år”. Återigen visade han hur stark hans gamla jordbruksrötter och hans dominanta djupgående georgiska nationalism var. På Stalins hemliga instruktioner förberedde den georgiska folkkommissarien för jordbruk ett projekt för att överföra jorden till böndernas ägo. Endast protester från Zinovjev, som fått nys om saken, och den oro som projektet spred i partikretsar, tvingade Stalin, som inte kände sig tillräcklig säker på sig själv ännu, att förkasta sitt eget projekt. Naturligtvis visade det sig att till syndabock utsågs den olyckliga georgiska folkkommissarien.

Stalin och hans apparat blev dock djärvare ju längre tiden gick, speciellt efter att de gjort sig av med Zinovjevs och Kamenevs hämmande inflytande. Byråkratin dristade sig så långt för att tillfredsställa sina allierades intresse och krav att det 1927 stod klart för alla, som det gjort hela tiden för alla kunniga ekonomer, att deras borgerliga allierades krav till sin natur var obegränsade. Kulaken ville ha jorden, dess fullständiga egendomsrätt. Kulaken ville ha rätten att fritt förfoga över hela skörden. Kulaken gjorde sitt yttersta för att skapa sina egna företrädare i staden i skepnad av den fria handlaren och den fria industriägaren. Kulaken ville inte ha tvångsleveranser till fasta priser. Kulaken tillsammans med småindustrialisten arbetade för det totala återinförandet av kapitalismen. På så sätt öppnades den oförsonliga kampen om det nationella arbetets överskottsproduktion. Vem kommer att disponera över det i den närmaste framtiden – den nya borgerligheten eller den sovjetiska byråkratin? – det blev nästa fråga. Den som förfogar över överskottsproduktionen har makten över staten till sitt förfogande. Det var detta som startade kampen mellan småborgerligheten, som hjälpt byråkratin att krossa motståndet från de arbetande massorna och dess talesman vänsteroppositionen, och den thermidorienska byråkratin själv, som hjälpt småborgerligheten att härska över de jordbrukande massorna. Det var en direkt strid om makt och inkomst.

Självfallet hade inte byråkratin besegrat proletarietets avantgarde, slitit sig loss från den internationella revolutionens komplikationer och legitimerat ojämlikhetens filosofi för att kapitulera inför borgerligheten, bli den senares tjänare och slutligen själv dras bort från statens köttgryta. Byråkratin blev dödligt skrämdd av konsekvenserna av sin taktik under de sex åren. Den vände sig därför kraftigt emot kulaken och nepmannen. Samtidigt påbörjade den den så kallade tredje perioden och kampen mot höger. I dumbommarnas ögon tycktes teorin och politiken under den tredje perioden vara en återgång till bolsjevismens grunder. Men det var inte alls så. Det var endast ett medel att radera ut högeroppositionen och dess medhjälpare. Den ökända tredje periodens idiotiska krusprång hemma och utomlands ligger för nära i tiden för att motivera en beskrivning nu. Det skulle vara skattretande om inte effekterna på massorna hade varit så tragiska. Det är ingen hemlighet för någon att i kampen mot högerflygeln tog Stalin emot allmosor från vänsteroppositionen. Han bidrog inte med en enda ny

idé. Hans intellektuella arbete bestod av inget annat än hot och upprepning av oppositionens paroller och argument, naturligtvis med en demagogisk förvrängning. Han plockade inte bara upp oppositionens gamla trasor, utan för att undvika ett igenkännande, rev han ut bitar ur dem och utan att göra sig besväret att sy ihop dem till något nytt (sådana finesser oroade honom aldrig) täckte han sin nakenhet med dem när behov uppstod. Emellertid kan det inte sägas att dessa trasor som utgjordes av en vänsterärm, en högerficka, ett byxben – alla skurna efter någon annans mått – kunde anses vara ett tillfredsställande skydd för ledarens nakenhet. Och hans anhängare kunde inte hjälpa honom eftersom de var tvungna att hålla jämna steg med alla rörelser nationens fader gjorde.

Vänsteroppositionens skrifter från 1926-27, å andra sidan, utmärks av sin exceptionella rikedom. Oppositionen reagerade på alla händelser hemma och utomlands, på varje handling från regeringen, på varje beslut som politbyråns tog, med individuella eller kollektiva dokument adresserade till partiets olika institutioner, mestadels politbyråns. Detta var åren med den kinesiska revolutionen, den anglo-ryska kommittén och stor oreda i interna frågor. Byråkratin trevade sig fortfarande bara fram, svängde från höger till vänster och sedan från vänster till höger igen. Mycket av det oppositionen skrev var inte avsett för offentlig publicering utan för att informera de ledande institutionerna i partiet. Men inte ens det som skrevs speciellt för *Pravda* eller den teoretiska månatliga tidskriften *Bolsjevik* publicerades någonsin i den sovjetiska pressen.

Politbyråns majoritet hade bestämt sig att strypa oppositionen – åtminstone täppa till munnen på den, tränga ut den, utesluta den, gripa den. Det var Stalins sätt att bemöta argument. Inte alla medlemmar i politbyråns accepterade denna kurs. Steg för steg drog dock Stalin in dem i kampen. Han minskade gradvis deras mentala reservationer, nötte ner deras fördomar, gjorde varje fortsatt steg som en oundviklig konsekvens av varje föregående steg. Här befann han sig i sitt rätta element. I detta var hans överlägsenhet odiskutabel. Den tiden kom då de av politbyråns medlemmar som hade en avvikande åsikt slutade protestera ens milt mot övergreppen från Stalins grövre ”aktivister”. Och steg för steg pressades de att övergå från en avvaktande tystnad till att offentligt godkänna övergrepp efter övergrepp ...

Den del av oppositionens skrifter jag lyckades ta med mig när jag utvisades till Turkiet finns numera i Harvardbiblioteket och står till förfogande för alla som kan vara intresserade av att studera dokumenten i den remarkabla kampen genom att gå till källorna. När jag åter läste dessa dokument medan jag höll på att skriva denna bok – dvs nästan 15 år senare – måste jag vidgå att oppositionen hade rätt i två avseenden: den förutsåg korrekt och uttalade samtidigt sin uppfattning på ett djärvt sätt; den uppvisade en remarkabel uthållighet och envishet när den förde fram sin politiska linje. Oppositionens argument blev aldrig vederlagda. Det är inte svårt att föreställa sig den vrede de framkallade hos Stalin och bland hans närmsta medarbetare. Den intellektuella och politiska överlägsenheten hos oppositionens representanter över politbyråns majoritet visas tydligt i varje rad i oppositionens dokument. Stalin hade inget att säga till svar, och han försökte inte ens. Han tillgrip samma metoder som han vant sig vid redan under sin tidiga ungdom, och som innebar att inte inför åhörare argumentera mot en motståndare genom att erbjuda sina egna åsikter till svar, utan genom att kompromettera sin motståndare personligen, och om möjligt göra slut på honom fysiskt. Den intellektuella oförmågan att bemöta argumenten, kritiken, gav upphov till ilska, och ilskan drev honom i sin tur till att forcera åtgärderna för att likvidera oppositionen. På så vis passerade 1926-1927. Det visade sig endast vara en repetition inför den gemenhet och degenerering som överraskade världen tio år senare.

På ena sidan i denna stora debatt fanns vänsteroppositionen, som intellektuellt lidelsefull och outtröttlig i sina sonderingar och utforskningar ärligt strävade efter att, utan att bryta partiets traditioner, hitta de rätta lösningarna på de problem som uppstod i föränderliga internationella

och inhemska situationer. På andra sidan, den byråkratiska klickens kallhamrade försök att göra processen kort med sina kritiker, alla motståndare, de som ställer till oreda och inte vill ge dem någon ro, som inte vill ge dem någon chans att njuta av den seger de vunnit. Medan oppositionsmedlemmar var upptagna med att analysera de grundläggande felen i den officiella taktiken i Kina eller utsatte blocket med de brittiska fackföreningarnas generalråd för kritik, spred Stalin ut ryktet att oppositionen gav sitt stöd till Austen Chamberlain mot Sovjetunionen, att den inte ville försvara Sovjetunionen, att den och den oppositionsmedlemmen använde statsägda bilar på ett otillbörligt sätt, att Kamenev undertecknade ett telegram till Michail Romanov, att Trotskij skrev ett rasande brev mot Lenin. Och ständigt förblev tidpunkterna, omständigheterna, alla sådana detaljer kvar inne i en dimma.

Detta var ej heller de enda stalinistiska metoderna för vederläggning. Han och hans kumpaner nedlät sig till att fiska i antisemitismens grumliga vatten. Jag minns speciellt en teckning i *Rabotjaja Gazeta* [Arbetartidningen] med titeln ”Kamraterna Trotskij och Zinovjev”. Det fanns ett stort antal sådana karikatyrer och haltande verser av antisemitisk karaktär i parti-pressen. De mottogs med ett förstulet fnitter. Stalins attityd gentemot denna växande antisemitism var av vänlig neutralitet. Men det hela gick så långt att han var tvungen att publicera ett uttalande som förklarade, ”Vi bekämpar Trotskij, Zinovjev och Kamenev inte för att de är judar, utan för att de är oppositionella”, och liknande. Det stod fullständigt klart för alla som tänkte politiskt att hans avsiktligt tvetydiga förklaring enbart riktades mot de antisemitiska ”överdrifterna”, samtidigt som han i hela sovjetpressen basunerade ut den mycket betydelsefulla påminnelsen, ”Glöm inte bort att oppositionens ledare är judar”. Ett sådant uttalande gav carte blanche för antisemiterna.

De flesta partimedlemmarna röstade för oppositionens nederlag mot sin vilja, mot sina sympatier, mot sina egna minnen. De hade lurats att rösta som de gjorde, steg för steg, under trycket från apparaten samtidigt som apparaten själv drogs in i striden mot oppositionen från topp till botten. Stalin överlämnade de ledande rollerna till Zinovjev, Kamenev, Bucharin och Rykov därför att de var bättre utrustade än han att föra en öppen debatt mot oppositionen, men också för att han inte ville bränna alla broar bakom sig. De hårda slag som riktades mot oppositionen, slag som tycktes vara avgörande vid den tiden, väckte en hemlig men icke desto mindre djup sympati för de besegrade och en regelrätt fientlighet gentemot segrarna, speciellt gentemot de två ledande männen, Zinovjev och Kamenev. Stalin drog fördel av det också. Han tog offentligt avstånd från Kamenev och Zinovjev som varande de värsta missdådarna i den impopulära kampanjen mot Trotskij. Han åtog sig rollen som förlikningsman, den opartiska och moderata medlaren i fraktionsstriden.

I ett försök att imponera på Rakovskij med sina vinster i fraktionsstriden, sade Zinovjev 1925 om mig: ”En dålig politiker. Han kunde inte komma på den rätta taktiken. Det var därför han besegrades.” Ett år senare kom denne olycklige kritiker av min taktik och knackade på vänsteroppositionens dörr för att bli insläppt. Varken han eller Kamenev hade så sent som 1925 gissat att de hade blivit verktyg för den byråkratiska reaktionen – just så som de gissat fel 1917. 1926 hade de upptäckt att det inte fanns någon annan ”taktik” möjlig för en revolutionär, för när allt kommer omkring var de av det gamla gardet som inte ärligt kunde föreställa sig bolsjevismen utan sitt internationella perspektiv och sin revolutionära dynamik. Det var den traditionen som de gamla bolsjevikerna var bärare av. Det var anledningen till att hela partiet på Lenins tid ansåg dem vara ett oersättligt kapital. Lenins speciella och exceptionella omsorg om den gamla generationen av revolutionärer dikterades av denna politiska hänsyn lika mycket som av kamratlig solidaritet. När Zinovjev skröt för Rakovskij om hans framgångsrika ”taktik” gentemot mig, skröt han om hur han hade missbrukat och slösat bort detta kapital. Från 1923 till 1926, på initiativ av och till en början under Zinovjevs ledning, fördes kampen mot marxistisk internationalism i namn av ”trotskism” under parollen rädda

det gamla gardet. Oppositionen anklagades för att underminera bolsjevismens gamla garde. Det skapades en speciell kommission för att undersöka de gamla bolsjevikiska veteranernas hälsotillstånd. Förändringen i riktning mot den öppna thermidoren fick sitt mest flagranta uttryck i det gamla gardes politiska kompromisser. [Detta] följdes av dess fysiska utrotning. Kommissionen för att bevaka de gamla bolsjevikernas hälsa ersattes till slut av en liten avdelning med [OGPU-]bödlar, som Stalin belönade med Röda fanans orden.

Lefebvre [påpekar i sin bok] "Les Thermidoriens" [att] thermidorianernas uppgift var att presentera den 9 thermidor som en mindre episod – endast en utrensning av skadliga element för att bevara jakobinernas kärna och för att fortsätta deras traditionella politik. Under thermidorens första period riktades inte attacken mot jakobinerna som helhet, utan endast mot terroristerna. [En liknande process upprepades i den sovjetiska thermidoren.] Kampanjen mot trotskismen inleddes som ett försvar av det gamla gardet och den bolsjevikiska taktiken, fortsatte i partienhetens namn och kulminerade med den fysiska utrotningen av bolsjevikerna som helhet. Under båda thermidorena genomfördes denna utrotning av revolutionärer i revolutionens namn och förment i dess bästa intresse. Jakobinerna förintades inte som jakobiner utan som terrorister, som robespierreister, och liknande; på liknande sätt förintades bolsjevikerna som trotskister, zinovjeviter, bucharinister. Det finns en märklig likhet mellan den ryska termen "Trotskistskoje ochvostije", som fick fullständiga medborgerliga rättigheter i sovjetiska publikationer, och titeln på en pamflett "Méhée de la Touch" utgiven den 9 fructidor, "La queue de Robespierre". Men likheten i de grundläggande thermidoriska metoderna är än mer märkliga. Lefebvre skriver att, redan dagen efter 9 thermidor försäkrade Barere konventet, i namn av medlemmarna av kommittén för offentlig säkerhet, att inget betydelsefullt hade hänt.

När han den 10 thermidor talade i deras namn, förklarade Barere att de händelser som ägt rum föregående dag bara var "mindre oroligheter som hade lämnat regeringen oförändrad ..."

[Och tre veckor senare]

Den andre fructidor (19 augusti) ... beskrev Louchet, samme man som fört fram anklagelserna mot Robespierre, reaktionens frammarsch, krävde åter att alla misstänkta skulle gripas och förklarade att det var nödvändigt "att ha kvar terrorn på dagordningen".

[Detta slag mot vänstern gav fritt spelrum för högern, och passionens vågor gick höga]:

Thermidorianerna, som drev igenom de nya förhållandena, var framförallt rädda för ... ett uppror. Högerelementen utnyttjade denna rädsla från thermidorianernas sida. Det påbörjades en utrensning av klubbarna, arresteringar, mord på jakobiner. Högern, som understöddes av thermidorianerna, gjorde hädanefter sitt yttersta för att framställa varje missnöjesyttring, kritik eller indignation, vare sig det skedde i Paris eller i provinserna, som bevis på en konspiration från terroristernas sida.

Ledarnas prestige som helhet, inte bara Lenins personliga prestige, bildade sammantaget centralkommitténs auktoritet. Principen med individuellt ledarskap var ytterst främmande för partiet. Partiet valde ut de mer avhållna individerna till ledare, gav dem sitt förtroende och sin beundran, samtidigt som man alltid höll fast vid åsikten att den verkliga ledningen utgick från centralkommittén i sin helhet. Denna tradition utnyttjades till en oerhörd fördel av triumviratet, som insisterade på centralkommitténs överhöghet över all individuell auktoritet. Stalin, intrigmakare, centrist och eklektiker par excellence, mästare på att gradvis utdela små doser, missbrukade cyniskt detta förtroende [i centralkommittén] till sin egen fördel.

Vid slutet av 1925 talade Stalin fortfarande om ledarna i tredje person och uppviolade partiet emot dem. Han vann gehör hos byråkratin på mellannivå, som vägrade böja nacken för någon ledare. Likväl var Stalin i själva verket redan diktator. Han var diktator, men han kände sig ännu inte som en ledare, och ingen erkände honom som en sådan. Han var diktator, inte genom styrkan i sin personlighet, utan genom makten över den politiska apparat som brutit

med de gamla ledarna. Så sent som vid den 16:e kongressen 1930 sa Stalin: ”Ni frågar varför vi uteslöt Trotskij och Zinovjev? För att vi inte ville ha aristokrater med i partiet, för att vi endast har en lag i partiet, och alla partimedlemmar är jämlika i sina rättigheter.” Han upprepade det vid 17:e kongressen 1934.

Han använde högern som murbräcka mot vänsteroppositionen, för enbart högern hade en klar plattform, intressen och principer som riskerade att gå förlorade vid en seger för vänsterns politik. Men när han såg hur uteslutningen av vänsteroppositionen provocerade fram grava farhågor och missnöje i partiet, och irritation över den triumferande högern, insåg Stalin hur han skulle utnyttja detta missnöje till ett slag mot högern. Konflikten mellan klasskrafterna i denna kamp mellan höger och vänster betydde mindre för honom än hans förrädiska roll som medlare eller som det pacificerande elementet som antagligen skulle reducera det oundvikliga antalet offer till ett minimum och rädda partiet från en splittring. I sin roll som överdomare kunde han lägga skulden för de hårda åtgärder som vidtagits mot vissa populära partimedlemmar på än den ena och än den andra flygeln i partiet. Men klasser kan inte luras. Som en manöver var den pro-kulakiska politiken 1924-1928 värre än kriminell; den var absurd. Kulaken är ingen dumbom. Han dömer efter skatter, priser och vinster, inte efter testuggeri och högtidliga tal: han dömer efter handling, inte efter ord. Manövrerande kan aldrig ersätta klasskrafternas aktioner och reaktioner; dess användbarhet är i bästa fall begränsad; och det finns inget som är mer ägnat att förstöra ett masspartis revolutionära moral än hemligt principlöst manövrerande. Ej heller finns det något dödligare för de enskilda revolutionärernas moral och karaktär. Militära bluffar kan inte ersätta en övergripande strategi.

Smilga påpekade i ett samtal med mig ungefär tio år efter oktoberupproret, att under de första fem åren hade det funnits en underliggande tendens att lappa ihop skillnader – gamla sprickor täpptes igen, gamla skador läkte, motståndare förlikades och liknande saker, medan man under de följande fem åren, med början 1923, såg en motsatt process; varje spricka breddades, varje åtskillnad förstörades och skärptes, varje sår blev allt mer infekterat. Bolsjevikpartiet, i sin gamla form, med sina gamla traditioner och sina gamla medlemmar, kom allt mer i motsatsförhållande till det nya härskande skiktet.

Denna motsägelse är thermidorens väsen. Sterilt och absurt är det sisyfosarbete som utförs av de som försöker reducera all efterföljande utveckling till ett fåtal påstådda ursprungliga egenskaper hos bolsjevikpartiet, som om ett politiskt parti vore ett homogent väsen och en allsmäktig faktor i historien. Ett politiskt parti är endast ett tillfälligt historiskt instrument, ett av historiens många instrument och skolor. Bolsjevikpartiet satte som sitt mål arbetarklassens erövring av makten. I och med att partiet uppnådde denna uppgift för första gången i historien och berikade människans erfarenheter med denna erövring, fullgjorde det en enorm historisk roll. Endast de förvirrade med en smak för svårbegripliga diskussioner kan kräva av ett politiskt parti att det skall betvinga och eliminera de långt mer tungt vägande faktorerna av fientliga massor och klasser. Ett partis begränsningar som ett historiskt instrument visar sig i det faktum att det vid ett visst ögonblick, vid ett bestämt tillfälle, börjar upplösas. Under trycket från yttre och inre påfrestningar uppstår sprickor, klyftor utvecklas, organ börjar att förtvina. Detta sönderfall påbörjades till en början långsamt under 1923, och ökade snabbt i hastighet. Det gamla bolsjevikpartiet och dess gamla heroiska kadrer gick all världens väg; skakat av feber och spasmer och olidligt smärtsamma attacker, dog det till slut. För att etablera den regim som rätteligen kallas stalinistisk behövdes inte ett bolsjevikiskt parti, utan bolsjevikpartiets förintande.

Talrika kritiker, författare, korrespondenter, historiker, levnadstecknare och åtskilliga amatörsociologer har från tid till annan läxat upp vänsteroppositionen om dess felaktiga taktik, och sagt att vänsteroppositionens strategi var värdelös i kampen om makten. Emellertid är redan sättet att ställa frågan felaktigt. Vänsteroppositionen kunde inte ta makten, och hoppades inte

ens göra det – i synnerhet inte dess mest eftertänksamma ledare. En kamp om makten av vänsteroppositionen, av en revolutionärt marxistisk organisation, var möjlig endast under ett revolutionärt uppsving. Under sådana förhållanden baseras strategin på anfall, på direkta appeller till massorna, på frontalangrepp mot regeringen. En hel del av vänsteroppositionens medlemmar hade spelat en rätt stor roll i sådan kamp och hade förstahandskunskap om hur man för en sådan strid. Men under tjugotalets första hälft och senare fanns inget revolutionärt uppsving i Ryssland, utan snarare tvärtom. Under sådana förhållanden var det uteslutet att starta en kamp om makten.

Kom ihåg att under reaktionsåren, 1908-1911 och senare, vägrade bolsjevikpartiet att igångsätta en direkt attack mot monarkin och begränsade sig till att förbereda sig för en framtida offensiv genom att kämpa för de revolutionära traditionernas fortbestånd och bevarandet av vissa kadrer, samtidigt som man underkastade händelseutvecklingen en outtröttlig analys och utnyttjande alla lagliga och halvlagliga möjligheter till att träna det avancerade skiktet bland arbetarna. Vänsteroppositionen kunde inte gå framåt på något annat sätt. Förhållandena under den sovjetiska reaktionen var verkligen mycket svårare för oppositionen än förhållandena varit för bolsjevikerna under den tsaristiska reaktionen. I grunden var dock uppgifterna de samma – bevara revolutionära traditioner, upprätthålla kontakter bland de avancerade elementen i partiet, analysera händelseutvecklingen under thermidoren, förbereda det framtida revolutionära uppsvinget på världsarenan så väl som i SSSR. En fara var att oppositionen skulle underskatta sina styrkor och i förtid överge fullföljandet av denna uppgift efter några halvhjärtade försök, där det avancerade gardet nödvändigtvis skulle krascha inte enbart inför byråkratins motstånd utan även inför massornas likgiltighet. Den andra faran var att oppositionen, efter att ha övertygats om det omöjliga med en öppen förbindelse med massorna, t o m dess avantgarde, skulle ge upp kampen och ligga lågt till bättre tider. Detta hotade att leda till totalt nederlag ...

Revolutionen krossar och raserar den gamla statens maskineri. Däri ligger dess väsen. Folkmassorna fyller arenan. De beslutar, de agerar, de lagfäster på sitt eget säregna sätt; de dömer, de utfärdar order. Revolutionens väsen är att massan själv blir sitt eget exekutiva organ. Men när massan lämnar den samhälleliga arenan, drar sig tillbaka till sina olika samhällen, återvänder till sina olika bostäder, förvirrade, desillusionerade, trötta, då blir platsen öde. Och dess kalhet endast djupnar allteftersom den fylls av den nya byråkratiska apparaten. Naturligtvis är de i ledningen, som är osäkra på sig själva och på folkmassorna, oroliga. Det är därför som det militärpolisiära maskineriet spelar en långt större roll under den segrande reaktionens epok än under den gamla regimen. Under denna omsvängning från revolution till thermidor bestämdes den ryska thermidorens specifika väsen av den roll partiet spelade i den. Den franska revolutionen hade inget liknande till sitt förfogande. Jakobinernas diktatur, personifierad av kommittén för offentlig säkerhet, varade endast ett år. Denna diktatur hade verkligt stöd i konventet, som var mycket starkare än de revolutionära klubbarna och avdelningarna. Här är den klassiska motsättningen mellan revolutionens dynamik och dess parlamentariska återspeglning. Klassernas aktivaste element deltar i den revolutionära klasskampen. De övriga – de neutrala, de som ligger lågt, bakåsträvarna – tycks inte längre vara intresserade. I valtider breddas deltagandet; det utsträcks till att inkludera en avsevärd del av de halvt passiva och de halvt likgiltiga. I revolutionstider är parlamentariska representanter mycket mer moderata och måttfulla än de revolutionära grupper som de representerar. För att kunna dominera konventet lät montagnarderna konventet styra folket hellre än folkets revolutionära element utanför konventet.

Trots oktoberrevolutionens ojämförligt djupare karaktär rekryterades den sovjetiska thermidorens armé i huvudsak från resterna av de gamla härskande partierna och deras ideologiska ombud. Den tidigare lantadeln, kapitalister, advokater, deras söner – dvs de som

inte hade flytt utomlands – togs in i statsapparaten, och åtskilliga t o m in i partiet. En mycket stor andel av de som släpptes in i stats- och partiapparaterna var f d medlemmar av de småborgerliga partierna – mensjeviker och SR:are. Till dessa måste läggas ett mycket stort antal rena och skära kälkborgare som hukat vid sidan under revolutionens och inbördeskrigets stormiga tid, och som, till slut övertygade om sovjetregeringens stabilitet, engagerade sig själva med en enastående passion åt den nobla uppgiften att säkra en lugn och permanent inkomst, om inte i centrum så åtminstone i provinserna. Denna enorma och mångfärgade hop var thermidorens naturliga stödpoint.

Dess åsikter varierade mellan ljusst rosa till snövitt. SR:arna var redo, naturligtvis, att när som helst och på alla sätt stödja böndernas intressen mot hoten från de skurkaktiga industrialisterna, medan mensjevikerna ansåg att mer frihet och mark skulle ges till bondemedelklassen som de också blivit politiska talesmän för. De kvarvarande representanterna för den övre bourgeoisin och lantadeln, som hade lyckats få regeringsanställningar, grep naturligtvis efter bönderna som sina flytvästar. De kunde för närvarande inte hoppas vinna något genom att försvara sina egna klassintressen och förstod tydligt att de måste genomgå en period där de försvarade bönderna. Ingen av dessa grupper kunde öppet höja sina huvuden. Alla behövde de den skyddande färgen på det styrande partiet och av traditionell bolsjevism. Kampen mot den permanenta revolutionen betydde för dem kampen mot den permanenta etableringen av de försakelser som de fått utstå. Det är naturligt att de liksom sina ledare med glädje accepterade de bolsjeviker som vände sig emot den permanenta revolutionen.

Ekonomi återupplivades. Ett litet överskott skapades. Det koncentrerades naturligtvis till städerna och ställdes till det härskande skiktets förfogande. Med det återupplivades också teatrar, restauranger och nöjesinrättningar. Hundratusentals människor av olika yrken, som tillbringat de hårda åren av inbördeskrig i en sorts koma, väcktes nu upp, sträckte på sina lemmar och började ta del i återupprättandet av normalt liv. Alla stod de på samma sida som motståndarna till den permanenta revolutionen. Alla ville de ha fred, tillväxt och förstärkning av bondeklassen, samt även en fortsatt uppblomstring av nöjesinrättningar i städerna. Och de sökte permanenta denna trend i stället för revolutionen. Professor Ustrjalov undrade om den nya ekonomiska politiken från 1921 var en ”taktik” eller ”utveckling”. Denna fråga störde Lenin väldigt mycket. Den fortsatta händelseutveckling visade att ”taktiken”, tack vare en speciell gestaltning av historiska förhållanden, blev källan till ”utveckling”. Det revolutionära partiets efterföljande strategiska reträtt tjänade som inledning till dess urartning.

Kontrarevolutionen inleds när de progressiva sociala erövringarnas film börjar gå baklänges. Det tycks inte finnas något slut på denna bakåtrörelse. Dock bevaras alltid en del av revolutionens erövringar. Trots monstruösa byråkratiska förvrängningar är alltså Sovjetunionens klassbas fortfarande proletär. Låt oss dock hålla i minnet att bakåtrörelsen ännu inte avstannat, och framtiden för Europa och världen de kommande årtiondena har ännu inte bestämts. Den ryska thermidoren skulle tveklöst ha öppnat en era av borgerligt styre, om detta styressätt inte visat sig vara föråldrat i hela världen. Än så länge har kampen mot jämlikhet och etableringen av väldigt djupa sociala skillnader inte kunnat eliminera massornas socialistiska medvetenhet, eller nationaliseringarna av produktionsmedlen och jorden, vilka var revolutionens grundläggande socialistiska erövringar. Även om den kränker dessa bedrifter har byråkratin ännu inte vågat att återupprätta det privata ägandet av produktionsmedlen. I slutet på 1700-talet var privat ägande av produktionsmedel en faktor av stark progressiv betydelse. Den hade fortfarande Europa och resten av världen att erövra. Men i våra dagar är privat ägande den största enskilda avskräckande metoden för en adekvat utveckling av produktionskrafterna. Även om denna nya livsstil, dess konservatism, dess politiska sympatier, drog den överväldigande majoriteten av byråkratin till småborgerligheten, fanns dess ekonomiska rötter till allra största delen i de nya ägandeförhållandena. Framväxten av borgerliga relationer hotade inte bara den

sociala basen för ägande, utan även den sociala grunden för själva byråkratin. Den kanske skulle ha varit villig att förkasta de socialistiska perspektiven för utvecklingen till fördel för småborgerligheten. Den var dock under inga förhållanden som helst beredda att avstå sina egna rättigheter och privilegier till småborgerligheten. Det var denna motsägelse som ledde till den hårda konflikten mellan byråkratin och *kulaken*.

Det är i detta avseende som den sovjetiska thermidoren skiljer sig i grunden från sin franska prototyp. Den jakobinska diktaturen var nödvändig för att utrota det feodala samhället och försvara det nya samhällets överlevnad mot den yttre fiendens attacker. När väl detta gjorts var uppgiften för den thermidorienska regimen att skapa de nödvändiga förhållandena för utvecklingen av detta nya samhälle, som var borgerligt, m a o baserat på privat ägande av egendom och fri (eller till största delen fri) handel. Återupprättandet av en begränsad frihandel genom NEP 1921 var en reträtt för borgerliga krav. Men i verkligheten var handelsfriheterna så begränsade att de inte underminerade grunden för regimen (nationaliseringarna av produktionsmedlen), och makten över regeringen förblev i händerna på de ryska jakobinerna som lett oktoberrevolutionen. Till och med den ytterligare utvidgning av denna handelsfrihet 1925 ändrade inte på regimen bas, även om hotet i och med detta blev större. Kampen mot trotskismen fördes i böndernas namn, bakom vars rygg fanns nepmannen med tungan hängande utanför och den girige byråkraten. Så snart trotskismen besegrats legaliserades utarrenderingen av jorden, och längs hela linjen blev en allmän förskjutning av makten från vänster till höger omisskännlig, trots tillfälliga vänstersvingar, för dessa följdes återigen av svängar ännu längre åt höger. Byråkratin använde sina reträtter åt vänster för att få större svängrum för varje påföljande högersving, genomförde denna sicksackkurs konsekvent på de hårt arbetande massornas bekostnad och i en privilegierad minoritets intresse, vilket gör dess thermidorienska natur omisskännlig.

Rousseau lärde ut att politisk demokrati var oförenlig med överdriven ojämlikhet. Jakobinerna, småborgerlighetens gräsrotsrepresentanter, var genomsyrade av denna lära. Den jakobinska diktaturens lagstiftning, speciellt den om maximumets roll, låg längs de linjerna. Det gjorde också sovjetisk lagstiftning, som bannlyste ojämlikhet, till och med från armén. Under Stalin har allt detta förändrats och idag finns det inte bara social utan även ekonomisk ojämlikhet. Byråkratin har cyniskt och skamlöst utvecklat detta i namn av bolsjevismens revolutionära doktrin. I sin kampanj mot de trotskistiska anklagelserna om ojämlikhet, i dess agitation för löneskillnader, åkallade byråkratin Marx' och Lenins skuggor och letade efter rättfärdigande för sina privilegier bakom ryggen på den hårt arbetande "medelbonden" och den yrkesutbildade arbetaren. Den anklagade vänsteroppositionen för att försöka ta ifrån de kvalificerade arbetarna de högre löner de hade rätt till. Det var samma sorts demagogiska kamouflage som användes av kapitalisterna och godsägarna som grät krokodiltårar till förmån för den yrkesutbildade mekanikern, den företagsamma småhandlaren och den evige martyren bonden. Det var en mästerlig manöver från Stalins sida, och den fann omedelbart stöd bland de privilegierade tjänstemännen, som för första gången i honom såg deras utvalda ledare. Med ohämmad cynism förklarades jämlikhet vara en småborgerlig fördom; oppositionen stämplades som marxismens huvudfiende och den största syndaren mot Lenins evangelium. På sin väg till proletärt ägda semesterorter, till vilka endast ett fåtal utvalda tilläts komma, vräkte sig byråkraterna i bilar som tekniskt sett tillhörde proletariatet och gapskrattade, "Vad är det vi slagits för?" Denna ironiska fras var väldigt populär vid den tiden. Byråkratin hade respekterat Lenin, men den hade alltid ansett att hans puritanska hand var ganska irriterande. Ett skämt som cirkulerade 1926-1927 karakteriserade byråkratins attityd gentemot den förenade oppositionens ledare: "De tolererar Kamenev, men respekterar honom inte. De respekterar Trotskij, men tolererar honom inte. De varken tolererar eller respekterar Zinovjev." Byråkratin sökte en ledare som skulle vara den förste bland jämlikar. Stalins

karaktärsstyrka och inskränkthet ingav förtroende. ”Vi är inte rädda för Stalin”, sa Jenukidze till Serebrjakov. ”Så snart han börjar spela förnäm avlägsnar vi honom.” Men till slut var det Stalin som gjorde sig av med dem.

Den franska thermidoren, som inleddes av vänsterjakobiner, vändes i slutet till en reaktion mot alla jakobiner. ”Terrorist”, ”montagnard”, ”jakobin” blev skällsord. I provinserna höggs frihetsträden ner och man trampade på den trefärgade kokarden. Detta var otänkbart i sovjetrepubliken. Det totalitära partiet innehöll i sig självt alla oombärliga element för reaktionen, som de mobiliserade under oktoberrevolutionens officiella fana. Partiet tolererade ingen konkurrens, inte ens i kampen mot sina fiender. Kampen mot trotskisterna förvandlades inte till en kamp mot bolsjevikerna, eftersom partiet självt hade godtagit denna kamp i sin helhet, satt vissa gränser för den och fört den i bolsjevismens namn.

I de enfaldigas ögon tycktes ”tredje periodens” teori och praktik motbevisa den ryska revolutionens thermidor. Faktum är att de snarare bekräftade den. Thermidorens huvud-innehåll var, är och kunde inte undgå att vara social till sin karaktär. Den stod för en utkristallisering av ett nytt privilegierat skikt, skapandet av ett nytt skikt i den ekonomiskt dominerande klassen. Det fanns två medtävlare till denna roll: småborgerligheten och byråkratin självt. De stred skuldra mot skuldra [i striden för att bryta] motståndet från proletariats förtrupp. När den uppgiften var slutförd utbröt en våldsamt kamp mellan dem. Byråkratin blev skrämmd av sin isolering, sin skilsmässa från proletariats. Ensam kunde den inte krossa kulaken eller småborgarna som vuxit och fortsatte att växa på grund av NEP; den måste ha proletariats hjälp. Därför dess samstämmiga försök att framställa sin kamp mot småborgerligheten om överskottsprodukterna och makten som proletariats kamp mot försök till att återinföra kapitalismen.

Här upphör likheten med den franska thermidoren. Sovjetunionens nya sociala grundval blev ytterst viktig. Att försvara nationaliseringen av produktionsmedlen och jorden, är en fråga om liv eller död för byråkratin, eftersom det är den sociala källan för dess dominerande ställning. Det var orsaken till dess kamp mot kulaken. Byråkratin kunde endast föra denna kamp, och föra den till slutet, med stöd från proletariats. Det bästa beviset på det faktum att det lyckades få detta stöd var lavinen av kapitulationer från den nya oppositionens representanter. Kampen mot kulaken, kampen mot högerflygeln, kampen mot opportunismen – de officiella parollerna under denna tid – tycktes för arbetarna och många representanter för vänsteroppositionen vara ett återuppväckande av proletariats diktatur och den socialistiska revolutionen. Vi varnade dem vid den tiden: det är inte bara en fråga av *vad* som görs, utan även av *vem* som gör det. Under sovjetdemokrati, med arbetarnas självstyre, skulle kampen mot kulakerna inte antagit en sådan krampaktig, panikslagen och bestialisk form och kunde ha lett till en allmän höjning av massornas ekonomiska och kulturella nivå på basis av industrialisering. Men byråkrats kamp mot kulaken var en ensidig strid [utkämpad] på arbetarnas ryggar; och då ingen av kombattanterna litade på massorna, eftersom båda fruktade massorna, antog striden en extremt krampaktig och blodig karaktär. Tack vare stödet från proletariats slutade det i en seger för byråkratin. Det ledde dock inte till några framsteg för proletariats specifika vikt i landets politiska liv.

För att förstå den ryska thermidoren är det mycket viktigt att förstå partiets roll som en politisk faktor. I den franska revolutionen fanns inget som ens avlägset liknade bolsjevikpartiet. Under thermidoren fanns i Frankrike olika sociala grupper [under diverse] politiska etiketter som attackerade varandra i namn av bestämda sociala intressen. Thermidoranerna attackerade jakobinerna under beteckningen terrorister. Välbärgade ungdomar stödde thermidoranerna till höger, samtidigt som de även hotade dem. I Ryssland ägde alla dessa processer, konflikter och förbund rum i det enda partiets namn.

Utåt var det samma parti som firade minnet av olika stadier av sin existens vid sovjetregeringens bildande och tjugo år senare, och använde samma metoder i namn av samma mål: att bevara dess politiska renhet och enhet. Faktum är att partiets och utrensningarnas roll hade förändrats radikalt. Under sovjetmaktens tidiga period utrensade det gamla revolutionära partiet karriärer; i linje med detta var kommittéerna sammansatta av revolutionära arbetare. Äventyrare eller karriärer eller helt enkelt skurkar som i ett rätt stort antal försökte ansluta sig slängdes överbord. Utrensningarna under senare år var, tvärtom, helt och fullt riktade mot det gamla revolutionära partiet. Utrensningarnas organisatörer hörde till partiets mest byråkratiska och lägsta element. Utrensningarnas offer var de lojalaste elementen, hängivna de revolutionära traditionerna, och framförallt dess äldsta revolutionära generation, de genuint revolutionära proletära elementen. Utrensningarnas sociala betydelse har i grunden ändrats, ändå döljs denna förändring av det faktum att utrensningarna genomförts av samma parti. I Frankrike såg vi under motsvarande omständigheter småborgarnas och arbetardistriktens försenade rörelse mot småborgarnas övre skikt och mellanbourgeoisin, representerade av thermidorianerna, understödda av band med överklassungdom.

Även dessa band av välbärgade ungdomar finns numera i partiet och i Kommunistiska ungdomsförbundet [Komsomol]. De var fältavdelningarna, rekryterade från borgerlighetens söner, privilegierade unga män fast beslutna att försvara sina egna eller föräldrarnas privilegierade positioner. Det räcker med att peka på det faktum att i ledningen för Kommunistiska ungdomsförbundet stod under ett antal år Kosarev, allmänt känd för att vara moraliskt degenererad och för att missbruka sin höga ställning för att främja sina personliga mål. Hela hans apparat var uppbyggd av samma sorts människor. Sådan var den ryska thermidorens överklassungdom. Dess direkta upptagande i partiet maskerade dess sociala funktion som de privilegierades fältavdelningar gentemot arbetarna och de förtryckta. Den sovjetiska överklassungdomen skrek: "Ner med trotskismen! Länge leve den leninistiska centralkommittén!" precis som den franska thermidorens överklassungdom skrek, "Ner med jakobinerna! Länge leve konventet!"

Jakobinerna höll sig kvar huvudsakligen genom gatans tryck mot konventet. Thermidorena, m a o de deserterande jakobinerna, strävade efter samma metod, men från andra sidan. De började organisera välklädda borgarsöner bland sansculotterna. Dessa överklassungdomar, eller helt enkelt "unga män" som de overseende kallades av den konservativa pressen, blev en så viktig faktor i den nationella politiken att när jakobinerna uteslöts från alla administrativa poster tog de "unga männen" deras platser. En liknande process pågår fortfarande i Sovjetunionen. I själva verket är den mer långtgående under Stalin.

Den thermidorianska borgarklassen karaktäriserades av ett djupgående hat gentemot montagnarderna, vars ledare hade kommit från dem som stått i ledningen för sansculotterna. Borgarklassen och med dem thermidorena, var framförallt rädda för ett nytt utbrott av den folkliga rörelsen. Det var under just denna period som de franska borgarnas klassmedvetande började ta form. De avskydde jakobinerna och halvjakobinerna med ett vansinnigt hat – som förrädare mot deras allra heligaste intressen, som desertörer till fienden, som avfallingar. Källan till den sovjetiska byråkratins hat mot trotskisterna har samma sociala karaktär. Här finns folk från samma skikt, från samma härskande grupp, från samma privilegierade byråkrati som övergivit leden endast för att knyta sitt öde till sansculotternas, de arvlösas, proletärernas, byarnas fattigas öde. Skillnaden är emellertid den att den franska borgarklassen hade bildats redan innan den stora revolutionen. Den bröt sig först ut från sitt politiska skal i den konstituerande församlingen, men den måste gå igenom perioden med konventet och den jakobinska diktaturen för att kunna göra upp med sina fiender, medan den under thermidoren återställde sin historiska tradition. Den sovjetiska härskande kasten bestod helt av thermidorianska byråkrater, rekryterade inte enbart från bolsjevikernas led utan även från småborgerliga och

borgerliga partier. Och de senare hade gamla oförrätter att göra upp med bolsjevismens ”fanatiker”.

Thermidoren vilade på en social grundval. Det var en fråga om bröd, kött, bostäder, överskott och om möjligt lyx. Borgerlig jakobinsk jämlikhet, som antog formen av regelverket för maximum, begränsade den borgerliga ekonomins utveckling och det borgerliga välbefinnandets (välståndets) tillväxt. På denna punkt var thermidorianerna fullt medvetna och visste vad de ville. I den rättighetsförklaring som de utarbetade uteslöt de den grundläggande paragrafen, ”Människor föds och förblir fria och jämlika i sina rättigheter.” Till dem som föreslog att den viktiga jakobinska paragrafen skulle återinföras, svarade thermidorerna att den var tvetydig och därför farlig; människor var naturligtvis jämlika i sina rättigheter, men inte i sin förmåga och inte i sina ägodelar. Thermidoren var en direkt protest mot den spartanska läggningen och mot strävan efter jämlikhet.

Samma sociala motivation hittar man i den sovjetiska thermidoren. Det var först av allt en fråga om att göra sig fri från de spartanska begränsningarna från revolutionens första period. Men det var också en fråga om att uppnå ökade privilegier för byråkratin. Det var inte en fråga om att införa ett liberalt ekonomiskt styre. Eftergifter i den riktningen var temporära till sin karaktär och varade en avsevärt kortare tid än man först tänkt sig. Ett liberalt styre på basis av privat ägande betyder en koncentration av förmögenhet i borgerlighetens händer, speciellt de övre skikten. Byråkratins privilegier har en annat ursprung. Byråkratin tog för egen del hand om den del av nationalinkomsten som den kunde säkra antingen genom att utöva makt eller genom sin auktoritet eller genom direkt ingripande i ekonomiska relationer. I fråga om nationens produktionsöverskott förändrades byråkratins och småborgerlighetens förhållanden snabbt från allians till fiendskap. Kontrollen över produktionsöverskottet öppnade byråkratins väg till makten.

Bilaga II: Kinto vid makten

Innan David blev kung i Israel vallade han får och spelade flöjt. Hans extraordinära karriär blir förståelig när man betänker att nästan alla de halvnomadiska israeliternas söner vallade får, och att det på den tiden inte var mycket svårare att styra över människor än att valla djur. Sedan den tiden har emellertid såväl samhället som konsten att regera ökat enormt i komplexitet. När [en modern] monark [måste] lämna tronen, [är det inte längre nödvändigt] att söka hans efterträdare bland fåraherdarna. Den delikata frågan avgörs på grundval av dynastisk automatik.

Mänsklighetens historia har sett inte så få meteorlika karriärer. Julius Caesar var en naturlig kandidat till makten, som medlem av en till antalet liten oligarki genom födslorätt. Detta gällde inte Napoleon I. Men inte ens han [var lika mycket uppkomling] som de främsta diktatorerna i vår tid. Han var, säga vad man vill, [en briljant soldat.] Åtminstone [i det avseendet] var han trogen samma antika [tradition som Julius] Caesar – [nämligen att] en krigare, efter att ha bevisat sin förmåga att kommendera beväpnade män i strid, är desto mer berättigad att härska över en obeväpnad och försvarslös befolkning. Denna urgamla tradition följdes inte strikt [när det gäller imitationen Napoleon, allmänt kallad den lille eller] den tredje, som fullständigt sakande militära talanger. Men [inte ens] han var en enkel uppkomling. Han var, eller ansågs vara, brorson till sin [store] farbror. [Dessutom var han märkt för storhet genom] den tama örnen som flög över hans huvud [av en tillfällighet. Det vore ohövligt att sluta sig till att] prins Louis Napoleons huvud utan denna symboliska fågel skulle [ha haft lika lite på utsidan som det fanns på insidan.]

Strax före [det första] världskriget tycktes till och med Napoleon den tredjes karriär vara ett fantastiskt eko från det förgångna. Demokratien var etablerad – åtminstone i Europa, Nord-

amerika och Australien. [Dess framsteg i de] latinamerikanska länderna var mer upplysande [än verklig]; den gjorde framsteg i Asien; den väckte folket i Afrika. Konstitutionalismens mekanik tycktes vara den enda acceptabla metoden för den civiliserade mänskligheten, den enda styrelseformen. Och eftersom civilisationen fortsatte att växa och breddas, tycktes demokratis framtid vara oövervinnelig.

Händelserna i Ryssland [i slutet av kriget] utdelade det första slaget mot denna historiska uppfattning. Efter åtta månader av tröghet och demokratiskt kaos, kom bolsjevikernas diktatur. Denna var dock endast en ”episod” under revolutionen, som snarare verkade vara en produkt av rysk efterblivenhet, en återupprepning under 1900-talet av de konvulsioner som England genomlidit i mitten av 1600-talet och Frankrike i slutet av 1700-talet. Lenin tycktes vara en moskovitisk Cromwell eller Robespierre. Det nya fenomenet kunde åtminstone klassificeras – och det var trösterikt.

[Sedan kom] ”det sunda förnufts neuros”, som Schmalhausen [definierar] fascismen, som [var en utmaning för historikerna.] Det var inte lätt att hitta någon historisk motsvarighet till Mussolini och elva år senare Hitler. Det mumlades diffust om Caesar och Siegfried – och Al Capone. [Men det verkade inte särskilt vettigt, det måste medges.] I civiliserade demokratiska länder som gått igenom en lång inskolning i det representativa systemet steg plötsligt till makten mystiska främlingar som i sin ungdom sysslade med arbeten nästan lika enkla som en David och en Joshua. De hade inga bragder av militär hjältemod bakom sig. De tillkännagav inga nya idéer för världen. Bakom dem fanns inte skuggan av en stor föregångare i trekantig hatt. Den romerska varghonan var inte farmor till Mussolini. Svastikan är inte Hitlers familjevapen, utan endast en symbol som stulits från egyptierna och indierna. Liberalt demokratiskt tänkande [fortsatte] att stå hjälplöst inför fascismens mysterium. [När allt kommer omkring] liknar varken Mussolini eller Hitler några genier. Vad förklarar då deras svindlande framgång?

[Båda fascistledarna är representanter för] småborgerligheten, [som] under denna epok är oförmögen att bidra med vare sig originalidéer eller ett eget kreativt ledarskap. Både Hitler och Mussolini har plagierat och imiterat praktiskt taget allt och alla. Mussolini stal från bolsjevikerna och från Gabriel D’Annunzio, och fann inspiration i storföretagens läger. Hitler imiterade bolsjevikerna och Mussolini. Således är småborgerlighetens ledare, som är beroende av kapitalismens [magnater], typiska andraplansfigurer – samtidigt som småborgerligheten själv, oavsett om man betraktar den ovanifrån eller underifrån, oundvikligen antar en underordnad roll i klasskampen.

Småborgerlighetens diktatur var fortfarande möjlig i slutet av 1700-talet. Men den kunde inte upprätthålla makten [under lång tid] ens då. Robespierre knuffades ner i avgrunden från höger. [Kerenskij’s patetiska klumpigheter var inte helt beroende av hans personliga oduglighet; till och med en så kunnig och företagsam man som Paltjinskij visade sig vara hjälplös. Kerenskij var bara en mer passande representant för denna sociala impotens. Hade inte bolsjevikerna tagit makten, skulle världen haft ett ryskt ord för fascism fem år före marschen mot Rom. Varför Ryssland inte kunde isolera sig från den genomgripande reaktion som svepte genom efterkrigseuropa under tidiga tjugotalet är ett ämne som författaren har diskuterat på annat håll. Det får räcka med att nämna att sammanträffandet av sådana datum som insättandet av] den första fascistiska regeringen under Mussolini 30 oktober 1922, kuppen i Spanien 13 september 1923 [som förde Primo de Rivera till makten, fördömandet av] de 46 bolsjevikernas deklaration av centralkommitténs och centrala kontrollkommissionens gemensamma möte den 15 oktober 1923 [är inte tillfälliga. Sådana tecken i tiden för med sig allvarliga överväganden.]

Inom ramverket av de historiska möjligheter [som är tillgängliga för honom] har emellertid Mussolini uppvisat en stor initiativförmåga, förmåga till undanflykter, envishet och uppfattningsförmåga. [Han är en i] raden av många italienska improvisatörer. Förmågan att kunna improvisera ligger i den nationens läggning. Rörlig och omåttligt ambitiös krossade han sin socialistiska karriär i sin giriga längtan efter framgång. Hans ilska gentemot partiet blev en drivkraft. Han skapade och förstörde teorier längs vägen. Han är den cyniska egoismen personifierad [och gömmer sig av feighet bakom kamouflaget av] sitt skrävel. Hitler uppvisar drag av fixa idéer och messianism. Personlig smärta spelade en stor roll i hans utveckling. Han var en deklasserad småborgare som vägrade bli arbetare. Normala arbetare accepterar sin ställning som normal. Men Hitler var en pretentiös missanpassad person med ett sjukt psyke. Han uppnådde en lyckad social upphöjning genom att förbanna judar och socialdemokrater. Han var desperat beslutsam att nå högre. Längs vägen skapade han för sig själv en ”teori” full av oräkneliga motsägelser och tysta förbehåll – ett sammelsurium av tyska imperialistiska ambitioner och en deklasserad småborgares förbittrade dagdrömmar. I försöken att finna en historisk parallell till Stalin måste vi avfärda inte enbart Cromwell, Robespierre, Napoleon och Lenin, utan även Mussolini och Hitler. [Vi kommer] närmare till en förståelse av Stalin [om vi tänker i termer av] Mustafa Kemal Pascha eller kanske Porfirio Díaz.

Vid ett möte med centralkommittén där jag reste på mig för att läsa ett uttalande från vänsteroppositionen, avbröts jag hela tiden av visslingar, rop, hot, svordomar ungefär på samma sätt jag blivit bemött tio år tidigare, när jag reste mig för att läsa bolsjevikernas uttalande under öppningen av Kerenskij's förparlament. Jag minns hur Vorosjilov skrek, ”Han uppträder på samma sätt som under förparlamentet!” Detta var långt mer passande än vad utropets upphovsman då insåg.

1927 hade centralkommitténs officiella möten blivit verkligen avskyvärda spektakel. Ingen fråga diskuterades utifrån sina förutsättningar. Allt beslutades bakom scenen vid privata möten med Stalin, som då politiskt gjorde upp med högergruppen – Rykov, Bucharin och Tomskij. Det var i realiteten två officiella centralkommittémöten varje gång. Anfallslinjen gentemot oppositionen var bestämd på förhand och rollerna och talen tidigare fördelade. När komedin inleddes påminde det mer en obscen och stökig krogshow. Tonen på hetsen blev allt mer ohämmad. De mest oförsämda medlemmarna, de klättrare som senast släppts in i centralkommittén, enbart för sin förmåga att komma med oförsämdheter mot oppositionen, avbröt ständigt de revolutionära veteranernas tal med vettlösa upprepningar av grundlösa anklagelser, med rop av exempellösa vulgariteter och skymfningar. Regissören till allt detta var Stalin. Han vandrade fram och tillbaka bakom podiet, tittade då och då på de som hade tilldelats vissa tal och gjorde inga försök att dölja sin tillfredsställelse när svordomarna som riktades mot någon i oppositionen antog en verkligt skamlös nivå. Det var svårt att föreställa sig att man var på ett möte med bolsjevikpartiets centralkommitté, så låg var tonen, så vulgära deltagarna och så avskyvärd dessa enfaldiga människors verkliga demoraliserare. Vanorna från Tbilisis gator överfördes till bolsjevikpartiets centralkommitté. Några av oss mindes karaktäriseringen av Stalin som gjordes av en av hans gamla medarbetare Filipp Macharadze: ”Han är helt enkelt en – kinto!”

Vid ungefär samma tid berättade en annan gammal kamrat till Stalin från Kaukasus, Budu Mdivani, om ett samtal som han hade haft med Stalin i Kreml. Mdivani försökte övertala Stalin om att det var nödvändigt att nå någon sorts överenskommelse med oppositionen: annars skulle partiet genomgå den ena konvulsionen efter den andra. Stalin lyssnade under tystnad med uppenbart missnöje, vandrande fram och tillbaka i rummet. Sedan, efter att med några imponerande kliv förflyttat sig till ett hörn, vände han sig om och gick under tystnad mot Mdivani. Med spända muskler reste han sig på tå, höjde ena armen och tvärstannade. ”De

måste krossas”, skrek han med en hemsk röst. Mdivani sa att han helt enkelt var skrämmande ...

Enligt Besedovskij var

mordet på tsaren Stalin verk. Lenin och Trotskij ansåg att man skulle behålla den kejsrerliga familjen i Jekaterinburg, medan Stalin var rädd att så länge Nikolaj II levde så skulle han attrahera vita gardet och liknande. Den 12 juli 1918 kom Stalin överens med Sverdlov. Den 14 juli invigde han Golostjekin i sin plan, och den 15 juli sände den senare ett kodat telegram ... om Stalins och Sverdlovs intentioner till kommissarien Beloborodov, som var ansvarig för bevakningen av tsarfamiljen. Den 16 juli telegraferade Beloborodov till Moskva att Jekaterinburg skulle falla inom tre dagar. Golostjekin träffade Sverdlov; Sverdlov träffade Stalin. Samtidigt som han stoppade Beloborodovs rapport i fickan sade Stalin, ”Under inga som helst förhållanden får tsaren överlämnas till det vita gardet.” Dessa ord var lika med en dödsdom.

Min plan: rättegång – radio – dokument.

Ett av Stalins karaktärsdrag är utan tvivel personlig fysisk grymhet, något som vanligen kallas för sadism. I fängelset i Baku drömde en gång Stalins cellgranne om revolution. ”Längtar du efter blod?” frågade Stalin, som då fortfarande kallades Koba, oväntat. Han tog fram en kniv som han hade gömd i stövelskaftet, drog upp ett av sina byxben och gav sig själv ett djupt skärsår. ”Där har du blod!” – Efter att han blivit en sovjetisk dignitär brukade han roa sig, i sitt hemland, med att skära av halsen av får eller hålla fotogen på myrstackar och tända eld på dem. Sådana historier om honom, berättade av oberoende observatörer, finns det många av. Men det finns få människor i världen med sådana tendenser. Speciella historiska förhållanden var nödvändiga innan dessa naturens mörka instinkter fick en så monstruös utveckling.

All sin smärta, förtrytelse, bitterhet, avundsjuka och tillgivenhet överförde han från den provinsens småskalighet till hela landets storskalighet. Han glömde ingenting. Hans minne är framför allt ondskefullt. Han skapade sin egen femårsplan och t o m tioårsplan för hämnd.

(rättegångarna)

Chevsurerna – seden med blodshämnd. Om chevsuren ville ta hämnd på någon skulle han slänga en död katt på sin fiendes grav.

”På den dödes grav”, skulle han säga, ”ligger en död katt”, enligt Zinaida Ordzjonikidze.

Stalins pakt med Hitler tillfredsställde hans längtan efter hämnd. Framför allt ville han förolämpa Englands och Frankrikes regeringar och hämnas de förolämpningar som Kreml utsatts för innan Chamberlain avbröt uppvakningen av Hitler. Han fann stor nöje i att i hemlighet förhandla med nazisterna samtidigt som han till synes öppet förhandlade med de vänskapliga delegationerna från England och Frankrike för att lura London och Paris och släppa pakten med Hitler som en plötslig överraskning. Han är tragiskt småskuren.

Om det vore möjligt att förkasta den allsmäktiga och trolösa mysticismen, den genomträngande avskyn för socialismen och revolutionen – om, på sätt och vis, poemet kunde sekulariseras – poemet om storinkvisitorn – poemet om epigonismens tragedi ... Idén om urartningen – på en annan skala; det femtonde århundradet ... Dostojevskijs poem slutar med att Kristus kysser inkvisitorn på hans läppar. Avskedet av en av kristenhetens byråkratiska epigoner. Trots all sin förbehållsamhet skulle Lenin ha spottat honom rakt i ögat.

Jaroslavskijism

Den gamle Stoltz – kälkborgarens trångsynthet

Moroz – partiets samvete, bara utan samvete

Sjkirjatov – en krossad, undergiven, lätt drucken arbetare. Lille Sjkirjatov skulle säga till

Lenin: ”Försvinn, stör oss inte, annars bränner vi dig!”

Alexander och Vladimir – blomman av den ryska intelligentsian. Med Alexanders person sätter intelligentsian stopp för sin tragiska historia; i Vladimirs person byggde den en bro till framtiden.

Ingen föds till ledare, precis som ingen föds till brottsling. Madam de Stael trodde att en långsam men oavbruten perfektionism kunde observeras under loppet av den historiska utvecklingen.

Det kan sägas att alla genier i historien, alla uppfinnare, alla banbrytare sade allt väsentligt de hade att säga under de första 25-30 åren av sitt liv. Senare kom endast utvecklingen, fördjupningen och tillämpningen. Under den första delen av Stalins liv hör vi inget annat än vulgära upprepningar av redan färdiggjorda formler.

Stalin upphöjdes till geniets status först efter det att byråkratin, under ledning av sin egen generalsekreterare, fullständigt förstört Lenins hela stab. Det är knappast nödvändigt att bevisa att en man som inte yttrat ett enda ord i något ämne vid något tillfälle, och som automatiskt upphöjdes till toppen av byråkratin långt efter det han fyllt 40 år, inte kan anses vara ett geni.

Enligt Nikolajevskij beskrev Bucharin Stalin som ett ”fördelargeni”. En passande beskrivning, men utan ”geni”. Jag hörde det första gången från Kamenev. Han hade i åtanke Stalins förmåga att genomföra sina intriger i småportioner, lite i sänder. Denna möjlighet förutsätter i sin tur närvaron av en mäktig centraliserad politisk apparat. Uppgiften att fördela består i att gradvis nästla sig in i apparaten och sedan in i landets allmänna opinion. Om man snabbade på processen och presenterade hela förändringen på en gång och i hela dess konsekvens, då skulle den framkalla skräck, indignation och motstånd.

Av Kristi tolv apostlar var Judas den ende som blev förrädare. Men om han hade fått makten, skulle han ha stämplat de övriga elva apostlarna som förrädare, och även alla de smärre apostlarna som Lukas säger är sjuttio till antalet.

Den 19 november 1924, i sitt tal till den bolsjevikiska fraktionen i fackföreningarna, sa Stalin:

Efter att hört kamrat Trotskij kan man få för sig att bolsjevikpartiet under hela förberedelseperioden från mars till oktober, inte gjorde något annat än att räkna dagarna, att det var sönderfrävt av inre motsättningar och hindrade Lenin på alla sätt. Och om det inte varit för kamrat Trotskij skulle oktoberrevolutionen ha kunnat sluta på ett helt annat sätt. Det är ganska roande att höra ett sådant egendomligt tal om partiet från kamrat Trotskij, som i samma förord till den tredje volymen förklarade att: ”Partiet är den proletära revolutionens viktigaste instrument.”

Jag hade naturligtvis inte sagt något om partiets oduglighet eller värdelöshet och speciellt dess centralkommitté. Jag hade endast karakteriserat de interna slitningarna. Men vad som fortfarande förblir ett mysterium är hur ett parti vars centralkommitté till två tredjedelar bestod av folkets fiender och imperialismens agenter kunde segra. Vi har ännu inte hört förklaringen till detta mysterium. Från 1918 hade förrädarna den övervägande majoriteten i politbyrån och i centralkommittén. Med andra ord bestämdes bolsjevikpartiets taktik under revolutionens kritiska år helt och fullt av förrädare. Naturligtvis kunde inte Stalin 1924 förutse att logiken i hans metod skulle leda honom till en sådan tragiskt monstruös absurditet inom [ett och ett halv årtionde]. Vad som är typiskt för Stalin är förmågan att kunna förtränga allt minne av historien – allt utom personligt agg och den outsläckliga törsten efter hämnd.

Är det möjligt att dra slutsatser om 1924 på grundval av åren 1936-1938, när Stalin redan hade utvecklat hos sig själv alla tyrannens attribut? Under 1924 höll han fortfarande bara på att kämpa om makten. Var Stalin redan då kapabel till en sådan sammansvärjning? Alla uppgifter i hans biografi tvingar oss att svara jakande på den frågan. Från tiden vid seminariet i Tbilisi har han lämnat ett spår av de mest ondskefulla misstankar och anklagelser. Bläck och

tidningspapper tycktes honom vara för obetydliga medel i en politisk kamp. Endast de döda vaknar ej. Efter det att Zinovjev och Kamenev bröt med Stalin 1925, lämnade båda brev efter sig på en säker plats:

”Om vi plötsligt skulle avlida, vet då att det är Stalins verk.”

De rådde mig att göra samma sak. ”Du tror”, sade Kamenev till mig, ”att Stalin är upptagen med hur han skall besvara dina argument. Inte alls. Han tänker ut hur han kan döda dig utan att straffas.”

”Kommer du ihåg anhållandet av Sultan-Galijev, den före detta ordföranden i tatarernas folk-kommissariers råd, 1923?” fortsatte Kamenev. ”Detta var det första anhållandet av en framstående partimedlem på Stalins initiativ. Olyckligtvis gav Zinovjev och jag vårt medgivande till det. Detta var Stalins första smak av blod. Direkt efter vi brutit med Stalin skrev vi ett sorts testamente, där vi varnade att om vi helt ”oväntat” skulle dö var det Stalin som var ansvarig för det. Detta dokument förvaras på en säker plats. Jag råder dig till att göra samma sak. Du kan vänta dig vad som helst från den där asiaten.”

Zinovjev tillade: ”Han kunde ha gjort slut på dig så tidigt som 1924, om han inte varit rädd för vedergällning – av terroristaktioner från ungdomarna. Det är därför Stalin beslöt att börja med att förstöra oppositionens kadrer och skjuta upp mordet på dig tills han är säker på att kunna göra det ostraffat. Hans hat gentemot oss, speciellt Kamenev, motiveras i huvudsak av det faktum att vi vet för mycket om honom. Han är dock ännu inte redo att döda oss heller.” Detta var inga gissningar; under triumviratets smekmånader talade dess medlemmar väldigt öppet med varandra.

Stalins oavbrutna framgångar började 1923, när hans övertygelse att man kan strunta i historiska processen gradvis blev allt starkare. Moskvarättegångarna representerar höjdpunkten på denna taktik av svek och våld. Vid samma tid började Stalin oroligt känna att marken började vittra sönder och glida undan under hans fötter. Varje nytt bedrägeri krävde ett dubbelt bedrägeri för att understödja det; varje våldshandling förlängde den radie på det nödvändiga understödjande våldet. En klart avgränsad nedgångsperiod inleddes, under vars förlopp världen förvånades inte så mycket av hans styrka, vilja och oförsonlighet som av den låga graden på hans intellektuella resurser och politiska metoder.

Stalins slughet är i grunden väldigt grov och avsedd för primitiva sinnen. Om vi till exempel undersöker Moskvarättegångarna som helhet kommer vi att upptäcka att de är förvånansvärda för sin grovhet i tanke och genomförande.

I april 1925 avlägsnades jag från posten som krigskommissarie. Min efterträdare, Frunze, var en gammal revolutionär som tillbringat många år i arbetsläger i Sibirien. Han skulle inte kvarbli länge på denna post – endast [sju] månader. I november 1925 dog han under en kirurgs kniv. Under de få mellanliggande månaderna hade Frunze uppvisat ett allt för stort oberoende i att skydda armén från övervakning av GPU; det var samma brott som marskalk Tuchatjevskij förlorade livet för tolv år senare. Bazjanov har antytt att Frunze var ledare för en militär konspiration; detta är ett fantastiskt nonsens. Under Zinovjevs och Kamenevs konflikt med Stalin var Frunze motståndare till Stalin. Den nya krigskommissariens opposition innebar väldiga risker för diktatorn. Den mentalt begränsade och undergivna Vorosjilov tycktes honom vara ett mycket tillförlitligare verktyg. Rykten spreds i partiet att Frunzes död skedde för att den var nödvändigt för Stalin.

På grundval av tillgängliga uppgifter kan händelseförloppet rekonstrueras så här: Frunze led av magsår; hans personliga läkare ansåg att hans hjärta inte skulle tåla effekterna av kloroform; Frunze motsatte sig därför en operation; Stalin utsåg en läkare från centralkommittén, m a o hans trogna agent, till att sammankalla en handplockad medlingsgrupp, som rekommenderade ett kirurgiskt ingrepp; politbyrån bekräftade beslutet; Frunze var tvungen att ge med

sig, m a o gå och möta sitt slut genom narkos. Omständigheterna kring Frunzes död fick en förvrängd avspeglning i litteraturen [Boris Pilnjaks ”Berättelsen om den osläckta månen”]. Stalin konfiskerade omedelbart boken och lät författaren falla i officiell onåd. [Pilnjak] blev senare tvungen att ångra sitt ”fel” offentligt – och väldigt ödmjukt.¹ Stalin bedömde det vara nödvändigt att följa upp detta med publiceringen av dokument som indirekt skulle antas visa på hans oskuld. Det är svårt att peka på vad som verkligen är fakta, men enbart misstanken är betydelsefull. Det visar att redan i slutet av 1925 var Stalins makt så stor att han kunde lita på en eftergiven medlingsgrupp av läkare beväpnade med kloroform och en skalpell. Ännu var vid den tiden hans namn knappast känt för mer än en procent av befolkningen.

Bazjanov skrev med hänvisning till min utvisning till Turkiet i februari 1929:

Detta är endast en halvmesyr. Jag känner inte igen min Stalin ... Vi har gjort vissa framsteg sedan Caesar Borgias dagar. På den tiden skulle de lagt något aktivt pulver i en bägare med falerniskt vin, eller så skulle fienden ha dött efter att ha bitit i ett äpple. Dagens metoder inspireras av de allra senaste framstegen inom vetenskapen. En kultur av Koch-bakterier, blandad i mat och systematiskt utdelad kommer gradvist att leda till en galopperande lungsot och plötslig död ... Det är inte klart ... varför Stalin inte följde denna metod, som är en sådan stor del i hans vanor och karaktär.

När Bazjanovs bok utkom 1930 föreföll den mig bara vara en litterär övning. Efter Moskvarättegångarna tog jag den mer allvarligt. Vem hade inspirerat den unge mannen till sådana spekulationer? Vilken var källan till allt? Bazjanov hade fått sin träning i Stalins väntrum – där frågan om Koch-bakterier och Borgias förgiftningsmetoder var tydligen uppe till diskussion så tidigt som före 1926, det år Bazjanov lämnade Stalins sekretariat. Två år senare flydde han utomlands och blev därefter en reaktionär emigrant.

När Jezjov utsågs till chef för OGPU förändrade han förgiftningsmetoderna, som Jagoda i rättvisans namn måste erkännas vara upphovsman till. Men han uppnådde liknande resultat. Vid rättegången i februari 1938 åtalades Jagodas sekreterare, Bulanov, för att bland annat vara giftmördare och sköts för det. Att Bulanov åtnjöt Stalins förtroende visas bäst av det faktum att det var han som eskorterade min hustru och mig från vår exil i Centralasien till exilen i Turkiet. I ett försök att rädda mina två före detta sekreterare, Sermuks och Poznanskij, krävde jag att de skulle skickas ut tillsammans med mig. Rädd för obehaglig publicitet vid den turkiska gränsen kommunicerade Bulanov via direktlinje med Moskva. En halvtimme senare gav han mig bandet från direktlinjen där Kreml lovade att skicka Poznanskij och Sermuks direkt efter mig. Jag trodde inte på det. ”Ni kommer att lura mig ändå”, sa jag till Bulanov.

”Då kan du kalla mig en skurk.”

”Det är en klen tröst”, svarade jag.

Gorkijs sekreterare, Krjutjkov, vittnade om att Jagoda sa till honom, ”Det är nödvändigt att minska på Gorkijs aktivitet, för att han står i vägen för de ’stora cheferna.’” Det här uttrycket ’stora cheferna’ upprepas flera gånger. Hänvisningen i domstolen tolkades som att det var Rykov, Bucharin, Kamenev och Zinovjev. Men detta är en uppenbar absurditet, för vid den tiden var dessa männen parias och offer för förföljelser från OGPU. ”Stora cheferna” var pseudonymen för herrarna i Kreml och framför allt Stalin. Låt oss erinra om att Gorkij dog just innan Zinovjev-rättegången inleddes.²

Stalin förutsåg inte konsekvenserna av den första rättegången. Han hoppades att frågan skulle begränsas till utrotningen av flera av hans mest hatade fiender – framför allt Zinovjev och Kamenev vars tillintetgörande han planlagt under tio år. Han räknade dock fel: byråkratin

¹ Pilnjak arresterades 1937 och avrättades 1938 – *Red*

² Gorkij dog 18 juni 1936 i Moskva, medan första Moskvarättegången inleddes 19 augusti. De flesta åtalade hade varit fängslade långt innan dess (de huvudåtalade Zinovjev och Kamenev sedan december 1934) – *Red*

blev skrämnd och fylld med fasa. För första gången såg den Stalin inte som den förste bland jämlika utan som en asiatisk despot, en tyrann, Djingis Khan, som Bucharin kallade honom en gång. Stalin började frukta att han skulle förlora sin ställning som den ende auktoriteten bland gamlingarna i sovjetbyråkratin. Han kunde inte utplåna deras minnen om honom, kunde inte underkasta dem hypnosen av hans självutnämnda status som deras överdomare. Rädsla och skräck växte snabbt med det antal berörda liv, det antal intressen som hotades. Ingen av gamlingarna trodde på anklagelserna. Effekten var inte vad han hade väntat sig. Han måste fortsätta bortom sina ursprungliga föresatser.

Det var under förberedelserna inför massutrensningarna 1936 som Stalin föreslog att en ny konstitution skulle utarbetas, ”den mest demokratiska i världen”. Alla Walter Duranter och alla Louis Fischerar sjöng höga lovord till den nya eran av demokrati. Syftet med detta skamlösa skrammel kring den stalinistiska konstitutionen var att vinna den demokratiska allmänhetens gillande över hela världen och sedan mot denna gynnsamma bakgrund krossa all opposition mot Stalin som fascismens agenter. Det är typiskt för Stalins intellektuella när-synthet att han brydde sig mer om sin personliga hämnd än att avvärja hotet från fascismen mot Sovjetunionen och arbetarna i världen. Medan man förberedde ”den mest demokratiska konstitutionen” var byråkratin upptagen med en serie av banketter där en hel del sades om ”det nya och lyckliga livet”. Vid varje sådan bankett fotograferades Stalin – omgiven av arbetande män och kvinnor, med ett skrattande barn på sitt knä, och liknande. Hans sjuka ego måste ha denna balsam. ”Det står klart”, anmärkte jag, ”att något förskräckligt håller på att hända”. Andra människor, invigda i Kremls mekanism, var lika oroliga för Stalins utbrott av vänlighet och anständighet.

En viss typ av korrespondenter i Moskva upprepar att Sovjetunionen steg fram ur utrensningarna mer monolitiskt än någonsin. Dessa gentlemän hade sjungit lov till den stalinistiska monolitismen till och med innan utrensningarna. Likväl är det svårt att förstå hur en sunt tänkande människa kan tro att de viktigaste representanterna för regeringen och partiet, för diplomatkåren och armén kan bevisas vara utländska agenter utan att samtidigt vara vindflöjlar för ett genomgripande internt missnöje med en regim. Utrensningarna var ett uttryck för en allvarlig sjukdom. Avlägsnandet av symptomen är knappast ett botemedel. Vi har ett precedensfall i den tsaristiska regeringens autokratiska regim, som under kriget arresterade krigsministern Suchomilnov anklagad för högförräderi. De allierade diplomaterna anmärkte till Sazonov, ”Ni har en stark regering om den vågar gripa sin egen krigsminister i krigstid.” Faktum var att denna starka regering stod på randen av en kollaps. Den sovjetiska regeringen grep och avrättade inte enbart sin egen krigsminister, Tuchatjevskij, utan framför allt utrotade den hela staberna för armén, flottan och flygvapnet. Med hjälp av tillmötesgående utländska korrespondenter i Moskva har Stalins propagandaapparat systematiskt lurat allmänheten över hela världen om läget i Sovjetunionen. Den monolitiska stalinistiska regeringen är en myt.

Med sina monstruösa rättegångar bevisade Stalin mer än han ville. Han misslyckades kapitalt med att bevisa det han förutsatte sig att bevisa. Han avslöjade enbart sitt hemliga laboratorium, han tvingade 150 människor att erkänna brott de aldrig begått. Helheten av dessa bekännelser vändes dock till Stalins egen bekännelse.

Inom några år avrättade Stalin Vorosjilovs alla medhjälpare, hans närmsta samarbetsmän, hans pålitligaste folk. Hur ska vi uppfatta detta? Är det möjligt att Vorosjilov började uppvisa tecken på oberoende i sin attityd gentemot Stalin? Det troliga är att Vorosjilov drevs på av folk som stod honom nära. Den militära apparaten är väldigt krävande och omätlig och underkastar sig inte lätt begränsningar som påtvingas av politiker, av civilister. Stalin förutsåg möjligheten till sådana konflikter med denna mäktiga apparat i framtiden och beslöt att sätta Vorosjilov på plats innan han började slinka ur fingrarna. Genom OGPU, dvs. genom Jezjov, förberedde Stalin utrotningen av Vorosjilovs närmsta medarbetare bakom hans rygg och utan

hans vetskap och konfronterade honom i sista momentet med nödvändigheten att välja. Sålunda snärjd av Stalins förutseende och illojalitet samarbetade Vorosjilov stillatigande i utrotningen av blomman av den befälsstaben och blev för alltid dömd att utgöra en sorglig och impotent figur som var oförmögen till att någonsin stå emot Stalin. Stalin är en mästare i att konsten att knyta en man till sig, inte genom att vinna hans beundran, utan att tvinga honom till att bli medskyldig till avskyvärda och oförlåtliga brott. Sådana är de stenar i den pyramid där Stalin är toppen.

”L’État, c’est moi” [Staten, det är jag] är nästan en liberal formel i jämförelse med de faktiska förhållandena under Stalins totalitära regim. Ludvig XIV identifierade sig enbart med staten. Påvarna i Rom identifierar sig både med staten och kyrkan – men endast under den världsliga maktens epok. Den totalitära staten går långt utöver det caesariskt papistiska samhället, för den omfattar även landets hela ekonomi. Till skillnad från solkungen, kan Stalin med rätta säga: ”La Société, c’est moi.” [Samhället, det är jag].